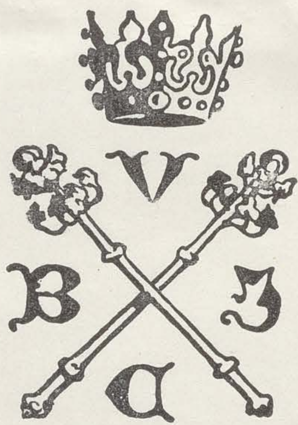
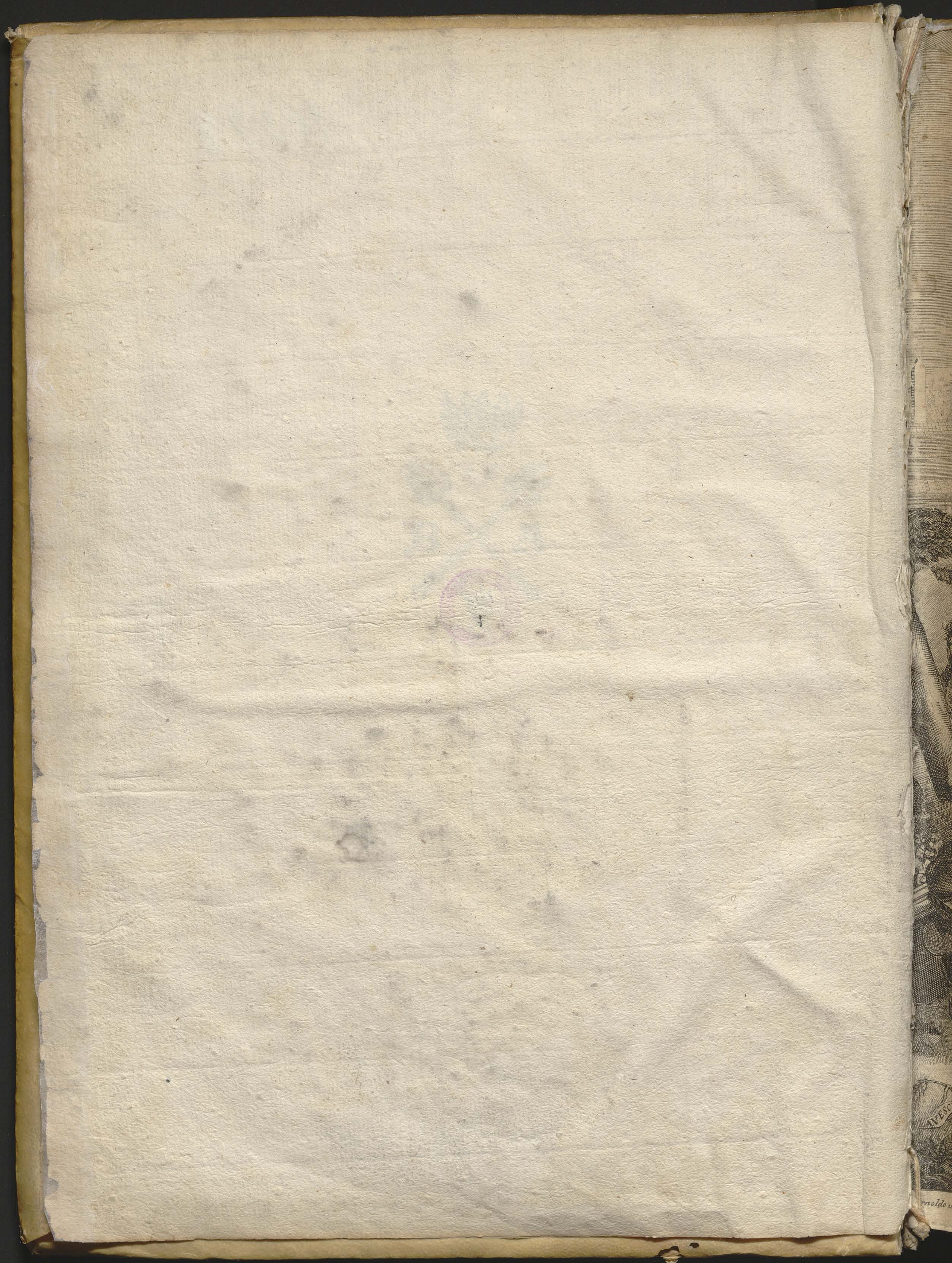

V
B
J
C

1818
IV

...rnoldo van Westerhout Sculp. Gio: Batta: lenardi delin.

VETERA
MONIMENTA
In quibus præcipuè
MVSIVA OPERA SACRARVM
PROFANARVMQ; ÆDIVM STRVCTVRA
Ac nonnulli antiqui Ritus, Dissertationibus, Iconibusque illustrantur.

IOANNIS CIAMPINI ROMANI
Literarum Apostolicarum Maioris Abbreuiatoris, ac in vtraque Signatura Referendarij &c.

PARS SECVNDA
Post Auctoris Obitum euulgata.

ROMÆ MDCXCIX.
Ex Typographia Bernabò, In Via Murattæ.

SVPERIORVM PERMISSV.

ÆTERNO NOMINI

CLEMENTIS IX.

PONTIFICIS MAXIMI

EIVSQVE NEPOTI

Illustrissimo, & Excellentissimo Principi

IOANNI BAPTISTÆ

Totique Familiæ Rospiliosiæ

IOANNES CIAMPINVS.

D. D.

MIRABERIS sanè, Princeps Excellentissime, quòd post tot longam annorum seriem, ab obitu sanctæ memoriæ Clementis IX. Pontificis Maximi, ad Te accedam, ac de tanto Pontifice post diuturnum silentium fandi occasionem amplectar. Debuissem enim, vt innumeris adstrictus beneficijs, iam pridem linguam, & calamum soluisse ad aliquales ei reddendas grates, ac debitorum meorum contestandas notitias. Dum

ille vix omnium Cardinalium conſpirante ſententia, & diuino Spiritu approbante, Pontificiam ſupra Sedem collocatus, ſol velut in Apogeo, per omnes terrarum partes proficuos beneficentiæ ſuæ radios effudit. Neq; gratias aliquem tam libenter accepiſſe vnquam aſpexi, quam libenter Patruum tuum conceſsiſſe, aduerti. Ille nobiliores myſtici corporis Eccleſię partes diſcordia laborantes vnanimi pacis vinculo compoſuit, ad tranquillitatem reduxit, ac ferreum ęuum commutauit in aureum. Ille totus in amplificanda religione, totus in diminuenda pauperum calamitate, totus in ablegandis vitijs, totus in exaltandis virtutum ſequacibus, totus in Vrbis, non autem propriæ Domus, magnificentia amplianda vixit, ſed heu parum vixit. Itaque nemo adeo ferus extitit, qui intimis ſenſibus eum non dilexerit, ac vſque ad Cœlos, vbi eius Spiritus gaudet, vt credimus, præconijs non extulerit. Meis ipſemet auribus, Populi Romani erga ipſum amantiſsimi exclamationes has audiui, in eius Cadaueris à Quirinali ad Vaticanum tranſlatione. Anima Benedicta, Pater Sancte, cur Nos Orphanos derelinquis? ſed à me potior exigebatur laus, quia potiſsimùm erga Seruum ſuum eius munificentia ſe extendit. Dignatus eſt enim Magiſtri Breuium gra-

tiæ,

tiæ, ac Præfecturæ Minutarum Breuium Iustitiæ muneribus me decorare. Neque vt terminos munera hæc sibi præscripsisset munifica erga me tanti Pontificis humanitas, sed vt gratiarum principia selegerat, vt proprio mihi testatus idem est ore, ac sępè gratæ memoriæ Iacobus Cardinalis Rospiliosius, Excellentiæ Vestræ frater Germanus, mihi confirmauit. Hęc omnia alta mente reposita, ac indelibiliter cordi impressa erant. Tunc autem temporis cum ad litteras Apostolicas expediendas, & si quid otij supererat, Mathematicis incumberem studijs, importunus Pontificis obitus euentus abstulit cum Patre, & Patrono vocem, non tamen animum. Defecit quidem tempus, sed numquam grati animi aliquod saltem signum pręstandi voluntas. Taciturnæ defectui linguæ suppleuit cor indolens de summa tanti Parentis iactura.

Interim maioris momenti vltro mihi commissæ sunt curæ, quæ à prædictis studijs ad sacras excolendas scientias animum conuerterunt. Addidit recolendæ memoriæ Alexander PP. VIII. decora alia officia, Excellentiæ Vestræ, iam satis superque nota, quibus & si intentus, nihilominus haud vnquam diminutus est, imò adauctus animi sensus, incessanter dictitans, horum omnium bonorum fon-

tem

tem, ac originem recognoſcendum eſſe Nonum Clementem. Cæperat fateor, ingraueſcente ætate, cum viribus torpeſcere animus; Cum Sanctiſsimus Dominus Noſter Innocentius XII. nunc fœliciſſimè regnans, quem Deus incolumem diu ſeruet, me iterum excitauit, dum Abbreuiatoriam de Curia imbecillitati meæ commiſit. Tantis gratiarum incitamentis ſecundam hanc partem meorum Veterum Monimentorum aggreſſus, inceſſanti ſtudio, abſolui. Et quia de me benemeritorum interitus beneficentiæ non eſt obliuio, ſed ſtimulus ad reſpondendum, & publicè debita contracta teſtandum, hoc exequor ardentiſsimo obſequioſi cordis amore, dum hunc qualiſcumque ingenij mei partum, eius venerando nomini, nec non Excellentiæ Veſtræ, atque totius Roſpilioſiæ Familiæ D. D.

Hinc & ſtudij mei cauſa, & ſi quem in eo profectum feci, omnibus innoteſcet. Hinc etiam gratus cum Patritio Noſtro Fabio cunctando rem aliquo pacto reſtituo. Excipe ideo eadem humanitate opus hoc tenue, qua excepere, & Patruus Tuus, & Fratres Eminentiſsimi Tui Auctorem, cum illos vità, ſapientià, & moribus adamuſſim exprimas. Æquè enim in hoc celeberrimo Vrbis Theatro, doctrinæ, prudentiæ, pietatiſque Tuæ totus Orbis

ſpecta-

ſpectator, ac admirator extat, & præco: intuitum propterea digneris conuertere tuum, ac has aliquando voluere paginas, vt vigeat apud Excellentiam Veſtram memoria Serui indiſſolubiliter tibi deuincti, nam bonorum literarum amantiſsimus, politioriſque literaturæ Cultor, Literatorumque Mecœnas, & Infœcundorum Academię Princeps digniſsimus es. Hoc pacto adero abſens, tacitus tecum loquar, & debita mea fatebor. Hoc pacto vita meritis dicata tuis, breuibuſque circumſcripta terminis ad infinitam protrahetur ſeruitutem. Vale itaque Excellentiſsime Dux, verè digne fili piæ memoriæ Camilli Roſpilioſij, Magnæ Crucis Ordinis Sancti Stephani Equitis, ac S. R. E. Polimarchi, ab omnibus, Pater Pauperum, denominati, atque à Deo bonorum omnium datore, vt auguror, cum longa annorum, ac Nepotum ſerie continuam, perfectamque pacem obtine.

EMI-

EMIN.MO ET REV.MO DOMINO

IOANNI FRANCISCO A L B A N O

Sanctæ Romanæ Ecclesiæ

CARDINALI AMPLISSIMO.

IOANNES CIAMPINVS

S. P. D.

DIVTVRNIOREM haud patiebatur moram zelus Ecclesiastici Ministri proprius, aliàs inchoatum meorum Veterum Monimentorum opus prosequendi hoc alio volumine, quo Iconoclastarum, recentiorumque Heterodoxorum inscitiam, & peruicaciam retundere intendo. Legitimus enim obsoleuit apud ipsos Sacrarum Imaginum cultus hac potiori ratione, quia cum primitiua quas expressit Ecclesia, vel temporis voracitate, vel bellorum turbinibus consumptæ quamplures euanuerint, vt Nouatores irrident Catholicos Iconibus debitam exhibentes venerationem. Cum autem patentissima plurimis in locis adhuc sacra extent Musiua, quorum nomen picturæ æternæ respondet euentui; & in illis tùm

Sacræ Imagines, tùm Sacri ritus, tùm aliaque multa Ecclesiastica repræsententur locorum distantia, & prædicantium versutia, populis in errorum tenebris, & vmbra æternæ mortis versantibus incognita, satiùs duxi colligere, ac Typis demandare. Hæc autem non sunt recentiorum Catholicorum, vt ab eisdem Heterodoxis asseritur, inuenta, sed priscorum Fidelium sedula cura, quæ ignaram Ecclesiasticæ Historiæ Plebem picturis instruere satagebat, vt mordicùs, tenaciusque in mente retinere posset, quæ tùm oculis, tùm auribus ab Euangelicis Præconibus perciperet. Si autem in prima Veterum Monimentorum parte multa à quinto sæculo à Christi Natiuitate constructa Musiua, & exposui & explicaui; In hac secunda propono alia Musiua, seruato temporis ordine, nempè quinque sæculis sequentibus, incipiendo à sexto, vsque ad decimum inclusiuè formata. Quod si diuinæ placuerit Maiestati, quæ bonorum operum est auctrix, meam prorogare, cum bona valetudine, vitam; cætera sæculorum aggrediar subsequentium, vsque ad totum decimum quintum absoluere. Huic deinde annectere cogito aliud opus: [De sacris Antiquioribus Musiuis adhuc extantibus,] quorum constructionis tempus non innotescit. Præterea huic addere designo dissertationem. [De sacrarum Imaginum vsu, illarumque veneratione,] quà rationibus, quà exemplis demonstrandam. Alienatos fratres autem, vtpote circa recta principia discordantes, rationibus adstringere, frustra speratur, commodiùs, clariùs, & tutiùs est, examinatis euentibus, factisque ante oculos subiectis inexpugnabilibus conuincere.

At cuius sub auspicijs faustioribus poteram vnquam sine blandiente animi mei assentatione talem aggredi prouinciam, vt adeo piæ fiduciæ responderet expectatus finis, quàm Eminentiæ Vestræ nominis, cuius prima &

præci-

præcipua tuendæ, ac amplificandæ religionis eſt cura, ne dum vitæ Eccleſiaſtici Principis propriæ exemplo, verum etiam conſilio, ope, ac ſollicitudine in ſacris Romanæ Curiæ Congregationibus, quibus maiora inhærent fidei Catholicæ fundamenta? Animauit vlterius ad Eminentiæ Veſtræ implorandum patrocinium animus ipſe, qui quantum fuerit ſemper, hodieque ſit ad ſacras literas, arteſque optimas excitandas, præclarèque ornandas intentus, experiuntur Academiæ, illa præſertim de Propaganda Fide, & Romani Archigymnaſij, in quibus Hiſtoriæ, Canonum, ac Theologiæ controuerſiæ ab Eruditioribus Viris diſcutiuntur, ac abſoluuntur; quibus non ſine maximo incommodo Eminentia Veſtra alliciens, extimulans, adiuuans frequentiſſimè præeſt. Illam enim, quam ſibi à natura inſitam propenſionem ad præclara indeſinenter obſecundat; ſublime ingenium inceſſanti ſtudio excolit, doctrinamque rerum maximarum vſu, & benigna morum grauitate, eloquentia, prudentiaque cumulat, atque exornat. Hinc tot inter animi dotes, quæ num primum occupet locum ambigo. Num facilis illa, mitiſque comitas, quæ omnes excipit atq; ſolatur? Num conſtans, incorruptaque integritas, quæ cunctis ſatisfacit, vel in rebus ſummis dexteritas, quæ omnium vota adimplet, vel ſapientia, quæ omnes dirigit, ac inſtruit? Hoc definire nequit imbecillitas mea, nec Eminentiæ Veſtræ id pateretur moderatio. Exteræ diſcutient Eccleſiaſtici ſtatus Ciuitates, quarum ſuſcepta gubernia Eminentia Veſtra iuſtitiæ tenax, gratiarum prodiga, populorum plauſu glorioſiſſimè abſoluit. Enunciabunt celeberrimæ Vrbis, & Orbis Academiæ, ac inter cæteras Regia illa claræ memoriæ Chriſtinę Suecorum, Vuandalorumque Reginę pręſtantiſſimos tantummodo Viros admittens, in quibus Eminentiæ Veſtræ altiſſimarum rerum notitia, & grauioris eloquen-

tiæ, Italicæ, Latinę, Gręcęque Maiestas, qua voce, qua Typis de se specimen exhibuere mirandum. Euulgabit Sacra Vaticana Basilica, cuius Vicariatum tanto pietatis, & religionis exemplo, documento, zeloque exercuit. Plenissima testabuntur auchoritate tres Summi Pontifices, quorum animos pręclaris qualitatibus abundè cognitis adeò deuinxit, vt omni dignitate, ac munere, tamquam dignissima, cumulata fuit. Hinc secretiora Pontificis Breuia (quod est insigne) scribendi commissa cura. Hinc in Cardinalium Collegio, hoc eodem maximè approbante, Vrbeque, ac Orbe summopere plaudente facta adscriptio. Hinc grauissimorum negotiorum translatio ad sui leuamen non minus quàm animi, qui à tanti ponderis oneribus haud opprimitur, sed superior eleuatur magis, tuncque potissimum quiescit, quando pro publico bono magis laborat.

Clarissimas equidem Pręstantium Virorum Imagines Orbi spectabiles exhibere potest Albana Familia nobilitate, ac antiquitate conspicua. Turcarum enim Imperatores cum sua in clarissimum Macedonię Regnum diffuderint arma, Philippus, ac Georgius Latij Germani Fratres militari laude insignes, tyrannidis iugum ferre abnuentes, patrio relicto solo, Vrbinum tamquam tutissimum elegerunt asylum. Hìc sensim obsoleuit Latij agnomen, substitutumque est hoc aliud Albanenses, quod progressu temporis de more à populo mutilatum Albani remansit, indè Albana postmodum familia vsque adhuc nuncupata est. Hęc inquam adducere potest quàm plurimos Illustrissimos proprię stirpis Viros Vrbinatensi Nobilitati adscriptos, Sago, & Toga clarissimos, qui veterem Domus Albanę splendorem seruarunt, & auxerunt. Et ne tantum Priscorum fidei videatur inniti, sub oculos nostros exponere gloriosum est Horatium Albanum Senatoria Vrbis dignitate decoratum

Emi-

Eminentię Veſtrę Auum, Prudentię Oculum, Iuſtitię brachium, moderationis Indicem, Pontificis Vrbani VIII. cor, à quo Senatoria dignitas potiùs detulit, quàm ei contulerit ornamentum. Subijcere immediatè poteſt Annibalem Albanum eiuſdem filium, Apoſtolicę Vaticanę Bibliothecę Pręfectum, ſcientiarum omnium peritia, & linguarum multiplicitate, ac morum integritate, atque Oecumenicorum Conciliorum explanatione inſignem, vnde Summorum Pontificum eiuſdem Vrbani VIII. ac Innocentij X. ſingularem ſibi conciliauit beneuolentiam, ac exiſtimationem; ſed hiſce, innumeriſque alijs pręteritis, vnicè proponat imposterum Eminentiam Veſtram, vt primę Magnitudinis ſydus virtutum moralium, ac intellectualium ſplendore pręfulgens ad ſuperabundantem ſui gloriam, & omnium admirationem. Has incomparabiles Dotes nunquam deſinam contemplari, & obſequens reuereri. Excipiat ingenita illa Eminentię Veſtrę benignitas inalterabilis hoc ſeruitutis meę qualecumque argumentum, ac pro Chriſtianę Reipublicæ, huiuſque Sanctę Sedis bono diuturnę ſit coniuncta, vt Deum precor, incolumitati. Vale.

Impri-

*P*Artem alteram Operis inſcripti Vetera Monimenta &c. *ab erudito Præſule Ioanne Ciampino elucubratam perlegi, & nihil reperi quod Fidei Catholicæ repugnet, boniſque moribus ſit aduerſum, Studioſis imò omnibus vtilem, atque iucundam, & Authoris cum laude, in lucem poſſe prodire cenſeo.*

Proſper Mandoſius Ordinis S. Stephani Eques.

Imprimatur

Si videbitur Reuerendiſs. P. Magiſtro Sac. Palatij Apoſtolici.

Dominicus B. de Bellis Epiſcopus Melphicten. Viceſgerens.

Imprimatur

Fr. Gregorius Sellari Sac. Theol. Mag. ac Reuerendiſs. P. Fr. Paulini Bernardinij Sac. Apoſt. Pal. Mag. Socius, Ordinis Prædicatorum.

INDEX

Capitum totius Operis.

PRÆFATIO

EN, Amice Lector, qui primitias ingenij mei in prima Veterum Monimentorum Parte, multiplici benignitatis argumento humanitèr excepisti, qualiscumque ista sit, post septem annorum spatium, eorundem Pars altera, non laudis ambitione, non famæ cupiditate, tibi oblata. Primitias quidem noueram, non tantùm Deo, vt munifico omnium Largitori, verùm etiam hominibus, rei forte nouitate gratiores esse; Sed cum lectioni vacarem animi relaxandi continua curarum, & officiorum occupatione detenti, & genio erga erudita dogmata indulgendi causa, fortuitò factum est, vt hæ lucubrationes meæ in volumen abierint. Quamuis inopinato, sensim opus incrementa reciperet, nihilominùs obstrepentibus per totam Europam Bellorum tumultibus, literarum commercium prohibentibus, & deficientibus ætati meæ iam ingrauescenti, viribus, editionis euentum iam desperabam: Literæ enim mutæ fiunt, vbi obstrepunt arma; satiùsque est abscondere partus, quàm in lucem proferre. Censorius enim gladius apparenti prætextu, quod importunum est transfigere non desisteret. Cum experientia interim demonstrauerit ijsdem in Castris, atque Regionibus laudabilitèr pręclaris insigniri facinoribus, & Studiosos, & Milites, ac contubernales esse, vt confirmant noui in dies editi Codices in præcipuis Europæ Regionibus, nunc arma tractantibus, omnigenarum virtutum cognitionibus referti; vt comprobant Literatorum Ephemerides, Literariæ Reipublicæ mirum in modum proficuę, in quibus cum breuitate quidem, at cum omni sedulitate, & operum argumenta, & operantium encomia promulgantur. Quamobrem Auctoribus ipsis in virtutis hyppodromo ad vlteriùs progredien-

diendum, nec laboribus parcendum, nec sudoribus abstinendum veluti calcaria inseruiunt. Hæc in me ipso inter eruditos (fateor) minimè enumerando, sæpiùs sensi perlegens in Ephemeridibus, quid de pluribus alijs meis iudicabant Opellis, identidem Typo hoc medio tempore demandatis exteræ Nationes. Quin frequentissimè ad manus cum peruenirent ex ijsdem Epistolæ, quà commendationibus, quà suasionibus, quà precibus postulantes secundam Monimentorum partem. Vlteriùsque adderentur Amicorum in hac Romana Curia degentium consilia, & hortationes ad hoc idem, ne Conuiuentes, & Posteri à temporis ingluuie, tot eruditionum profectu, defraudarentur, animosior factus, me ipsum aliquantulum excitaui. Interim Regnans Summus Pontifex Innocentius XII. quem bonorum omnium Dator Altissimus, pro felici Ecclesiæ suæ gubernio, Populique fidelis sibi commissi statu, diù incolumem seruet, elapso anno me Abbreuiatoris de Curia munere, dignatus est, decorare. Quare clementissima tanti Principis laborum meorum vltra merita approbatio, me suauitèr disposuit, ad vltimam manum Operi admouendam, & fortitèr finem attigit. Serena igitùr mente, corde candido accipe hunc tenuem ingenij mei partum, & offerentis voluntatem, non oblati pretium aduerte. Gratum fore spero illis præsertim, quibus hæc loca Musiuis ornata operibus inuisere, non datur. Sin autem datur, fortè non omnia; Si omnia, non ideò musiua, cum iam duo destructa iaceant, vt in prima retuli Parte; alterum S. Agathæ Maioris Rauennæ: alterum S. Andreæ in Barbara hìc Romæ, illud à Terremotu, istud ab hominibus post tresdecim circitèr secula dirutum. Posteris autem iucundum erit multa, variaque scitu digna longa annorum seriè peritura nos eis ità transmisisse collecta, & nullo ferè negotio dignoscenda, quæ sparsim aliquando multo cum labore quæruntur, & quæsita reperiri nequeunt, repertaque non intelliguntur. Hinc fit, quòd de conspicuis hisce Antiquitatis eruditę Monimentis semper aliquid enarrabitur, nec vnquam vetustas, aut posteritas obmutescet. Arridebit itàque, ni fallor, & errores si qui fortè irrepserint in præsenti, sicuti in alijs iàm editis meis operibus irrepsisse, summo animi angore comperi, haud meæ, sed Typografiæ Censoris negligentiæ tribuentur, cum multiplices, vt annui, munerum meorum curæ, diutiùs in eorum correctionibus prohibuerint immorari. Vale.

IOAN-

IOANNIS CIAMPINI
ROMANI
IN VTRAQVE SIGNATVRA REFERENDARII,
AC
ABBREVIATORIS DE CVRIA
VETERA MONIMENTA

In quibus Musiua præcipuè Opera; sacrarum, profanarumque AEdium Structura, ac non nulli antiqui Ritus, dissertationibus, Iconibusque illustrantur.

PARS II.

CAPVT I.

De Musiuo Opere, quod olìm in Tholo Ecclesiæ S. Constantiæ Via Numentana extabat.

CVM nostrum sit institutum, Vetusta Musiua Opera tàm Sacra, quàm etiam profana, è temporis faucibus, quantùm in nobis est, eruere, illaque seræ Posteritati sacrare, ac in nostro opere de Sacr. Ædificijs à Magno Constantino constructis, cap. 10. de Ecclesia S. Constantiæ, eiusque disseruimus Musiuis Operibus, quæ in præsentiarum ibidem occurrunt, D modò ad nostras peruenit manus Exemplar fragmenti Operis Musiui, quod olim in Tholo eiusdem Ecclesiæ extabat; quodque nobis communicauit Picturarum, aliarumque Antiquitatum diligentissimus seruator, Petrus Sancti Bartholi, qui nobis asseruit, illud à bonæ mem. Camillo Cardinale de Maximis itidem ipsarum anti-

tiquitatum amantissimo scrutatore A accepisse, qui dum apud clar. mem. Philippum IV. Hispaniarum Regem Catholicum, Apostolici Nuncij munus exercebat, huius Musiui Exemplar è celebri Escurial describere fecit. Cumque in se multas contineat figuras, mirum in modum spectabiles, curiosas, ac ipsius S. Constantiæ Templi olim ornamentum, ne illius pereat memoria, hìc illud referre duxi, & eius formam in annexa B Tab.I. exhibere. Ibidem varij cernuntur Genij, quos antiqua, & cæca Gentilitas pro suis venerabatur Numinibus; vt plurimùm in cymbis apparent positi, per flumen decurrentes, alij ad piscandum proni, alij verò varios exprimentes actus. Itidem Caryatides, & Telamones expressi sunt, super quorum caput variæ expanduntur frondes ad Canistri formam, è cuius medio assurgit veluti C ramus, ad cuius pedes duo Delphinorum capita concurrunt, quorum cauda in frondes desinit semicirculum formantes. Super ijs absque brachijs, sed triplici facie, vt Dea Echates exprimi solet, cernuntur Caryatides, & Telamones super earundem caput itidem expanduntur frondes, etiam ad Canistri formam, quę è medio surgentes tendunt ad Tholi centrum; Caryatides, & Tela- D mones, ac frondes, Tholum in varia diuidunt segmenta, in quibus, aliæ figuræ expressæ sunt; de his infra. In qualibet istarum Caryatidum basi, duæ cernuntur Tigrides, quæ Bacchi symbola sunt, ad cuius falsi Numinis honorem, olim Templum hoc, dicatum erat, vt innuimus in dicto Opere nostro de Sac. Ædificijs, & citato cap. 10.

In primo segmento signato lit. A. duæ extant Mulieres, quarum vna canistrum fructibus plenum super caput defert, altera magnum Piscem præ manibus habet, quæ Autumnale tempus, & ipsum Piscationis Genium designant.

In segmento signato B. ruralis Domus cum tribus cernitur figuris, quarum vna sedet, & cum alijs duabus stantibus, dexteram manum eleuatam, & gestientem, in actu cum ipsis colloquendi præsefert. In hac figura animaduersione digna est Domus, in cuius tecto Camini minimè expressi sunt, quique in antiquis non reperiuntur picturis.

In segmento signato C. veluti thronus cernitur, ad quem per sex ascenditur gradus, cuius in summitate statua, ni fallor, est, Iouem exprimens; Ad Throni pedes visitur, vt puto, Mulier velo capite operto, manicata, & vsque ad talos protensam habens vestem, sinistra librum apertum gerit, quæ Virginem Vestalem repræsentare autumo, de quibus Virginibus, more solito eruditum edidit Tractatum ille Antiquarius incomparabilis Lipsius in suo Syntagmate de Vesta, & Vestalibus. Itidem ad eiusdem Throni pedes tres sunt Viri togati, veluti à Vestali discedentes, quorum vnus brachium dexterum, super alterius humerum tenet; Quid hæ tres figuræ notent, alijs explicationem relinquo, & ad aliud segmentum calamum conuerto.

In huius medio sedet, veluti Mulier, cuius ad dexteram stat Iuuenis, paruam arcu percurrens Lyram; Ad sinistram alius est Iuuenis, qui Agnum

præ

TAB. I

BIBLIOTHECA
UNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

præ manibus detentum, ipsi Mulieri offerre demonstrat. Emblema hoc rusticationem exprimit, in qua hilaratur animus, similesque eduntur actus.

A

Segmentum E. tres pariter continet figuras, quæ tres Iuuenes viros repræsentant; cum Iuuenes ad rusticandum magis, quàm Senes proni sint. Illi varios exprimunt actus, quos diuinare minimè potui; vnde illorum significationem alij discutiant.

B

In superioribus, scilicet centri Tholi proximioribus segmentis non nulli cernuntur Quadrati oblongi, pictas tabellas exprimentes, in quarum primæ, signata E, expressus est, ni fallor, Venator. In secunda, signata G, itidem alius est Venator; ad cuius pedes canis est, ac in dextera flores, aut quid aliud tenet. In tabella H expressa est Mulier, quæ vt opinor Atalantam repræsentat, idque ex veste colligo à vento agitata, & ipsa, quasi in actu currendi disposita, sinistraque quid tenet, quod fortasse pomum, de qua Ouid: in Metamorph. 10. Tabella signata I. Satyrum exponit, quod animal est notum Tab. L. Autumnale tempus præsefert, cum flores, & fructus in manibus teneat. Litera M. mulierem saltantem, quæ prę manibus Crusma habet; quare Emblema hoc rusticationem designat. Et hæc de pręsenti Musiui Operis fragmento dicta sint satis, alijs amplo relicto loco meliora interpretandi.

C

D

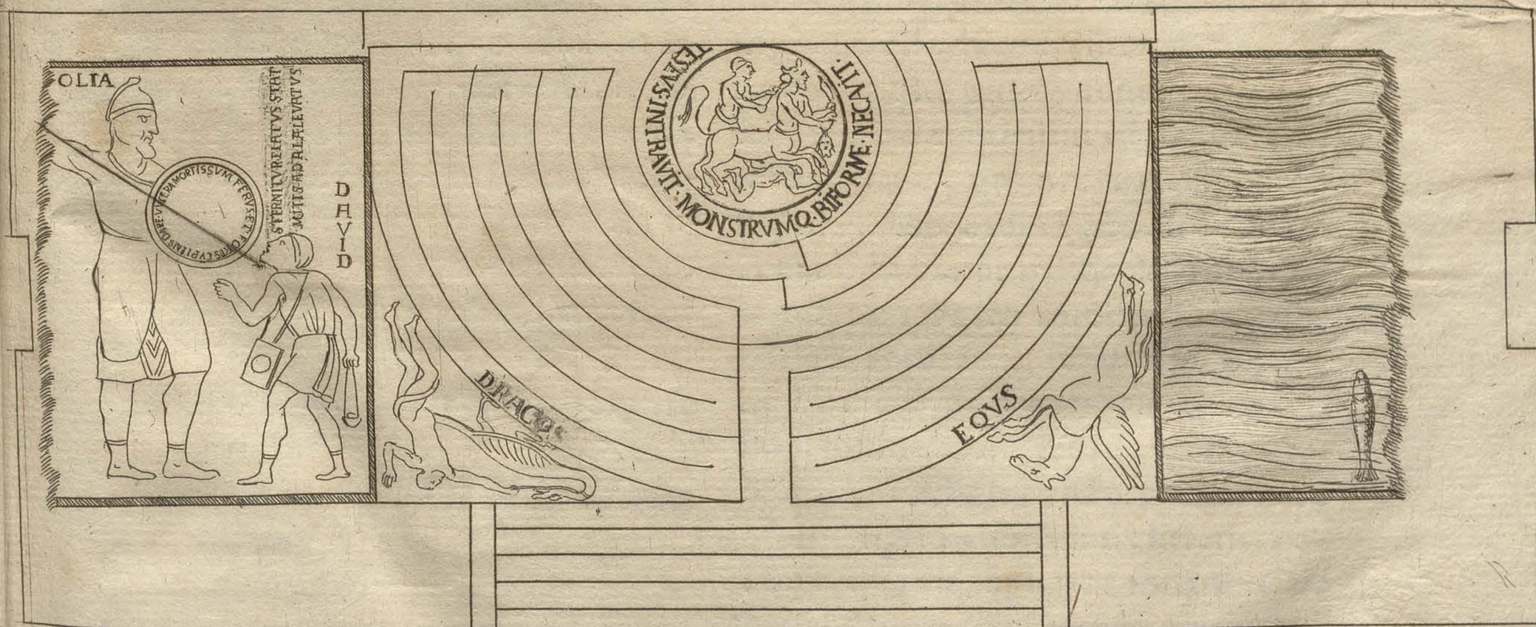
CAPVT II.

De duobus antiquis, prophanisque Musiuis, altero Romæ, altero Ticini extantibus.

FLuminis alueus quum effossus est, statim circumiacentium aquarum riuuli in illum confluunt, ac illùc se effundunt, amnemque constituunt, Ipse quoque, quando in lucem primum mei operis Veteri monimentorum Tomum emisi, continuò nonnulli Amici, vt secundum faciliùs volumen texere valerem, varias antiquas memorias mihi tradere, aut illas significare voluerunt. Inter hos annumero, iam multis ab hinc annis necessitudine mihi coniunctum, D. Thomam de Iulijs Vaticani Archiui Præfectum, ac olim bo: m: Flauij Cardinalis Chisij à Bibliotecha, qui antiquissimi Musiui operis exemplar, quod ipse Cardinalis in suo seruabat Cymelio, mihi tradidit, vt notum esset, illiusque perennis vigeret memoria; doleo vsque adhuc amici frustraneum reddidisse desiderium, ac eò magis, quia testandi, quanta esset mea erga ipsum Cardinalem obseruantia, mihi abstulit opportunitatem, Fata aliter disposuerunt, cum eum ad Superos euocauerint, & si obsequentissimum meum erga ipsum obseruantię animum patefacere non valui, spero saltem superstitibus Excellentissimis DD. Principibus Augustino Chisio, eiusque Nato Domino Augusto, in quos ipsius Cardinalis celebris Gaza, vulgò musæum, transiuit, testatum fore, eiusdemque à Deo, bonorum omnium Datore nestoreos, felicesque

que apprecor annos. Laudati igitur A
Musiui operis, quod vermiculatum
est, scilicet ex tenuissimis variorum
lapidum frustulis confectum, exem-
plum in annexa expono Tabula II.
Duæ ibi Fœminæ cum equo Marino
repręsentantur, quid autem Pictor per
has imagines significare voluerit,
difficile admodum redditur, cum in
Natalis Comitis Mythologia, fabu-
lam hanc expiscari minimè valuerim.
Quamobrem Pictoris placitum esse B
puto, & ne ieiunus remaneat Lector,
quæ in præsenti obseruaui Tabula, ex-
ponam. Fœmina signata lit. A, nec
sedet, nec stat, sinistra equo blandi-
tur, ac in mari posita est, dextera
proximam amplectitur figuram, quæ
ab ignaro vulgo Syrena denominari
solet; dixi ignaro vulgo: quoniam
eruditi viri, eas aliter denominarunt;
Nam imagines illæ, quæ fœminæ fa-
ciem habent, & desinunt in pisces, C
non Syrenæ, sed Nereides sunt, ita
eas cæca appingebat Gentilitas. Syre-
næ verò superiorem humanam, infe-
riorem autem volucrum habebant
effigiem, quod fusè narrat laudatus
Natalis Comes in sua Mythologia,
ac peculiari nummo demonstrat eru-
ditissimus Vir Antonius Augustinus
Archiepiscopus Tarraconensis, in suo
Tractatu de nummis, Dialog. 5. D
quem recentiores de Nummis scri-
bentes secuti sunt illius suppresso no-
mine. Quare omnis ingenuus Vir,
menti insitũ habere debet, Plinianum
illud dictum: Fatere, per quos profe-
ceris; ex hac enim confessione, & as-
sertis auctoritas, & propriæ famæ
laus acquiritur. Quæ in præsentibus
figuris, animaduersione digna com-
peri, hæc sunt; equi Marini pedes
tribus digitis cum vnguibus effor-
matos habent, nullaque cartilaginis
inter digitum, & digitũ apparet forma,
vt in similibus aquatilibus animalibus
appingi solet. Fęmina, quæ blanditur
equo, brachia duobus brachiolis or-
nata extendit. Altera verò sinistra
tenet Virgam, quæ fortasse loti ægy-
ptiaci florem denotat, qui solis cur-
sum designat, ac ipsius floris planta,
in aquis nascitur, plura alia, de hac
planta, & figura narrare valerem, sed
diuagari nolo, ac ad explicationem
alterius exemplaris in inferiore huius
Tabulæ parte appositi, me conuerto.
In hac igitur parte aliud conspicitur
Musiuum opus, quod tessellatum est:
ac visitur in pauimento Ecclesiæ S.
Michaelis Ticini; nobis illius com-
municauit exemplar, Illustrissimus, &
Reuerendissimus Dominus Francis-
cus Bellisomus, quod accepisse retu-
lit à Domino Rectore Marcellino Ec-
clesiæ S: Nicolai Monetæ, quibus ob
peculiarem animi propensionem
hanc meam ditandi collectionem tali
notitia mihi confirmatam, me deuin-
ctum esse fateor. Quonam tempore
Musiuum hoc constructum fuerit,
difficile est inuestigare. Præteriti secu-
li celebris Scriptor Carolus Sigonius
in lib. 3. suę Hist. de Occidentali Im-
perio, ad annum 314. ex publica
narrat fama, Constantinum Magnum
Imperatorem post obtentam de Fran-
cis Victoriam Templum illud ædifi-
casse. Quamobrem ex hac simplici fa-
mæ assertione, dubium redditur Ec-
clesiæ constructionis tempus; certum
tamen est, ibi exstare pauimentum
Tessellatum rudi opere constructum,
in quo & sacræ, & profanę cernuntur
imagines. In illius medio variæ sunt
circuli

A

OLIA
DAVID
TESEVS INTRAVIT MONSTRVMQ. BIFORME NECAVIT.
DRACO
EQVS

circuli portiones, quę Labyrinthi A medietatem formant, in cuius centro, Thesæi notissima fabula repræsentatur, Minotaurum occidentis, vt ipsa epigraphes patefacit, quę sic. *Theseus intrauit, Monstrumque biforme necauit*, Animaduersione dignum est, Labyrinthũ hunc admodum varijs viarum ambagibus implicatum esse, ac similem integrum in pręsentiarum cerni hac in Vrbe Roma, in Ecclesia S. Marię trans Tyberim, pariter Tes- B sellati operis in pauimento, prope Sacrarij Ianuam, quod à negligente plebe minimè obseruatur. In supramemorati semi Labyrinthi angulis, scilicet exteriori parte, duę cernuntur figurę; in vna est Draco, in alia equus, quę sęculi Barbariem, ignorantiamque ostendunt, Hę figurę ambas illas, quæ ab Astronomis inter stellas numerantur, demonstrant. Ad dexteram intuentium quadratum est C oblongum, quod mare repręsentat, vt in angulo piscis enatans apertè indicat. Ad sinistram aliud est quadratum, in quo duæ sunt imagines, rudi modo elaboratę; quę Gigantem Goliam, à Dauide interfectum ostendunt; Vt apposita indicant, nomina nempe Dauid, Golia: in ipsius Golię, scuti periferia hęc scripta leguntur.

Sum ferus, & fortis cupiens dare D
Vlnera Mortis

Ex Dauidis ore hoc carmen emitti cernitur

Sternitur elatus, stat Mitis ad alta leuatus

CAPVT III.

De antiquis Christianorum Sepulchris.

INter Sacras Veteris Ecclesię memorias, de Sepulchrorum formis, tam apud Ethnicos, quàm Hebræos, antiquosque Christi fideles, deque Episcopi Athletarum monumentis, Martyrijs aç Confessionibus, seu Ciborijs, nec non de Basiliculis egimus in cap. 19. Vet. Monim. par. 1. ibi varias eorundem Sepulchrorum retulimus delineationes; cumque postmodum aliorum eorundem Sepulchrorum varia, ac curiosa exempla ad nostras peruenerint manus, à R.P. Cæsare Pronti viro nostri amantissimo, Rauennâ transmissa, vt eorundem perennet memoria, serisque Posteris, alijsque, quibus ad Rauennatem Vrbem accedere non datur, innotescant, hìc apponere duximus, vt in Tabula III. spectanda se præbeant. Itaque prosequens ordinem ritus Nationum, ab eodem incipiendum esse duco, scilicet ab Arca signata K; quæ procul dubio, ab Artifice Ethnico constructa est, cum figuræ ibi cælatæ, Ethnicorum ostendant morem. Hæc eadem arca sita est Rauennæ, in via propè Ecclesiam S. Io: Baptistę: cuius arcę anterior facies clarissimè apparet, cum duo pueri, vnum, siue duo encarpia in vnum vnita sustineant, cuius in medio cernitur pueri effigies pectore tenus, vt ipsa inscriptio, abbreuiatis litteris, patefacit, quæ sic explicatæ sonant: *Caio Didio Concordiano vixit annis sex, mensibus octo, diebus viginti, Caius Didius Celer Nonius, & Iulia Marcellina*

cellina parentes. Dixi Nonius, cùm diuinari Nomen ex vnica litera, difficile reddatur.

In Arcæ latere insculptus est Genius alatus, qui sinistra aquam, paterà effundere videtur super flammas â supposito vase erumpentes. Vas autem super Arcam impositum est. Idem Genius caput dexteram versùs inclinat, quasi mœrore correptus; quamobrem per hoc hieroglyphicum demonstrari opinor, Genium ipsum dolere de acerba morte nati: Plura de huiusmodi Genijs, apud Gregorium Giraldum de Deis Gentium, & apud Gasparem Barthium, in suis animaduersionibus, lib. 52. cap. 12. perlegi possunt: Nósque etiam aliqua de eisdem scripsimus in nostro opere Vet: Moniment. part. 1. cap. 19. Supra relatam inscriptionem refert Grutherus ad pag. 680. sub nu. 4. at erratam. Hæc satis de hac profana Arca: ad alias conuertimus sermonem.

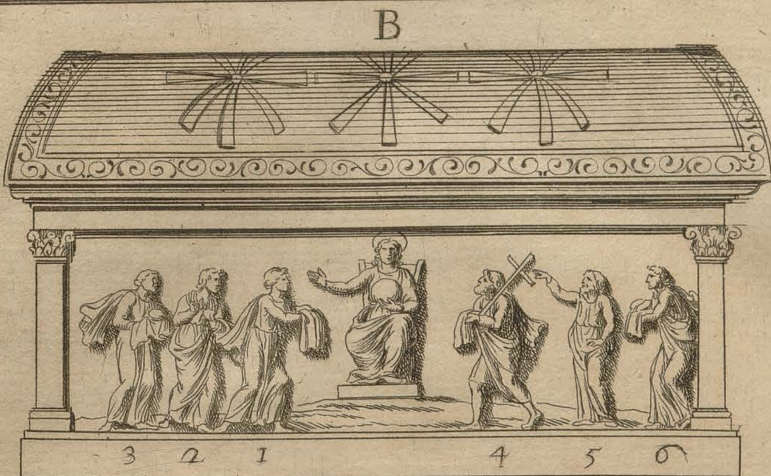
Primo loco, siue in parte superiori Tabulæ sub literis A. B. C. antiquum refero Sepulchrum, quod vnà cum alijs octo adhuc supersunt in Ecclesia S. Appollinaris in Classe, extra muros ipsius Ciuitatis Rauennæ; de ijsdem Sepulchris meminit Hieronymus Rubeus, ad annum 526. narrans, Theodoricum Gothorum Regem, Arcas ad condenda Defunctorum cadauera, plurimas fieri mandasse ex marmore, & ne iniustè distraherentur, Rauennæ distribui iussisse per Danielem illarum Artificem, quod lugentium non modicæ consolationis, & plausus sint. *Quoniam*, dicebat, *animæ tantùm de mundi conuersatione discedunt, corpora verò dulces superstites non relinquunt*. Huius tantummodò Sepulchri

A exemplar, ex illis nouem, cum alijs sequentibus, nobis transmisit laudatus Reu. Pater Cæsar Pronti, cui plurima debemus, cum antiquitatum Rauennatum solertissimus sit indagator; Arca hæc omnes alias tàm figuris, quàm pulchritudine antecellere scripsit. Cernitur enim in eadem Anaglyphico opere insculptus Saluator Iuuenilis effigiei in Cathedra sedens, qui dexteram in actu benedicendi,
B eleuat, sinistrà librum tenet. Prima, cum tertia figura, ab eodem latere, pannum brachij eleuatum affert, super quem Corona est. Ad sinistrum latus, sup. nu. 4. Vir est, qui Crucem baiulat, sinistra eandem Crucem cum vna claue detinet; dexteram verò panno obductam præmonstrat. Figura sexta itidem pannum brachijs eleuat, super quo etiam Corona apparet. Quid Coronę istæ ostendant, diximus in no-
C stro Veter. Moniment. vol. 1. cum sermo erat de Ecclesia SS. Cosmæ, & Damiani, & alibi. Littera A. ipsius Sepulchri latus, ad sinistram aspicientium est, vtpote C. est latus ad dexteram: In ipsis ambobus lateribus tres Viri, cum libris, & voluminibus insculpti cernuntur; quos iudico Apostolos repræsentare, vtpote num. 12. quorum Antesignanus est S. Petrus supra relatus ad num. 4. in vtroque la-
D terum timpano Crux est, è cuius extremitate duæ exurgunt palmæ, super quibus duæ insident columbæ, quæ Fideles denotant, vt ostendimus in nostra prima parte Vet. Moniment. ac etiam infra demonstrabimus. Et de hoc Sepulchro satis. Ad aliud modo nos conuertamus signatum literis D. E. F. In huius Arcæ explicatione valde immorandum minimè est, cum Imagines

A

B

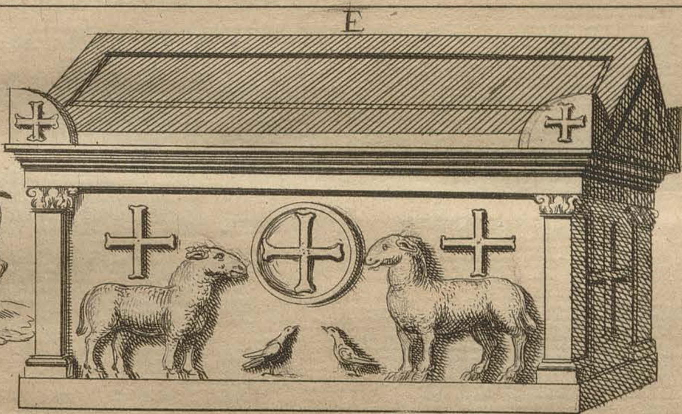
C

D

E

F

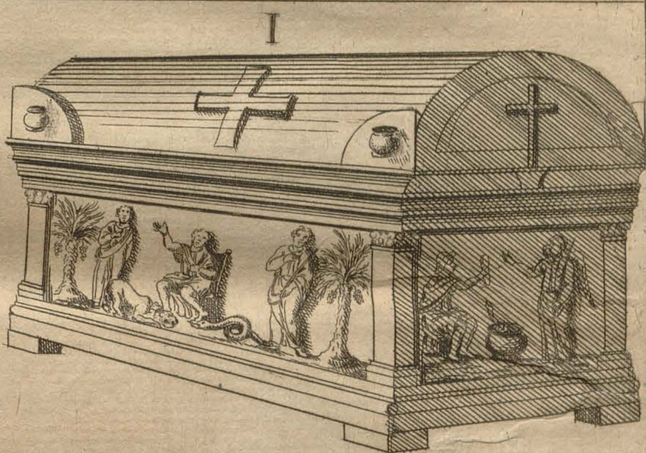
G

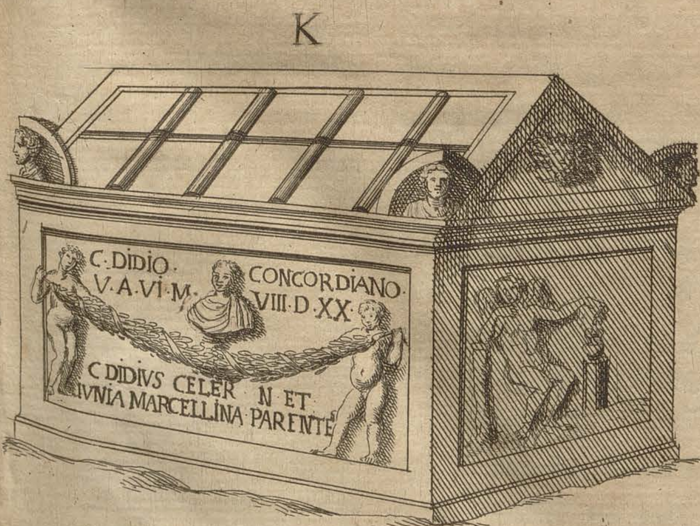
H

I

K

L

gines patentes sint; nam oues designant Fideles, Columbę significant fidelium animas, Cerui prope vas itidem Fideles demonstrant, qui sitientes ad fontes aquarum viuentium, scilicet gratiarum supernaturalium, currunt, vt pluribus auctoritatibus patefacit eruditissimus Vir Aringhus in sua Roma subterranea Tom. 2. lib. 6. cap. 33. Alterum emblema, quod in posteriori huius Arcæ parte cernitur, Christi nomen adumbrat, vt lit. A & Ω scilicet principium, & finis, qui ipse Christus est. In tertio ordine duæ exprimuntur Arcæ, quarum prima signata est literis G. H. in cuius anteriori facie, apparet Magorum Regum adoratio. In latere dextero est Lazarus â mortuis reuocatus, & fascijs inuolutus, de quo Iuuencus Poeta Christianus sic cecinit.

Nec mora connexis manibus, pedibusque repente,
Procedit tumulo, Vultum cum linea texit.
Et totum gracilis, connectit fascia corpus.

Licèt ab aliquibus affirmari possit, imaginem hanc puerum repręsentare: at nihilominus huiusmodi obiectioni, responderi posse, cum pręcitato Aringho, existimo, quòd Lazarum iam quatriduanum in sepulchro adumbrat, cuius Vultus iam immutatus, deformis, & exsiccatus est, vt cadaueribus plerumque contingit, ac fusiùs probat Aringhus supracitatus, dicto lib. 6. cap. 11. In opposito latere signato lit. H. expressus est Daniel in lacu Leonum, qui Christum Dominum misticè indicat, vt laudatus Aringhus lib. 5. cap. 21. exponit. In hac Arca, scribit Fabri, sepultum fuisse Isaacum Patricium Armenum, inclytum Ducem, nec non Italię pro Imperatore Eraclio Exarcum, qui Rauennę decessit anno 641. cui Arcę imminet Epitaphium Gręco idiomate, quod latino redditum sic sonat.

Hic iacet, qui reibellicę Ducem egit rectè.
Romam incolumem tutatus, & Occidentem.
Tranquillis Principibus, ter sex annis.
Isaacius Regum commilito.
Omnis Armeniæ ornamentum Magnum.
Armenius enim erat hic, ex illustri genere.
Hoc mortuo gloriosè, contubernalis.
Sosanna prudens, more castę Turturis.
Assiduè gemit Vitę priuata.
Viro, qui sortitus est laboribus gloriam.
In Oriente sole, & Occidente.
Exercitium enim duxit, Occidentis & Orientis.

Hęc de pręfata Arca; modò ad aliam signatam lit. I. quę extra Ecclesiam S. Nicolai Fratrum Eremitarum Ordinis S. Augustini se spectandam exhibet; In illius cernitur facie Christus sedens, dextroque pede Leonis; sinistro etiam serpentis, caput calcans; iuxta Psal. 90. vers. 13. *super aspidem, & Basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.* Christi lateribus duæ adstant figurę, quę à longeuo tempore ita de-

prauata

prauatę, corroſęque ſunt; vt vix di- A gnoſci poſſint. Iuxta Teſtimonia mihi relata, quaſi fœminas fortaſſe reprę-ſentant: Aſſero per iſtas fęminas; ambas Eccleſias, nempe ex Circumciſione, & Gentibus indicari, vt annuimus in Eccleſia S. Sabinę, noſtri operis, Vet. Mon. cap. 21. In latere ſignato M. cęlata perhibetur mulier ſedens, cuius dextera ſerpentem ex vrna detrahit: An vero ipſe ſerpens, ex eadem proſiliens vrna mulieris ma- B num mordeat, diſtingui minimè poteſt, cum figurę ibidem expreſſę à longa annorum ſerie detritę ſint; quamobrem cum dignoſci minimè permittant, nec Ego Oedipus ſim, à prolixiore illarum explicatione abſtineo. Ad vltimam deuenio arcam, nempe ad ſignatam lit. L., quę itidem extra Eccleſiam S. Ioannis Baptiſtę, collocata eſt, in cuius faciei medio, ſtat Redemptor noſter Chriſtus, qui C ſiniſtra Volumen obuolutum porrigit cuidam viro, qui illud in panno ſuper manibus expanſo, recipit; fortaſſe per has imagines Pictor, ſiuè Sculptor demonſtrare voluit, diuinam illam iuſſionem Apoſtolis datam: *Euntes in vniuerſum mundum prædicate Euangelium omni creaturæ*; iuxta Marc. 16. 15. Notandum eſt, quod Euangelia primis Eccleſię temporibus, in voluminibus exarabantur. D Hęc ſunt, quæ de allatis Arcis, â me non ſpectatis, ſed tantum tranſmiſſis explicare ſategi; An punctum attigerim, tu ipſe benigne Lector aduertes.

CAPVT IV.

Expoſitio duorum Sarcophagorum ſacrum Baptiſmatis Ritum indicantium, quorum occaſione veterum Baptiſmalium Fontium præſertim Lateranenſis, & Piſarum oſtenditur forma.

PRIMVM Chriſtianæ Religionis myſterium, ſeu primum Sacramentum, quod ad ſalutem Ianuam pandit, ſacrum eſt Baptiſmum, quod expreſſis pronunciauit verbis ipſius ſalutis Auctor, IESVS CHRISTVS, dùm dixit Nicodemo: *Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto non poteſt introire in Regnum DEI*. Ioan. cap. 3. n. 5. Medium enim eſt, quo geniti mundo, regenerantur gratię, nàm per ablutionem corporis diluitur anima, & per eiuſdem immerſionem â ſubmerſione in ignem ęternum liberatur. Iurè prima communis naufragij nuncupatur Tabula, cuius pręſidio tanquam Arca Noe ab illuuie peccatorum, & ſempiterno interitu homines ſubtrahuntur. Hoc humani generis ipſe Redemptor nobis palàm fecit, dùm in Iordane flumine â Ioanne Baptiſta baptizari voluit. Sic narrat ſacer Euangeliſta Marcus cap 1. n. 9. *In diebus illis venit IESVS à Nazaret Galileæ, & baptizatus eſt à Ioanne in Iordane*. Paſſim hoc mirabile Sacramentum, tàm à priſcis, quàm à recentioribus Fidelibus picturâ, atque ſculpturâ expreſſum proponitur, vt innuimus in Tab. LXX. S. Ioannis in fonte Rauennę in prima parte cap. 25. no-

25. nostri operis Veterum Monimentorum, A ac in alijs Tabulis, nempe Tab. IX. & Tab. XXIII. quas infrâ exhibemus. In hisce tabulis visitur Christus immersus in aquis, nec non Ioannes aquam super caput eius effundens. Hinc apud quosdam oritur dubium, an Baptismum per immersionẽ, seu per aspersionem, aut vtramque fieri debeat. Quòd antiquitùs sacer iste ritus per immersionem celebraretur, adsunt testimonia variarum Iconum, B variorumque Scriptorum. Præter relatas tabulas, duas alias affero, alteram per immersionem, & aspersionem sacrum ritum exprimentem, alteram tantummodo per aspersionem. Venerandę huius antiquę memorię exemplar nobis Neapoli iam â nonnullis transmisit annis Illustrissimus, & Reuerendissimus Dominus Andreas ab Aquino Episcopus olim Tricaricensis, cui ob humanitatem hanc me C deuinctum esse fateor; scripsit mihi, hęc monimenta marmore extare insculpta in Palatio Principis Caramanici Affinis sui, duosque Sarcophagos repręsentare, quos repertos fuisse, asseruit apud maritimam oram, vulgò Chiaia, Neapolis suburbium, in Villa eiusdem Principis. Cum igitur in ambobus hisce Sarcophagis Viri prolixâ barbâ expressi sint, non abs re coniectari potest, ipsos aut Longobardos, D aut Gręcos indicare. At cum in illa reperti sint regione, me minimè falli autumo, si dixero repręsentare Longobardos, qui ad Christianam fidem â Theodolinda, quę decus, & ornamentum Bauarię Principum extitit, sic eam ad Annum 591. n. 41. Ecclesiasticę historiæ parens Cardinalis Baronius nominat, conuersi fuêre.

Antequam meam hanc coniecturam rationibus fulciam; operę pretium poscit, nonnullas proponere difficultates, quę obicii possunt, vt hisce solutis vnusquisque faciliùs deindè suam valeat promere sententiam.

Prima, quę adduci potest difficultas est, quòd Theodelinda iam fuisset fidelis, quando Agilulfum Virum suum, vt infra dicturi sumus, ad Christianam amplectendam Religionem adduxit; Ergo non potest stare simul cum Viro in pelui, vt expressa cernitur in Sarcophago, quia Baptismus, ritu debito collatus reiterandus minimè est.

Secunda. Quòd omnes Longobardi erant Ariani, ergo baptizati; itaque vir, & mulier in pelui expressi Longobardi minimè sunt.

Tertia. Vtrum Longobardi Neapoli commorati fuerint.

Vt autem his motis difficultatibus satisfiat, clariùsque veritas elucescat, ab alto sumendus est sermo, quem minimè ingratum fore, puto si differentem referam Ioannem Adlzreitter, qui licet Neotericus sit Scriptor, tamen in proprię Nationis gestis, alijs edoctior putandus est. Hic in sua historia Bauarica parte 1. lib. 6. n. 10. de Theodelinda sic fusè narrat: Garibaldus ob eam victoriam „ Longobardis addictior affinitatem „ iunxit cum Rege Authari. Habebat „ pręter Euini coniugem filiam alte- „ ram Theodelindam, Principem „ Virginem, in quam Cœlum omnia „ corporis, animique decora videba- „ tur contulisse. Autharis à Longo- „ bardis Rex salutatus, spe pacis à „ Francis obtinendę Clodosindam „ Sigeberti Mediomatricum Regis

» filiam ambiuerat; & à Childeberto A Virginis Germano, eius potiundę promissum acceperat: verum vt vacillant sępe futuri matrimonij sponsiones, Clodosinda Reccaredo Gothorum Regi, qui Bada Regina defuncta Hispanię Regnum obtinebat, in manus conuenit, eò maximè, quòd Reccaredus nuper Hermenigildi fratris exemplo, deserta Leouigildi patris Ariana perfidia, ex Leandri Episcopi Hispalensis in- B stitutione, Christiana sacra suscepisset, Authari non dum vana Deorum religione expedito. Ad hoc consilij non parum momenti attulit Gothica potentia, quę longa annorum prosperitate roborata effecit, vt is sponsus placeret magis, qui sperabatur fore vtilior. Autharis repulsam passus, multaque de violatis Franci, promissis conquestus, sua vota ad Regis Ga- C ribaldi affinitatem conuertit, & quam ad nuptias expetebat Theodelindam, non ægrè impetrauit. Ea re per Legatos confecta Autharim visendę sponsę iuuenilis ardor incessit, ne alienis potiùs oculis, quàm suis, quę de sponsę forma, præclarisque virtutibus acceperat, vsurpasse videretur. Ergo per speciem Regię Legationis, sene quodam è familiaribus fidissimo, paucisque alijs, qui aliquam pompam D facerent, comitantibus, ipse alienum habitum mentitus se Veronà in Boiariam contulit. Vt fuerunt admissi ad Garibaldi colloquium, senex, qui primas fictę Legationis partes agebat, Regis sui nomine, quę se in mandatis aiebat accepisse, perorauit. Autharis in scena personatus, addidit ad ea, quę senex dixerat, se à Rege Authari, quæ pars altera causæque sui aduentus, & Legationis esset, iussum, cum bona Garibaldi venia, Theodelindam salutare, vt inspecta coram eius forma, Sponso cum fide referret, quę oculis accepisset. Ea ciuilitas Garibaldo placuit. Licebit vtique tibi (inquit) os, habitumque sponsæ visere, & Authari referre. Ergo adducitur Theodelinda, ea morum, & vultus elegantia, vt Autharis tacitè Virginem admiratus, cuicunque fortunę, & dignitati parem iudicaret. Tùm conuersus ad Garibaldum: satisfactum, quidem est Regis, Domini mei desiderio; sed ignosce obsecro meę confidentię, si alterum quoque beneficium Regis mei verbis à te rogito, vt dicar probe functus mea Legatione. Et illud quidē est, vt à te impetrem eam gratiā, qua Theodelindam iubeas, quippè quę Regni, nostrumque omnium propediem imperium aditura est, sui in Regem amoris, & propensi in gentem nostram affectus tesseram hospitalem, videlicet pateram, in Autharis salutem mihi benignè prælibare. Et hoc per me licet, inquit Garibaldus: Tu verò filia poculum tempera, & hospitibus propina more patrio. Fecit illa, quod erat iussa à parente, & prælibatum craterem, seni, potiori legationis mimo porrexit, tùm deinde Authari. Is cum Virgini pateram redderet, manum ipsius digito pressit, nemine aduertente, & crescenti fidentia palmam explicatam duxit per frontem, cæteramque faciem erubescentis, nec obscurè

scurè

„ ſcurè hoſpitis liberati iraſcentis . A
„ Qua de re cum apud nutricem in-
„ dignabunda querelas deponeret,
„ diceretque petulantem hoſpitis au-
„ daciam, ad ſponſi iniuram perti-
„ nere, quæ certè non deberet diſ-
„ ſimulari, ne credi aliquando poſſet
„ Theodelindam famę, pudicitiæque
„ hactenus illibatæ, os, frontemque
„ delibatam ſua culpa, ad ſponſum
„ attuliſſe; nutrix acerbè queritantem
„ ſolata monuit, à querimonijs in
„ pręſens ſibi temperaret, ſibi habe- B
„ ret potiùs perſuaſum, neminem
„ præter Regem Autharim id auſum
„ eſſe, breui certò comperturam,
„ ſponſum ipſiſſimum eſſe, qui ſibi
„ id licentiæ ſumpſiſſet, quam nullus
„ aliùs, niſi capitis periculo tentaſſet.
„ Et ſi à morum maieſtate, & totius
„ oris, corporiſque compoſitione
„ verè regia liceret ratiocinari, vrba-
„ nitatem longè excellentiſſimam, C
„ flauam cæſariem, vultus amęnita-
„ tem plenam dignitatis Regem
„ prodere: quare ne dubitaret, ſpon-
„ ſum incognita licet ſpecie, adfuiſſe.
„ Pacata his dictis Theodelinda dolo-
„ rem preſſit, quem cum Autharis
„ ex rubore, & contracto ad iram
„ vultu notaſſet, magnoperè fuit re-
„ creatus; quòd non neſciret, fron-
„ tem verecundam, animum ioci li-
„ centioris impatientem, horrorem
„ contactus alieni, non modò bonos D
„ eſſe cuſtodes, ſed etiam iudices in-
„ taminatæ pudicitiæ. Cum Garibal-
„ do valefeciſſet, nobili Boiorum co-
„ mitatu iter eſt ingreſſus. Italiæ
„ finibus imminens, ſe honorarijs
„ Stipatoribus hoc ſigno prodidit:
„ Equo, quo vehebatur aſſurgens,
„ toto niſu ſecuriculam manuariam
„ arbori, ad virium oſtentionem im-
„ pegit, cum dicto; ſic ſolet ferire
„ Rex Autharis. Quibus verbis, Boijs
„ comitibus omnis eſt abſterſa du-
„ bitatio, bellum iſtum Legatum
„ eſſe ipſum Longobardorum Re-
„ gem. Contingere hæc anno Chriſti
„ DLXXXIX. cum peſtis inquinaria,
„ altera vice recrudeſcens, innume-
„ ram hominum multitudinem,
„ ipſumque Romanum Pontificem
„ Pelagium, cuius precibus ſe ſtare
„ Vrbs arbitrabatur, ſuſtulit 8. Id.
„ Februarij, vt habet Sigonius, anno
„ DXC. Eodem Sigonio teſte, Au-
„ tharis abiecta gentilitate cum ſuis
„ lapſus eſt in Arij errores, & ferijs
„ Paſchalibus Longobardorũ liberos
„ iuſſit veteræ quidem Eccleſiæ ritu,
„ ſed in fide Ariana expiari. De qui-
bus poſtremò infrà multa ſubij-
ciam. Succeſſiuè idem Auctor ſuam
proſequitur narrationem n. 13.

„ Etenim Longobardi, accepto
„ de Regis ſui nece per acerbo nuntio,
„ coactis properè Ticini Procerum
„ comitijs, Legatos miſerunt in Gal-
„ liam pacem petituros, deque Rege
„ creando deliberarunt. Placuit in
„ commune, vt Theodelindæ omne
„ Regis eligendi ſuffragium deferre-
„ tur, eà lege, vt quemcumque illa
„ ſibi maritum optaret, idem Regno,
„ ſimul, & eius connubio potiretur.
„ Illa audito virorum ſapientum iu-
„ dicio, Agilulfum Taurinatium Du-
„ cem legit, virum fortem, & di-
„ gnum imperio. Pompæ nuptiali
„ Laumellum oppidum dixit. Eò vo-
„ catum Agilulfum, cum ad familiare
„ epulum admiſiſſet, iuſſit adferri
„ poculum vino temperatum: quòd
„ cùm Agilulfo prelibaſſet, quod

erat reliquum, obtulit ebibendum. Is cum accepto cratere, Regiæ dexteram honoris cauſa baſiaret. Regina verecundo ſuffuſa rubore: Id verò nunc (inquit) agitur Agilulfe, non vt ſuauieris manum, ſed niſi per te ſtat, os Reginæ, Maritus, Rexque futurus oſculeris; mox erecta ad oſculum de nuptijs, ſi eas ipſe quidem probaret, deque adeundo Regni faſtigio, ſuam ipſi mentem aperuit. Secutę ſunt priuatæ coniugij cæremoniæ ineunte Nouembri, gratulante Longobardorum, qui tum pauci aderant, Procerum corona, & ſalutante Regem Agilulphum. Sequenti deinde Maio, in publico Principum cœtu Agilulfus donatus eſt Mediolani Regni inſignibus, in quibus corona aurea ferreo annulo, Theodelindæ iuſſu, interius circumducta: quam ex eo tempore in vſu fuiſſe memorant, quoties peracta fuit Italiæ Regum inauguratio, coronę ferreæ nomine retento. Et paulò poſt ſub num. 14.

Agilulfus ſacris vndis ablutus Petri nomen accepit: an verò Theodelinda domi paternæ Religionem conbiberit, an meliori inſtitutione in Italia, quàm in Norico ſit vſa, in ambiguo eſt; verò tamen ſimiliùs eſt è patria attuliſſe bonam indolem, & initia pietatis, & eius abſolutionem hauſiſſe in Italia. Sed illud eſt maius omni admiratione, quòd cum id æui virorum ſapientiſſimorum copia non deeſſet, Deus vno eodemque ſæculo, tres potentiſſimas totius Europæ nationes nomini Chriſtiano quanlibet infenſiſſimas ad manſuetudinem Chriſti adiunxerit per totidem fœminas; Francos in Gallia per Crotildem Burgundam; Gothos in Hiſpania per Ingundem Francam; Longobardos in Italia, per Theodelindam Bauaram, quibus gens Boica acceſſit per Francam Reginotrudem. Agilulfus ex Vxoris ſuaſu, & ductus vitæ ſuperioris pœnitudine, ſacras opes, & Eccleſias bellis vehementer afflictas cœpit inſtaurare, nouiſque cumulare poſſeſſionibus, Antiſtites, quos temporum acerbitas valdè depreſſerat, priſtinis honoribus reddere. Gregorius Pontifex, verè Magnus, actis Theodelindæ per literas gratijs, id egit, vt Regi Agilulfo auctor eſſet pacis cum Romanis, cœteraque Italia, quam Longobardi totam non dum ſubegerant, ineundæ: cum datis ad Italiæ Epiſcopos mandatis, eos iuſſit Longobardorum filios nuper in hæreſi Ariana perperam ablutos, fidei Catholicæ conciliare. Agilulfus nihil habuit antiquius, quàm vt pacem Italiæ redderet: quam ad rem Agnellum Tridenti Epiſcopum miſit in Franciam, qui captiuos, ex agro Tridentino nuper abductos, redimeret: Euinum Tridentinorum Ducem ei dedit comitem, cum mandatis, vt pacem agi cæptam daret confectam. Epiſcopus benignè acceptus, complures mortales in libertatem aſſeruit, Brunechilde Regina, Childeberti Regis Matre, quæ ſuo ære multos vinculis exemit, adiuuante. Euinus ad certum annorum numerum inducias impetrauit, quæ renouatæ ſæpiùs arma Francorum continuerũt, ne in Longobardas ſtringerentur.

Perpen-

Perpendenda sunt istius Auctoris A narrata, qui asserere minimè audet, vbinam Theodelinda Christianam susceperit fidem in Norico ne, vel in Italia. Concludit postea bonam indolem, & pietatis initium è Norico attulisse, in Italia verò Christianam amplexatam fuisse Religionem. Audiamus modo Paulum Vvarnefridum Diaconũ Aquileiensem propriæ Nationis facta describentem, qui in fine octaui seculi claruit. Is lib. 4. cap. 5. B sic fatur--His diebus (scilicèt ann. 590.)
„ sapientissimus, & beatissimus Pa-
„ pa Gregorius Romanæ Vrbis, post-
„ quam alia multa ad vtilitatem
„ Sanctæ Ecclesiæ scripserat, etiam
„ libros quatuor de Vita Sanctorum
„ composuit, quem Codicem Dia-
„ logum, id est duorum locutionem,
„ quia eum colloquens cum suo Dia-
„ cono Petro ediderat appellauit. C
„ Hos igitur libros præfatus Papa
„ Theodelindæ Reginę direxit, quam
„ sciebat vtique, & Christi fidei de-
„ ditam, & in bonis actibus esse præ-
„ cipuam. Ac cap. 6. prosequitur:
„ Per hanc quoque Reginam mul-
„ tum vtilitatis Dei Ecclesia conse-
„ cuta est. Nam pœne omnes Ec-
„ clesiarum substantias Longobardi,
„ dùm adhuc gentilitatis errore tene-
„ rentur, inuaserunt; sed huius sa- D
„ lubri supplicatione Rex permotus;
„ & Catholicam fidem tenuit, &
„ multas possessiones Ecclesiæ Chri-
„ sti largitus est; atque Episcopos,
„ qui in depressione, & abiectione
„ erant, ad dignitatis solidæ hono-
„ rem reduxit.

Ex hac itidem narratione, etiam in ambiguo manet, quonam tempore ipsa Theodelinda Christianam susceperit fidem; Propterea huius etiam Auctoris sunt perpendenda narrata: Is dixit; Theodelindam Christianæ fidei fuisse *deditam*, id est propensam, at non sacro fonte dilutam; & si diuinari fas est, iam in Christianis dogmatibus instructam, siuè catechizatam, nondum tamen baptizatam; quia Autharis primus eius maritus Catholicam auersabatur Religionem; quare ad eiusdem Theodelindæ bonam fouendam intentionem, illiusque captandum animum, S. Gregorius Dialogorum Codicem â se compositum direxit. Quòd initio anni 591. nondùm Theodelinda baptizata fuerit, ex ipsius Gregorij epistola 17. lib. 1. Indict. 9. ad vniuersos Episcopos Italiæ scripta deduco, in qua conqueritur, quòd nefandissimus Autharis (scilicet supra citatus Rex, ac ipsius Theodelindæ Vir) in Paschali solennitate Longobardorum filios, in fide Catholica baptizari prohibuisset, pro qua culpa eum diuina Maiestas celeri mulctauit morte, nec aliam solennitatem Paschalem aspexit. Autharis decessit mense Septembris Anno 590. vt placet Sigonio; ex quo colligo, Theodelindam adhuc non fuisse Christi fidelem, quoniam si Christianam Religionem iam amplexata fuisset, vtique ad illam de hisce baptizatis scripsisset, sicuti de alijs rebus postmodum scripsit. Mortuo enim Authare Theodelinda eius vxor propositum, quod ipso viuente iam mente conceperat, nempè de amplectenda religione, faciliùs fouere potuit, Monachorum conuersatione, vt ex alia epistola 42. lib. 7. Indict. 2. eiusdem Gregorij ad ipsam Theodelindam colligo, in qua Probi

Abbatis meminit; cuius nàm Monasterij Probus iste Abbas fuerit, ex alia deducitur epistola 22. lib.9. Indict. 4. nempè Monasterij S. Andreæ, & Luciæ. His positis, me puto, multa in lucem emisisse, quibus firmo Theodelindam anno 591. sacrum suscepisse baptismum, vt clariùs infra apparebit. Ad secundam itaque transeamus difficultatem.

Pro maiori meæ coniecturæ firmitate, quòd Vir in pelui expressus, Agilulfus sit, numismatis adduco exemplar, quod refert Angelus Breuentanus in sua Longobardorum Regum Gentilitia arbore, vbi sub num. 4. eiusdem Agilulfi exhibet ex nummis, siue nummismatibus depromptam imaginem, quę barbatum Virum demonstrat, multamque vniformitatem cum Viro in Sarcophago expresso detinet. Insuper in eadem figura notandum, in capitis summitate, more Christianorum Imperatorum Crucem adesse, ex qua deduco, illum primum Regem Christianum Longobardorum Regum fuisse; cum illum sequentes eadem cruce appareant insigniti; præcedentes verò illa careant. Nummi, siue nummismatis exemplar sequens est.

Quòd Longobardi omnes Ariani essent, in hoc soluendo dubio, immorandum minimè est; cum iam Eminentissimus Purpuratorum decus Baronius, ad annum 573. illud annuerit demonstrans, partim Christianos, partim verò Gentiles, Idolorumque fuisse cultores; in quorum extitisse numero Agilulfum secundum Theodelindæ maritum, autumo. Quapropter ab hac difficultate tertiam exagitemus, nempè: Vtrum Longobardi Neapoli commorati fuerint.

Pro affirmatiua adduco sententia, Longobardos anno 571. Beneuentanam occupasse Regionem, illamque vsque ad annum 971. detinuisse, vt dignissimus Præsul Vigiliensis Episcopus Pompeius Sarnellus in suis memorijs Chronologicis Ducum, & Principum Beneuentanorum ostendit. Hoc medio tempore, nempè anno 615. ijdem Neapoli degebant, eamque inuadere tentârunt, vt ex laudato Baronio ad ann. 604. infero; & ad dictum ann. 615. n. 5. lego, Eleutherium Exarchum ab Imperatore Neapolim missum fuisse ad compescendam rebellionem, quam Ioannes Consinus istius Ciuitatis, & Prouinciæ Præfectus, cæso Ioanne Exarco, molitus erat, qui paulò post ab eodem Eleutherio etiam occisus fuit, vt laudatus Paulus Diaconus lib.4. cap.35. testatur. Veròsimile propterea est Agilulfum Consini Consanguineum fuisse; propterea, tàm ratione sanguinis, & Nationis, quàm etiam Vicinitatis, amicum, vnitumque eidem fuisse, & dùm Consinus Neapolis habenas regebat, ibidem Agilulfum obijsse, ac in Chiaiæ eiusdem Ciuitatis suburbio fuisse tumulatum.

His demonstratis, satis me probasse autumo in pelui expressos Theodelindam, ac Agilulfum Virum suum, repræsentare. Superest modò, vt pro

maiori

maiori Lectoris intelligentiâ non nullas alias explanem difficultates, quæ ex eiusdem tabulæ oriuntur aspectu.

A

Prima est de Ministro Baptismi, qui ex vestibus Laicum fuisse apparet.

Secunda est Baptismatis forma, quæ per aspersionem, & immersionem repræsentatur.

Quoad primam, quòd minister Laicus sit, clarissimè ex indumentis concernitur; nàm clamide, siue pallio, & thorace, nec non colobio, ac cuturnice, seu tibialibus vestitus est; insuper rasam habet barbam. Quare hæc omnia hominem latinum esse designant. Quòd Laici in necessitate baptizare licitè valeant: omnes conueniunt Canonistæ. Pro præsenti verò exprimendo baptismatis ritu audiamus celeberrimum Scriptorem Tertullianum disserentem, qui c. 17. de baptismo sic loquitur.

B

„ Superest ad concludendam materiolam, de obseruatione quoque „ dandi, & accipiendi baptismum „ commonefacere. Dandi quidem „ habet ius summus Sacerdos, qui est „ Episcopus, de hinc presbyteri, & „ Diaconi; non tamen sine Episcopi „ auctoritate, propter Ecclesiæ honorem; quo saluo, salua pax est, alio„ quin etiam Laicis ius est; quod enim „ ex æquo accipitur, ex æquo dari po„ test, nisi Episcopi iam, aut Presbyte„ ri, aut Diaconi vocantur dicentes. „ Domini sermo non debet abscondi „ ab vllo. Proindè, & baptismus, æquè „ DEI census ab omnibus exerceri „ potest: sed quantò magis Laicis „ disciplina verecundiæ, & modestię „ incumbit? cum ea maioribus competat, ne sibi adsumant dicatum „ Episcopis officium Episcopatus. Æ„ mulatio, schismatum mater est. „ Omnia licere dixit Sanctissimus „ Apostolus, sed non omnia expedi„ re. Sufficiat scilicet in necessitati„ bus vtaris, sic vbi aut loci, aut tem„ poris, aut personę conditio compel„ lit. Tunc enim constantia succurren„ tis excipitur, cum vrget circumstan„ tia periclitantis. Quoniam reus erit „ perditi hominis, si supersederit „ præstare, quod liberè potuit.

C

Igitur supra relata verba (aut personæ conditio compellit) in casu nostro applicari posse videntur, & summoperè.

Hæc prima fronte, mea fuit sententia, quæ cum nonnullis doctis, ac eruditis fuerit à me communicata viris, eos contrarios adinuenit, eo quia sustinebant, Baptismum absque culpa per Laicum ministrari non posse, quando in promptu est Sacerdos: sed in allato Sarcophago representantur Monachi senes, qui verosimilitèr Sacerdotes erant, & fortè ijdem, qui Agilulfum cathechizarunt, proptereà ad eos absque vllo dubio spectabat Baptismum ministrare. Obiectio hæc licet validissima sit, nihilominùs suas habet responsiones, si in allatis Tertulliani verbis insistere velimus, qui necessitatem exprimens, ad tria capita reducit, nempè ad locum, ad tempus, & ad personæ conditionem, quæ tria in præsenti nostro Emblemate concurrere existimo; ad locum, qui erat tunc possessus à Longobardis Ethnicis, siuè Arianis: ad tempus, quia ijdem dominabantur; ad personę conditionem, quia de illorum Rege, & Regina agebatur. Proptereà ab illius tunc temporis Episcopo magni momenti existimata fuit Zelotypia,

D

pia, quæ forsitan ipsum Regem à A Baptismo retrahere poterat, ob deficientiam personæ sibi beneuolæ, quæ baptismum ei conferret. Quamobrem magis ad Religionem propagandam conducebat hanc concedere facultatem Laico, quàm illam denegare. Reges enim non eadem mensurâ, qua cœteri inferiores metiendi sunt, cum ex illorum voluntate Subditi dependeant; quare si ad nouam Rex conuertebatur fidem, Subdito- B rum etiam conuersio sperari prudentèr poterat, vt cecinit Vates Claud.

Mobile mutatur proprio cum Principe vulgus.

Et alius paritèr cecinit:

O' quanto exemplo generoso in Principe vis est!
Tu vitando vetas, tu faciendo iubes.
Princeps, principium motus, Rex regula vitæ. C
Circumfert, Cœlum sydera; Rex Populum.

Plura alia pro meâ firmandâ sententiâ, quòd Laico, in proposito casu, licuerit esse Ministrum Baptismi, adducere valerem, nisi nimiæ timor prolixitatis me retardaret. Sufficiat hic pro eiusdem sententiæ maiori firmitate, inter nostri æui Theologos, inclytum Suarez adducere, qui in tertiam partē D.Thomæ. Tomo 3. q.67. D plura de Baptismo fatur, & præsertim: „ In Baptismo non semper necesse „ est extremam necessitatem expe- „ ctare, nàm etiam extra illam prop- „ ter magnam vtilitatem, aut ne co- „ gatur quis multo tempore baptis- „ mum differre, potest illum à Laico, „ vel alio simili Ministro recipere. Et „ ideò fuit conueniens hanc potesta- „ tem concedi absolutè, & non limi- „ tatè ad casum necessitatis extremę. Non officit addere, quòd Monachi, præsentes eidem Baptismo cernantur, Nàm ibi forsitan ab Artifice expressi fuere, non vti Baptismi testes, sed vt eiusdem Baptismi Auctores. Nolo hìc sub silentio præterire, quòd Monachi primis Ecclesiæ seculis ad sacerdotale munus minimè ascendebant, vt fusè, ac eruditè demonstrat Sacrorum Canonum illustrator modernus Gonzalez ad tit.de Elect. & Elect. potęst. c. 1. ad quem benignum mitto Lectorem. Insuper Monachi presbyteri radebant barbam, Couersi laici eam prolixam deferebant, vt docet Dufresne in Alcibiade pag. 283. & Marthene, de antiquis Monachorum ritibus lib. 5. c. 7. n. 25. in fine. His obiectionibus, & responsionibus expositis, altera insurrexit difficultas, nempè Zelotypiam causam motiuam in hoc baptismo esse minimè potuisse, vt â Laico conferretur baptisma, cum in altero Sarcophago Vir simili modo vestitus cernatur, qui super caput Viri barbati, sacram effundit vndam; quamobrem Zelotypia in hoc non cadit, ideo non potest mea militare opinio. Hæc noua difficultas, me ad alia coniectanda impulit. Primo igitur loco mea in mente reuolui, quòd primis Ecclesiæ seculis Christiana Religio, veluti flos agri è solo erumpebat: Postea Romani Pontifices, Concilia, alijque Ecclesiæ Patres decretis, sacrisque Canonibus à vepribus, alijsque inutilibus plantis eam repurgarunt: sicque Clerici, & Presbyteri, peculiares non habebant vestes, postea à Canonibus præscriptas, sed eas gestabant, quas consuetudo Clerica-

lis

Tab. IV.

Tab. V.
pag. 16.

A lis introduxerat: nonnulli vero conditionis ſuæ immemores, laicalia gerebant veſtimenta. Clarè id deducitur ex Canone 3. Conc. 1. Romani habiti ſub Zacharia ſummo Pontifice anno 743. qui ſic ſe habet:

„ Vt Epiſcopus, Presbyter, & Diaconus ſecularibus indumentis minimè vtantur, niſi, vt condecet tunica ſacerdotali. Sed nec dùm ambulauerit in Ciuitate, aut in via, B aut in plateis ſine operimento præſumat ambulare, præter ſi in itinere longo ambulauerit.

Si igitur mos iſte inter Epiſcopos, Presbyteros, ac Diaconos, veſtes ſeculares geſtandi anno 743. vigebat, quanto magis anno 600. quo tempore floruit Agilulfus, cum leges, quæ eduntur, abuſus iam vt plurimum à longo tempore introductos, corrigant. Vlterius addo; veſtes illæ, licèt C laicales appareant, nihilominùs Epiſcopales ſunt, ſi integram fidem præbere velimus Paleæ, quæ habetur diſt. 96. cap. Conſtantinus *il ſecondo*: vbi idem Imperator concedit Sylueſtro ſummo Pontifici, eiuſque ſucceſſoribus, inter alia corporis ornamenta Chlamydem purpuream, atque tunicam coccineam, & omnia imperialia indumenta, quæ appropriantur ipſi figuræ in Sarcophago expreſſæ. D Hæc ſi admitteretur opinio; vtique controuerſiam Paleæ confirmaret, ſed cum in præſentiarum alienatorum fratrum numerus abundet, hanc quoque ommitto coniecturam, & ad certiorem me conuerto.

Apud antiquos mos fuit, qui adhuc viget, & ſeruatur; quando Apoſtolici Viri, ad prædicandum Euangelium mittuntur in Regiones, à quibus Chriſtiana, & Catholica exulat Religio, viri illi mentitis veſtibus in illas ſe conferunt partes. Aſſertionem hanc celeberrimus Purpuratus Baronius ad annum 370. num. 8. exemplo ex Theodoreto deſumpto, firmat, ſcribens, Euſebium Epiſcopum Samoſatenum, cum multas Eccleſias Paſtoribus orbatas intellexiſſet, habitu militari, ob Arianorum metum, indutum, & capite thiara operto Syriam, Phœniciam, ac Paleſtinam peragraſſe, ac Presbyteros, & Diaconos creaſſe. Hæc praxis huiuſmodi geſtandi veſtes à ſimilibus viris omnibus notiſſima eſt; noſtroque æuo clar. mem. Chriſtina Suecorum, Vandalorumque Regina catholicam amplecteti volens religionem, ſecretò duos ad ſe vocauit omnigenæ ſcientiæ præſtantes viros, nempè P. Malines, & P. Caſati Soc. Ieſ. qui tanquam nobiles Itali curioſitatis gratiâ, exteras peragrantes Regiones laicali habitu Stocolmum, Regiam Vrbem, ſe conferrent, vt fusè narrat Comes Galeatius Gualdus in ipſius Reginę vita. Ex narratis igitur, motæ difficultati, de Baptiſmi Miniſtro, me ſatisfeciſſe duco, & ad ſecundam, ſuperiùs etiam adductã difficultatem de Baptiſmi forma me conuerto.

Ex S. Cypriano in epiſt. 59. ad Fidum Epiſcopum habemus, quòd ęuo ſuo Miniſter baptiſmi poſt ſacrum Lauacrum Baptizatos deoſculabatur, ſic enim iſte Chriſti Athleta loquitur.

„ Nàm DEVS ut perſonam non accipit, ſic nec ętatem, cum ſe omnibus ad Cœleſtis gratię conſecutionem æqualitate librata prębeat Patrem. Nàm, & quod veſtigium infantis inprimis partus ſui diebus conſti-

„ constituti, mundum non esse dixi-
„ sti, quod vnusquisque nostrum
„ adhuc horreat, exosculari, nec hoc
„ putamus ad cœlestem gratiam dan-
„ dam impedimento esse oportere,
„ scriptum est enim: omnia munda
„ sunt mundis. Nec aliquis nostrum
„ id debet horrere, quod Deus di-
„ gnatus est facere. Nam etsi adhuc
„ infans à partu nouus est, non ita
„ est tamen, vt quisque illum in gra-
„ tia danda, atque in pace facienda
„ horrere debeat osculari; quando in
„ osculo infantis vnusquisque nostrũ
„ pro sua religione ipsas adhuc re-
„ centes Dei manus debeat cogitare,
„ quas in homine modò formato, &
„ recens nato, quodammodo exos-
„ culamur, quando id, quod DEVS
„ fecit, amplectimur.

Hanc eandem Cypriani auctoritatem Magnus ille Hypponenesis Episcopus Augustinus ferè eisdem allegat verbis in lib. 4. ad Bonifacium cap. 8. contra duas Epistolas Pelagianorum, nonnullique alij recentiores amborum Patrum referunt dicta, inter quos Ioseph Vice-comes in suo tractatu de antiquis Baptismi ritibus, ac cæremonijs lib. 5. cap. 1. vbi in fine colligit, hunc osculandi morem diù in Baptismi Sacramento durasse, donec veteri simplicitate in fraudem, & malitiam verti cœpta, eum prudenti consilio Patres ab Ecclesia sustulerunt.

Pro maiori huius sententiæ robore, auctoritatem Gabrielis Albaspinei Aurelianensis Episcopi, addere volo, qui in suo tractatu de Eucharistia lib. 2. c. 15. S. Ambrosij locum in Psalm. 39. adducit; vbi sic: Oscu-
„ lum, quod sacræ pacis insigne est,
„ osculum, quo amicitia fida firma-

A „ tur, osculum, quo fides sancta
„ signatur. Laudatus notat Albaspineus, locum hunc ad baptismatis osculum alludere, ac fidem exprimere, quę in Baptismate recipitur, ac osculo signata, & obsignata erat, idque antiquis Patribus, eorumque Doctrinę conforme esse asserit; Quoniam, sicut Tertullianus ducit; osculum pacis in missa orationis signaculum erat, ita S. Ambrosius pronunciat,
B quòd erat signaculum fidei; quamobrem apparet, pacis osculum tàm in baptismate, quàm in Missa fuisse datum. Hancque eandem disciplinam, ordine Romano comprobari scimus in Tractatu cęremoniarum Baptismatis, vbi refertur, Episcopum, postquam Baptizatis candidas dederit Vestes, eisdem dicere: *pax tecum*; quare istę voces sunt, quę in osculo pacis pronunciantur, & licet ordo
C nullam de hac actione mentionem faciat, nihilominus refert verba, quę semper ipsam sociantur actionem, demonstratque Baptizatos deosculari. Hęc laudatus Albaspineus. Itidem sacrę historię peritissimus Lupus prędictum etiam S. Cypriani locum Tom. 3. in dissertatione de S. Leonis IX. actis Crimine octauo pag. 914. adducit. Quare ex allegata S. Cypriani auctoritate, ac citatorum Scripto-
D rum sententijs infero, ritum hunc deosculandi Baptizatos, etiam in sexti sęculi fine viguisse. Quare ad rem nostram: Theodelinda tùm propter verecundiam, tum etiam ne fortasse nouo coniugi, ex osculo aliqua orietur Zelotypię passio, noluit ab aliquo Presbytero baptizari, sed impetrata ab Episcopo licentia, munus hoc alicui confidenti, & forsan consangui-

neo

demandari voluit, & sic supra cita- A ta clarescit pro me Tertulliani auctoritas, scilicet, *aut personæ conditio compellit*. Concurrebat etiam cum osculo alia verecundiæ in mulieribus præcipuè considerabilis causa, nempè corporis denudatio; nàm baptizandi siue masculi, siue fœminæ, sacrum lauacrum sine indumentis intrabant, vt diuersi probant Scriptores, præsertim citatus Vice-comes lib.4. cap.10. Casalius de Vet. sac. Christ. Ritibus B cap. 5. Lupus in dissertat. de S. Leonis IX. actis Calumnia XII. At ex ipsa figura id apparet, vbi illa fœmina denudata visitur, præterquam partibus verendis velo obductis. Hæc de Ministro satis sint. Ad secundam difficultatem, nempè de Baptismi ritu progrediamur.

Certum, ac indubitatum est Priscos fideles, vbi se offerebat occasio, ibi baptizatos fuisse; nam alij in flu- C minibus, alij in fontibus, alij in stagnis, alij in vijs, alij in mari, alij in domibus sacrum suscepere Baptisma, vt fusè ostendunt præcitati Auctores; formam autem, quæ in baptizando obseruatur, promiscuam fuisse, credendum est; nàm si erant in loco, vbi baptizandi in aquam se immergere poterant, baptismus per immersionem conferebatur, si autem alio in loco, vbi flumina, fontes, ac similia D minimè reperirentur, aqua super caput effundebatur. Ostendit Laudatus Vice-comes in eodem suo tractatu dicto lib.4. cap.7. vt etiam lib.7. cap.2. quòd quando fiebat Baptismus per immersionem, baptizandus à summo vertice ad imos pedes in aquam mergi soleret. Id etiam confirmat citatus Lupus in dicta sua dissertatione de Sancti Leonis IX. Actis Calumnia XII. Quare supra laudata Theodelinda cum Agilulfo Viro suo, cum ob pudorem fœminei sexus, tum etiam ob vtriusque sublimitatem generis, noluerint publicum adire baptisterium, & propterea eorum baptismus in pelui, siue capaci vase peractum fuit, haud tantæ quidem profunditatis, vt etiam caput in aquam immergere possent; ideò defectus iste, aquæ aspersione super caput suppletus fuit, cum & ista sola sufficiens esset, vt latè demonstrant citati, alijque auctores de Baptismo tractantes, inter quos iure annumerandus est Angelicus ille Doctor, præclarumque Ecclesiæ lumen, S. Thomas Aquinas in 3. parte summæ quæst.66. art.8. Licet nonnulli ex eisdem Auctoribus asserant, Baptismum per immersionem fieri à planta pedum vsque ad summum verticem capitis; nihilominùs alij excitant dubium: An in trina mersione celebretur Baptisma, cum hæc Immersio, & Emersio ter repeteretur; propterea dubitant, an Baptizandus ab aqua totus prosiliret, vel tantum corporis parte emergeret; cui ancipiti quæsito respondeo: quòd Sacerdos baptizans, manum super baptizandi caput imponebat, ac illud leuitèr comprimens, indicabat baptizando, quòd sub aqua se totum demergeret. Hoc peracto statim Baptizandus pectore tenùs ab aqua surgebat, iterumque Sacerdos comprimebat caput, tertioque id repetebat. Ad hunc demonstrandum actum Picturæ adduco exemplar, quę adhuc in vetustissima Cappella in Ecclesia S. Pudentianæ Vrbis, retrò Musiuum opus, quod eadem in Ecclesia spectatur. Pictura hæc in Altaris dex-

tera ipsius Cappellæ, nempè à cornu Euangelij super fenestram, propè fornicem, delineata est, redoletque antiquissimum tempus, cum picturæ non sint ità malè expressæ, vt circa, & post millesimum efformatę appareant, docetque Philippus Baldinucci in suo Opere: *Notizie del Disegno &c.* Eiusdem Picturæ exemplar demonstro in annexa Tabula VI. figura prima, ad cuius ritus baptizandi maiorem elucidationem adduco Albini, siue Albini flacci, seu Alcuini auctoritatem. Ipse enim, qui vixit octauo seculo, in epistola ad Oduinum presbyterum ita scribit.

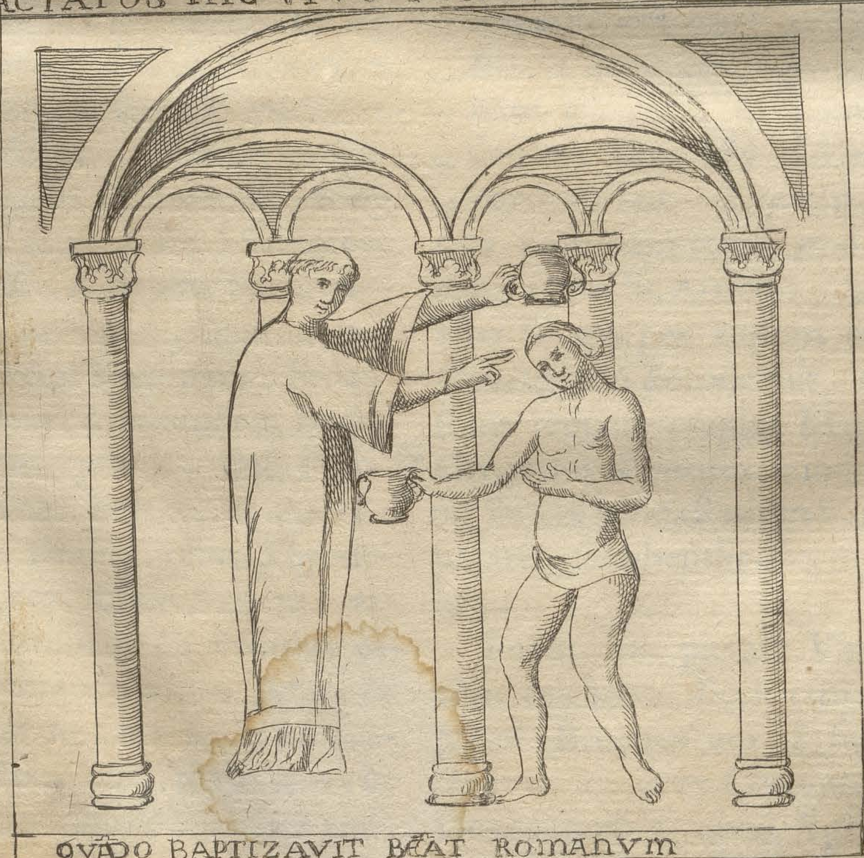
„ In nomine Sanctissimæ Trinitatis trina submersione baptizatur, „ & rectè homo, qui ad imaginem Sanctæ Trinitatis conditus est, per „ inuocationem Sanctæ Trinitatis ad „ eandem renouatur imaginem, & „ quia tertio gradu peccati, idest consensu cecidit in mortem, tertiò ele„ uatus de fonte per gratiam resur„ gat ad vitam.

In hac assertione duo perpendenda sunt, nempè vox *submersionis*, quo totalem corporis in aquam immersionem denotat, itemque voces: *tertiò eleuatus de fonte*, quæ trinam immersionem, & tertiam emersionem designant, vt supra indicauimus: Hac occasione, alteram placet exhibere Picturam, quę multum à prima delineatione differt, cum deteriori modo delineata appareat, ideoque tempore posterior. Hæc cernitur in Ecclesia S. Laurentij extra muros Vrbis sinistrorsum post Ianuæ ingressum cum alijs ibi malè efformatis figuris Sancti Laurentij vitam demonstrantibus. In secundo harum figurarum ordine, ac tertio loco est figura, quam exhibeo in relata Tabula sub num. 2. Ibi cernitur S. Laurentius Beatum Romanum baptizans, vt ipsa epigraphes explicat; sed quod curiosum spectatorem reddit, est, tàm S. Laurentium, quàm B. Romanum vrceolos cum duabus ansis manibus vtrumque gerere: S. Laurentius vrceolum eleuatum in actu fundendi aquam tenet; B. verò Romanus alterum aqua plenum ipsi Laurentio, dextera manu, porrecturus erigit, scilicèt quando primus vrceolus aqua fuerit euacuatus. Ex hisce duobus vrceolis trinam arguo aspersionem, nàm statimatque Baptizans in prima aspersione totam aquam in vrceolo contentam super Baptizandum effuderat, illicò Baptizandus alterum vrceolum aqua plenum Sacerdoti offerebat, vt secundam faceret aspersionem, sicque de tertia; quamobrem ex huiusmodi actibus, etiam tacitum baptizandi consensum non sine fundamento inferimus, dùm proprijs manibus materiem pro Sacramento conficiendo subministrabat. Hunc B. Romani Baptismum à S. Laurentio peractum Vvalafridus Strabo, qui nono vixit seculo, in suo de rebus Ecclesiasticis libro sic narrat:

„ Notandum non solum mergendo, „ verùm etiam desuper fundendo, „ multos baptizatos fuisse, & adhuc „ posse ita baptizari, si necessitas sit, „ sicuti in passione B. Laurentij quen„ dam vrceo allato legimus baptiza„ tum. Hoc etiam solet euenire, cum „ prouectiorum granditas corporum „ in minoribus vasis hominem tingi „ non patitur.

Quę posteriora verba in allatis sarcophagis optimè applicantur, cum vtriuf-

✠ AVXIT MACTATOS HIC VIVO FONTE RENATOS

QVĀDO BAPTIZAVIT BĒAT ROMANVM

vtriusque Baptismatis ritus, scilicèt A per immersionem, & aspersionem ibidem obseruetur. His relatis non officit, quòd opponi possit: Baptizatos statim post Baptismum antiquitùs fuisse confirmatos, ergo pernecesse erat, quòd Minister esset Episcopus; At huic obiectioni respondeo cum prçcitato Vice-comite eodem lib. 4. cap. 29. quòd si Episcopus absens erat, baptizatus suscepto baptismate, quanto citiùs fieri poterat, ab Episcopo confirmabatur. B Et hæc de Baptismatis ritu.

Vltrà superius expressas non nullis alijs animaduersionibus supra relata I. tabula digna est; nàm propè Baptismatis Ministrum, duo sunt viri Monachali habitu circumamicti, quos tanquam testes Baptismo præsentes fuisse autumo, ipsiusque Baptismi vti Auctores, qui Theodelindam ad Christianam amplectendam Religionem C induxerunt, eandemque, eiusque Virum in fide catechizarunt; insuper existimo, fuisse Monachos Montis Casini, & fortasse vnum ex illis suprarelatum Probum Abbatem Monasterij S. Andreæ esse, & ob supradictam causam hîc â Sculptore expressos fuisse. A Baptizatorum tergo sex cernuntur figurç. Quarum primam ex vestibus fœminam. Secundam masculum, & eorundem Baptizandorum Susceptores, siuè Patrinos D esse, iudico: Tertia, & quarta duç sunt aliç feminç ipsius Theodelindç familiares. Illam tertiam, vtpotè etiam primam ex vestium diuersitate Latini esse ritus, puto, & fortasse ipsam tertiam fuisse Monialem Sancti Benedicti, septimam, & octauam duos alios Monachos eiusdem Ordinis S. Benedicti, ac Piorum Monachorum Socios esse, autumo. Hçc de prima sufficiant. Secundam tabulam nunc explicemus.

Virum illum, qui hac in secunda tabula genuflexus est, ac super eius caput ab alio Viro infunditur aqua: Arrichium Beneuentanorum Ducem I. esse, existimo; coniecturam hanc ex chronologicis Episcoporum, & Archiepiscoporum Beneuentanorum memorijs desumo. Has nuper publici Iuris fecit laudatus Episcopus Pompeius Sarnellus, vbi sub n. 29. de Felice II. Episcopo Beneuentano hanc narrat historiam:

„ Anno 571. Autharis Longobardorum Rex, vsurpata Grçcorum dominatione integram Samnij occupauit Prouinciam. Cumque in Ducatus formam omnes alias reduxisset Prouincias, ab Vrbe Romana vsque ad mare Siculum, illius caput Beneuentum esse decreuit, eisque in primum Ducem prçfecerit Zotonem, sub cuius dominatu inclytum Casinense Monasterium anno 589. à Longobardis euersum fuit -- Decessit Zoto anno 591. postquam regnauerat annis 20. eique successit Arrichis, siue Aroges Dux II. qui per annum consors in Ducatu cum Zotone fuit. Quando is solus regnare cœpit; Magnus ille Gregorius Pontifex eundem hortatus fuit, vt Monasterium Casinense repararet, cui libentèr obtemperare voluit.

Euasit hic pietate Vir insignis, cùm celebrem Ecclesiam S. Sophiæ propè Beneuentum â fundamentis construxerit, vt ex Chronica Beneuentani Monasterij apud Vghellum Ital.

Sac. Tom. 7. Ad laudatum Arrichium idem Magnus Gregorius Corpus S. Modesti Leuitæ, & Martyris dono misit. Cum igitur Arrichis pretiosum, sacrumque hoc donum â Pontifice accepisset absque vllo arguendum est dubio, Arrichium tunc Christianum fuisse; cumque supra narratum sit, Agilulfum Longobardorum Regem sacrum suscepisse baptismum, vero simile est Arrichium Regis exemplo ad Christianam amplexandam Religionem se conuertisse, idque accidisse iudico dicto anno 591. (scilicèt eodem anno, quo baptizatus fuit Agilulfus Rex, cum anno sequenti ad eundem Arrichium scripsisset idem Gregorius, vt ex Epistola 25. lib. 10. Indict. 5. Quare huiusmodi insignis actio, cum alia supra relata Regis, in Sarcophagis insculpta fuêre, vt vtriusque perrennaret memoria. Et ne vlla in hac tabula Lectori dubitandi ansa relinquatur, superest exponere, quid manus illa è nubibus erumpens indicet. Quæ procul dubio omnipotentis Dei dexteram designat, qui suâ ineffabili potentia mortalium corda flectit. Quid autem denotet volumen illud, quod â Sculptore, siuè Pictore malè expressum fuit, facilis est responsio; nempè per illud volumen fidei Symbolum indicatur, quoniam antiquitùs tàm Christus, quàm Apostoli cum similibus voluminibus manugestantes appingi consueuissent, de quibus diximus cap. 27. nostri operis vet. monim. par. 1. Insuper, quando hæ meæ admittantur coniecturæ, ex allatis Iconibus deduci valet, qualis erat Longobardorum vestium forma.

Antequam ad particularem Lateranensis, ac Pisarum Babptismalium Fontium ostendendam formam descendam, operis nostri ratio postulat, vt aliqua in vniuersali de eorumdem Baptismalium Fontium origine, antiquisque formis premittamus.

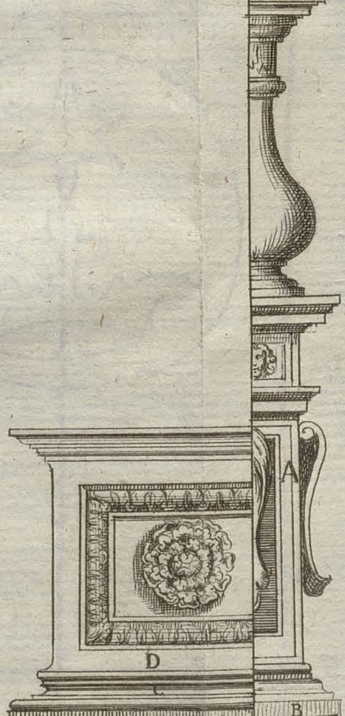
Baptismus itaque primitiua in Ecclesia, vt nuper exposuimus, vbicunque se offerebat occasio, celebrabatur; Nam in fluminibus, in fontibus, in Mari Domi, alijsque in locis hoc primum ad salutis ianuam ministrabatur sacramentum. Crescente dein Fidelium multitudine, creuerunt etiam cum eadem sacrorum rituum, sacrarumque ceremoniarum Ordo, & dispositio. Quamobrem ad hoc peragendum Sacramentum singulis in Ciuitatibus fuerunt deputata loca, quę ad sinistram, Orientem versus, propè Ecclesiæ Cathedralis vestibulum, vt plurimum erant sita, specialique forma, nempè octogonalis figuræ constructa, vt S. Ambrosij ostendunt carmina, quæ Mediolani in prospectu Fontis S. Teclæ perlegebantur, antequam ad hanc magnificentissimam, nostri æui, formam redigeretur. Hæc autem, inter alias, à se collectas inscriptiones refert Gruterus pag. 1166. n. 8.

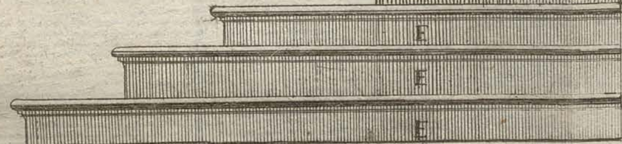
Octachorum sanctos templum surrexit in vsus.
Octagonus fons est, munere dignus eo.
Hoc numero decuit sacri Baptismatis aulam
Surgere, quo populis vera salus redijt.
Luce resurgentis Christi, qui claustra resoluit
Mortis, & a tumulis suscitet exanimes.

Con-

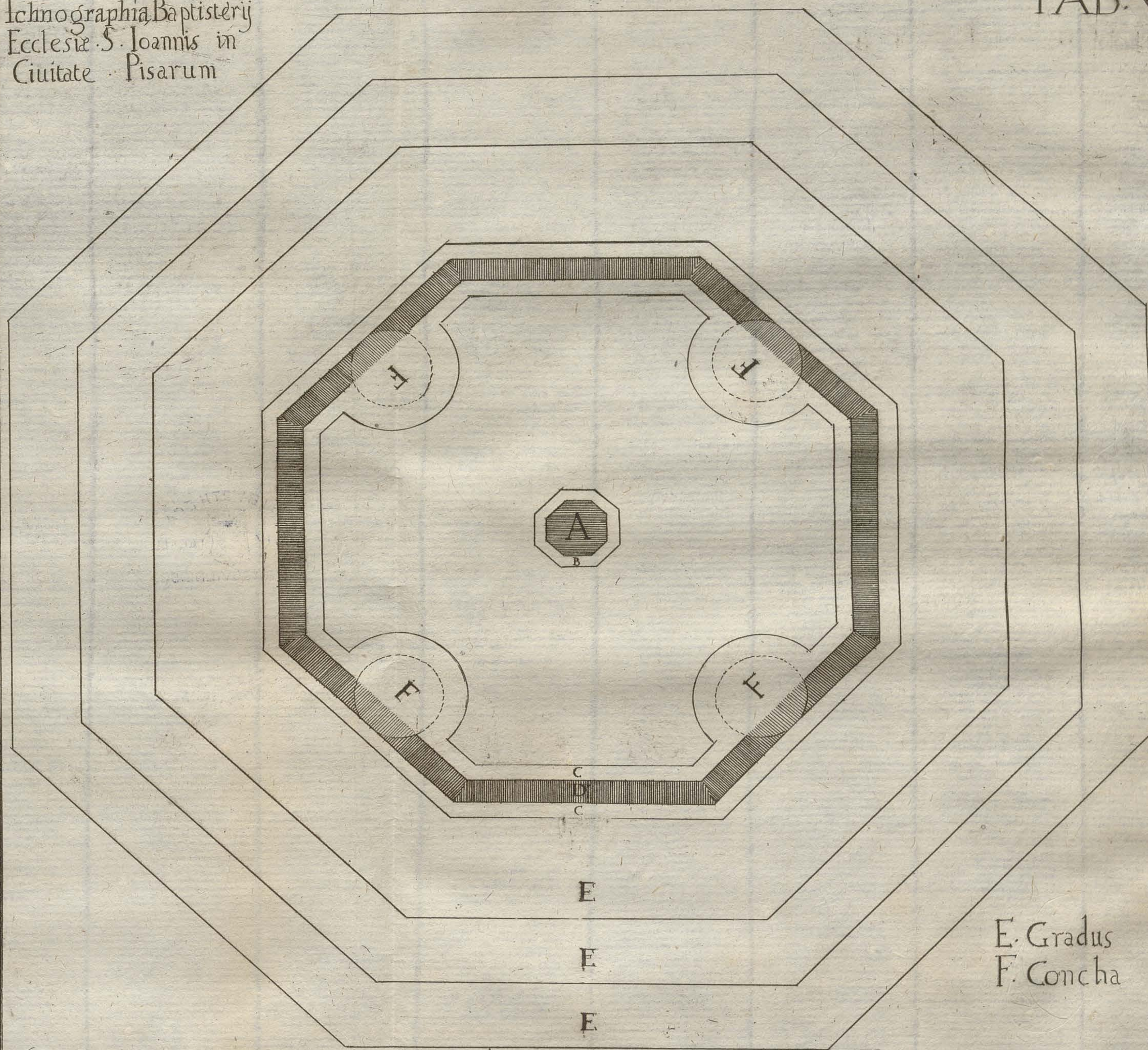
Orthographia Baptistery
Ciuitatis Pisarum
A. Basis; B. Coronis, quæ
Basim circuit
C. Coronis, quæ Bapti
sterium circundat
D. Zophorus

Ichnographia Baptistery
Ecclesiæ S. Ioannis in
Ciuitate Pisarum

6 5 4 3 2 1
Scala cubitorum sex Florentinorum,

Confessosque reos maculoso crimine soluens.
Fontis puriflui diluit in riguo.
Hic quicunque volent probosæ crimina vitæ
Ponere, corda lauent, pectora munda gerant.
Huc veniant alacres, quamuis tenebrosus adire
Audeat, abscedet candidior niuibus
Huc Sancti proferent, non expers vllus Aquarum.
Sanctus in his regnum est, Consiliumque Dei.
Gloria Iustitiæ, nam quid diuinius isto?
Vt puncto exiguo, culpa cadat populi.

In expressi Fontis medio, vt plurimum octogonalis formæ magnũ erat aquæ receptaculum ad fontis instar, vt è medio erumpens aqua contineretur. Huius exemplar affero in Tab: VII. vbi inclytæ Pisanæ Metropolis Baptisterium visitur, quod communicauit nobis, Nobilis vir, Gaspar del Torto, cui ob hanc, aliasque nobis communicatas notitias plurimum adstrictos esse fatemur. Adhuc magna in parte ædificium hoc venerandę antiquitatis retinet formam, nam tres supra gradus eminet collocatum, per quos Sacri Baptismatis Minister, ad fontem ascendebat; super horum vltimum, alter est gradus, qui ad illud minus vas præbet ascensum. Quatuor in circuitu similia cernuntur vasa, in quibus antiquitùs pueros tantùm baptizatos fuisse autumo; si verò baptizandi Adulti essent, ob staturæ proceritatem, similia vasa eos non capiebant; quare in maius vas eosdem immersos fuisse puto, vt totum ablueretur corpus à planta pedis vsque ad verticem capitis, vt supra diximus. Baptisterium hoc, ab antiquiori forma recedit; Nam ad Baptisteria descendebatur, non ascendebatur, vt notat Isidorus Hispalensis, qui floruit in principio septimi seculi, lib. 2. de Diuinis Officijs, cap. 24. vbi: Cum baptizatur in
„ Christo, per aquam renascimur,
„ vt purificati viuificemur. Fons aut
„ origo omnium gloriarum est, cu-
„ ius septem gradus sunt, tres in de-
„ scensu, propter tria, quibus renun-
„ ciamus: tres in ascensu propter tria,
„ quæ cõfitemur; septimus vero is est:
„ qui, & quartus similis filio hominis
„ exstinguens fornacem ignis, stabili-
„ mentum pedum, fundamentum a-
„ quæ, in quo omnis plenitudo Diui-
„ nitatis habitat corporaliter. Auctor vero Ordinis Romani, de die Sabati Sancti -- Tunc deinde schola
„ descendit ad Fontes ad Litaniã faciendã--Et de Sabbato Pentecostes.
„ Antequam descendatur ad fontem
„ ad baptizandum, legitur lectio pri-
„ ma: tentauit Deus: post ascensum
„ verò fontis, ingrediendum est ad
„ Missam publicam.

Et Albinus Flaccus, qui floruit post medium octaui seculi, lib. de Diuinis Officijs, cap. de Sabb. S. Paschę:
„ In Baptismo septem gradus sunt,
„ tres in descensu propter tria, qui-
„ bus renunciamus; tres alij in ascen-
„ su, propter tria, quæ confitemur;
„ septimus vero, qui quartus, simi-
„ lis filio hominis, extinguens forna-
„ cem ignis (Et mox infra): Finitis
„ lectionibus descendendum est ad
„ baptizandum. Et cap. 20. de Sanct.

Pasch.

„ Pasch. In hac hebdomada non sequitur post Euangelium Kyrie eleison; sed Sacerdos dicit orationem, qua finita descendunt ad fontes cum Antiphona. Auctor iste alibi idem repetit.

Parem graduum numerum omnibus in Baptisterijs obseruatum fuisse, deduco ex suprarelatis Auctoribus, qui eorundem graduum numeri misteria exponunt.

Non omnia Baptisteria eadem Minora semper habuisse vasa, colligo ex S. Damasi vita, apud Martium Milesium Sarazanum, vbi hæc leguntur.

„ Quodam itaque tempore, dum in vigilijs Pentecostes Sanctissimus Christi Confessor, vnà cum Cardinalibus sacrum Baptisma celebraret, atque benedicto fonte, vna cum eo Cardinales baptizarent, de manu cuiusdam Cardinalium puerculus quidam trina mersione peracta casu cecidit, atque fontis ima petijt, cumque omnes dolerent, streperent, clamarent, atque quid agerent ignorarent, Patri Sanctissimo Damaso puerulum in ima fontis cecidisse nuntiatum est, quod vbi vir sanctus comperijt, illicò cuidam Ministrorum præcepit, vt fontem ingrederetur, atque puerulum viuum abstraheret: cumque omnes clamarent, non iam viuum, sed mortuum fore; Non, inquit Vir Sanctus, mortuum, sed viuum inueniet. Accepta itaque Patris Sancti benedictione, Minister, cui iussum fuerat, fontem ingreditur, atque puerulum, qui mortuus putabatur ab imo fontis abtraxit viuentem, & incolumen. Quo facto Vir beatissimus glorificabat Dñum, omnesque, qui aderant, Christi mirabilia exaltabat, & Damasum Sanctissimum acclamabat.

Similis octogonalis figuræ fontem, præteritis annis me vidisse, recordor in antiquissima Tuscaniæ Ciuitate, in Ecclesia S. Petri: diligenter eundem obseruaui, tam intra, quàm extra ipsam Ecclesiam, vbi veteri Aqueductus, qui olim ad eundem fontem deferebant aquam, cernuntur.

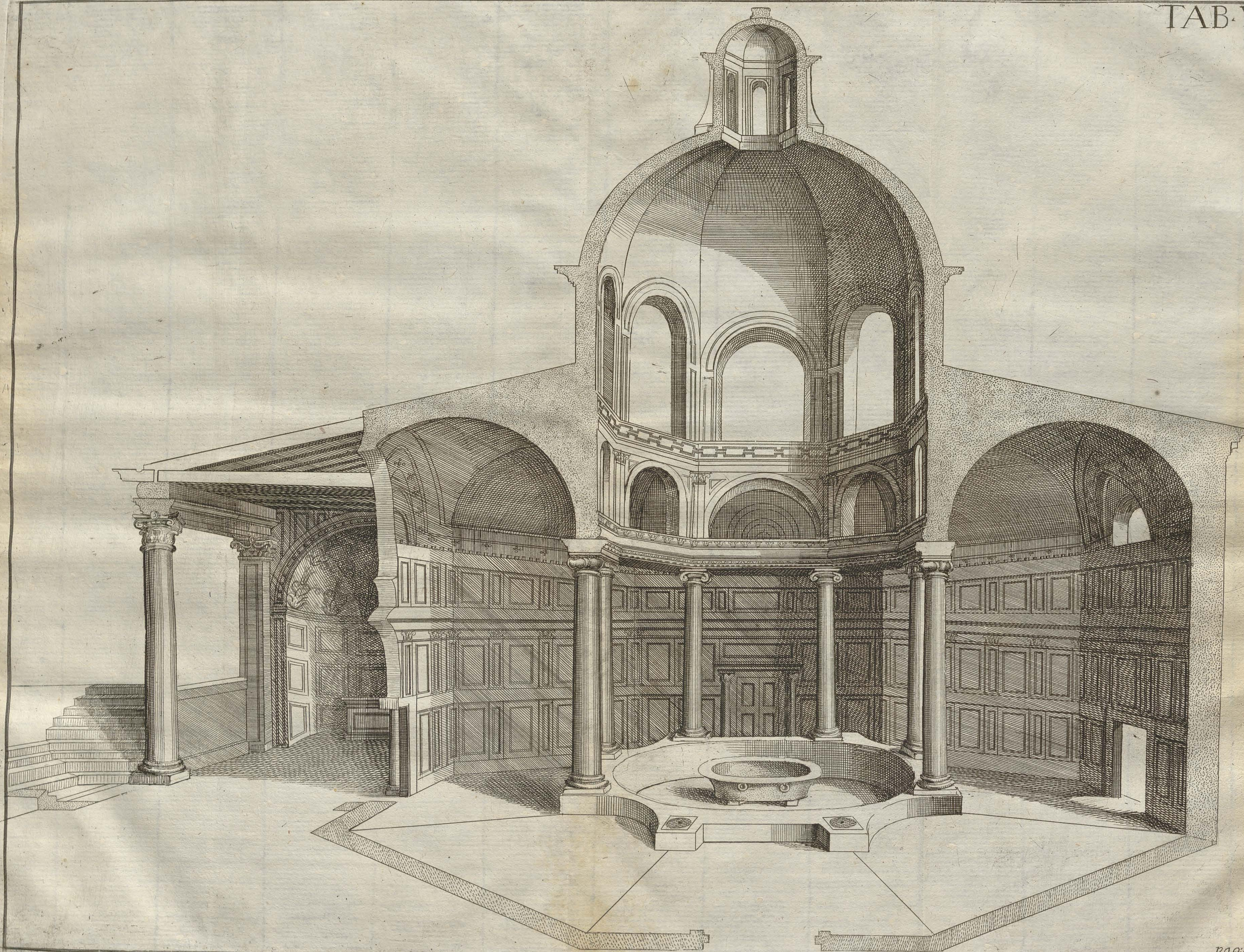
Nolo in lectoris gratiam omittere aliud exemplar Celebris Constantiniani Baptisterij, quod ad huc propè Lateranum hic Romæ conspicitur, sed antiquus ornatus in elegantissimas, ac eruditas picturas Constantini gesta repræsentantes, à s.m. Vrbano VIII. immutatus est. Exemplar, quod in Tab. VIII. affero, est iuxta eandem formam, quæ tempore, s. m. Sixti PP. V. aspiciebatur, quam formam illam antiquam esse iudico, cum parietes variorum marmorum incrustationibus, iuxta antiquorum Romanorum morem obducti essent, vt in non nullis antiquis locis hic Romæ obseruari potest, præsertim in Tribuna Ecclesiæ S. Praxedis.

CAPVT V.

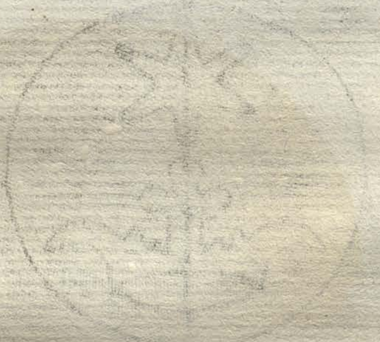
De Valuis æneis in Archiepiscopali Beneuentana Ecclesia existentibus.

AB ipsis mundi incunabulis, primi nostri Parentes, nempe filij Sethi, Adamique nepotes, cum rerum omnium cognouissent interitum, duas erexere columnas, vnam lapideam, lateritiam alteram, in quibus ea, quæ ad siderum obseruationem perti-

TAB·VIII

pag. 24

pertinebant, delinearent; nam si lateritia ab imbribus destrueretur, lapidea permanens legentibus defectum primæ suppleret. Ista scribit Iosephus lib. 1. Antiquitat. Iudaic. quarum vnam ad suum vsque euum â temporum iniurijs præseruatam testatur. Horum exemplum sequutus est Mitres Egyptiorum Rex, qui in Ciuitate Heliopolis, siue Solis, duas erexit columnas, in quibus omnes scientias præstantiores inscripsit, obeliscumque adinuenit, tradit id Plinius lib. 36. cap. 8. Posterioribus verò sæculis, vt res memoria dignæ seruarentur, illæ in tabulis æneis insculptę fuêre, vt Mensa Isiaca Pignorij, siue tabula Bembina demonstrat. Idque etiam factum fuisse, deducitur ex valuis argenteis, ac deinde æneis, quæ in Vaticana exstabant Basilica, ac in Ecclesia S. Pauli, & Metropolitana Pisarum, de quibus in nostro opere de Veteribus Monimentis capite IV. V. VI. fati sumus. Morem hunc etiam Beneuentis viguisse comperimus, quæ Ciuitas nobilissima, & antiquissima Samnitum Sedes est, quæ in Christianæ Religionis exordio inter primas Vrbes Christianam amplexata fuit religionem, cùm S. Photinum B. Petri discipulum primum, ac proprium Episcopum agnoscat. Quamobrem Samni; Metropolis est effecta, & in ipsa religio omni seculo effulsit. In eadem igitur Metropolitana Ecclesia adhuc cernuntur æneæ valuę, varijs ornatæ historijs, at rudi manu insculptę, quarum exemplar, cum earundem declarationibus, obseruationibusque sub oculis ponimus in Tab. IX. Harum delineationem Eminentissimus, & Reuerendissimus D. Vincentius Maria Cardinalis Vrsinus, Archiepiscopus Beneuentanus, studiorum cultor, rerumque antiquarum conseruandarum studiosissimus, meis precibus indulgens, mihi, summa cum humanitate, transmisit. Dixi tantum Præsulem rerum antiquarum conseruandarum studiosissimum esse, cum presenti Anno 1696. quo hæc scribo, post celeberrimum Prouinciale Beneuentanum habitum Concilium, septemdecim Episcoporum, ac multorum Abbatum, aliorumque Ecclesiasticorum magno numero refertum, indefessam curam, & sollicitudinem erga sacras ędes pristino nitori restituendas ostendens, Primitialis suę Ecclesię ligneas valuas, ęneis laminis obductas, quæ per olitana tempora marcuerant, refecerit; ac quatuor supra quadraginta portiones ęneas deficientes denuò reposuerit, insuper etiam non nullas fascias ęneas, pariter destructas similiter addiderit. Quare pristinum splendorem, quem longa annorum serie ipsę amiserant valuę, restituit. De hac restauratione in Areola 33. sequens mentio insculpta fuit:

Restaurata mens. Septemb. Ann. Dom. MDCXCIII. a Cardinali Vrsino Archiepiscopo post Conc. Prouinciale habitum mens. Aprili.

Fateor me non solùm ob summam humanitatem, qua idem Eminentissimus, & Reuerendissimus D. Cardinalis Archiepiscopus, pręsentium valuarum transmisit exemplum; verùm etiam ob innumeras alias mihi largiter impertitas gratias illi deuinctum esse. At vnde discesserat sermo, reuertatur. Hę Valuę duas in partes diuisę sunt, vt ipse Iconismus ostendit. Ambę hę partes

in septuaginta duo spatia, siue qua- A
drata, aut areolas sunt distinctę. In singulis quadratis, variæ imagines anaglyphico opere expressę cernuntur, quas in maiorem Lectoris notitiam declaro, cum non nullæ presertim sint, quę aliqua indigent exsplicatione.

1. In primo igitur quadrato, seu prima areola rudi modo Annunciatio B. M. V. expressa est, ipsaque sedet. Ad dexteram stat Angelus, ad sini- B
stram, ni fallor, alia mulier, has retro figuras, velum suspensum visitur, in angulis arcus cameram formantis bini sunt Angeli; in ipsius verò arcus summitate, interiùs murus cum pinnis obseruatur. Non nulla hoc iconismo ad placitum Pictoris expressa animaduerto, nam in sacro textu Lucæ cap. 1. n. 26. sic legitur:

„ In mense autem sexto missus
„ est Angelus Gabriel â Deo in Ciui- C
„ tatem Galileę, cui nomen Naza-
„ reth ad Virginem desponsatam Vi-
„ ro, cui nomen erat Ioseph de domo
„ Dauid, & nomen Virginis Maria,
„ & ingressus Angelus ad eam dixit:
„ aue gratia plena, Dominus tecum;
„ benedicta tu in mulieribus. Quæ cũ
„ audi jsset turbata est in sermone eius
„ & cogitabat, qualis esset ista saluta-
„ tio. Et ait Angelus ei: ne timeas Ma-
„ ria inuenisti enim gratiam apud De- D
„ um; ecce concipies in vtero, & pa-
„ ries filium, & vocabis nomen eius
„ IESVM, hic erit magnus, & filius
„ Altissimi vocabitur, & dabit illi
„ Dominus Deus, Sedem Dauid,
„ Patris eius: & regnabit in domo
„ Iacob in æternum, & regni eius
„ non erit finis. Dixit autem Maria
„ ad Angelum. Quomodo fiet istud,
„ quoniam virum non cognosco?
„ respondens Angelus dixit ei: Spiri-
„ tus Sanctus superueniet in te, & vir-
„ tus Altissimi obumbrabit tibi.
„ Ideoque & quod nascetur ex te San-
„ ctum, vocabitur Filius Dei. Et ecce
„ Elisabeth cognata tua, & ipsa con-
„ cepit filium in senectute sua: & hic
„ mensis sextus est illi, quę vocatur
„ sterilis: quia non erit impossibile
„ apud Deum omne verbum. Dixit
„ autem Maria: Ecce Ancilla Domi-
„ ni mihi fiat secũdùm verbum tuum.

Et discessit ab illa Angelus. Nullam igitur aliam personam cum Virgine extitisse, sacer narrat Euangelista, nec vllum Patrum hoc narrare comperi. Imò contrarium Sanctus asserit Insubrum Antistes Ambrosius, in lib. 2. de Virginibus ad Marcellinam, paulò post principium, vbi sic: Hęc (scilicet

„ Maria) ad ipsos ingressus Angeli
„ inuenta domi in penetralibus, sine
„ comite, nequis intentionem abrum-
„ peret, nequis obstreperet: neque
„ enim comites fæminas desiderabat,
„ quę bonas comites cogitationes ha-
„ bebat. Quin etiam tum sibi minus
„ sola videbatur, cum sola esset: nam
„ quemadmodum sola, cui tot libri
„ adessent, tot Archangeli, tot Pro-
„ phetæ? Denique, & Gabriel eam
„ vbi reuisere solebat, inuenit; & An-
„ gelum Maria, quasi viri specie mo-
„ ta, trepidauit, quasi non incogni-
„ tum audito nomine recognouit.

Duos verò Angelos in angulis exstantes potius placitum Pictoris, quàm mysticum sensum denotare, puto; nisi velimus dicere, quod Gabrielis socij, testesque sint, sed hoc sacer Scriptor non annuit. De muro vero cum pinnis asserere possumus, quod Pictor Na-

EPS MONTIS CORVINI
EPS ALARINI
EPS AVELLINI
EPS SCE AGATHE
EPS LIMOSANI
EPS TELESIE
EPS MONTIS MARANI
EPS WLTURARIENSIS
EPS LESENE
EPS ALIFII
EPS BOIANI
EPS REVENTI
EPS FREQUENTI
EPS ARIANI
EPS BIVINI
EPS GUARDIE
EPS DRACONARIE
EPS CIVITATIS
EPS TERMULI
EPISCOPUS LUCERIE
EPISCOPUS FLORENTINI
EPS VICI

zareth Ciuitatem exprimere voluit, A
de qua ſupra ſermo fuit: & hæc de
prima areola, modo ad ſecundam.

2. Secundus hic Iconiſmus laudatam Beatiſſimam Virginem Eliſabeth Cognatam ſuam viſitantem repræſentat: de qua præcitatus textus n. 38. ſic loquitur -- Exurgens autem
„ Maria in diebus illis abijt in mon-
„ tana cum feſtinatione, in Ciuitatem
„ Iuda. Et intrauit in domum Zac-
„ chariæ, & ſalutauit Eliſabeth. B
modò ad tertiam.

3. Oh infelicitas, & inſcitia temporum declamandum eſt, quibus Pictoribus ſacra delineandi myſteria, pro ſuo arbitrio erat data poteſtas: Animaduertimus enim in hac tertia areola, quòd Chriſti Natiuitas exprimatur, ſed diuerſa admodum ab ea, quæ in ſacro deſcribitur Euangelio; de hac enim cap. 2. Lucæ, n. 7. ſic
narratur: Et peperit filium ſuum C
„ Primogenitũ, & pannis cum inuo-
„ luit, & reclinauit eum in præſepio.
Nulla igitur mulier, quæ Beatiſſimæ Virgini inſeruiret indicatur; ſed apertè dicitur, inuoluit, nempe quòd ipſamet has partes peregerit. Audiamus propterea aliquem ex Patribus, quid in hoc loco ſenſerit. Sub oculis occurrit Zaccharias Epiſcopus Chryſopolitanus, qui de Concordia Euangeliſta-
rum cap. 5. prope finem, poſtquam D
ſacri textus retulit verba ſequentia
„ continuat. Et pannis eum inuo-
„ luit. Qui mundum vano veſtit
„ ornatu, vilibus induitur, vt ſtolam
„ immortalitatis reciperemus; Ma-
„ nus, pedeſque cunis adſtriguntur,
„ vt noſtræ manus ad benè operan-
„ dum, pedes noſtri in viam pacis di-
„ rigantur. In præſepio reclinatur, vt
„ fideles omnes, ſancta videlicet ani-
„ malia, carnis ſuæ frumento reficeret,
„ qui panis eſt Angelorum. In anguſto
„ præſepi continetur, vt nos per Cœ-
„ leſtis regni gaudia dilatet; non in
„ domo parentum natus eſt Domi-
„ nus, vt oſtenderet per humanita-
„ tem aſſumptam, quaſi in alieno
„ naſcebatur, non ſecundùm poteſta-
„ tem, ſed ſecundùm naturam hu-
„ manitatis. Nam de poteſtate eius
„ ſcriptum eſt, in propria venit. Et
„ quia omnis caro fænum; factus ho-
„ mo Deus fœnum noſtrum vertit
„ in frumentum, de ſe ipſo dicens;
„ niſi granum frumenti cadens in ter-
„ ram mortuum fuerit, ipſum ſolum
„ manet. Vnde, & natus in præſepi
„ reclinatur. Ioannes Chriſoſtomus:
„ Reclinauit puerum mater. Ioſeph
„ autem non audebat attingere, quem
„ ſciebat de ſe non eſſe generatum.
„ Quicunque es pauper, accipe con-
„ ſolationem. Ioſeph, & Maria Ma-
„ ter Domini, non habent ſeruulum,
„ non ancillam, non iumentum; ipſi
„ ſunt Domini, & famuli. Non au-
„ det paupertas timida inter diuites
„ accedere, in diuerſorium vadunt:
„ Naſcitur in ſtabulo, qui de ſtercore
„ inopem leuat. In ſtercore Iob ſe-
„ debat, & poſtea coronatus eſt.
Quare apertè demonſtratur Pictoris licentia in hoc delineando ſacro miſterio; nam in figura I. Beatiſſima Virgo, humi veluti in lecto iacens; exprimitur: fig. 2. indit, ni fallor, mulierem, quæ ius ad propinandum Beatiſſimæ Virgini defert. Tres hoc in loco cernuntur figuræ, nempe duæ mulieres genuflexæ, quarum vna Ieſum præ manibus tenet; alia verò lineum pãnum videtur deferre. 4. fig. dormien-

tem virum designat, quem nullum A
alium esse arbitror, quàm Iosephum
Virum Mariæ. 5. fig. autumo præse-
pe denotare, sed admodum male ex-
pressum, cum diuinare minimè pos-
sim; an duæ figuræ illic expressæ Bo-
uem, & Asinum repræsentent. Super
arcum hinc inde in angulis, duo cer-
nuntur Angeli, per quos Angelorum
chorum in Christi Natiuitate adstan-
tem exprimere voluisse Pictorem iu-
dico; At antequam huius areolæ ex- B
plicationem absoluam, Pictoris insci-
tia forte ita excusabitur. Illius nimis
accurata fuit in delineando circumspe-
ctio, contentus enim minimè fuit, sa-
crum hoc mysterium iuxta Euangeli-
cam narrationem delineare; sed vo-
luit plus sapere, quàm sapere par erat,
nempe voluit vltra Euangelia alios
reuoluere libros, inter quos illum de
Natiuitate Saluatoris, & de Sancta
Maria, & de obstetrice Saluatoris, C
quem inter apochryphos reijcit sum-
mus ille Pontifex Gelasius in cap.
Sancta Romana Ecclesia distinct. 15.
Quamobrem mirum non est, si Pictor
errauit, cùm voluit falcem in alienam
ponere messem. Satis de hac areola;
modò ad quartam.

4. Clariùs, & absque vlla ambage,
hoc exprimitur mysterium, scilicet An-
gelus ad Pastores; de quo præcitatus
Lucas dicto cap. 2. n. 5. sic loquitur: D
„ Et Pastores erant in Regione ea-
„ dem vigilantes, & custodientes vi-
„ gilias noctis super gregem suum.
„ Et ecce Angelus Domini stetit iu-
„ xta illos, & claritas Dei circum-
„ fulsit illos, & timuerunt timore
„ magno: Et dixit illis Angelus; no-
„ lite timere; ecce enim Euangelizo
„ vobis gaudium magnum, quod
„ erit omni populo, quia natus est vo-
„ bis hodie Saluator, qui est Chri-
„ stus Dominus in Ciuitate Dauid.
„ Et hoc vobis signum: inuenietis
„ infantem pannis inuolutum, & po-
„ situm in præsepio.

5. Aperta sunt, quæ in hac 5.
areola exponuntur, nempe tres Ma-
gi capitibus coronatis, equisque insi-
dentes, qui stellâ duce, iter faciunt; de
quibus Euangelista Mattheus c. 2. n. 1.
„ Cùm ergo natus esset Iesus in Beth-
„ lehem Iuda, in diebus Herodis Re-
„ gis; ecce Magi ab Oriente venerunt
„ Ierosolymã dicentes, vbi est, qui na-
„ tus est Rex Iudeorũ, vidimus enim
„ stellam eius in Oriente, & venimus
„ cum muneribus adorare eum. Et
„ num. 9. Et ecce stella, quam vide-
„ rant in Oriente antecedebat eos.

6. In 6. repræsentantur quadra-
to Magi, qui cum Herode loquuntur
Rege, de qua collucutione nuper lau-
datus Mattheus eodẽ c. 2. n. 7. sic narrat:
„ Tunc Herodes clam vocatis
„ Magis diligenter didicit ab eis tem-
„ pus Stellæ, quæ apparuit eis, &
„ mittens illos in Bethlehem dixit:
„ ite, & interrogate diligenter de
„ puero, & cum inueneritis, denuntia-
„ te mihi, vt & ego veniens adorem
„ eum.

7. Eorundem Magorũ continua-
tur historia, quæ ita ab eodem Euan-
gelista in citato capite n. 9. describitur:
„ Qui cum audijssẽt Regem abierunt,
„ & ecce stella, quam viderant in O-
„ riente antecedebat eos, vsque dum
„ veniens staret supra, vbi erat puer.
„ Videntes autem stellam gauisi sunt
„ gaudio magno valdè, & intran-
„ tes domum inuenerunt puerum
„ cum Maria matre eius, & proci-

dentes

„ dentes adorauerunt eum: & apertis A
„ Thesauris suis obtulerunt ei mune-
„ ra aurum, thus, & Myrrham.

8. In 8. loco eiusdem historiæ series describitur; nempe, quòd Angelus in somnio Magis apparuit, quam laudatus Euangelista his verbis enunciat n. 12. præfati capitis.

„ Et responso accepto in somnis, ne
„ redirent ad Herodem, per aliam
„ viam reuersi sunt in regionem suã.

Fusè, & eruditè hanc Trium Mago- B
rum Euangelicam Historiam elucubrauit Melchior Inchoffer ex Societate Iesu.

9. sequitur historiæ narratio; nempe in somnis Iosepho Angeli apparitio, quam sic idem exponit Matthæus num. 13. -- Qui cum recessis-
„ sent, ecce Angelus Domini appa-
„ ruit in somnis Ioseph dicens, surge,
„ & accipe puerum, & Matrem eius,
„ & fuge in Ægyptum, & esto ibi, C
„ vsque dum dicam tibi; futurum est
„ enim, vt Herodes quærat puerum
„ ad perdendum eum.

10 Hac in areola Pictor historiæ continuationem delineauit, sed aliquid de suo addere voluit; nam sacer Euangelista narrationem prosequitur hoc modo -- Qui consurgens accepit
„ puerum, & matrem eius nocte,
„ & secessit in Ægyptum -- Quare
tres tantum fuisse in hac fuga, deduci- D
tur, scilicet Ioseph, qui Iesum sinistro defert humero innixum, & B. V. Mariam asino insidentem. Pictor autem quartam personam addere voluit, nempe virum, qui asinum stimulat.

11. Alia eiusdem historiæ pars, in hoc iconismo repræsentatur, scilicet Innocentium strages, quæ ab eodem Euangelista relata, sic se habet:
„ Tunc Herodes videns, quoniam
„ illusus esset à Magis, iratus est val-
„ de, & mittens occidit omnes pue-
„ ros, qui erant in Bethlehem, & in
„ omnibus finibus eius à bimatu, &
„ infra secundùm tempus, quod ex-
„ quisierat à Magis.

12. In hoc exprimitur Iconismo D. N. I. Christi Circumcisio, quam sic describit S. Lucas cap. 2. num. 21.
„ Et postquam consumati sunt dies
„ octo, vt circumcideretur puer: Vo-
„ catum est nomen eius Iesus, quod
„ vocatum est ab Angelo priùs quàm
„ in vtero conciperetur.

13. Eiusdem capitis prosequitur historia, demonstraturque Iesus inuentus in Ierusalem in medio Doctorum, vt num. 44. vbi sic: Existi-
„ mantes autem illum esse in comi-
„ tatu, venerunt iter diei, & require-
„ bant eum inter cognatos, & notos.
„ Et non inuenientes, regressi sunt in
„ Ierusalem requirentes eum. Et fa-
„ ctum est post triduum, inuenerunt
„ eum in templo sedentem in medio
„ Doctorum; audientem illos, & in-
„ terrogantem eos. Stupebant autem
„ omnes, qui eum audiebant super
„ prudentia, & responsis eius. Et vi-
„ dentes admirati sunt. Et dixit ma-
„ ter eius ad illum: Fili, quid fecisti
„ nobis sic? Ecce pater tuus, & ego
„ dolentes, quærebamus te. Et ait
„ ad illos: quid est, quod me quære-
„ batis: nesciebatis, quia inhis, quæ
„ Patris mei sunt oportet me esse:
Mater alloquens filium ostenditur sub fig. 1. & sub fig. 2. puer Iesus.

14. Iesu Baptisma in flumine Iordano delineatur: in hoc sacro exprimẽdo mysterio duos obseruo Baptisma-

tiſmatis *ritus*, alterum per immerſionem, *alterum* verò per aſperſionem. De ambabus huiuſmodi ritus formis diſſeruimus ſupra in capite IV.

15. Canæ Galileæ nuptiæ hac in areola notantur: ſic eas ſcribit Diuinitatis intimus, & ſine pari contemplator Ioannes Euangeliſta cap. 2.
„ Et die tertia nuptiæ factæ ſunt in
„ Cana Galileę: & erat mater Ieſu ibi:
„ Vocatus eſt autem Ieſus, & diſcipu-
„ li eius ad nuptias.

16. Alterius Euangeliſtæ Marci in hoc quadrato ſacra deſignatur hiſtoria, quando nempe Ieſus apparuit Diſcipulis in littore maris vt in cap. 6. n. 47. idem narrat Euangeliſta:
„ & cum ſerò eſſet, erat nauis in me-
„ dio mari, & ipſe ſolus (ſcilicet Ie-
„ ſus) in terra, & videns eos labo-
rantes in remigando.

17. Continuatio eiuſdem ſacræ hiſtoriæ expreſſa eſt in hac Icone, quando ſcilicet Ieſus ambulans ſupra mare acceſſit ad eos, vt num. 48.
„ & circa quartam vigiliam noctis ve-
„ nit ad eos ambulans ſupra mare,
„ & volebat præterire eos. At illi,
„ vt viderunt eum ambulantem ſupra
„ mare putauerunt phantaſma eſſe,
„ & exclamauerunt. Omnes enim
„ viderunt eum, & conturbati ſunt,
„ & ſtatim locutus eſt cum eis, & di-
„ xit eis: confidite, ego ſum, nolite
„ timere.

18. Magni illius miraculi ſpectatur hoc in loco hiſtoria, quando ſcilicet Dominus quatuor Virorum millia ſeptem panibus, pauciſque piſciculis ſatiat, ſublatis ſeptem ſportarum reliquijs: Sic idem refert miraculum Euangeliſta Matthæus cap. 15. n. 32.
„ Ieſus autem conuocatis Diſcipulis
„ ſuis, dixit: miſereor turbæ, quia tri-
„ duo iam perſeuerant mecum, &
„ non habent, quod manducent, &
„ dimittere eos ieiunos nolo, ne defi-
„ ciant in via: & dicunt ei diſcipuli:
„ vnde ergo nobis in deſerto panes
„ tantos, vt ſaturemus turbam tan-
„ tam? Et ait illis Ieſus: quot habe-
„ tis panes? At illi dixerunt: ſeptem,
„ & paucos piſciculos. Et præcepit
„ turbæ, vt diſcumberent ſuper ter-
„ ram. Et accipiens ſeptem panes,
„ & piſces, & gratias agens fregit, &
„ dedit Diſcipulis ſuis, & diſcipuli
„ dederunt populo. Et comederunt
„ omnes, & ſaturati ſunt. Et quod
„ ſuper fuit de fragmentis tulerunt
„ ſeptem ſportas plenas. Erant au-
„ tem, qui manducauerant, quatuor
„ millia hominum, extra paruulos,
„ & mulieres.

19. Collocutionem Ieſus cum muliere Samaritana Iconiſmus iſte deſignat, de qua Ioannes cap. 4. n. 6.
„ Erat autem ibi fons Iacob. Ieſus er-
„ go fatigatus ex itinere ſedebat ſic
„ ſupra fontem. Hora erat quaſi ſex-
„ ta. Venit mulier de Samaria hau-
„ rire aquam. Dicit ei Ieſus: Da mihi
„ bibere (Diſcipuli enim eius abierant
„ in Ciuitatem, vt cibos emerent)
„ Dicit ergo illi mulier illa Samarita-
„ na: quomodo tu Iudæus cum ſis,
„ bibere â me poſcis, quæ ſum mu-
„ lier Samaritana? non enim cou-
„ tuntur Iudæi Samaritanis. Reſpon-
„ dit Ieſus, & dixit ei: Si ſcires Do-
„ num Dei, & quis eſt, qui dicit tibi:
„ da mihi bibere: tu forſitan petiſſes
„ ab eo, & dediſſet tibi aquam viuam.
„ Dicit ei mulier: Domine, neque
„ in quo haurias, habes, & puteus al-
„ tus eſt. Vnde ergo habes aquam vi-

uam?

„ uam? Numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius. Alia omitto breuitatis causa.

20. Cęcus illuminatus à Christo ostenditur in hoc quadrato, quam historiam idem Ioannes cap. 9. recitat: „ Et præteriens Iesus vidit hominem „ Cæcum à Natiuitate, & interrogauerunt eum discipuli eius: Rabbi! „ quis peccauit, hic, aut parentes eius, „ vt Cæcus nasceretur? respondit „ Iesus: Neque hic peccauit, neque „ parentes eius, sed vt manifestentur „ opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari: quamdiu sum „ in mundo, lux sum mundi. Hæc „ cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum „ super oculos eius, & dixit ei: vade, „ laua in natatoria Siloe (quod interpretatur missus. Abijt ergo, & lauit, & venit videns. Figura notata num. 1. fortasse designat Cæcum, qui se lauat in natatoria Siloe. Atquantum Pictor hallucinatus sit, nemo non videt: nam linguarum totius antiquitatis doctissimus Scriptor, orbisque miraculum Diuus Hieronymus narrat; Siloam esse fontem ad radices montis Sion, qui non iugibus aquis, sed incertis horis, diebusque ebulliat, & per terram concaua, & antra saxi durissimi magno cum sonitu excurrat. Clarissimè ergo apparet, quòd loco fontis, siue Piscinæ peluim, aut simile vas efformauit.

21. Licet omnia à Iesu patrata miracula insignia sint, tamen inter insigniora iure enumerandum est istud Lazari resurectionis, de quo Dei dilectus Ioannes cap. 11. fusè narrat. In hoc igitur iconismo Maria Magdalena, ad Iesus pedes prostrata, cernitur, de qua Euangelista sic fatur: „ Maria ergo cum venisset, vbi erat „ Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius: paulò post addit: Iesus „ autem eleuatis sursum oculis dixit: „ Pater gratias tibi ago, quoniam „ audisti me, ego autem sciebam, „ quia semper me audis, sed propter „ populum, qui me circumstat, dixi, „ vt credant, quia tu me misisti. Hęc „ cum dixisset, voce magna clamauit: „ Lazare veni foras, & statim prodijt, „ qui fuerat mortuus, ligatus, pedes, „ & manus institis, & facięs illius „ sudario erat ligata.

22. Duorum Euangelistarum narrationes complectitur quadratum hoc: prima est Marci cap. 11. in quo describitur Iesu in Ierusalem triumphalis ingressus, quem sic idem Euangelista Marcus recitat. Et „ duxerunt pullum ad Iesum, & imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum. Multi autem vestimenta sua strauerunt in via, vt inuunt figuræ S. verò Lucas cap. 19 alteram sic prosequitur narrationem: „ Et ingressus perambulabat Iericho. „ Et ecce vir nomine Zacchæus: & „ hic princeps erat Publicanorum, „ & ipse diues: & quærebat videre „ Iesum, quis esset, & non poterat „ præ turba, quia statura pusillus „ erat. Et præcurrens ascendit in arborem Sycomorum, vt videret „ eum, quia inde erat transiturus. „ Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, & dixit ad „ eum: Zacchæe festinans descende: quia

„ quia *hodie* in domo tua oportet A
„ me manere.

23. Christi cum discipulis cænam, in qua eiusdem sacratissimi corporis Mysterium institutum fuit, repræsentat hæc areola. Sacer textus Matthæi cap. 26: n. 26. sic loquitur:
„ Cænantibus autem eis, accepit Iesus
„ panem, & benedixit, ac fregit,
„ deditque discipulis suis, & ait. ac-
„ cipite, & comedite: hoc est corpus
„ meum. Et accipiens calicem gratias B
„ egit, & dedit illis dicens: bibite
„ ex hoc omnes: Hic est enim san-
„ guis meus noui Testamenti, qui
„ pro multis effundetur in remissio-
„ nem peccatorum. Dico autem vo-
„ bis: non bibam amodo de hoc ge-
„ nimine vitis, vsque ad diem illum,
„ cum illud bibam vobiscum nouum
„ in regno Patris mei.

24. Sacram hanc prosequitur historiam Ioannes in hoc loculamento expressam. Sic eam idem C Euangelista cap. 13. num. 4. narrat:
„ Surgit Iesu à Cæna, & ponit vesti-
„ menta sua, & cum accepisset linte-
„ um præcinxit se. Deinde mittit
„ aquam in peluim, & cæpit leuare
„ pedes discipulorum, & extergere
„ linteo, quo erat præcinctus. Venit
„ ergo ad Simonem Petrum. Et di-
„ cit ei Petrus: Domine tu mihi la-
„ uas pedes? Respondit Iesus, & di- D
„ xit ei; quod ego facio tu nescis mo-
„ do, scies autem postea. Dicit ei
„ Petrus: Non lauabis mihi pedes in
„ æternum. Respondit ei Iesus: si
„ non lauero te, non habebis partem
„ mecum. Dicit ei Simon Petrus:
„ Domine non tantùm pedes meos,
„ sed & manus, & caput. Dicit ei Ie-
„ sus, qui lotus est, non indiget, nisi,
„ vt pedes lauet, sed est mundus to-
„ tus. Et vos mundi estis, sed non
„ omnes.

25. Clarè patet imago hæc, nam Christum orantem in horto repræsentat, de quo laudatus Sanctus Ioannes cap. 18. 1. -- Hæc cùm dixisset
„ Iesus egressus est cum discipulis
„ suis trans torrentem Cedron, vbi
„ erat hortus, in quem introiuit ipse,
„ & discipuli eius. Et Lucas cap. 22.
„ num. 40. Et cùm peruenisset ad
„ locum, dixit illis: orate ne intretis
„ in tentationem. Et ipse auulsus est
„ ab eis, quantum iactus est lapidis: &
„ positis genibus orabat dicens: Pa-
„ ter si vis, transfer calicem istum à
„ me. Verumtamen non mea volun-
„ tas, sed tua fiat. Apparuit autem
„ illi Angelus de Cœlo confortans
„ eum.

26. Sequitur huius historiæ repræsentatio, quæ sic ab eodem Euangelista Luca citato cap. 22. n. 45. continuatur:
„ Et cùm surrexisset ab oratione, &
„ venisset ad discipulos suos, inuenit
„ eos dormientes præ tristitia: & ait
„ illis: quid dormitis? surgite, orate,
„ ne intretis in tentationem.

27. Continuatur historia à nuper citato Ioanne in eodem cap. 18. num 2. videlicet -- Sciebat autem, &
„ Iudas, qui tradebat eum, locum:
„ quia frequenter conuenerat illuc
„ cum discipulis suis. Iudas ergo
„ cùm accepisset cohortem, & à Pon-
„ tificibus, & Phariseis ministros,
„ venit illuc cum lanternis, & facibus,
„ & armis. Iesus itaque sciens omnia,
„ quæ ventura erant super eum, pro-
„ cessit, & dixit eis. Quem quæritis?
„ Responderunt ei. Iesum Nazare-
„ num. Dicit eis Iesus: Ego sum.

Habat

„ Stabat autem , & Iudas , qui tradebat eum,cum ipsis. Vt ergo dixit eis : ego sum , abierunt retrorsum , & ceciderunt in terram .

28. Itidem eiusdem sacræ historiæ continuatio est, vt numero 12. „ Cohors ergo , & Tribunus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum , & adduxerunt eum ad Annam .

29. Christus deinde ductus ad Caipham Pontificem , qui interrogauit Iesum de discipulis suis , & de doctrina eius , vt num. 19.

30. Iudæ proditio designatur in hisce figuris , de qua Matthæus cap. 26. n. 14. -- Tunc abijt vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes , ad principes Sacerdotum , & ait illis : Quid vultis mihi dare , & ego vobis eum tradam ? At illi constituerunt ei triginta argenteos.

24. Idem Matthæus cap. 27. n. 3. his verbis præsētem explicat figuram. „ Tunc videns Iudas , qui eum tradidit , quod damnatus esset , pœnitentiâ ductus retulit triginta argenteos principibus Sacerdotum , & senioribus dicens:peccaui tradens sanguinem iustum . At illi dixerunt : quid ad nos ? tu videris . Et proiectis argenteis in templo recessit : & abiens laqueo se suspendit .

32. Ter Pertrus Iesum negat , Gallusque cantat , quare Petrus recordatus verbi Iesu egressus foras fleuit amarè , vt innuit figura hæc, & recitat Euangelista Matthæus cap.26. num. 75.

33. Pilatus existimans,Iesum esse iustum , lauat manus coram populo : sic idem Matthæus cap.27. num. 24. „ Videns autem Pilatus , quia nihil proficeret , sed magis tumultus fieret : acceptâ aquâ , lauit manus coram populo .

34. Numerum vero 26. eiusdem capitis præsens declarat iconismus : „ Iesum autem flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur .

35 Sequentis numeri 27. areolæ hoc manifestat mysterium : ibi sic : „ Tunc milites Præsidis suscipientes Iesum in prætorium , congregauerunt ad eum vniuersam cohortem, & exuentes eum clamyde coccinea circumdederunt , & plectentes coronam de Spinis posuerunt supra caput eius , & arundinem in dextera eius , & genu flexo ante eum , illudebant ei dicentes : aue Rex Iudæorum .

36. Itidem ex num. 32. apparet præsentis iconis explicatio , nempe : „ Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem, hunc angariauerunt,vt tolleret Crucem eius .

37. Patens est figura hæc , cùm Christum Crucifixum ostendat : animaduersione digna sunt, Christus Crucifixus cum quatuor clauis , ac B.V.flens propè S. Ioannem , qui ad eius sinistram stat .

38. Dominus noster Iesus Christus sindone inuolutus,& in monumēto positus designatur ; ita describitur ab Euāgelista Matthæo cap.27. n.57. „ Cùm autem sero factum esset,venit quidam homo diues ab Arimathea nomine Ioseph , qui & ipse discipulus erat Iesu . Hic accessit ad Pilatum , & petijt corpus Iesu . Tunc Pilatus iussit,reddi corpus, & accepto corpore , Ioseph inuoluit illud in sindone munda , & posuit illud

„ in monumento suo nouo, quod ex- A
„ ciderat in petra.

39. Christi ad inferos descensio demonstratur; de cuius descensu plures locuti sunt Patres, inter quos videndus Anastasius Sinaita Ananogicarum contemplationum in Hexameron lib. 7. post medium, de ijs, quæ fuerunt post sextum diem, ac Lucas Tudensis lib. 2. cap. 13. qui sic ait.
„ Quibusdam quærentibus certificari auctoritatibus diuinis, vtrum in B
„ emissione sui Spiritus, ad inferos descenderit, vel statim Sanctorum animas de potestate tenebrarum liberauerit Dei filius, prout vires scientiolæ nostrę suppetunt, respondemus. Legitur in passione Domini, quod petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa Corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Hoc statim post quam emisit Christus Spiritum, C
„ fuit factum, vt resurrectio Sanctorum ostenderet, mortuorum Sanctorum animas de inferorum carcere liberari. Etenim iniustum esset, & valdè à ratione dissonum, vt vniuersitatis pretio à Dei filio in ipsius morte dato, vlterius Sancti, qui decesserant, detinerentur captiui.

40. Redemptoris apparitio Mariæ Magdalenæ, quæ ipsum horticolam esse putauit, vt narrat Euangelista D
Ioannes capit. 20. num. 25. Mulier,
„ quid ploras? Dicit eis: quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. Hæc cum dixisset conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat, quia Iesus est: Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras? quem quæris? Illa existimans, quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus. Maria. Conuersa illa dicit ei: Rabboni (quod dicitur Magister) Dicit ei Iesus: noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum; vade autem ad fratres, & dic eis, ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.

41. Episcopi imago in hoc loculo apparet, de quo infra ad numerum 46. cum tres supersint Christi miracula hisce in valuis expressa, quare nę interrumpatur historiæ narratio, illam continuamus.

42. Discipulis in Emmaus euntibus Christus apparuit, quem cognouerunt in fractione panis. Ita Lucas cap. 24. nu. 28. Et appropin-
„ quauerunt Castello, quò ibant: & ipse se finxit longiùs ire. Et coegerunt illum dicentes: mane nobiscum, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, & fregit, & porrigebat illis, & aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum: Et ipse euanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad inuicem: nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? & surgens eadem hora regressi sunt in Ierusalem, & inuenerunt congregatos vndecim, & eos, qui cum illis erant dicentes: quod surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant, quæ gesta erant in via; & quomodo cognouerunt eum in fractione panis.

43. Tho-

43. Thomæ cum reliquis Discipulis Iesus corpus præbens palpandũ figuratur, vt exponit diuinarũ rerum contemplator Aquila Ioannes in cap. 20. num. 24. Thomas autem vnus „ ex duodecim, qui dicitur Dydimus, „ non erat cum eis, quando venit Ie„ sus. Dixerunt ergo ei alij Discipu„ li: vidimus Dominum: ille autem „ dixit eis: nisi videro in manibus „ eius fixuram clauorum, & mittam „ digitum meum in locum clauo„ rum, & mittam manum meam in „ latus eius non credam. Et post octo „ dies iterum erant Discipuli eius in„ tus; & Thomas cum eis. Venit Ie„ sus ianuis clausis, & stetit in medio, „ & dixit pax vobis. Deinde dicit „ Thomæ: infer digitum tuum huc, „ & vide manus meas, & affer ma„ num tuam, & mitte in latus meum, „ & noli esse incredulus, sed fidelis. „ Respondit Thomas, & dixit ei: „ Dominus meus, & Deus meus. „ Dixit ei Iesus: quia vidisti me Tho„ ma credidisti: Beati, qui non vi„ derunt, & crediderunt.

44. Item se se offert alia Episcopi imago; sed huius explicationem ob supra allatam causam differimus, & sequentis numeri explicationem continuamus.

45. Christus in Cœlum ascendens demonstratur hac in areola, vt sæpe citatus Lucas cap. 24. n. 50. exponit vbi sic: Eduxit autem eos foras „ in Bethaniam: & eleuatis manibus „ suis benedixit eis. Et factum est, „ dum benediceret illis, recessit ab „ eis, & ferebatur in Cœlum.

46 Alius exprimitur Episcopus, de quo mox.

47. In hoc quadrato Archipræsul Beneuentanus designatur, vt ex Thiara apparet, quam ad instar Pontificiæ esse, asserit Pompeius Sarnellus ad præsens dignissimus Vigiliensis Episcopus in suis Memorijs Cronologicis Episcoporum, & Archiepiscoporum Beneuentanorum num. 82. vbi Beneuentanos Archiepiscopos asserit, Camelauciũ ad instar Romani Pontificis gestasse, vnica tantum corona, quam nos tamen potiùs regnum nominamus: subinde addit, eundem Beneuentanum Archiepiscopum olim duos supra triginta habuisse Suffraganeos, quos ibidem enumerat: & ex illis non nulli hisce in valuis expressi sunt; alij verò desiderantur. Vnde conijcitur valuas has constructas fuisse postquam hi Suffraganei cessarunt, qui præfatis visuntur in valuis. Sub n. 41. legitur Episcopus Montis Corbini, qui hodie Vulturariensi perpetuo vnitus est. sub num. 46. est Episcopus Abbellini, qui & Auellini nostris hisce temporibus nuncupatur.

48. Episcopum S. Agatæ imago hæc denotat, quæ Gothorum appellatur.

49. Laruam capitis Gryphi ad valuarum ornatum, cuius ex ore magnus pendet annulus, repræsentat.

50. Limosanum Episcopum ostendit, qui hodie amplius non extat, cum illius Episcopatus Mensæ Archiepiscopali Beneuentanæ coniunctus fuerit.

51. Lesinæ Episcopum designat, qui itidem Metropoli vnitus fuit.

52. Alia Larua, quę Pardi caput pariter ostendit, cuius ex ore annulus pendet.

53. Similiter alia Larua aliud Par-

di caput eodem modo præsefert. A

54. Episcopus Montis Marani expressus hic occurrit.

55. Vulturariensem Episcopum hæc denotat imago.

56. Similiter ad ornatum alia hic apposita larua, vt num. 49.

57. Telesiæ, siue Telesinus Episcopus hic repræsentatur.

58. Episcopus Alifanus, siue Alifa hic apparet.

59. Boiani Episcopus. B

60. Treuensis Episcopus, scilicet Triuentinus.

61. Frigiæ Episcopus hic cernitur, qui vnitus est Episcopatui Auellinensi.

62. Arianensis Episcopus.

63. Episcopus Asculanus, scilicet in Apulia, quia alter eiusdem nominis in Piceno exstat.

64. Biuini scilicet Bouini, aliàs Bouinensis Episcopus. C

65. Gauardiæ, aliàs Guardiensis, siue Guardiæ Alferiæ Episcopus.

66. Draconariæ Episcopus, qui ad præsens vnitus reperitur Ecclesiæ S. Seueri.

67. Ciuitatis Episcopus, qui amplius non extat, cum etiam eidem Ecclesiæ S. Seueri vnitus fuerit.

68. Termuli, alias Termulanus Episcopus.

69. Luceriæ, aliàs Lucerinus D Episcopus.

70. Florentinus vnitus fuit eidem Ecclesiæ Lucerinæ.

71. Tortibuli pariter vnitus præfatæ Ecclesiæ Lucerinæ.

72. Vici aliàs Viccani, iste quoque vnitus Ecclesię Vulturariensi.

Hæc breuiter, quæ in istis insignibus valuis animaduersione digna sunt exposui. Superest modò de earundem temporis constructione aliquid breuiter attingere, vt curiosi Lectoris genio, magis indulgere valeam: varios propterea quæsiui Auctores, qui, aliquod lumen afferre valerent; at in cassum omnis diligentia adhibita fuit. Ad coniecturas igitur recursum, habui, quæ si non certum, saltem veritati proximum tempus indicent. Quamobrem obseruo quatuor supra viginti Suffraganeos in ijsdem valuis expressos esse; seruatoque ordine ibi repræsentato sequentes sunt.

Num. 41. 1. Episcopus Montis Corbini.
44. 2. Alarinus, nempe Larinensis.
46. 3. Auellinus.
48. 4. S. Agathæ.
50. 5. Limosanus.
51. 6. Lesenensis.
54. 7. Montis Marani.
55. 8. Vlturariensis.
57. 9. Telesinus.
58. 10. Alifanus.
59. 11. Boianus.
60. 12. Triuentinus.
61. 13. Trigitanus.
62. 14. Arianus.
63. 15. Ausculanus.
64. 16. Bouinensis.
65. 17. Guardiensis.
66. 18. Dragonariæ.
67. 19. Ciuitatis.
68. 20. Termularum.
69. 21. Luceriæ.
70. 22. Florentinus.
71. 23. Tortibulensis.
72. 24. Vicanus, aliàs Triuicanus.

Octo ad numerum duorum, & triginta Suffraganeorum desiderantur, vt

vt laudatus ostendit Sarnellus n. 22. A
ac sunt.

1. Aquæ putridæ.
2. Ordonensis.
3. Quintodecimus.
4. Sepinensis.
5. Sessolæ.
6. Tocchensis.
7. Viuari
8. Troianus.

Si hos igitur ad trutinā reuocemus; quoque tempore floruerint, inquiramus, profectò aliquod ex hac inspectione eliciemus probabile indiciū ex coniecturis. Ab Aqua putrida initium sumo, de cuius Episcopis nullam reperiri mentionem asserit præfatus Sarnellus pag. 238. B

Ordonensis secundo se offert loco. Ibidem ex eodem Sarnello pag. 231. vbi de hac agit Ecclesia, nihil expiscari potuimus.

Quinto decimus ad pag. 234. idem C Sarnellus fusè de hac disserit ciuitate, ostenditque antiquitùs Eclanum dictam fuisse, ac vsque ad annum 1054. illius superesse memoriam; si ergo de hoc constabat anno, argui posset de isto tempore valuas constructas minimè fuisse, quoniam si Quintodecimus Episcopus extitisset, inter alios suffraganeos ibi expressos, vtique fuisset sculptus.

Sepinensem nunc examinemus. D De huius Ecclesiæ Episcopis, præterquam in principio sexti sæculi, nullam aliam reperiri mentionem, sæpe laudatus asserit Sarnellus ad pag. 242. ideò ad alium me confero.

Sessolæ Episcopus: de hoc idem Sernellus disserit pag. 227. vbi scribit, Ecclesiam hanc vnitam fuisse Ecclesiæ S. Agathæ; at de vnionis tempore non constare:

Toccho, siue Tocchensis: Laudatus narrat Sarnellus pag. 225. Anno 1058. in Stephani X. diplomate de hoc Episcopo sæpissimè mentionem fieri.

Viccari Episcopi meminit Bulla eiusdem Stephani X. data anno 1058. vt ostendit idem Sarnellus pag. 258.

Troianus Episcopus adhuc superest, quem, cum suffraganeus Archiepiscopi Sypontini esset, idem Stephanus Pontifex sub Metropolitico Iure, Archiepiscopi Beneuentani posuit anno 1058. vt recitat præfatus Sarnellus pag. 258. Quare ex relatis octo suffraganeis, quorum mentio in valuis minimè reperitur, deduco, quòd tempore constructionis earundem valuarum ijdem octo Episcopatus, siue ob illorum suppressionem, siue vnionem alijs Episcopatibus factam, amplius pro episcopatibus non habebantur, illorumque, vt nuper exposuimus, non extitisse memoriam, nempe Quintodecimi anno 1054: Tocchensis Anno 1058. Viccarensis eodem Anno 1058. Quamobrem ex his memorijs arguo, post hæc tempora, scilicet in fine seculi vndecimi, aut principio duodecimi, præfatas valuas constructas fuisse; nam in sæculo decimoquarto nempe Anno 1334. tres, & viginti tantum erant suffraganei, vt deducitur ex Synodo Beneuentana tempore Hugonis II. Guidardi habita Cap. 13. vbi asseritur Viginti tres tunc habuisse suffraganeos, & alio tempore, in priuilegijs antiquis legitur triginta duos habuisse, quod de alia Metropoli non legitur. Hæc ibi: His addo coniecturis, quod D. Bartholomæi, eiusdem Ciuitatis

Basilica

Basilicæ, æneas habet valuas, vt præcitatus narrat Sarnellus pag. 95. quas constructas fuisse asserit, anno 1150. & 1151. vt ex inscriptione in eisdem valuis extante patet. Quare conijcio, quòd eiusdem Basilicæ Ministri animaduertentes æneas Metropolitanæ Ecclesię valuas, ac ipse S. Bartholomęi ligneas esse, ne ipsa Basilica in hoc inferior Metropolitanæ remaneret, curarunt, vt etiam in laudata Basilica æneæ construerentur valuæ. Et hæc de æneis valuis Metropolitanæ Ecclesiæ Beneuentanæ dicta sufficiant, ac ad alias vetustas referendas memorias progrediamur.

CAPVT VI.

De Cruce Stationali Inuestigatio historica.

INter conspicua militantis Ecclesię insignia, Christi Athletis, proposita, quod omnium Oculos, corda ac linguas ad se trahit, & sapientum ingenia, voces, & calamos excitat, primum se offert nostræ signum Redemptionis; vt canit Ecclesia.

Vexilla Regis prodeunt,
fulget Crucis Misterium,
Qua vita mortem pertulit,
Et morte vitam protulit.

De hoc Dominicæ Crucis Mysterio, Sacroque Symbolo, ferè omnes Christiani scriptores aliquid exarârunt. Inter recentiores Iacobus Gretserus, & Iacobus Bosius, nec non Iustus Lipsius omnes tunc sacræ, tum profanæ omnigenæ eruditionis Scriptores accuratissimi, omnique semper laude commendandi de hac Sanctissima cruce peculiares edidêre tractatus; Et meritò, quoniam Hypponensis ille Antistes, latinæque Ecclesiæ lumen S. Augustinus, seu qui vis alius sit Auctor in Sermone 101. de tempore, quem Neoterici Operum S. Augustini Editores, in Appendice sub num. 32. reiecerunt, sic de Cruce fatur: „ De B. Crucis Mysterio diutiùs loqui, & dulce est, & salubre, & paulò post: Quid enim dulcius, quid suauius vel ex cogitari, vel dici potest, quàm S. Crucis Mysterium, per quàm non solùm ab inferis reuocari, sed etiam in Cœlis eleuari meruimus. Mysterium, — ait Apost. ad Coloss. 1. 26. Quod absconditum fuit à seculis, & generationibus, nunc autem manifestatum est Sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ Sacramenti huius in Gentibus, — & in prima ad Corinth. c. 1. 23. addit: Nos autem prædicamus Christum Crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. De hoc igitur signo, quando de ignominiæ instrumento factum sit venerabile Decus Ecclesiasticæ, ac Sæcularis potestatis in venerationem publicam deuenerit, primitùs inquiro. Et quidem illud præmittendum iudico, quod notum penè omnibus est, quòd cùm magnus ille Christianorum Imperator Constantinus in consilijs haberet, Romam â Maxentij tyrannide vindicare, ad Christianorum vnicum Deum, quem Constantinus eius Pater coluerat, confugiendum esse, arbitratus fuit. Itaque eundem humiliter deprecatus, vt quid tam in ardua re peragere deberet, indicare dignaretur. Nec irritæ, neque inanes eius fuere preces, neque in-

somnis

somnis, sed in ipso meridie claro, A serenoque Cœlo, Crux Splendorem sole clariorem emittens, in aere apparuit, in qua hæc græcis legebantur inscripta literis ΤΟΥΤΩ, ΝΙΚΑ, nempe *hac vince*. Interea anxius, quid hæc denotare valerent, superueniente deinde nocte quieuit, eique in somnis, Christus cum eodem signo, quod in Cœlo fuerat ostensum, apparuit. præcepitque eidem, vt militare signum, ad eius similitudinem, quod B in Cœlo viderat, fabricaret, eoque tanquam salutari præsidio in prælijs vteretur. Cumque primùm dies illuxit; Augustus noster, præstantissimis accersitis Artificibus, Crucem ad illius Cœlestis similitudinem intexto auro, gemmisque insertis, fieri iussit, Hoc simbolum exprimebat hasta longior, quæ auro contecta, transuersam habebat antennam; in eius hastæ summitate corona affixa C erat gemmis, auroque ditata, binæque in super literæ X. P. hac ratione expressæ ☧ Salutare Christi nomen designabant. Quas quidem literas Imperator in galea post hæc etiam gestare consueuit. Ex antenna autem, quæ obliqua per hastam traiecta erat, velum quoddam pendebat, textum videlicet purpureum, pretiosis lapidibus inter se iunctis, & luminis sui fulgore oculos perstringenti- D bus, coopertum, multoque intertextũ auro, inexplicabilem quandam pulchritudinis speciem intuentibus prębens. Hæc breuiter in Eusebio in eiusdem Imperatoris vita.

Ex hac narratione tria deduco.

1. Quando Crucem publicè Christi fideles cœperint venerari.

2. Quando ea in militiæ agminibus deferri consueuerit.

3. Cur auro, pretiosisque lapillis, ornata fuerit.

Ex hisce tribus animaduersionibus aliam elicio, nempè Christi fideles pretiosis lapillis, auroque ornatam Crucem expressisse, Constantini forsan exemplo adductos, vt ad fidem venientes, Crucem non opprobrij, sed honoris; non suplicij, sed victoriæ; non pœnæ, sed premij signum esse intelligerent. Cruces ditandi mos ex quam plurimis antiquis monimentis deducitur. Sufficiat hìc solummodò indicare infrascriptã Tabulam XXXII. vbi gemmata Crux clarissimè apparet.

Cùm igitur semper laudatus Imperator publicè Crucem deferret, eamque venerari iussisset, hanc libentissimè ipsi Fideles nacti occasionem, eandem Crucem etiam in lætanijs, siue litanijs, quas nunc processiones, seù supplicationes publicas denominamus, tanquam Christianæ Religionis vexillum, palàm deferre cęperunt. Cumque litaniæ ante celebrationem indicerentur, vt populus ad statutam diem, statutumque locum conueniret, ipse Populi actus standi, siue permanendi in designato loco, Statio appellatus fuit, à militum statione desumpta metaphora; fidelium enim cœtus militans Ecclesia dicitur, & vita hominum militia super terram. Quare sicut ipse standi actus Statio denominatus fuit; ipsa etiam Crux, idem stationalis nomen sortita est. Pretiosorum autem lapidum ornatum viuificæ Crucis signo à Constantino additum (vt innuimus) Christi fideles postea imitati sunt; quem morem in subsequẽtia perdurasse tempora comperi-

perimus. Nam Carolus itidem Magnus, *postquam* imperij Coronam, è manibus Beatissimi Pontificis Leonis III. in inclyta Vaticana accepisset Basilica, vt Religiosissimus Imperator, Ecclesijs Vrbis varia obtulit dona, inter quæ magna Crux fuit gemmis ornata, quæ deinde stationalis euasit, vt Bibliothecarius in ipsius Pontificis vita ita enarrat: In Basilica „ Saluatoris Domini IESV Christi, „ quam Constantinianam vocant, „ obtulit Crucem cum gemmis hya- „ cinthinis, quam almificus Ponti- „ fex in lætania præcedere constituit „ secundùm petitionem ipsius pijssi- „ mi Imperatoris.

Deinde Crux hæc ob eius pretiositatem latronum præda remansit. Quamobrem Leo IV. etiam sanctissimus Pontifex aliam non absimilem refecit, vt laudatus scribit Bibliotecarius in istius Pontificis vita, vbi: „ Nec non & Crucem ex auro puris- „ simo gemmis ornatam, quam Ca- „ rolus, piæ memoriæ Imperator „ Francorum, & Romanorum in „ Basilica Saluatoris Domini nostri „ Iesu Christi, quæ Constantiniana „ nuncupatur, temporibus Domini „ Leonis sanctę recordationis III. Pa- „ pæ obtulerat, quæ mos erat, vt in „ lætanijs ante sacratissimum Pon- „ tificem ipsa præcederet, & sic per- „ mansit vsque ad tempus sanctę re- „ cordationis Domni Paschalis Pa- „ pæ, vnde diabolicâ suggestione, „ atque instigatione à malis extorta „ est, & à latronibus nocte furtim „ ablata. Et nullus Prędecessorum „ Pontificum, tam Domnus Pascha- „ lis, quam Domnus Eugenius, siue „ Domnus Valentinus, siue Dom- „ nus Gregorius, nec non, & Dom- „ nus Sergius recordatus fuit, vt „ eam restauraret, & ad vsum San- „ ctæ Dei Romanę Ecclesiæ pararet, „ sed idem pręfatus, & magnificus „ Præsul fecit ex auro purissimo, & „ miræ magnitudinis margaritis, & „ gemmis hyacinthinis, & pręsinis „ vtiliter ornauit, & ad vsum pristi- „ num Sanctę Dei Genitricis Roma- „ nę Ecclesię mirificè decorauit.

Crucem, quæ in processionibus præcedebat, stationalem appellatam fuisse, apertiùs arguitur ex auctoritatibus, quas hìc subijcimus. R.P. Ioannes Mabillon literariæ Reipublicæ ob varia edita opera notus, in suo Musæo Italico to. 2. Ordinem Romanum refert, vbi Benedictus Vaticanę Ecclesię Canonicus, qui in principio duodecimi seculi floruit sub n. 10. hæc enar- „ rat. Primicerius cum Schola, & „ Subdiaconi Regionarij, & Acoly- „ thi cum Cruce stationali S. Petri, „ leuant inde Crucem cum Collecta „ processionali, cantando vsque ad „ Sanctam Mariam Maiorem. Et in- „ fra num. 29. deinde vadit ad San- „ ctum Hadrianum, vbi est crux sta- „ tionalis, Archidiaconus annuit, vt „ cantet schola. Et paulò post: Tunc „ Subdiaconus Regionarius leuat cru- „ cem Stationalem de Altari planè „ portans eam in manibus vsque ad „ Ecclesiam. Dum venerit foras le- „ uat eam sursum, quam fert ante „ Pontificem in processione vsque „ ad S. Mariam Maiorem. Ac n. 57. „ Subdiaconus, verò Regionarius „ eleuat crucem Stationalem de Al- „ tari, quàm plenè portat in brac- „ chio, vt osculetur ab omnibus, in „ processione ante Pontificem, vsque in

in exitu Ecclesiæ; deinde leuat eam A erectam. Petrus Mallius, qui sub nomine Canonici Romani circumfertur, ac vixit Alexandri III. tempore, in Vaticanæ Basilicæ descriptione, quã publici Iuris fecit Paulus de Angelis sub num. 36. hæc scribit -- Hoc quoque non est paruum, quod institutione Sanctorum Patrum quædam prærogatiua sumitur de sanctissimo Altari B. Petri, Crux Dominica, quæ præcedat populum pœ- B nitentem per totam Quadragesimã ad Stationes euntem. Quæ nimirum Crux Stationalis ad Christi, & eius Apostoli reuerentiam in tanta veneratione à cunctis est habita, quòd sicut Cantores, & Regionarij asserunt, hac Cruce non delatà immunes à statione sępè recedant. Et sub num. 54. de diurnis Stationibus S. Petri hæc subdit: Innocentius Papa II. ad ornatum Al- C taris B. Betri fecit fieri magnam Crucem argenteam pensantem centum libras, & deauratam posuit iuxta Altare B. Petri manu dextera. Renouauit & Crucem Stationalem, quę vadit per Stationes.

Huius pretiosę Crucis iacturam Vaticana fecit Basilica Clementis VII. tempore, quo Borbonio Duce Vrbs Romana â militibus occupata fuit, ac auaritię strages, & direptiones non D solùm publicis in vijs, ac domibus, verùm etiam in sacris quoque templis perpetratæ fuerunt.

In Liberania Basilica similem fuisse Stationalem Crucem, ex laudato Paulo de Angelis in descriptione Basilicę S. Mariæ Maioris colligo, vbi lib. 8. cap. 1. agit de Crucibus, alijsque rebus sacris ex auro, & argento, quæ olim in Basilica aderant, ac alijs Crucibus ibi seruatis. Prima sic exprimitur -- Crux vna magna de ligno cooperta argento, quæ portatur per litanias, in medio ipsius ab vno latere est imago Virginis Mariæ, ab alio latere est Crucifixus, & cum non nullis reliquijs in pede, & quibusdam imaginibus in capite, pede, & lateribus. Ac paulò post: Vna Crux argentea cum Crucifixo eleuato ad vsum mortuorum, & cum canuno argenteo vnciarum viginti duarum cum dimidia. Ex hac igitur narratione, ni fallor, inter Cruces discrimen deduci posse arbitror, quibus Christi fideles in sacris actionibus vtebantur; nam Stationales Cruces sumptuosæ, ac magnæ: aliæ verò ad mortuorum vsum simplices, ac paruæ erant, vt in præsentiarum obseruamus. Sententiam confirmo meam ex cap. 3. eiusdem libri, vbi de rebus argenteis, aureis, atque orichalchis, quæ adhuc sunt in eadem Basilica; inter alias hæ duæ describuntur-- Alia Crux argentea, quæ in Processionibus adhibetur, cuius pondus lib. sexdecim, & vnciarum nouem. Alia Crux argentea parua pro Processionibus librar. 3. vnc. 10.

Quare argui valet, quòd in Processionibus solennibus, scilicet in Stationalibus, Crux magna, in alijs verò Processionibus Crux parua, qui ritus vsque ad præsentem obseruatur diem, deferebatur.

De huiusmodi Crucibus Stationalibus, etiam Literatorum decus Panuinius meminit. Is in suo erudito tractatu de septem Vrbis Ecclesijs pag. 51 sic fatur -- Rogationes minores Triduanæ vltimæ, Rogationes Ma-

„ iores in die S. Marci, Litaniæ aliæ, A
„ supplicationes in casibus vrgentissi-
„ mis, perpetuò ad S.Petrũ celebratæ.
„ Cleri ordines cuncti in supplicatio-
„ nibus sequebantur eiusdem Basili-
„ cæ Crucem, quæ Stationalis vocaba-
„ tur.

Seueranus de septem Vrbis Ecclesijs, quando agit de Cœmeterio S. Anastasij, ac S. Zenonis pag. 417. scribit feria IV. post IV. Dominicam Quadragesimæ (in qua est Statio ad S. B Paulum:) Lateranensem Clerum iuisse processionaliter cum sua Cruce Stationali ad eadem Cœmeteria.

Aringhus quoque aliqua attigit de Crucibus Stationalibus in lib. 6. cap. 14. num. 7. suæ Romæ subterraneæ, ac omnibus his luculentiorem narrationem texit Augustinus Fiuizanius, Palatij Apostolici Sacrarij Præfectus in suo erudito tractatu de ritu Sanctissimæ Crucis Romano Ponti-C fici præferendæ lib. 2. cap. 6. vbi sic:
„ Omnis denique de Cruce in suppli-
„ cationibus præferenda dubitandi
„ locus, si quis in re tam aperta reli-
„ quus esse possit, de medio tolletur,
„ si, quæ de Crucis Stationalis in Ro-
„ mana Ecclesia vsu à Maioribus no-
„ stris accepimus, in memoriam re-
„ uocabimus. Appellabatur autem
„ Stationalis, propterea quòd Summo
„ Pontifici, Clero, & populo ad Sta- D
„ tiones solemni ritu procedentibus,
„ illam præferri solitum erat, qualis
„ profectò est, quæ clarissimum
„ Lateranensem Clerum ad supplica-
„ tiones publicè prodeuntem de mo-
„ re hodie præcedit: illam dico præ-
„ grandem argenteis insculptam the-
„ cis, diuersas Domini Saluatoris
„ Nostri, & Sanctorum actiones re-
„ præsentantibus vndique tectam, &
„ ornatam, quæ ob ponderis magni-
„ tudinem ab ijs, qui viribus corpo-
„ ris, & robore maximè præstant, ge-
„ stari solet. Qualem etiam ad illum
„ ipsum ferè modum ad nostra vsque
„ tempora in Apostolorum Principis
„ de Vrbe Basilica fuisse, qui se eam
„ vidisse asserebant, mihi aliquando
„ testati sunt. De qua Stationali Cru-
„ ce, siue illa, quam diximus, siue
„ consimilis formæ alia, Petrus Mal-
„ lius, Mapheus Vegius, & Benedictus
„ eiusdem Basilicæ insignes Cano-
„ nici in suis ipsorum scriptis, quo-
„ rum maior pars in illius Biblio-
„ theca asseruatur, non nulla notatu
„ digna retulerunt. Petrus quidem,
„ quem primo loco nominauimus,
„ quæ ad rem nostram faciunt, hæc
„ habet: Non modica quoque B. Pe-
„ tri Basilica lætari debet prærogatiua,
„ quòd in maiori Litania, tanquam
„ nauis prora, & aliarum Vexillifera
„ omnes de naui præcedit, Domino
„ Papa tanquam principali, & præ-
„ cipuo Gubernatore ex puppe veni-
„ ente: in quo nimirum facto signi-
„ ficatur, Beatum Petrum Vexillife-
„ rum, & totius Ecclesiæ esse Prædu-
„ ctorem, & Christi resurrectionis
„ primum Prædicatorem: Sicut enim
„ in Paschali processione Cruces, &
„ Sanctorum Reliquias ad vitæ præ-
„ parationem, & monimenta contra
„ hostes inuisibiles præmittimus, ita
„ in hac generali processione B. Pe-
„ tri Basilica, vt ductrix, & rectrix
„ cœterarum præambula inuenitur.
„ Et hinc est, quòd Crux Dominica
„ quadragesimali scilicet tempore,
„ sumitur de Sanctissimo S. Petri Al-
„ tari, quæ præcedat populum pœ-
nitentem

A nitentem per totam quadragesimã ad Stationes euntem de institutione SS. Patrum. Quæ nimirum Crux Stationalis ob Christi, & Apostolorum eius reuerentiam in tanta veneratione à cunctis est habita, quòd sicut Cantores Regionarij asserunt, hac Cruce non delata, immunes â statione recedant. Maphęi verò de illa testimonium eiusmodi est: Beatus Gregorius Papa, cum per totam Quadragesimam ordi- B nasset stationes propter pœnitentes, quas cùm Primicerio, & Cantoribus, & Regionarijs, & Acolythis deuotissimè faciebat: illud etiã, quod maximo honori, & prærogatiuę Basilicę S.Petri habitum est, statuit, vt de Maiori Altari eius Crux Dominica sumeretur, quæ Populum pœnitentem ad Stationes ipsas procedentem semper pręcederet, cuius tanta fuit apud om- C nes veneratio, vt si fortè non deferri eam aliquando contingeret, discederent passim exstimantes, non ita sine ea acceptas Deo Stationes vllas fuisse.

Benedictus verò de eadem inter cœtera, ne omnia repetam, hæc scripsit: In Exaltatione S. Crucis, Statio Lateranis: fit collecta ad Sanctam Mariam Maiorem, vbi Crux Stationalis,& schola,& Regionarij, & Acolythi coadunantur, cum D Cruce S. Ioannis, & Canonicis. Primicerius cum schola cantat Collectam. Subdiaconus Regionarius portat Crucem Stationalem in Processione antè Cantores, & processionaliter procedit vsque ad Lateranum. Hæc ille. Huius postremi ritus gestandæ Crucis in Processionibus meminit Guillelmus Durantes Cœremoniarum Ecclesiasticarum peritissimus: Crux (inquit) quasi Regale Vexillum, & triumphale signum in Processionibus pręmittitur. Primò, vt fugiant, qui oderunt eum â facie eius: est enim signum Victoriæ Christi iuxta illud, Vexilla Regis prodeunt. Secundò, quia sic ait Apostolus ad Galatas: Absit nobis gloriari, nisi in Cruce Domini Nostri Iesu Christi, per quem mundus nobis, & nos mundo crucifigi debemus. In quam sententiam amplissimus quoque Cardinalis Varmiensis: Hæc, inquit, est causa, quare in supplicationibus Crux præfertur, vt in illa gloriari nos, in illa spem nostram omnem defixam habere, illius fiduciâ nihil â Deo petentes impetrare posse, palàm omnibus faciamus. At quibus de causis, propter quas signum Crucis præfertur, diffusè à nobis in tertio libro agendum est; ideò quæ de illis modò dicenda occurrunt, in illum locum reijcimus, vt ad alia procedamus. Hæc Fiuizanius.

Ex supradictis allegatis satis superque existimo, me probasse, Stationales Cruces illas esse,quæ antesignanę erant, & in processionum initio deferebantur. Has Cruces insignioribus in Ecclesijs aliquam speciositatem in se habuisse iudico, ducto argumento ab illis duabus Crucibus argenteis, quę â Capitulo inclytæ Lateranensis Ecclesiæ in solennioribus extolluntur processionibus, ac eas antiquissimas esse puto, ideò eas delineari curaui, illarumque exemplaria sub oculis pono, vt earundem vene-

randam antiquitatem, ac historias, A aliaque in illis contenta quisque dignoscere valeat.

Primam exhibeo Crucem in Tab. X. & XI. Tab. X. anteriorem, XI. verò posteriorem Crucis faciem ostendunt.

Crux hæc vetustissima est, multaque redolet secula, argenteis laminis obducta renidet, in hisce laminis anaglyphico opere variæ sculptæ sunt figuræ, sacram exponentes historiam, B non leui, sed graui manu elaboratę, quas si hìc declarauero, graue Lectori minimè futurum puto, cum ab illarum attenta inspectione ipsum liberem, quoniam non nullę quadam Artificis simplicitate expressę sunt. In his igitur referendis potiùs historiarum ordinem, quàm locum sequar.

Cum â dignioribus semper inchoandum sit, â Crucis centro Tabulæ X. initium sumo. In hoc igitur Crucis C medio sub num. 1. eiusdem X. Tab. visitur circulus, & in eo notissimum nostrę Redemptionis mysterium, nempe Christus Cruci affixus; ad dexteram Batissimæ Virginis Deiparę, ad sinistram S. Ioannis Euangelistę effigies cælatę aspiciuntur. Omnes hæ imagines in Christianorum Vexillo appingi solent, quod veluti trophęum de profligato Diabolo, ac humano genere ab ęterna damnatione erepto D vbique defertur. Iure igitur in medio, vbi virtus consistit, humanę redemptionis expressum fuit mysterium. Modò ad alias explicandas figuras procedo.

2. In Crucis summitate Æternus Pater, ni fallor mundum creans insculptus est, nam æquæ cernuntur, in quarum medio aliquid solidum exurgit, itidem ad dexteram quædam figura, ab aquis veluti emergens, ad sinistram alia similis figura, veluti in aquam se immergens expressæ sunt; inter ambas has figuras Spiritus Sanctus in Columbæ forma adumbratus est. Quid per hasce figuras demonstrare voluerit faber, autumo; quòd primum Mundi creationis diem per easdem figuras exprimere intellexerit: in sacra enim Genesi cap. I. describitur Creatio. In sũmitate ergo stat Antiquus dierum, & sequitur Spiritus in Columbæ specie, qui in aquas tendit, ad demonstrandum, quòd ferebatur super aquas, ad dexteram est dies, qui ab aquis exoritur, ad sinistram nox, quæ in aquas se immergit ad similitudinem Solis è mare Orientis, & in mare Occidentis. In medio aquarum illud, quod visitur, solidum, scopolum in mare, scilicèt firmamentum indicare puto, vt sacra docet Scriptura in eodem cap. num. 6. Apprimè igitur solidum ipsum, ad denotandum Firmamentum Artifex ita expressit, vt quodamodo aquas ab aquis diuideret. Et hæc de hoc secundo emblemate, modò ad tertium.

3. Adami creationem demonstrat, de qua eadem sacra loquitur Scriptura cap. I. num. 26. Et creauit Deus hominem ad imaginem suam.

4. In hoc orbiculo Euæ Mortalium Matris creatio adumbratur: idem sacer Textus cap. 2. num. 18.

5. Sacræ historiæ continuationem denotare arbitror, vbi de traditione mulieris Adæ narratur: si attentè obseruentur figuræ, Adam cum muliere differens conspicietur.

6. Arborem, nempe lignum scientiæ boni, & mali, per duos illos

ramos

ramos exprimi autumo.

7. A Domino præceptum Adamo factum, illiusque trangressionem designat, vt in sacro legitur textu c. 3. num. 9.

8. 9. 10. 11. Per hos quatuor numeros indicari puto Paradisi Ianuam, Adami, & Euæ è Paradiso eiectionem, ac Cherubin cum flammeo gladio ad Paradisi custodiam positum, & Adami cum Eua iter ad operandum: sacra Genesis eodem cap. 3. num. 23.

12. Sequendo temporis, historiæque ordinem, hac in areola Noè exprimitur, cui Dominus, quem manus è Cœlo erumpens designat, mandauit, vt Arcam conficeret, in qua ipse, & cunctorum animantium genera seruarentur. Eadem sacra Gen. cap. 6. num 12. Vel ipsum significat Deum cum eodem Noè post diluuium colloquentem, vt in laudata sacra Genesi cap. 9. num. 1. Ambiguum valde redditur emblema istud, nam præter iam relatas expositiones tertia addi potest; nempe quando Deus Abrahæ de posteritate desperanti filium promisit, vt in sæpè citata sacra Genesi cap. 15. num. 5. legitur: Eduxit eum foras (nempe Deus)
„ & ait illi: (scilicet Abraham) suspi-
„ ce Cœlum, & numera stellas, si po-
„ tes, sic erit semen tuum.

13. Hoc in loco ipsa ostenditur Arca, Noe in Arcæ ianua, gradusque per quos superiùs ascendebatur. Non nullæ etiam figuræ intus Arcam visuntur, quas eiusdem Noe vxorem, ac filios indicare existimo, vt in eodem cap. num. 18.

14. Numerus iste; Iacob ferentem cibos Isaac Patri suo, iuxta consilium A Rebeccæ Matris repræsentat; de qua historia videndum cap. 27. sæpè citatæ Genesis. In hoc emblemate, ni fallor, obseruo Isaac sedentem, ac Iacob ferentem lancem; huic proxima stat Rebecca.

15. Esau è venatione redeuntem ostendit, de quo idem sacer Textus num. 30.

16. Iacob cum Angelo allocutionem designat, de qua allocutione B laudata Genesis cap. 32. num. I. Hæc sunt, quæ exprimere tentaui, si metam attigerim benignus viderit Lector; modò ad alteram eiusdem Crucis faciem, quam tab. XI. demonstrat, indagandam progredior.

In medio Crucis vbi num. I. Adam, & Eua, cum arbore, & serpente expressi cernuntur, de qua sacra historia Genesis cap. 3. num. I.

2. Orbiculi figura continet A- C bel, & Cain sacrificium; nam in medio visitur Ara ad dexteram Abel, Agnum Deo offerens, è nubibus manus erumpens, ac Agnum versùs tendens: per manum ipse Deus, vt nuper dixi, adumbratur, qui sacrificium acceptat; ad sinistram stat Cain frumenti spicas dexterâ eleuans. Idem sacer Textus cap. 4. num. I. hanc narrat historiam.

3. Iratum hìc tertius numerus exprimit Cain, qui Abel fratrem D suum occidit, vt eadem sacra scriptura, illius sequendo ordinem exprimit.

4. Eadem sacra continuatur historia; Dominus enim exprimitur Cain alloquens, vt denotat manus è Cœlo descendens, vt in eodem sacræ Scripturæ loco describitur.

Sub numero 5. notissimum

Abrahæ

Abrahæ *sacrificium*, eiusque fides, & *obedientia*, de proprio immolando *filio*, demonstratur. Hęc describitur historia cap. 22. Genesis.

6. Hac in areola duæ sunt expressæ figurę, nempe Isaac lecto decumbens, qui Iacob benedictionem impertitur, vt sepè laudata Genesis cap. 27. de quibus iam mentio facta est supra num. 14.

7. Ostendit scalam visam à Iacob quiescente in itinere Mesopotamiæ suscepto, ob Isaac Patris iussionem, cui scalę innitebatur Dominus, qui in pręsenti emblemate itidem per manum è nubibus erumpentem, designatur, quam visionem eadem sacra Genesis refert cap. 28. num. 10.

8. Eiusdem Iacob cum Angelo luctationem exprimit. Vt in sacro Textu cap. 32. num. 23.

9. Ex Iacob historia gradum facimus ad illam Iosephi, qui in somnis aliqua vidit, vt in cap. 37. num. 7. enarratur.

10. Eadem continuatur historia in hac 10. areola, vbi, ni fallor, est Israel, scilicèt Iacob Pater sedens, Mater verò in ianua stans sermonem audiens illius, qui cum filijs, Iosephique fratribus stantibus alloquitur; quæ historia in eodem legitur capite.

11. Eundem Iosephum quærentem fratres repræsentat.

12. Iosephum designat, qui fratres pascentes oues inuenit.

Ad num. 13. referri haud dubito
„ verba illa: confestim igitur, vt per-
„ uenit ad fratres suos, nudauerunt
„ eum tunica talari, & polymita.

In orbiculo num. 14. indicato exprimuntur fratres Iosephi, qui intrusierunt eum in cisternam veterem; quæ non habebat aquam.

In infimo autem loco Crucis, sub num. 15. Ruben ni fallor indicatur, qui ad Cisternam reuersus: *Non inuenit puerum*. Nisi asserere velimus quòd antecedentis areæ sub num. 7. continuationem historiæ designet, nempe Iacob in Orientalem perrexisse terram, ibique puteum inuenisse.

Demonstraui hucusque, in hisce tabulis Romanæ Vrbis, Orbis Matris, & Capitis, nempe Ecclesiæ Lateranensis, antiquiorem Crucem argenteam, quæ in solennioribus Processionibus ante ipsius insigne Capitulum præferri solebat. Superest modò, vt & alteram posterioris æui similiter argenteam Crucem ostendam, quam pariter idem Capitulum in eisdem defert Processionibus. Crucis eiusdem formam exhibeo in Tab. XII. vbi anterior occurrit pars, in cuius calce hæc leguntur: Opus Nicolai de Guardia Grelis MCCCCLI. quod nomen in lamina argentea eidem Cruci superaddita incisum est, sicuti etiam alia lamina inferior, vbi hæc inscripta sunt: De Ligno CRVCIS D.N. IESV CHRISTI. Quare puto Nicolaum supramemoratum potiùs restauratorem, quàm primum Artificem huius Crucis fuisse; cum literæ in titulo Crucis insculptæ diuersum ostendant characterem. Quamobrèm ex relatis, iudico, eandem Crucem antiquiorem redolere tempora anni 1451. In figurarum explicatione diù minimè immorandum esse duco, cum ipsæ solo intuitu etiam rudioribus innotescant: nihilominus aliqua innuere nō omittam, & primò.

I. Figura Domini Resurrectionem

nem denotat, ad cuius pedes sunt milites custodes sepulchri, quorum vnus sinistra veluti virgam tenet, quam longiorem fuisse puto, ac in eius summitate inhæsisse vexillum ad denotandum trophæum, & gloriam de victo mortis aculeo, & aperto Credentibus regno Cœlorum.

A

2. Huic imagini subijcitur Pellicanus auis, de cuius natura, & proprietatibus variæ sunt opiniones, quas congessit Eruditissimus Vir Lorinus in Commentario Psal. 101. vers. 7. *Similis factus sum Pellicano solitudinis*. In his referendis calamum suspendo, solummodo indicans, Patres per huiusmodi auem voluisse Christum Crucifixum exprimere, qui nos suo sanguine redimere, ac deinde â mortuis dignatus est reuocare.

B

3. Figura hæc in Crucis parte dextera Beatissimam Virginem Mariam iuxta Crucem stantem, ac filium suum Vnigenitum, Cruci affixum aspicientem, ostendit; ponè eam est alia Maria.

C

4. In sinistra existimo Discipulum Domini S. Ioannem Euangelistam repræsentari, qui iuxta Crucem stabat, ac iuxta eum duo sunt viri, quorum vnus Miles, vt ex scuto, quod sinistrâ stringit, inferre rationabiliter possumus.

5. In parte Crucis extrema D. N. Iesu Christi corporis in sepulcrum depositio clarè demonstratur; ideò ad alia propero. Sub istis figuris est lamina argentea recentioris æui, vt ex affixione dignosci potest; in ea nomen Artificis restauratoris, vt nuper dixi, cœlatum est: in huius laminæ limbo hæc leguntur: De ligno Crucis D. N. Iesu Christi; ex quibus clarissimè

D

apparet; ibi particulam Sanctissimæ Crucis insertam esse. Hæc de anteriori huius Crucis facie, modò ad posterioris explicationem, quam exhibeo Tabula XIII. transeo.

In medio conspicitur Christus Dominus noster sedens, dexteramque erigens in actu benedicendi; in sinistra librum apertum habet, in quo characteribus Germanis hæc leguntur: *Ego sum lux mundi, Via veritas, & Vita*. In Crucis summitate Euangelista Ioannes expressus est, cum Aquila, & volumine, in quo similibus characteribus delineata hæc sunt: *In principio erat*. Ad Saluatoris dexteram S. Lucas, iuxta quem volumen est cum hac epigraphe. *Fuit in diebus Herodis*. Ad sinistram stat S. Marcus itidem cum volumine, cuius literæ adeò deprauatæ sunt, vt legi minimè possint. In cuius calce stat S. Matthæus, qui volumen præ manibus tenet. Sed quid in eo contineatur, difficile lectu est.

Hæc sunt, quæ de veneranda antiquitate obseruaui. Modò ad aliud Crucis exemplar demonstrandum progredior in Tab. XIV. expressæ sub num. I.

Crux hęc in inclyta Rauennę Metropolitana Ecclesia obseruatur, quam ab Archiepiscopo S. Agnello, qui post medium sexti sæculi floruit, constructam fuisse fama defert: hæc tam in altitudine, quàm in latitudine ad sex palmos se extendit; quadraginta argenteis orbiculis anaglyphico opere elaboratis ornatur, in quorum singulis caput Viri diadematum, pectore tenus, expressum est, & ni fallor per istos Viros Rauennates demonstrari Episcopos puto, quoniam pallio insigni-

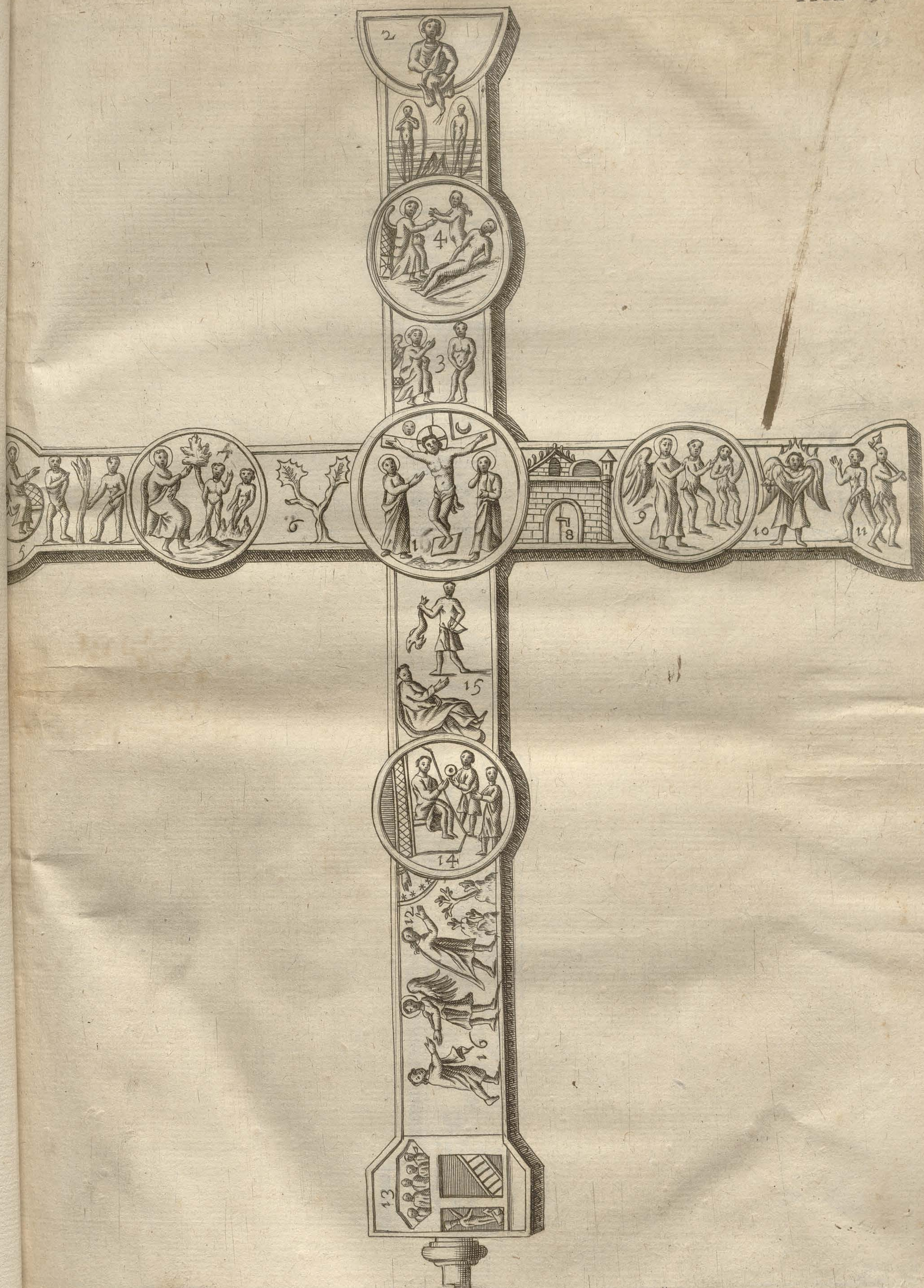
signitos esse obseruo, vt in figura sub A lit. A. maiori forma Vir expressus conspici potest. Dixi omnes Episcopos, cum tales ipsæ figuræ repræsentent. At S. Agnelli tempore, nisi triginta decesserant Episcopi, vt refert Vghellus; ideo crucem hanc posteriorem S. Agnello esse iudico. Ad hanc sententiam magis adducor ex Pallij forma, quæ antiquitùs sic erat: dextera pars Pallij â dextero descendens latere in pectoris medio reuolu- B ta per sinistrum excurrebat humerum; altera verò eiusdem pallij pars, nempe sinistra, per sinistrum defluebat humerum: vt ex antiquis patet figuris. Successiuè Palliorum forma immutata fuit, nam pallium in duas diuidebatur partes, vt hodie, quarum vna in dextero, altera in sinistro reclinatur humero, ac per pectus descendentes, in ipsius pectoris medio vniuntur, vnicam tamen formando fa- C sciam. In Crucis centro visitur Orbiculus ceteris maior, in quo Iesu Christi Α'νάςασις scilicet Resurectio expressa est, cui Resurrectioni sub Anastasij nomine Ecclesia dedicata, â Grecę linguę ignaris putatur; Nam Vox Α'νάςασις pro Anastasio interpetrata est.

In opposito Orbiculo, ac Crucis facie, cœlata conspicitur Beatissima Virgo, vt in eodem Orbiculo lit. B. signato ostenditur. Crux hæc in so- D lennibus diebus Populo spectanda exponitur propè maiorem Aram à cornu Euangelij. Eiusdem Crucis exemplum mihi communicauit R. P. Cesar Pronti, quem honoris, & grati animi causa hic nomino. Quòd eadem Crux Stationalis fuerit, nempe antiquitùs deferri solita in solennioribus Processionibus facilè conijci potest, ducto argumento â prima relata S. Ioannis Lateranensis, tam â magnitudine, quàm â materia, & ornatu. Hæc de Cruce dicta sint satis.

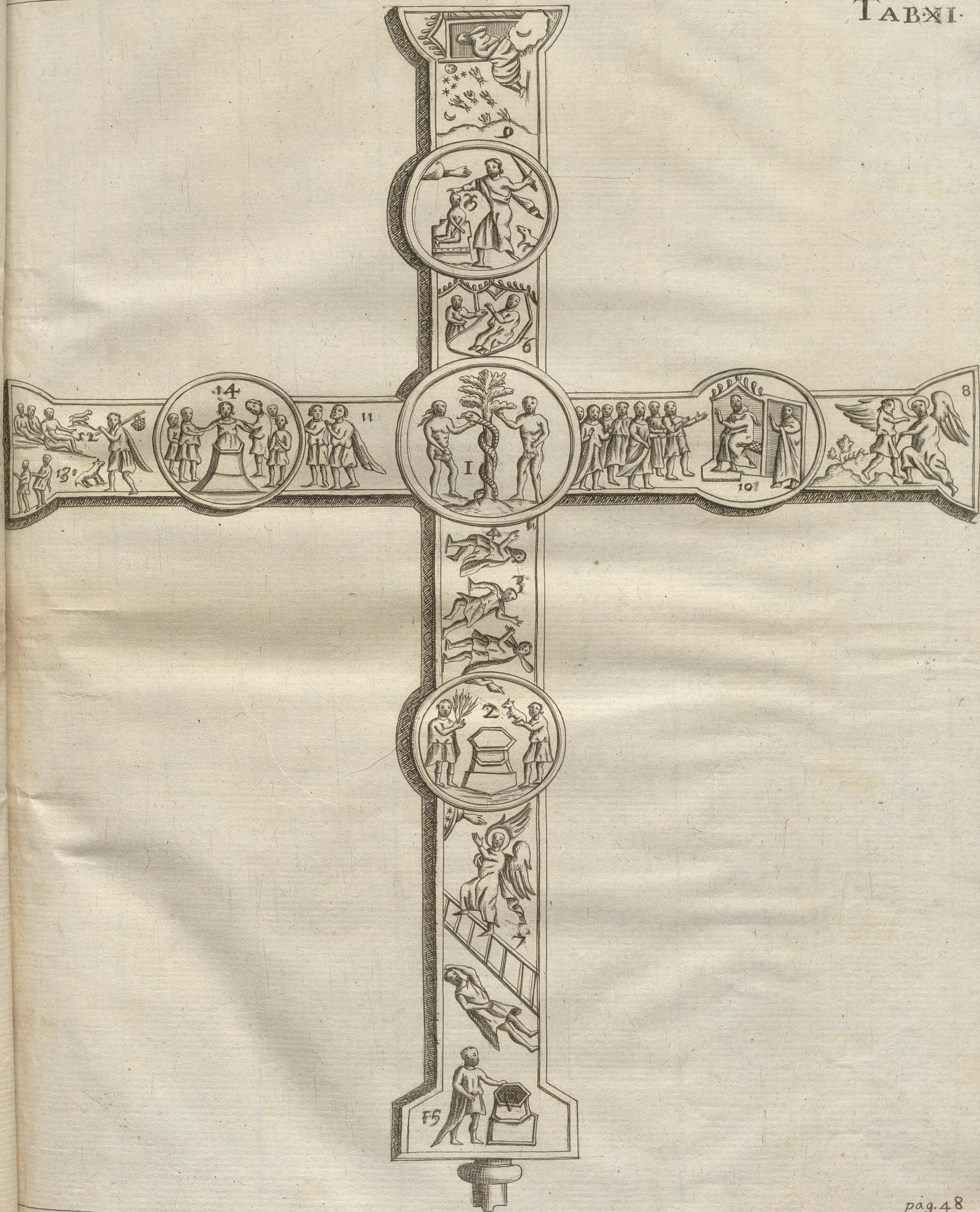
Superest modò quartam referre, quæ fortasse; si non Stationalis fuit saltem redolet, & ipsa antiquitatem, cum coæuam esse putem, cum illa in secundo loco relata S. Ioannis Lateranensis, ob quandam vniformitatem, quam cum illa præsefert: Habent enim secula ritus, formasque suas. Supracitatus Mabillon in suo peculiari, ac erudito Tractatu de Re Diplomatica ostendit variorum seculorum varios fuisse characteres. Ego in meo opere Veterum monimentorum, par. I. demonstraui varia fuisse ædificia, illorumque varios fuisse ornatus: ipsaque etiam immutantur Idiomata, vt docuit Olaus Borrichius de varijs latinæ linguæ ætatibus, Et eruditissimus Du Cange in suis Glossarijs mediæ, & infimæ Latinitatis, & Grecitatis. Quare mirum non est, si etiam secula Crucium suas peculiares habuerint formas. Huius postremæ Crucis exemplar, quod in Tab. XIV. nu. 2. & 3. ostendo, mihi communicauit rerum antiquarum, ac historiæ naturalis, & Ciuilis Patrię suę solertissimus indagator, bonę memoriæ Baccius Ptolomeus Senator Florentinus, tunc asserens Prototypum asseruari in Sacrario Collegiatæ Ecclesiæ S. Martini Gangalandi Florentinæ Diœcesis: fama fert olim eandem extitisse Crucem in Ecclesia S. Michaelis ad montem Orlandum, quæ in præsenti eidem Collegiatæ vnita reperitur, in eaque Fratres S. Francisci de minori obseruantia Reformati nunc degunt, & à vulgo *S. Lucia della Lastra à signa*

gna

TAB·X·

pag. 48

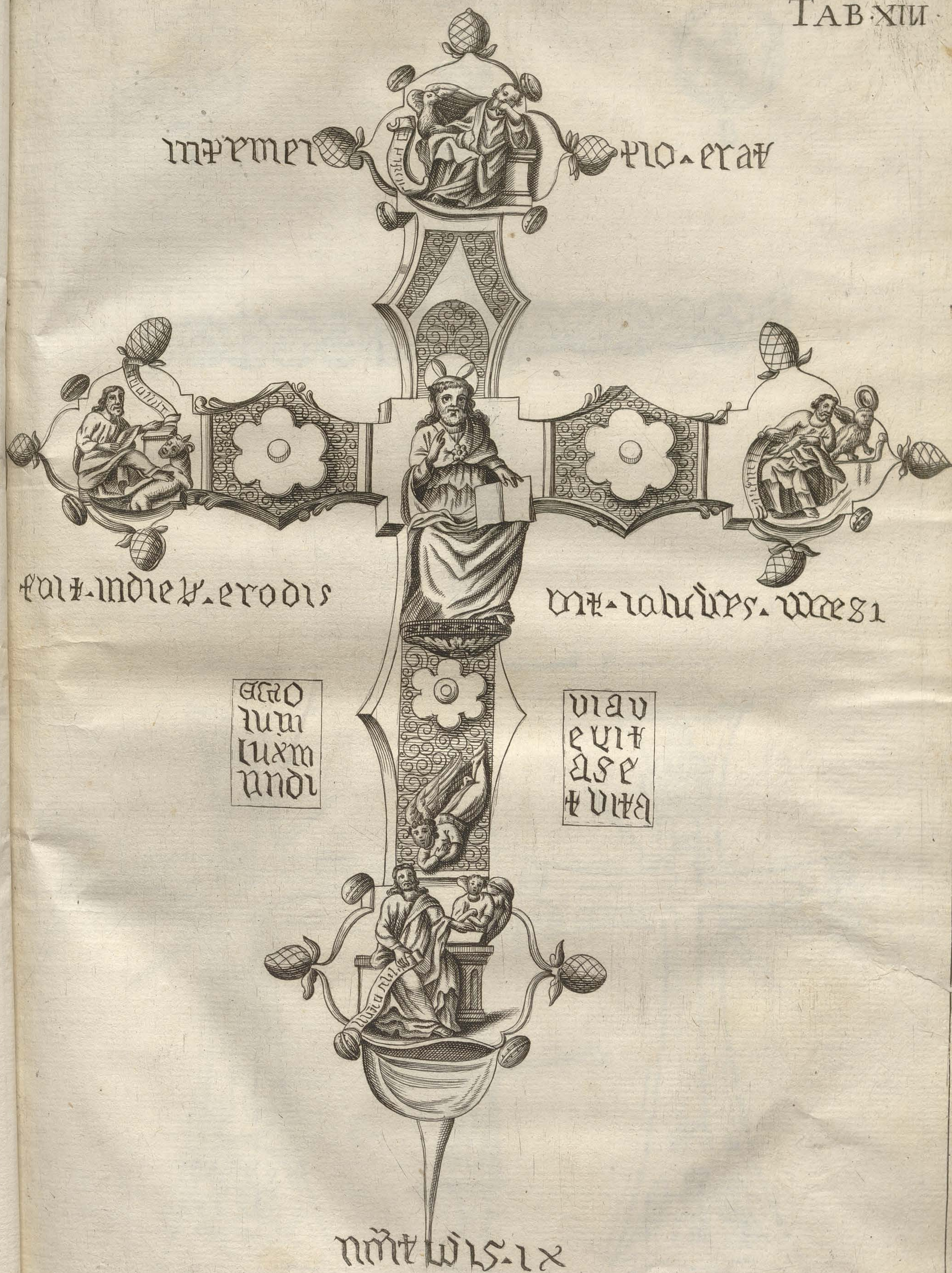

TAB.XI.
9
6
14
11
12
13
1
10
8
4
3
2
pag. 48

1
2
3
4
5
OPUS · NICOLAI · DE GUARDIA · GRELIS · M · CCCCLI
Scala Palmorum Romanorum 2
1
2

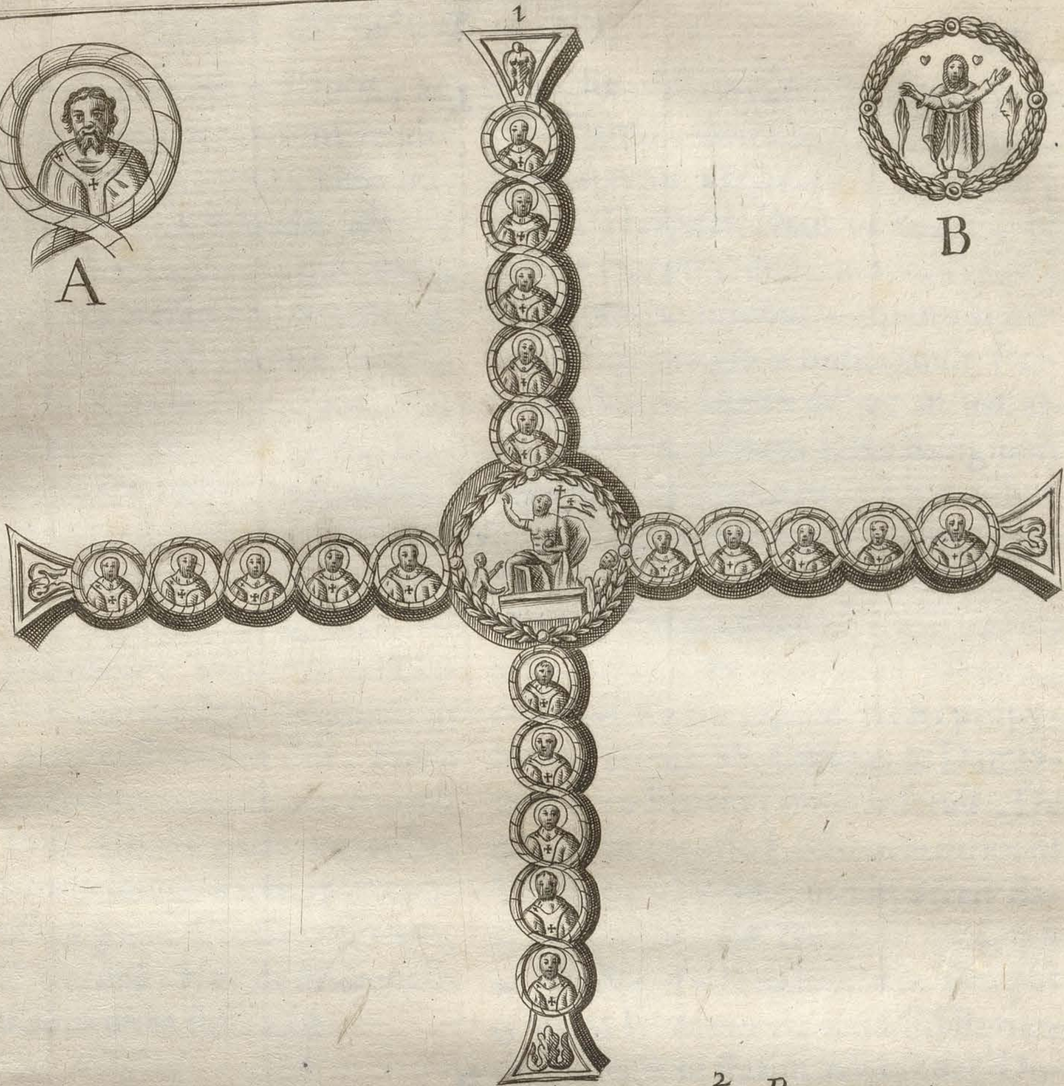
TAB·XIII

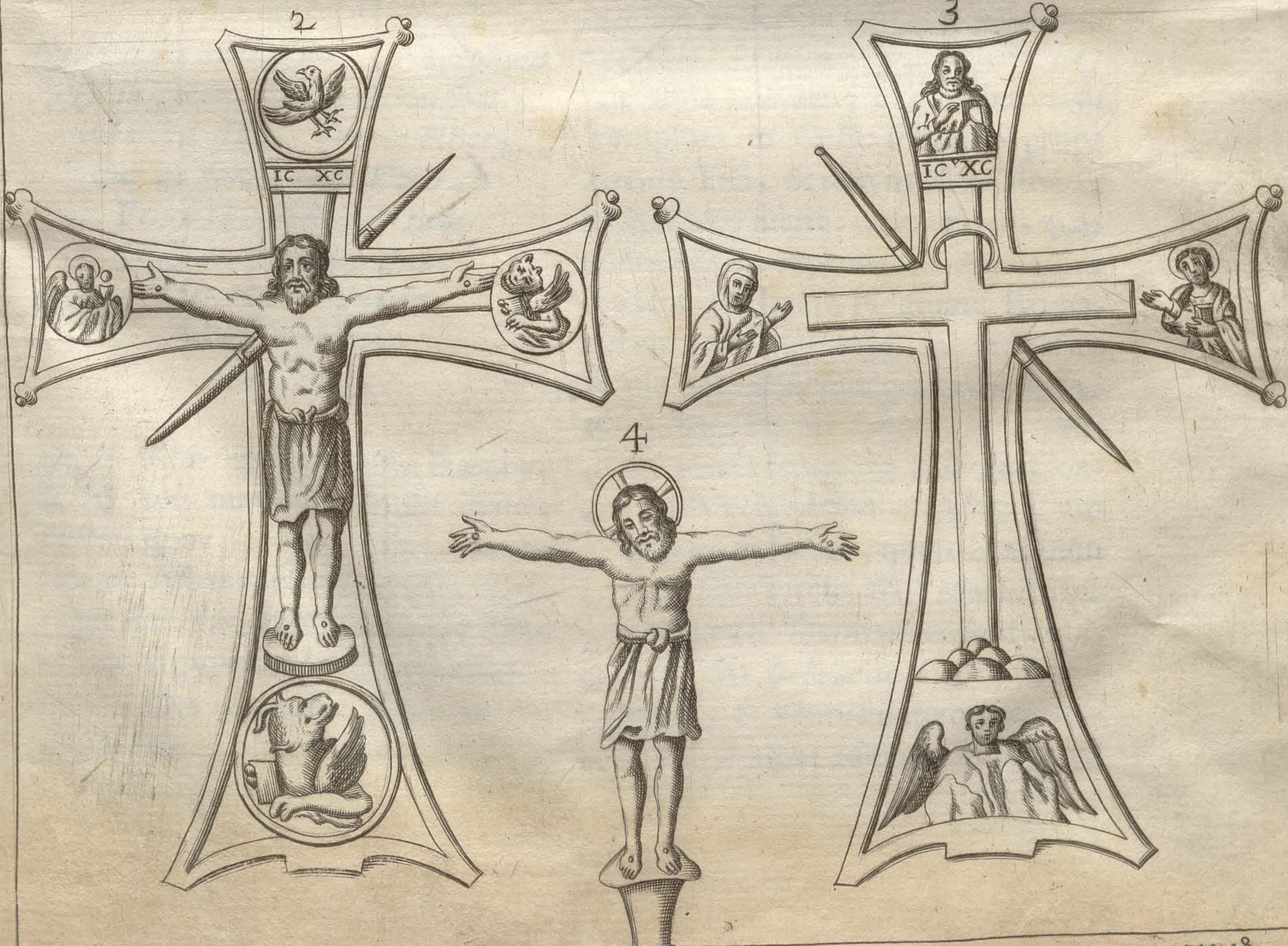

1

Scala palmorum 1 2 *Romanorum -2-*

gna appellatur. In ipsius Crucis, ac figurarum in ea contentarum explicatione minimè immoror, cum notissimæ sint. Solummodò assero, quòd Christus Crucifixus, qui intra duas Cruces expressus est, ac num. 4. notatur, cernitur sub altero Crucifixo apposito in Crucis facie, vbi sunt quatuor Euangelistæ sub simbolis animalium; quare credibile est, quòd hæc Crucis pars fuerit posterior; anterior verò illa, vbi cernuntur Beatissima Virgo, & S. Ioannes Euangelista, ad quam pertinebat Crucifixi simulacrum, quod postmodum ab ignaro in aduersa parte collocatum fuit. Hanc meam coniecturam confirmat corona spinea in ea Crucis parte expressa, cui Saluatoris imago deest, quæ imago in postica parte Crucis collocata, tali caret Coronâ. Hæc de Stationalibus Crucibus dicta sufficiant.

CAPVT VII.

De Ecclesia SS. Cosmæ, & Damiani in Via sacra, siue in tribus foris, vel tribus fatis, siue in Silice, aut in foro Boario Vrbis, à Felice III. dicto IV. Beatissimo Pontifice Ann. 530. in eorundem Sanctorum honorem dicata.

NVllus ex Gentilibus Populis, tot numero admisit inanes Deos, quot Romanus, qui non solùm ex Albanensi, Sabinensi, Tuscaque finitimis, verùm etiam ex Greca, & Ægyptiaca longinquis nationibus, illos adoptauit. Quamobrem insignis ille Romæ Causidicus Minu-
A cius felix, subtilis, & elegans scriptor Christianus, deorum Romanorum pluralitatem declarans -- vndique, „ ait, Hospites Deos quærunt, & „ suos faciunt, dum aras extruunt, & ignotis nominibus -- quorum numerũ supra triginta millia fuisse scribit M. Varro. Multæ adhuc in hac alma Vrbe templorum falsæ Religionis supersunt parietinæ, inter quas adhuc visitur, sed aliqua in parte illius facies est immutata, templum rotundũ Deæ
B Romæ, siue ipsius fundatoris Romuli, aut alterius falsi Numinis, vt infra demonstrabitur, quod veluti propyleum Ecclesiæ SS. Cosmæ, & Damiani in foro Boario, nunc inseruit. De eodem fit mentio â Bibliothecario, in Vita Felicis IV. Hic, inquit--fecit Ba- „ silicam in Vrbe Roma in loco, qui „ appellatur Via sacra, iuxta Templũ „ Vrbis Romæ -- At huic Bibliothe-
C carij assertioni statim Alexander Donatus se opponit exclamãs, se assentiri minime posse, SS. Cosmæ, & Damiani Ecclesiam, iuxta templum Vrbis Romæ fuisse positam; cum huiusmodi Templum in Colle Palatino propè Arcum Titi, & non in depresso, & humili loco fuerit; rationesque, quas adducit, infra expendam. Audiamus interim Andream Fuluium, Romanarum antiquitatum in præterito
D seculo solertem indagatorem. Is in lib. 5. pag. 82. sic fatur -- Ante om- „ nia placet templum Romuli Con- „ ditoris Vrbis describere, iuxta Viam „ sacram, & forum, quod Templum „ nunc sub Titulo SS. Martyrum „ Cosmæ, & Damiani colitur, qui- „ bus Felix dedicauit, vt in templi „ abside, ex vermiculato opere, ap- „ paret. Extant adhuc quædam ex

„ priſcis ornamentis veſtigia, mar- „ moreæ incruſtationes, quibus to- „ tum antea incruſtatum erat. Et in „ primo aditu ſphærica ſpecies, cum „ foramine lucis causâ, ſicut in Pan- „ theo; Eſt enim templum vetuſtiſſi- „ mum vt eius ſtructura, & fornices „ oſtendunt, vbi breuis porticus, & „ æreę portę, quæ antea ſignis, & „ ęreis ornamentis erant conſpicuę.

A

Antiquę Vrbis aſpectus iam â multis ſęculis immutatus eſt, quare etiam Fuluij aſſertio difficultatibus minimè eſt expers; cum Romanarum rerum Scriptores inter ſe diſcrepent, cuinam inani Deo Templum hoc ſacratum fuerit. Eorum propterea ſententias recenſere, haud incongruum fore duco, vt ſtrictè examinetur dubium. Inter laudatos Scriptores primo ſe offert loco Martinus Polonus, qui Aſili templum fuiſſe opinatus eſt; Raphael deinde Volaterranus Caſtoris, & Pollucis; Flauius Blondus, Fabritius Varanus, Franciſcus Albertinus, Lucius Faunus, Aloyſius, Contarenus, Pompeius Vgonius, Octauius Pancirolus, Alexander Donatus, & Florauantes Martinellus, omnes pręcitati Fuluij ſequuntur ſententiam, Romuli fuiſſe delubrum. Bartolomęus verò Marlianus, & Famianus Nardinus, non Romulo, ſed eius germano Remo Templum hoc dicatum fuiſſe, iudicant; Romulique Templum retro Eccleſiam, nunc S. Marię Liberatricis ad Palatini radices erat, vbi nunc Eccleſia S. Theodori vulgò *Santo Toto*. Ad eruẽdam propterea è tenebris veritatem, in quibus, ob tantam Scriptorum varietatem, ipſa inuoluta manet, operę pretium eſt, Templi Romę ſitum, vbi nam fuerit examinare, quo reperto, cetera innoteſcent, veritaſque nuda apparebit. Perpendamus ergo primo loco Antiquiorum Scriptorum dicta, poſtea ad illorum deueniemus trutinam. Dion igitur in Adriano -- Veneris ait, & Romę Templi deſcri- „ ptionem ad eum mittens (ſcilicet „ Apolodorum, inſignem Archite- „ ctum) quippe ſignificans, ſine il- „ lius operâ, & miniſterio minime in- „ gentia Ædificia extrui poſſe; quæ- „ rebat an Ædificium illud rectè, „ & commode ſe haberet. Reſcripſit „ de templo, ſublime illud, & con- „ cauum fieri oportere, vt ex loco ſu- „ periori in ſacram vſque viam inſi- „ gnior proſpectus eſſet, & magis „ conſpicuus. Concauum ad exci- „ piendas ludorum Machinas, quę „ in eo latenter compingi, & item ex „ occulto in Theatrum duci poſſent.

B

C

De hoc eodem templo meminêre magnus ille vir Aurelius Caſiodorus in Chronico, qui hęc: His *Conſulibus* (nempe Pompeiano, & Attiliano) *Templum Romæ, & Veneris factum eſt, quod nunc Vrbis appellatur.* Euſebius verò eodem in chronico *Veneris* tantum nominat. P. Victor, & Spartianus, nec non Ammianus Marcellinus Vrbis templum, Forumque Pacis vocitant, Claudianus verò Poetarum glorioſiſſimus cecinit.

D

Eluſæ Dominæ pergunt ad limina Romæ.

Et mox.

Conuenit ad tecta Deæ, quæ candida lucent.

Monte Palatino.

Hæc ſunt Antiquiorũ Scriptorum dicta, è quibus Recentiores hauſere. Redeamus modò ad ſupra memoratum

tum Donatum, qui strictè dubium examinat, ac vltra superiùs allatas auctoritates asserit, Templi frontem sacram viam è superiori loco spectasse, ac eam ante templum ex eadem via cœpisse, nec non inde sublatũ gradibus eminentiorẽ fecisse Templi prospectum, cuius magnificentiam ostendit præcitatus Claudianus, quòd tecta candida lucebant, scilicet, Parijs alijsque marmoribus conuestita; commendabatur enim inter magnificas Cæsarum moles. Vnde Ammianus post Capitolium, & Pantheon memoratu dignum putauit. Et quia quærebatur ab Adriano simul Veneris, & Romæ, quasi parentis, & sobolis cultus; ideo Ædem magnificentiorem, & pulchriorem ab illo factam credidit Donatus, Tectumque tegulis æneis instructum fuisse, quæ ad Templum S. Petri ab Honorio I. Papa translatæ fuêre: Vlterius idem Donatus Prudentij carmina lib. I. contra Symmacum perpendit.

Atque Vrbis, Venerisque pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur Thura Beatis.

Quæ duo Templa indicare videntur. Dubitat tamen Donatus, licentiâ poeticâ Prudentium vsum fuisse, rei veritatem vltra mòdum exaggerando, quæ purâ historiâ illustranda erat. Propterea significare voluisse, vt quemadmodum in TemploCapitolino tria sacella posita erant, Ioui, Iunoni, & Mineruæ: Ita hoc templum communi ambitu, tectoque, pares duas Ædiculas Veneris, ac Romæ comprehenderet. Inter nummos æreos Antonini vnum esse, cum effigie Templi pulcherrimâ, inscriptũ: *Aternæ Romæ*, credibile censeo, & Templũ esse ab Adriano Patre extructum, ab Antonino in Imperium ascito, fuisse aliquâ parte refectum, aut perfectum. Hæc Donatus de Vrbis templo. Pergamus nunc vlterius, nec non audiamus Nardinum, qui etiam accuratissimè quæstionem perpendit. Is enim censet, Veneris, & Romæ duo Templa simul iuncta fuisse, sub vno tantùm nomine, â Dione expressa; huius ædificij causa, Colossum Neronis à propria sede remotum, ex quo arguit, iuxta finem sacræ viæ, non longè ab Amphitheatro fuisse, eò magis, quia Ludorum machinæ, quæ in Amphitheatrum introducebantur, iuxta supra citati Apollidori sententiam, ex hoc loco duci, atque illuc reduci debebant. Quare pro certo habet duas tribunas vnitas, quæ in hortis S. Mariç Nouæ adhuc extant, Veneris, & Romæ Templi esse reliquias: Malè autem existimasse Fuluium Ædem hanc Isidis, & Serapidis fuisse templum, cum illud fuerit in Regione quarta. Marlianus verò opinatur Solis, & Lunæ delubrum fuisse à Tatio constructum, sed absque vlla probabilitate talem indicat situm: è contra templum, siue templa Veneris, & Romæ, Ammiani testimonio, Orsmidam Persam in mirum stuporem traxerunt, atque adeo inter quinque, aut sex celebriora Vrbis Ædificia, ab Orsmida connumerata fuere.

De Templo quodam Romæ, Constantino imperante, ædificato; Sextum scripsisse Aurelium in libro de Cæsaribus: vbi etiam Constantini memo-

memorans Basilicam, quæ in quarta regione sita erat, indicat Templum ab Hadriano constructum, & postea restauratum, aut reædificatum, & forsitan etiam ampliatum, Basilicamque non longè fuisse distantem, sed veritas, vt se habeat, se nescire fatetur; sufficiat sibi auctoritatem allegasse, nempe. *Adhuc cuncta opera, quæ magnificè construxerat Vrbis Fanum, atque Basilicam Flauij meritis Patres sacrauere.*

Idem notat eruditissimus Vallesius, in notis ad caput XI. Ammiani Marcellini. *Templũ hoc cùm incendio consumptum fuisset Maxentij Augusti temporibus, à Maxentio restauratum sub Constantini Magni titulo dedicatum esse ex S. C.*

Si rationes omnes â Nardino allatas recensere vellem, nimis â commendabili recederem breuitate; satis has indicâsse sit, cùm alia apud laudatum Nardinum pe legi queant. Nunc ad meam indicandam deuenio sententiam, quam tamen meram fateor coniecturam, vt si fieri potest, hę Auctorum concilientur dissidentię, veritasque tandem in lucem nuda, puraque prodeat. Meum igitur iudicium est, hanc structuram duo composuisse coniuncta templa, alterum, quod in ingressu rotundum est Romæ, alterum verò oblongum Veneri dicata fuisse, vt ex omnium Christianorum Poetarum prudentissimi, & eruditissimi Prudentij carminibus, si attentè legantur, clarè colligi potest. Sic diuinus iste Poeta cecinit lib. 5. contra Symmachum pag. mihi 1044.

Laurigerosque Deum templis ad stare ministros,
A *Ac sacram resonare viam mugitibus; ante*
Delubrum Romæ (colitur nam sanguine, & ipsa
More Deæ, nomenque loci, ceu Numen, habetur
Atque Vrbis, Venerisque pari se culmine tollunt
Templa: simul geminis adolentur Thura Deabus)
Vera ratus, quæcunque fiant auctore Senatu,
B *Contulit ad simulacra fidem, dominosque putauit.*
Aeteris horrifico, qui stant ex ordine, vultu.
Illic Alceides, spoliatis Gadibus hospes
Arcadiæ fuluo aere riget: gemini quoque fratres
Corrupta de matre nothi Ledeia proles,
Nocturnique equites, celsæ duo Numina Romæ
C *Impendent, retinetque veri, magnique triumphi*
Nuntia suffuso figunt vestigia Plumbo;
Assistunt etiam priscorum insignia Regum.
Tros Italus, Ianusque bifrons, genitorque Sabinus,
Saturnusque Senex, maculoso & corpore Picus,
D *Coniugis epotum sparsus per membra venenum.*
Omnibus ante pedes posita est sua cuique vetusta
Arula. Iano etiam celebri de mense litatur
Auspicijs, epulisque sacris: quas inueterato,
Heu, miseri sub honore agitant, & gaudia ducunt

Festa

Festa Kalendarum:

Prudentius ergo hęc describens templa, non solùm Romam, & Venerem, quibus dicata fuere, in ea coli indicat; verùm etiam Castorem, & Pollucem, aliosque falsos Deos; inter quos forsitan commemorabantur Romulus, & Remus, siue Quirinus. Hęc templa vocat Delubrum, ad indicandum, quòd pluribus Dijs sacrata erant, vt ostendit Vossius in suo Etimologicon hac eadem voce. Quamobrem illos, qui in honorem Romæ, & Castoris, ac Pollucis, nec non Romuli, & Remi erecta fuisse asseruerunt, minimè errasse puto. Sententiarum etiam concordatur dissidentia inter Donatum, & Nardinum. Ille vult vnicum tantum fuisse ędificium; iste duo, ergo vnum, & duo asseri possunt; cùm ambo inter se ita adhęreant, vt vnicum tantũ denominari valeant; quoniam Romę templum, quod est rotundum, veluti vestibuli, siue propylęi, alteri Veneri inseruit. Donatus censet Romę templum fuisse iuxta Arcum Titi in Colle Palatino arguens hoc ex pręcitatis Claudiani carminibus.

Conueniunt ad Tecta Deæ, quæ candida lucent
Monte Palatino.

Claudianus igitur per Synedochem loquens accepit partem pro toto, & describens candida tecta, quę lucerent monte Palatino, voluit per hoc, ni fallor, intelligere, quòd marmorum incrustationes, quibus intus, & foris ornatum erat, suos emitterent splendores in oppositum montem Palatinum; vel tecta, ab ęneis tegulis speculorum instar radios reflecterent; non autem quòd templum eodem in monte situm; cùm in isto monte, tantummodo Imperiale extitisset Palatium; aliæque si aderant moles, ad eius radices extollebantur. Ergo malè opinatus est Donatus: Quod templum intus, & foris marmoribus opertum esset, deducitur ex signis, quæ foris apparent, ac ex testimonio Flaminij Vaccæ præteriti sæculi Scriptoris, in sua epistola M.M. ad Simmonettum Anastasij: vbi se vidisse, asserit, decerpere è muro, veteris Romæ ichnographiam, in marmore incisam, quæ sectorij muro inseruiebat; & si integra reperta fuisset, omnem dubitandi quæstionem de vero Basilicæ situ diremisset. At rerum antiquarum eruditissimus Ioannes Petrus Bellori in suis notis ad fragmenta vestigij veteris Romæ scribit; Seuerum Imperatorem in Romuli tẽplo instaurando in ipsius pauimento lapideas tabulas collocasse. Ego igitur huic Bellori assentior sententię, quia concordare videtur cum Pompeio Vgonio scribente, exiguam pauimenti partem, suo tempore marmoreis tabulis stratam reperiri, quas tabulas, antequam præcitatus Bellori illarum exemplar imprimi curasset, vidi mea florente ætate cum Ioanne Lucio à me aliàs laudato in Farnesiano Palatio, ac illas potius pauimento, quàm murorum tectorio inseruisse existimo.

Perpendamus vlterius singula Dionis dicta, vt magis assertionem meam fulcire valeam. Is enim Adriano rescripsit, quòd templum sublime, & concauum fieri oporteret,

vt ex

vt ex loco superiori in sacram viam A insignior prospectus esset, & magis conspicuus; concauus autem ad excipiendas ludorum machinas, quæ in eo latenter compingi, & item ex occulto in Theatrum duci possent. Quòd in hoc â nobis assignato rotundo templo compingerentur machinæ, conijcitur ex duobus magnis arcubus in eodem templo extantibus, qui extrinsecùs visuntur, quorum latitudo palmorum 20. B ac inter se oppositi sunt, quorum vnus Amphiteatrum, alter verò Capitolium respiciunt, qui portarum loco inseruiebant, ac tantæ latitudinis factos fuisse existimo, vt per eos constructis machinis facilior pateret exitus. Si ludi in Amphiteatro fiebant, machinæ ex arcu in Amphiteatrum respiciente educebantur, & reducebantur; Si vero in Circo maximo ludi celebrabantur, eædem machinæ C ex alio arcu Capitolinę arci opposito, similiter educebantur, & reducebantur. Eorundem arcuum Orthographiam refert laudatus Donatus ad pag. 235. & 230. vbi Lector suæ curiositati indulgere poterit. Obseruo etiam, quòd huiusmodi arcuum latitudo proportionem habet cum latitudine alterius Arcus Amphiteatri, qui è fronte, eiusque summitate signatus erat numero LVIII. cum quilibet D arcus suum haberet numerum. Dixi, quòd erat signatus numero, quoniam Arcus, vbi numerus insculptus erat, dirutus fuit, remanet tamen interior superstes exteriori respondens; Huiusmodi Arcus, non solùm alios latitudine trium palmorum excedit; verum etiam in basi Arcus, siuè illius initio mutilatus est, cuius mutilationis causam pro certo habeo illam fuisse: nempe, vt ipse arcus ad excipiendas machinas per eum transituras ampliorem aditum panderet. Veritas hæc etiam colligitur ex alijs ceteris collateralibus Arcubus, qui non solùm medio, verùm etiam omnibus alijs Arcubus minores sunt, suamque latitudinem eidem medio communicarunt. Cùm igitur sæpè memoratus arcus descriptas haberet qualitates, ac è fronte alterius Arcus templi Romæ situs esset; ex hoc, ipsius templi certitudinem arguo, quoniam vt ex Dionis auctoritate dictum fuit, in eo compingebantur machinæ, ac ex eodem in Amphitheatrum introducebantur, nec non in eundem reducebantur. Insuper pro descripti templi identitate, murorum constructiones obseruo; facies enim Ecclesię SS. Cosmæ, & Damiani, quæ lateritia est, quinque magnas habet fenestras, vnde primo Imperij sæculo constructam fuisse iudico. Muri verò laterales ex magnis, ac quadratis lapidibus Gabinis compacti, Romanorum Regum tempora indicant, vt in cap. 8. Primae Par. mei operis Vet. Monim. ac Tab. 26. demonstraui. Perpendo vlteriùs Bibliothecarium; qui in Honorij I. vita asserit; dictum Pontificem Basilicæ S. Petri tectum, ex tegulis æneis detractis è Templo Romæ cooperuisse. Ex hac assertione conijcio, non solùm ipsius Romæ, sed etiam Veneris templum similibus tegulis fuisse obductum, cum illæ, huiusmodi parui, rotundique templi pro cooperiendo toto Vaticanę Basilicæ tecto satis haud fuissent: Ex hac igitur coniectura alia ratio resultat: nempe Nardini opinionem minimè subsistere

ſiſtere ; pace tanti Viri dictum ſit exiſtimantis, Romæ, & Veneris Templa illa fuiſſe, quorum veſtigia adhuc in hortis S.Mariæ Nouæ obſeruantur, quia ob illorum paruitatem non poterant tantum tegularum continere numerum, qui ſatis eſſet pro tecto eiuſdem Baſilicæ. Non ſubſiſtit inſuper Nardini opinio, quia ſi machinæ in templo Romæ compingebantur, & huius falſæ Deitatis templum fuiſſet, vbi ſunt relata veſtigia: non poterant, ex iſtis templis in Amphitheatrum machinæ deduci, quoniam ſi iſtorum veſtigiorum pauimenti planities cum planitie Amphitheatri comparetur, illius diſcrepantia eſſet quadraginta, & vltra palmorum, vnde conſiderata Amphitheatri planitie, ac eorundem Veſtigiorum altitudine ad illam aſcendi haud poterat niſi per gradus. Autumo propterea, illa duo veſtigia Solis, & Lunæ templa indicare, cum in ſublimiori loco poſita ſint, qui eiſdem Luminaribus conuenire videtur; tum etiam propter illorum cohærentiam, nec non ædificij ornatus diſparitatem, in quo antiqui Architecti præcipuam adhibebant curam; cum ſingulis ſuis Dijs ſecundùm eorundem ſublimitatis gradum, ita eiſdem in ædificijs obſeruabant Architecturæ regulam, quam ordinem denominabant, videlicet, Vni Doricum, alteri Ionicum, alteri Corinthium attribuerunt, vt Vitruuij, aliorumque Architectorum auctoritate in noſtro opere de Veteribus monimentis parte I. cap. I. ſatis oſtendimus. Additur etiam ambobus iſtis ædificijs ipſorum aſpectuum ad Coeli partes obſeruatio, cum vnum orientem, alterum verò Occidentem reſpiciant, quæ Coeli poſitiones eiſdem magnis Luminaribus præcipuè competunt.

Opinio inſuper illorum etiam corruit, qui exiſtimarunt hęc Templa Caſtori, & Polluci fuiſſe dicata; quia cùm iſti Romani fratres eſſent, ęqualia Templa, ęquales ornatus etiam eis competebant, at contrarium viſitur, ergo videntur pro alijs Numinibus fuiſſe ędificata.

Eorundem Geminorum fratrum mentio, nobis dignam Vgonis obſeruationem ſuggerit; nempe Romanos Pontifices in Templorum expiatione ab omni profanę Gentilitatis labe, illorumque dedicatione in alicuius Sancti honorem vt plurimum conſueuiſſe quandam habere regulam, vt ij Sancti, qui in Idolorum deturbatorum locum ſubſtituebantur, exteriorem haberent vniformitatem. Id viſum eſſe repręſentandi Fidelium animis, veterum repugnantiam, & differentiam. Ita Idolorum delēdo memoriā aliam ſimilem Sanctorum ſubrogabant. Alienabant enim tenellorū Chriſtianorum mentes ab omni amore erga antiquam ſuperſtitionem, ac blandis medijs ad noſtros colendos Sanctos alliciebant. Hanc ſimilitudinem aliquando obſeruarunt in nominibus, vnde ſcimus, Apollinis templū S. Apollinaris in honorem dicatum fuiſſe. Illud Martis in S. Martinę, Illud Adriani in S. Hadriani Martyris. Aliquando ad ſeſſus ſimilitudinem proſpexerunt. Sic exempli gratiâ: Dianę, in S. Sabinę. Illud Herculis, in Sancti Stephani honorem commutarunt. Quandoq; etiam ad alias vniformes proprietates animaduerſio habita fuit, quę proprietates innumerę

esse possunt. Vtpote illud allati Mercurij, qui à Græcis Angelus denominabatur, Diuo Michaeli Archangelo dicarunt. Illud Carmentæ Latinarum literarum Inventrici, Sapienti Virgini Catherinæ. Aliud Dianæ, quam Ethnici Virginem credidere, castissimo Ioanni Euangelistę. Ac ommittēdo innumera alia exempla, quæ afferri possunt. Sanctus Felix Papa, huius nominis III. ac vt, alij volunt, IV. intendens hanc consecrare Ecclesiam olim Geminis fratribus Romulo, & Remo, siue Castori, & Polluci dicatam, inter Martyrum cœtus, alios selegit geminos fratres, non solùm in vno partu in hac mortali vita natos; sed etiam simul cum Martyrio ad Cœlestem lucem renatos. De huiusmodi Ecclesiæ dedicatione ab eodem Pontifice facta meminit Bibliothecarius in illius vita. *Nempe hic fecit Basilicam SS. Cosmæ, & Damiani in Vrbe Romæ, in loco, qui appellatur via Sacra, iuxta Templum Vrbis Romæ.* Floruit Felix Pontifex anno Christi 326. At vox *fecit* hìc pro dedicauit accipienda est. Cùm in hoc sensu, apud Bibliothecarium sæpè intelligenda veniat, vt demonstrauimus in nostro opere de veteribus monimentis parte 1. cap. 27. Diximus huc vsque de templi identitate Romæ, & Veneris, quod in Ecclesiam SS. Cosmæ, & Damiani transijt, modo de illius denominatione aliquid narrandum esse, censeo.

Ecclesia hęc antiquitus SS. Cosmæ, & Damiani in Via sacra appellabatur; postea in tribus foris, & corruptè in tribus fatis à tribus nempe foris Cæsaris, Augusti, & Neruæ. Dicta etiam fuit in silice, vt ex quadam inscriptione apparet, quæ in proxima Ecclesia SS. Lucæ, & Martinæ est, quam refert Torrigius pag. 119. non quia eius parietes constarent ex siliceo lapide, cum sint ex Gabino, ac inter lapidem Gabinum, & silicem magna intercedat differentia; at denominata fuit in silice, quia prope eam altera aderat Ecclesia in honorem SS. Apostolorum Petri, & Pauli dicata; quam Bibliothecarius in vita S. Pauli in via sacra fuisse scribit. In ipsa enim Ecclesia lapis siliceus erat, in quo ipsorum Apostolorum genua impressa apparebant in genuflexionis memoriam, quando ipsi Deum omnium Creatorem contra Simonem Magum orarunt, quique lapis ad præsens visitur in Ecclesia S. Mariæ Nouæ ad dexteram Tribunę sub magna fenestra muro infixus. De hoc lapide meminit Gregorius Turonensis de glor: Mart: c. 28. suo tempore fuisse, sic inquiens: *Extant hodie apud Vrbem Romam duæ in lapide fossulæ, sub quem Beati Apostoli deflexo poplite orationem contra ipsum Simonem Magum ad Dominum effuderunt. In quibus, cum de pluuijs limphæ collatæ fuerint, à morbidis expetuntur, haustæque mox sanitatem tribuunt.* Historia hæc fusè à Baronio ad Annum 68. nu. 14. & seqq. describitur.

Explicatis etiam istius nostræ Ecclesiæ denominationibus modò superest de illius prærogatiuis aliquid enarrare, antequam ad musiui operis explicationem deueniamus. Sæpè laudatus Bibliothecarius in Hadriani I. vita scribit, ipsum Pontificem hanc restauràsse Ecclesiam, Diaconiasque constituisse, *in quibus multa bona fecisse*

cisse per suam sempiternam memoriam concedens eis agros, vineas, oliueta, seruos, ancillas, & peculia diuersa, atque res mobiles, vt de redditu eorum, crebris exactionibus Diaconiæ proficientes, pauperes Christi reficerentur.

Benedictus Canonicus S. Petri in suo rituale Dominicæ in Albis ritus describens: Mane,ait,statio ad S. Pancratium, ad Vesperum debet esse Dominus Pontifex ad SS.Cosmum,&Damianum cum omnibus scholis, ibique honorificè cantare vesperas, sicut in die Sancti Paschatis, & habere cœnam de Ecclesia, & omnes ordines Palatij, vt panem, & vinum, lacteas & lactucas:Sub silentio pretereundum esse minimè puto Ecclesiam hanc à S. mem. Vrbano VIII. in nobiliorem, splendidioremque formam restitutam fuisse, cùm depressa iaceret, fornicem propterea nouam, ab antiquo pauimento in altitudinem viginti,& vltra palmorum distantem construxit, ita vt hodie in ingressu ascendatur, cùm antea per non nullos descenderetur gradus; modò inferior pars occurrit, in qua adhuc Altarium vestigia, aliaque digna monumenta cernuntur, inter quæ, àntiquissimum est Altare Beatissimæ Virgini dicatum, cum duabus columnis, ac epistilio, & corona, nec non sub ipso epistilio anuli sunt ferrei, e quibus vela pendebant, quorum sæpe meminit laudatus Bibliothecarius,& de quibus nos egimus in prima nostra parte Veter. Monim. cap. 7.

Propè hoc Altare Beatissimæ Virginis sunt aliqui gradus, & visitur quædam parua, ex marmore mensa, de qua pia est traditio, olim fuisse Altare, in quo S. Felix PP. sacra A celebrabat Mysteria. Hac in eadem subterranea Ecclesia,antiquissimum etiam cernitur monumentum nobilissimæ Crescentiæ familiæ, quæ in hac Romana Vrbe per multa sæcula floruit, & floret, cum ab ea diuersi prodierint Purpurati, quorum postremus fuit bo:me: Alexander Crescentius, cuius cineres adhuc veneror, ob peculiarem amorem, quem viuendo semper ostendit, vt studia promouerentur, B Meque pluries ad illa extollenda incitauit, Academiamque Phisicomathematicam, quæ in mea domo habetur, sua præsentia pluries condecorauit. Hę sunt peculiares huius Familię dotes, quæ Viros Virtutis amantes non solùm dilexit; verùm etiam pauperibus subuenit, etiam in propiam illos recipiendo domum, necessariaque subministrando,donec propitiam adinuenirent fortunam. Hęc gra- C ti animi causâ in huius familię laudem, tenui hoc meo calamo,exarare duxi. Sed vt magis illius antiqua nobilitas appareat, hìc per pulchram inscriptionem in antiquo marmore, barbaro,abbreuiatoque charactere insculptam, referre placet.

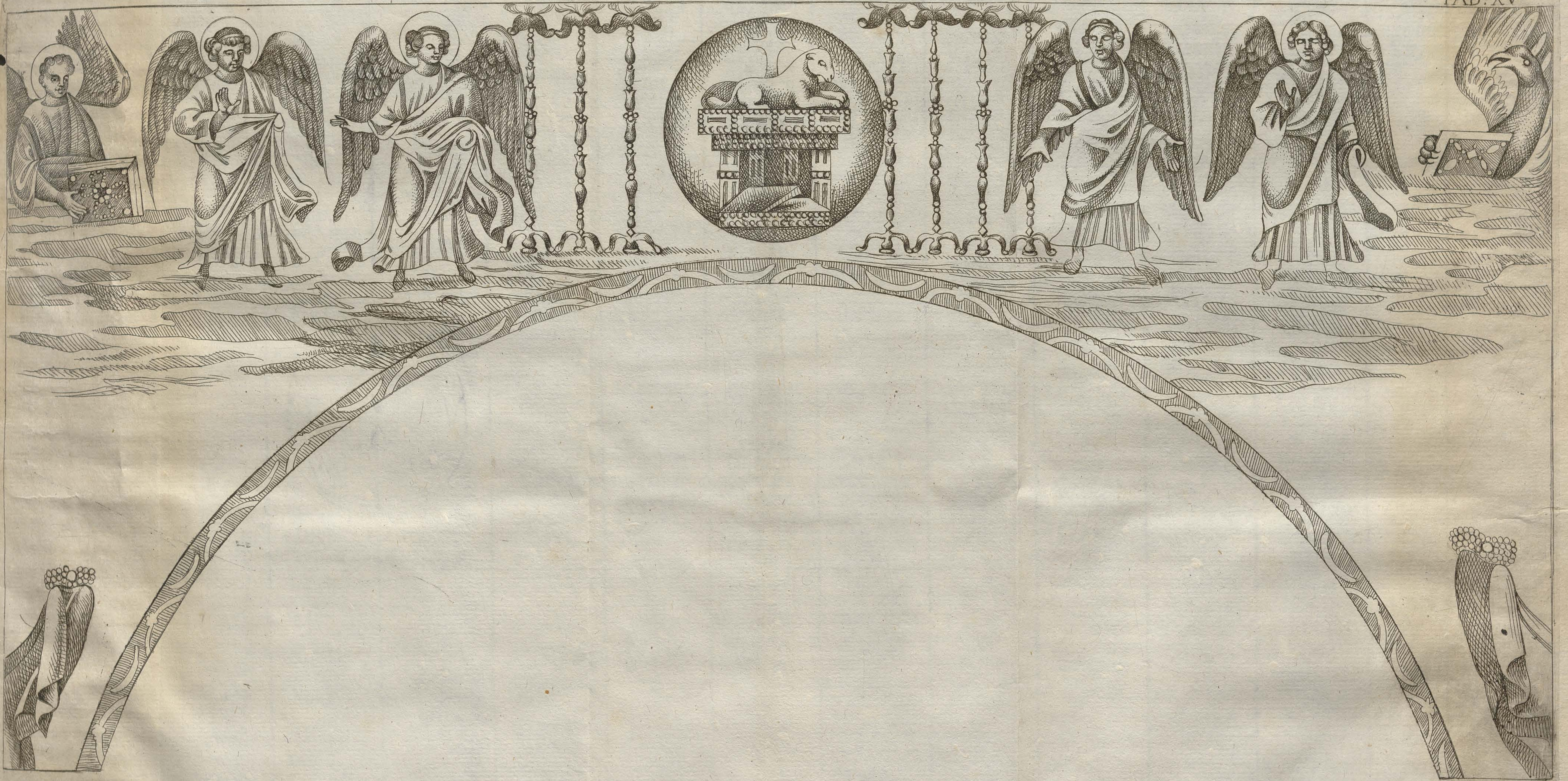
Quisquis ab occasu properas, hùc quisquis ab ortu,
Axe vel à gelido, siue calente polo:
D Flecte precor geminos carmen lecturus ocellos,
Sortis & humanę, flebilis esto memor.
Es quod amice fuit tumulo, qui clauditur isto,
Nunc cinis, & puluis, quodque futurus eris.
Hei mihi non vero Crescentius omine dictus

Stamina cum neſſet ſors breuiora ſibi A
Vngue ſed â tenero pietatis vomere ſulcos
Excoluit, mentis ſemina grata ſerens
Hoſpitibus tectum, nudis largitus amictum,
Eſuriem dapibus expulit, amne ſitim.
Sed cum terdenis ſubijt, ſex qui altera ariſtis,
Quod terræ eſt liquit ſumere certus idem.
Sic tibi, ſic cunctis poſt mortem talia reddant, B
Carmen in hoc tumulo, quiſquis amice legis.
Dic rogo, dic lacrymis pietatis clauſulæ, *Ieſu*
Parce tuo famulo ypſiuremeta pie.

Vocem hanc *ypſiuremeta* altitonantem interpretat Baronius ad Annum 996. num. 10. vbi præfatam refert inſcriptionem, Schiſmaque narrat inter Gregorium V. & Ioannem C XVII. Antipapam, quod Creſcentius Nomentanus promouit; ex quo credit, nobiliſſimam Creſcentiorum familiam ſuam ducere originem, cuius ſententiæ lubentiſſimè ſubſcribo. Modò ad ſuperiorem Eccleſiam, vnde diſceſſimus, redeamus, illiuſque antiquiſſimam obſeruemus Tribunam, quæ muſiuo opere ornata renidet, ſicut etiam eiuſdem facies, ſiue arcus, cuius in ſummitate, ſiue me- D dio vt in Tab. XV. orbicularis figura eſt, in qua expreſſus cernitur Agnus, veluti in gemmato iacens Trono ac poſt Agnum Crux emicat; in inferiori Troni parte liber ſemiapertus, vel quid ſimile eſt. Item quatuor ad dexteram, ac tria ad ſiniſtram, ad aſpicientem habitu reſpectu, candelabra ſunt, itidemque in vtroque latere, duo ſunt Angeli tunicis albis, pallijſque veſtiti; ad dexteram eſt Aquila alis expanſis, librumque perferens; ad ſiniſtram viſitur Angelus, librum gemmatum etiam detinens: ſub iſtis figuris quædam apparent aliarum imaginum reliquiæ duæ, nempe manus duæ tenentes eleuatas coronas. Quamobrem ſi conſiderentur figuræ in iſto arcu expreſſæ, ex illis, arcum eundem minimè integrum, ſed mutilatum eſſe conijcitur. Nam duo alij deficiunt Euangeliſtæ ſub forma animalium delineati. Item viginti quatuor deſunt ſeniores, duodecim videlicet pro vtraque parte, vt in arcu Eccleſiæ S. Pauli, de quo fati ſumus in noſtro opere Vet. Monim. parte 1. cap. 24. & in Arcu S. Praxedis, ac S. Cæciliæ, quos infra exponemus, expreſſi conſpiciuntur. Conſueuere noſtri antiqui Patres in Templorum ornatibus non feras, non profanas hiſtorias, neque fabulas repræſentare, vt cæci faciebant Gentiles, noſque oſtendimus in dicto noſtro opere Vet. Monim. cap. 7. ſed ex ſacræ Scripturæ textu aliquid depromere; præſertim à B. Ioannis Euangeliſtæ Apocalypſi, vt in eodem opere. cap. 24. narrauimus, ac in præſenti, & non nullis alijs infra referendis figuris apparebit.

Agnus igitur ſic iacens, illum repræſentat Agnum, de quo in Apocal. cap. 5. num. 6. *& vidi, & ecce in medio troni, & quatuor Animalium, & in medio ſeniorum Agnum ſtantem, tanquam occiſum*. Myſticus huius hieroglyphici ſenſus apertus eſt; cum Chriſtum in Agni ſpecie à Priſcis fidelibus appingendi mos fuit; præſertim iuxta crucem, quem morem

TAB. XV

pag. 58

BIBLIOTHECA
CRACOVIENSIS

BIBLIOTHECA
CRACOVIENSIS

rem adhuc seruamus. Vnde S. Paulinus Ep. 12.

Sub Cruce Sanguinea niueo stat Christus in Agno,
Agnus vt innocua in iusto datus hostia letho

De Christo sub specie Agni, plura habes apud Aringhum in sua Roma subter. lib. 6. cap. 2. Tom. 2.

Septem vero candelabra in hoc musiuo opere appicta septem illa candelabra in cap. 1. num. 12. eiusdem Apocal. enunciata indicantur, vbi sic: *& conuersus vidi septem candelabra aurea*. Qualis autem istorum candelabrorum sit mysticus sensus, sic eundem explanat Ambrosius Ansbertus in eodem Apocalipsis loco, vbi hęc: „Et quid per septem candelabra au-„rea, nisi apertissimè ipsa septifor-„mis Ecclesia designatur, in cuius „medio similis filio hominis apparu-„isse describitur, Dominus videli-„cet Iesus Christus, qui natus ex Vir-„gine, sæpè se ipsum filium hominis „vocauit &c. & infra: rectè quoq; sep-„tiformis Ecclesia, in septẽ aureis de-„signatur Candelabris, in quibus, & „septiformis Spiritus Sancti operatio, „per numerum, & æternæ Sapientiæ „claritas per aurum figuratur. Non „solùm autem, sed etiã effectus Can-„delabrorum, longanimitatem Eccle-„siæ inter mundi pressuras demon-„strare videtur. Sicut itaque aurum „per ignem probatũ percussionibus „productum candelabrum efficitur: „sic Sanctorum Ecclesia igne tribula-„tionis ad purum excocta, tentatio-„num ictibus in longanimitatem ex-„tenta consummatur.

Angeli etiam quatuor hìc expressi ad eandem Apocalypsim relationem habent; nam in præcitato Cap. 5. num. 11. legimus -- Et vidi, & „audiui vocem Angelorum multo-„rum in circuitu throni, & anima-„lium, & seniorum: & erat nume-„rus eorum millia millium dicen-„tium voce magna: Dignus est „Agnus, qui occisus est, accipere vir-„tutem, & Diuinitatem, & sapien-„tiam, & fortitudinem, & honorem, „& gloriam, & benedictionem. Et „omnem creaturam, quæ in Cœlo „est, & super terram, & sub terra, & in mari, & quæ sunt in eo &c.

Locum hunc vberrimè præfatus Ansbertus declarat, ad quem breuitatis gratia benignum remitto Lectorem, cum satis hìc sit, eundem indicasse Ansbertum, de quo tamen hæc breuissimè tantùm, ne ieiunius ipse Lector remaneat, delibamus -- licèt „Angelorum cælestis militia propriè „possit vnito laudis præconio, cum „animalibus, & senioribus de tanto „nostræ Redemptionis munere con-„gratulando ista conijcere, si tamen „possibilitas admittit, vel saltem „Angelorum vocabulum, in hac re-„uelatione, iuxta literam accipiamus. „Non enim dubium, quòd de repa-„ratione generis humani ipsi quo-„que Angelici Spiritus in lætitiam „fuerint conuersi, qui pridem homi-„nes à suo consortio deputabant ex-„traneos. Quare figuras inter se mysteriorum cohærentiam habere dignoscimus; Idem etiam dicendum de senioribus, qui sub hisce expressi extabant imaginibus, de quibus Senioribus etiam in cap. 4. citatę Apocalypsis habetur mentio: deque huius sacri mysterij explicatione, aliqua notauimus in cap. 24. sepè citati no-

stri operis Vet. Monim. parte 1. & infra etiam dicturi sumus, quando de alijs Ecclesijs, vbi similes visuntur Seniores, agemus.

In Arcus fastigio, ac facie, quæ pauimentum respicit, erat monogramma, ☧ quod delapsum, in noua reparatione, omissum fuit; vtpote etiam in Tribuna supra Saluatoris caput erat corona cum Cruce, ac in pede Crucis gemma, quam coronam invisibilis hominis, siue potius Angeli manus tenebat. Hanc in annexa tabula XVI. delineare fecimus; licèt minimè adsit, cum illius loco ouale foramen apertum fuerit, ad luminis claritatem introducendam; eiusdem coronæ formam nobis communicauit quondam Narcisus Spina Musiuarius, qui antequam eadem dirueretur, illam delineauit, ex vtraque manus parte coronam strictam tenentis lemniscus volitat. Subtus coronam Saluatoris Nostri D. IESV Christi stantis imago inter nubes veluti ad Cœlos ascensuri cernitur. Christus dalmatica rubri coloris, pallioque albi etiam coloris, vestitus est, in cuius pallij limbo, seu ora est monogramma T, brachium eleuatum, quasi in benedicendi actu erigit, sinistrâ tenet volumen, sandaliaque in pedibus gestat. Quare Musiuarius hoc emblemate, Christum ascendentem in Cœlum, nec non â supremo Patre corona victoriæ redimitum, quam sibi per passionem, & mortem promeruerat, indicare voluit: forsan ducto exemplo ab Imperatorum triumphantium imaginibus, qui ab alata Victoria, laurea corona, præcingi conspiciuntur, vt spectatur adhuc hìc Romę in marmoreo arcu Titi, inter Forum, & Amphi-

A theatrum. Non absimilem coronam refert Baronius ad An. 351. num. 7. asseruari in Museo Lelij Pasqualini postea bo. me: Cardinalis Boncompagni, in qua corona, loco gemmatę Crucis est monogramma ☧

Ad Saluatoris dexteram stat quidam Vir simili formâ, vt Christus vestitus, qui in pallij limbo signum I. habet, & sinistram eleuatam tenet, quasi alteri viro ei coniuncto proximũ B Christum indicare volens; dexteraque eundem Virum ad gradiendum incitans. Primum Virum B. Paulum Tunica, pallioque albi coloris vestitum esse iudico; secundum verò S. Cosmam, qui tunica subalba, pallioque subrubro indutus, manibus coronam floribus consitam præfert, quam nihil aliud ostendere puto, nisi panis illius oblationem, quam Prisci fideles in sacrificij actu faciebant; quæ obla- C tio, corona denominabatur, fortasse à florum corona, qua ipsi fideles eam ornabant. Crura, pedesque vestitos habet, ad Apostolorum differentiam, qui tantum gestabant sandalia, vt exposuimus in nostro opere Vet. Mon. par. 1. cap. 2. Post hanc sequitur tertia figura, quæ Pontificem Felicem III. siue IV. huius Ecclesiæ fundatorem, designat, tunica, casulaque induta est, ac super casulam, Pontificale habet D pallium, Ecclesiamque manibus præfert, quæ fundationis, vel dedicationis ipsius met Ecclesiæ signum est, vt clariùs ex alijs similibus infra exponendis figuris elucescet. De hac imagine Pompeius Vgonius in sua historia Stationum Ecclesiarum Vrbis narrat, quod Gregorij XIII. tempore, ob nimiam vetustatem iam ipsa euanuerat; quare lacunar ad instar vermicu-

TAB XVI
SANC FELIX PAPA
SANC THEODORUS
HIERU SALEM
IORDANES
BETH LEEM
AVLADICLARISRADIATSPECIOSAMETALLIS MARTYRIBVSMEDICIS POPVLOSPESCERTASALVTIS OPTVLITHOCDNOFELIXANTISTITEDIGNVM
IN QVA PLVSFIDEILVXPRETIOSA MICAT VENITET EXSACRO CREVITHONORE LOCVS MVNVSVTAETHERIA VIATINARCEPOLI
pag. 60

BIBLIOTHECA UNIV. JAGELL. CRACOVIENSIS

lati operis pictura suppletum fuit, Pontificis tamen immutata facie, de Felice in Gregorium Magnum; quæ postmodum, musiuo opere, Alexandri VII. tempore, studio, & cura gloriosæ semper memoriæ Francisci Cardinalis Barberini antiquitatum amantissimi restaurata fuit, restituta Felicis Pontificis facie. Ab huius figuræ tergo arbor Palmæ videtur, quæ etiam ab antiquis fidelibus in picturis, sæpè exprimi solebat, de quo ritu, eiusque signo plura dixi in meo opere de Sacris Ædificijs à Constantino Magno constructis Cap. 10. ideo calamum suspendo.

Propè huius Arboris verticem cernitur Auis, è cuius capite veluti splendores erumpunt, vel caput ipsum stellæ medio inpositum tenet. Quid Auis, quidque splendores, siue stella significent; in illorum explicatione diu anceps fui; tandem post cogitationes varias mea in mente reuolui, Auem istam, Phænicem illam à tot Scriptoribus pro vnica, & immortali decantatam significare posse; atque coniecturam hanc meam elijcio ex Constantis nummo, à Iacobo Oiselio Tabula LVIII. num. V. relato, vbi Phœnix, radiato capite, globo stellato insistens, cum sole iuxta splendente, ac epigraphe: *Felicium temporum reparatio*. Cuius hieroglyphici explanationem Oiselius desumit ex Oro Apolline lib. II. hieroglyph. cap. LIV. vbi: Ἀποκατάστασιν δὲ πολυχρόνιον βουλόμενοι σημῆναι, φοίνικα τὸ ὄρνεον ζωγραφοῦσιν. *Instaurationem autem diuturnam, & quæ post multa fiat secula, volentes indicare Phœnicem auem pingunt*. Puto igitur, quòd Pictor tum animad-

A uertisset relatum nummum, qui tunc per manus adhuc versabatur, quoniam centum octoginta circiter ante annos cussus fuerat, in illoque Epigraphem insculptam esse: *Felicium temporum reparatio*; hoc idem hieroglyphicum applicari posse iudicauit ad illam felicium temporum reparationem, in qua Genus humanum per Christi Domini nostri aduentum, illiusque passionem, ab æterna damnatione

B reparatum, scilicet redemptum fuit. Audiamus propterea, quid in proposito themate disserit Christianus ille Appuleius S. Zeno Episcopus Veronensis in sermone de Resurrectione, qui sic ibi fatur: Phœnix auis illa
„ pretiosa resurrectionis euidenter
„ nos edocet iura: quæ nobilitatem
„ generis sui, non à parentibus acci-
„ pit; non liberis tradit: ipsa est, sibi
„ vterque sexus: ipsa omnis affectus:
C „ ipsa genus: ipsa finis; ipsa princi-
„ pium: non ex coitu nascitur, nec
„ officio alieno nutritur, non inuita,
„ non imprudens moritur; sed cum
„ maturum leti tempus aduenerit,
„ à semet ipsa excitatis sacris ignibus
„ libentissimè concrematur; sepul-
„ crum nidus est, illi fauillæ nutri-
„ ces: cinis propagandi corporis se-
„ men; mors natalis dies. Denique
„ post momentum festo exultat in
D „ tumulo, non vmbra sed veritas,
„ non imago, sed Phœnix, non alia,
„ sed quamuis melior alia, tamen
„ prior ipsa.

Ex relatis igitur de hoc musiuo hieroglyphico lucem aliquam desumi posse opinor. Si metam attigerim, tu videris Lector, nam fateor me OEdipum non esse, sed ne ieiunus remaneres, in tui gratiam illius tentaui explicatio-

cationem. Non absimilem Auem in- A
fra cap. XXV. videbis in Tribuna Ec-
clesiæ S. Praxedis. Et hæc de præfato
hieroglyphico: Modo ad alteram par-
tem, nempè ad læuam accedo.

In hac igitur parte apparet Vir cum capillitio in coronæ formam, barbaque rotunda, nec non sandalijs, dexteram eleuatam, ac sinistram super socij sinistrum humerum, tenens, eundem alloquens, quasi dicens: pergamus ad Cristum Dominum, ac Saluato- B
rem nostrum: me minimè fallere arbitror, si afferam Virum istum B. Petrum Apostolorum Principem demonstrare, præsertim ducto argumento ex eodem capillitio, quod peculiare signum B. Petri erat, vt exposuimus in nostro opere Vet. Mon. par. 1. cap. 28. Huic figuræ proxima est alia, ni fallor, S. Damiani, qui etiam oblationem in manibus defert, tunicam subalbi coloris, pallium verò C
subrubri, crura pedesque vestitos præseferens. Post hunc sequitur S. Theodorus, vt ipsa ostendit epigraphes, qui itidem oblationem fert, non Philosophicum pallium, sed chlamydem more nobilium, gestat, quæ gammadia nuncupari potest: huius gammadiæ exemplar cernes in dicto nostro opere de sacris Ædificijs â Constantino Magno constructis cap. 2. Pedes sandalijs nigris vestitos monstrat, qui D
color niger nobilitatis erat signum, vt ostendit Balduinus de Calceo. Quinam verò fuerit iste S. Theodorus, non abs re indagandum est, cum vsque ad viginti sex istius nominis, Sanctos Martyres referat Baronius in suo Martyrologio, & Bollandus in Actis Sanctorum ad diem 7. Februarij, ideo ab istis relata Auctoribus diligenter perpendi, & ni fallor, B. Theodori imago hæc repræsentare illum existimo, qui Dux exercituum erat, ac Martyrium sub Licinio Imperatore passus est, vt in eiusdem actis apud Surium, & apud laudatum Bollandum dicta die 7. Februarij. Hanc retro imaginem alia visitur palmæ arbor. Et hæc satis de huius Musiui operis prima, & superiori parte. Modò ad secundam, siue inferiorem.

In huius inferioris partis medio, scilicet in rupe, ex qua veluti quædam flumina prosilire spectãtur, stat Agnus diademate coronatus, super eiusdem Agni caput legitur IORDANES. Sex ad huius Agni dexteram, totidemque ad sinistram sunt oues, eleuatis capitibus versus Agnum. Quid per hoc indicetur Hieroglyphicum, minimè nobis immorandum est, cum iam illud exposuerimus in nostro opere Vet. Monimentorum par. 1. cap. 23. & 26. Agnus enim dicitur Iesus Christus Dominus noster, oues verò, duodecim sunt Apostoli ad Christum Magistrum gradientes, eumque prędicantem auscultantes; flumina è rupe defluentia, sunt illa quatuor è paradiso terrestri erũpentia, quæ sacra narrat Scriptura, Genes cap. 1. In angulis duæ cernuntur Ciuitates, nempe Hierusalem, & Bethleem, de quibus etiam disseruimus in eodem nostro opere Vet. Mon. parte prima cap. 21. ideo hic illa repetere, breuitatis gratiâ ommittimus. Sub istis ouibus, eodem musiuo opere, ferè palmaribus aureis literis infrascripta leguntur carmina, quorum non nullæ sunt abbreuiatæ voces.

AVLA DEI CLARIS radiat speciosa
metallis,

In

TAB XVII

pag. 63

In qua plus fidei lux pretiosa micat.
Martyribus Medicis populo Spes certa Salutis,
Venit, & ex sacro creuit honore locus.
Obtulit hoc Domino Felix antistite dignum,
Munus, vt aetheria viuat in arce poli.

CAPVT VII.

De Ecclesia S. Michaelis Archangeli Rauennae Anno 545. aedificata.

BEatum Michaelem Archangelum saepe hominibus apparuisse, & sacrorum librorum auctoritate, & veteri Sanctorum traditione comprobatur. Quanta autem Priscorum Fidelium erga ipsum Archangelum Michaelem, animarum tutelarem fuerit deuotio, ipsa templa in eius honorem erecta, abundè testantur. C Celebre enim illud fuit Sipontinum, siue in monte Gargano. Celebre etiam illud hic Romae, quod in Ianiculo, siue monte Vaticano adhuc cernitur. Nec minoris famae est magnificum illud Rauennatum, de quo hic sermo.

In honorem huius coelestis Militiae Ducis, Rauennae constructum fuisse Templum, narrat Rubeus in sua Rauennatum historia lib: 3. vbi sic: *Iisdem diebus Bacuda Iuliani Gener, socero opem ferente in regione Rauennatis Vrbis, cui Regioni Aphricisca cognomentum est, Diuo Michaeli Archangelo Templum, quod adhuc superest aedificauit.* Huius aedificationis tempus eadem in Ecclesia, marmoreoque antiquo lapide inscriptum habemus, quod ann. 545. demonstrat.

A Olim Monachorum ordinis S. Benedicti iuxta templum hoc fuisse Monasterium, narrat Fabri in suis sacris Memorijs Rauennae antiquae, italico idiomate, expressis. In hoc eodem Monasterio celebris extabat Bibliotheca, nunc verò Parrochialis est, in qua Absis, siue tribuna antiquo Musiuo opere ornata adhuc cernitur, vt in Tab. XVII. quod Musiuum eodem tempore, quo Ecclesia constructa fuit, factum fuisse, ambigendum minimè B est, cum figurae ibi expressae praedictum redoleant tempus. In Absidis, siue Tribunae medio visitur Christus stans, vestibus violacei coloris indutus cum stola; monogramma I in pallij limbo aurei coloris expressum est, Crucem gemmatam dexterâ, sinistrâ verò librum apertum tenens, in quo haec leguntur inscripta, quae sunt iuxta antiquam versionem.

Verba ista, ex cap: 10. 30. & 14. 9. Euangelistae Ioannis desumpta sunt. Eiusdem Christi Caput diademate, in quo Crux gemmata cernitur, ornatum est. Pars vestis cum pedibus desideratur, cùm à temporis dente D consumpti sint. Ad eiusdem Saluatoris dexteram stat Beatus Michael Archangelus, vt ipsa epigraphe designat, qui arundinem, siue baculum aureum, cum parua Cruce in summitate gestat. Baculum hunc nil aliud innuere autumo, nisi baculum viatorium, cuius forma etiam apud Episcopos, pro cambuca inseruiebat; De huiusmodi

baculis

baculis disseruimus in nostro opere Vet. Mon: parte 1. cap. 15. Ad eiusdem Saluatoris sinistram pariter stat Gabriel Angelus, eâdem formâ vt alter vestitus, baculumque itidem manu perstringens.

Sequitur arcus, varijs columbis, gemmisque ornatus. Extra Arcum duæ sunt figuræ; ad dexteram est S. Cosmas, veste albâ, pallioque violaceo, cingulo verò nigri coloris indutus; ad sinistram autem S. Damianus pariformâ amictus, vterque volumen præ manibus præsefert. Peculiarem enim Catholica Ecclesia erga hos sanctos semper habuit venerationem, vt ex varijs in eorundem Sanctorum honorem constructis Ecclesijs deducitur,

In huius Arcus summitate stat Agnus diadematus, de quo symbolo disseruimus in Ecclesia SS. Cosmæ & Damiani; & alibi etiam aliqua notauimus, vnde breuitatis gratiâ hìc plura fari omittimus. Supra eundem Arcum spectatur æternus Pater sedens, qui dexteram in actu benedictionem impartiendi tenet, sinistra veluti librum gestat; at hanc sinistram partem, prout littera D. indicat, longa temporum series pœne dimidiam deleuit; tàm vestes, quàm pallium violacei, stola verò aurei coloris, sunt: propè Saluatorem duo cernuntur Angeli, alter scilicet ad dexteram, alter verò ad sinistram, vestibus, pallijsque albis induti, cum alis verò, & stolis violacei coloris, auream arundinem manibus tenentes, de quibus arundinibus infra disseremus in Ecclesia S. Vitalis. Quatuor itidem ad dexteram, tres ad sinistram sunt Angeli, simili forma induti, qui tubas

A aureas in sonandi actu ori admotas retinent: quid per hoc hieroglyphicum denotetur, facilè expiscabimur ex Apocalypsi; cum prisci fideles multa ex ipsa Apocalypsi mysteria ignoranti plebi, ad illam erudiendam picturis demonstrarent. Hoc igitur mysterium ex eadem Apocalipsi cap. 8. & 2. desumptum est ibi: *At vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem tubæ.* Et paulò infra: *& septem Angeli, qui habe-* B *bant septem tubas præparauerunt se, vt tuba canerent, & primus Angelus tuba cecinit, & facta est grando, & ignis mista in sanguine &c.* Hunc eundem locum exponit Ambrosius Ansberti, qui octauo floruit seculo, vbi sic -- Quid itaque in septem Angelis intelligimus, nisi sanctam Ecclesiam in suis Prædicatoribus: Bene autem per Angelos veritatis Prædicatores designantur: quia ni- C mirum æternæ vitæ annunciatores ordinantur. De his namque scriptum est: Et Angeli pacis amarè flebant. Rectè enim septenario numero terminatur, quia profectò vniuersitati credentium præponuntur, septenarius enim numerus, & perfectionem, & vniuersitatem designat. In conspectu quoque DEI stare perhibentur, quia D procul dubio calcatis terrenis cupiditatibus, diuinæ contemplationi inhærere probantur. An non in conspectu Dei Paulus stabat, cum diceret: Tanquam ex Deo in Christo loquimur? & rursum: siue mente excedimus Deo, siue sobrij sumus vobis. Hinc & Elias. Viuit Dominus in cuius conspectu sto. Quid quoque per septem Angelorum

tubas

„ tubas, quas ijdem accepisse refe-
„ runtur, nisi perfecta veritas, ac no-
„ ui testamenti prædicatio declara
„ tur? Hinc namque prædicatori di-
„ citur: Quasi tuba exalta vocem
„ tuam. Has certe Angelorum tubas
„ illæ præsignabant, quæ in iubilei
„ vsibus per Moysen factæ fuisse me-
„ morantur. Quibus septem dierum
„ circuitu clangentibus, in typum
„ huius sæculi, muri Iericho cecidisse
„ narrantur. Et illis quidem Sacer-
„ dotes, istis verò Angeli cecinisse
„ perhibentur. Quod omnino con-
„ trarium esse nequaquam videtur.
„ Nam Doctores Ecclesiæ, & Sacer-
„ dotes, & Angeli sunt. Sacerdotes,
„ quia spirituales hostias immolant:
„ Angeli, quia ventura quæque an-
„ nuntiant. Quod vtrumque Mala-
„ chias Propheta breuiter insinuat
„ dicens: Labia Sacerdotis custodiunt
„ scientiam, & legem requirunt de
„ ore eius, quia Angelus Domini
„ exercituum est -- Si plura benignus
Lector desideret, adeat magnum illum Insubrum Antistitem Ambrosium, qui in eodem capite plura etiam de hac sacra visione exponit. Et hæc satis de hoc musiuo, modo ad alia explicanda calamum conuertimus.

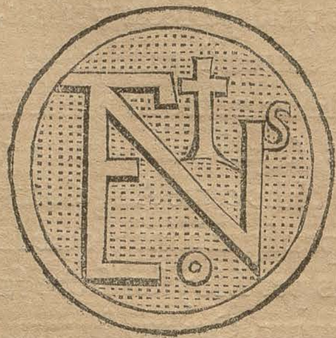
CAPVT IX.

De Ecclesia S. Vitalis Rauennæ circa Annum Domini 547. Musiuis decorata Picturis.

Rauenna sua ipsa vetustate inclyta, Galliæ Togatæ, siue Emiliæ Ciuitas, quæ ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio, Euangelica veritate illuminata, Martyrumque conse- A crata sanguine, nec non Ædificiorum, Templorumque structuris, Imperatorum, ac Regum, Exarcorumque sedes, à cunctis admirabilis facta Nationibus, inter conspicuas Italiæ Vrbes enumeratur. Adhuc â temporum iniurijs nonnullę supersunt parietinæ, quæ eiusdem Ciuitatis magnificentiam testantur. Inter antiquiora, ac augustiora, quæ vsque ad præsentem diem sacra visuntur Templa, celebre B illud est S. Vitalis, de cuius fundatione Hieronymus Rubeus in sua historia Rauennatum, lib. 3. ad ann. 541. fusè narrat, nempe: quòd cum Byzantij Iustinianus ædem sacram D. Sophiæ extruxisset summâ impensa, atque arte, idem per Iulianum Argentarium Rauennę D. Vitali iussit, diligenter construi. Sed cum ego haud ita facilè adducar, vt putem, Cæsarem in subiecta Gothis ciuitate templum ædificasse, nullo repugnan- C te, aut certè ædificare voluisse; fortassis abs re non fuerit opinari, huius augustissimi Templi ædificationem post expulsos Gothos factam, cum non Rauennâ solum, sed vniuersâ Italiâ potiretur Iustinianus. Vtcumque tamen sit, quo loco ædificatum fuit D. Vitali Templum à Iuliano Argentario, Iustiniano Cæsare iubente, erat Templum quidem illi Martyri Ciuitatatis Patrono, sed exiguum atque D ignobile. Neotericus verò scriptor Hieronymus Fabri in suis Memorijs Rauennæ antiquæ, patrio sermone exaratis parte 1. enarrat, desumpta auctoritate ex supracitato Rubeo; quod Constantinopoli, ortâ populi seditione Iustinus Imperator occubuit, propptereaque Iustinianus, adhuc puer, Cæsaris filius, vel vt alijs placet, Nepos, ad

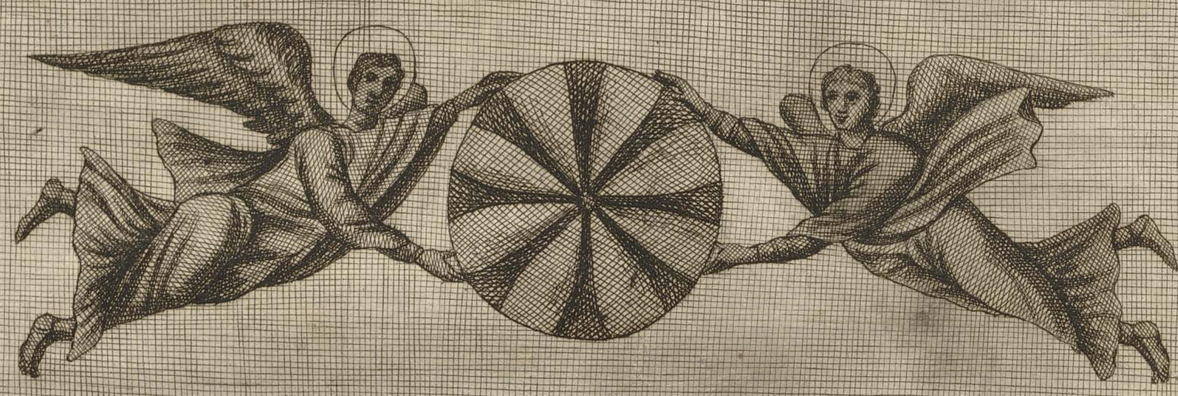
ad euitandum populi furorem, â Nu- A
trice clâm Rauennam delatus, in Iu-
liani Argentarij domo hoſpitatus non
tamen pro Imperatoris filio agnitus
fuit. Permanſit in hoſpitio per annos
quinque, quo tempore, quadam
nocte, Iuſtinianus ad Deum fundens
preces vouit, ſe ædificaturum Eccle-
ſiam Rauennæ in Vitalis honorem, ſi
Imperialem ſibi debitam aſſequeretur
Sedem; voti deinde compos factus
illam ædificauit. At hiſtoria hæc nul- B
lius innixa eſt celebris illorum tempo-
rum Scriptoris auctoritate, quare de
ea valde dubitandũ (vt infra fuſiùs in
Eccleſia S. Appollinaris in Claſſe dicã)
cum Procopius omnia ædificia, etiam
minima, ab iſto Imperatore conſtru-
cta, deſcripſerit; nec vllam de hac Ec-
cleſia mentionem fecerit. Quamo-
brem non nulli autumant, â laudato
Iuliano Argentario exſtructam fuiſſe,
vt antiqua indicabat inſcriptio, quæ C
in Porticu ſic legebatur. *Mandato
Eccleſij Epiſcopi Iulianus Argenta-
rius ædificauit, ornauit, atque dedi-
cauit, conſecrante verò Reuerendiſſimo
Maximiano Epiſcopo die* XIIII. *Kal.
Maij ſexies P. C. Baſilij Iun. V. C.
Indictione X.*

Annus iſte, vt ex Caluiſij Chro-
nico, recurrebat 547. â Chriſti Natiui-
tate, quo anno in humanis agebat S.
Maximianus Eccleſiæ Rauennatum D
Archiepiſcopus; etiam antea Eccle-
ſius obierat Anno 541. cui ſucceſſit
Vrſicinus, & poſt hunc Victor, quo
defuncto Maximianus Archiepiſco-
pus electus fuit, qui præfatam Eccle-
ſiam conſecrauit, vt ex ſupramemo-
rata inſcriptione colligitur. Idem
etiam Fabri ſequens refert mono-
gramma.

Quod in columnarum ſummitate viſitur, ac ab aliquibus interpretari, aſſerit, NARSETES; ab alijs verò IVSTINIANVS. Ex hoc igitur monogrammate Eccleſiam hanc à Narſete abſolutam fuiſſe, iudicatur. At quàm leuis hæc ſit coniectura, nemo non videt, cum literæ A, & R in eodem monogrammate, pro formanda voce *Narſetes* deſint, & pro formando nomine *Iuſtinianus* deſit litera A. Inſuper litera O cernitur, qua vtrumq; caret nomen. Quamobrẽ potiùs NEONTIVS denotatur, & fortaſſis NEO ille Epiſcopus, qui paulò ante in Rauennati Sede Eccleſium præceſſerat: Quem Sanctus Leo Magnus in epiſt. 135. Queſnelianæ editionis Neonam appellat, ibique in margine notatur, aliquibus in Codicibus etiam Leo, ſiue Neonia reperiri ſcribitur; Quare, cum nomina ſint ad placitum, Neo, ſiue Neontius, aut Neona, aut Leo denominari poteſt. Crux in hoc monogrammate expreſſa, non ad ornatum, neque caſu inciſa fuit, ſed ad aliquid ſignificandum; cumque Crux proprius ſit Epiſcopi character, ideo *Neontius Epiſcopus*, hoc monogrammate exprimi arbitror; nec aliquam contradictionem inter nomen *Neo*, & *Neontius* oriri poſſe iudico, cum idem ſignificent. Neo Eccleſiam

S. Petri

SCS·VITALIS

ECLESIVS EPIS.

S. Petri Maioris à S. Petro Chrisologo inceptam absoluit; Ecclesiam verò S. Ioannis in fonte restaurauit, nec non Tricollis ampliauit ædificium: ex quibus deduco ipsius Neonis animum ad ædificia procliuem. Potuit igitur Ecclesiæ S. Vitalis, de qua agimus, fundamenta iecisse, & deinde Argentarius eam de ipsius Ecclesij Episcopi mandato continuasse, cùm aliquando verbum *fecit*, vel *ædificauit* sumatur prò dedicauit, vel restaurauit, non autem â solo extruxit, vt in meo opere, Veter. Mon. par. 1. cap. 27. demonstraui. In hac mea precipuè confirmor sententia, ex musiuo opere, quod adhuc visitur, & infra in Tab. XIX. refero, vbi cernitur Ecclesius Episcopus, qui nudo capite Ecclesiam manibus tenet, quæ signa viuentis sunt, vt infra in alijs Musiuis operibus fusiùs demonstrabo. Nam si mortuus fuisset, caput aliquo Ecclesiastico indumento coopertum haberet. Vlteriùs omnes illi Pontifices, qui hic Romæ aliquam fundauerunt, vel restaurarunt Ecclesiam, eandem præ manibus tenent: quòd illa, quam in manibus tenet Ecclesius Episcopus, S. Vitalis sit, ambigendum minimè est, cùm rotundæ sit formæ.

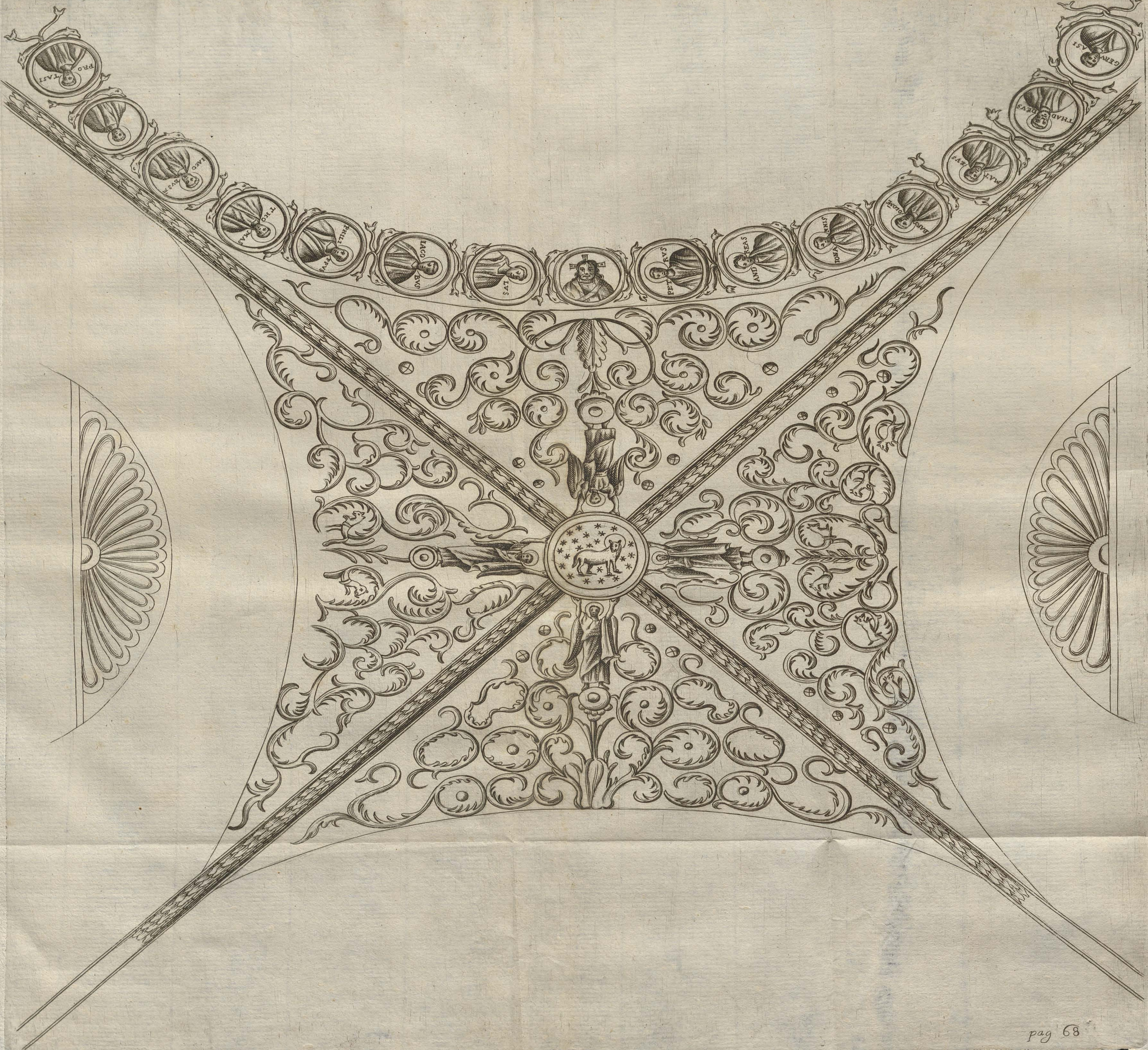
Quidquid igitur de primo huius Ecclesiæ Fundatore sit, ambiguum redditur; concludendum tamen, aut in fine seculi 5. aut in principio 6. hoc celebre templum constructum fuisse; quod postmodum absolutum fuit à Maximiano, itidem Archiepiscopo, qui floruit Anno 553. de cuius ædificij absolutione, eiusque formâ, sic laudatus Rubeus scribit: -- Huius Ar-
„ chiepiscopatus initio (scilicet Ma-
„ ximiani) absolutum est Augustis-
„ simum D. Vitalis Templum, in-
„ genti quidem, sed erudito sum-
„ ptu. Nam totum orbiculare est,
„ duplici ordine columnarum; alter
„ superior, qui testudinem sustinet,
„ & porticum efficit, è quo quasi ad
„ Theatri simulacrum in templi pa-
„ uimentum, quod erat tessellati,
„ & vermiculati operis, spectatur.
„ Inferiores columnæ, superiores,
„ & Theatrum fulciunt, sectoque
„ lapide pretioso vestiuntur; quo
„ eodem genere lapidum vniuersi
„ parietes incrustabantur; nunc ali-
„ qua in parte absunt -- De hac etiam Ecclesia scribit Quaresmius, in suo Elucidario Terræ Sanctæ, lib. 5. cap. 7. eamque vetustissimam appellat, ac persimilem illi (in qua sepulcrum Dominicum continetur) duasque in partes diuisam esse asserit, nempe in superiorem, & inferiorem, vtrasque pretiosis marmoreis columnis fulciri, lucidissimis marmorum tabulis vestitas, & exornatas, vt olim erat Ecclesia S. Sepulcri; nec se, licèt alias plures vidisset Ecclesias, vllam huic similem inuenisse. Laudatus vero Fabri eandem assimilat Ecclesiam celebri S. Sophiæ Constantinopolis templo. Huius Iconem habes apud Du Cange in sua Constantinopoli Christiana; Sancti Sepulcri verò exemplar apud Bernardinum de Amico in suo tractatu Italico idiomate; *Delle piante, & imagini de Sagri Edifizij di Terra santa* p. 24. apud quos Auctores Lector curiositati suæ satisfacere poterit. Concludo igitur, Ecclesiam hanc à Neone fuisse inceptam, ab Argentario de mandato supradicti Ecclesij Episcopi continuatam, à Iustiniano verò ad preces fortasse Maximiani

ximiani marmoreis incrustationibus, musiuisue operibus ornatam, vt ipsæ indicant picturæ, quas infra referam.

Nostri operis institutum postulat, vt ad ipsa describenda musiua calamum conuertamus. A Presbyterio igitur initium sumo, quod concameratum est, cuius fornix Musiuo, & eleganti opere ornatus cernitur, & ad formam Crucis diuisus, cuius brachia Crucem constituentia ad instar magni funis formata, varijs frondibus, fructibusque viridis, venetique coloris ornata conspiciuntur: A funis lateribus hinc inde, duæ magnæ aureæ lineæ, veluti fasciam constituentes, ipsum exornant funem. In Crucis centro est circulus, pari forma, frondibus, fructibusque septus, cuius in medio apparet Agnus, diademate coronatus; planique superficies, in qua ipse Agnus expressus est, varijs stellulis albi coloris distincta renidet: In cuius singulis ipsius Crucis angulis Angelus super spheram stans, veste alba indutus, alis coccinei coloris, manibus eleuatis, veluti ipsum circulum sustentans, cernitur; & cum quatuor sint anguli, quatuor sunt Angeli, vt ipsum exemplar ostendit in Tab. XVIII. expressum; reliqua ipsius fornicis superficies, quadrifariam partita varijs frondentibus ramis, ac nonnullis animalibus est circumdata. Vna ex his partibus, sicut & in opposita, ramos exhibet aurei coloris; area verò colore viridi suffusa vndequaque est; in altera verò, vti etiam in opposita parte, rami colore viridi pariter; area autem aureum proponit. Ad huius picturæ foliosæ imam partem, quam Agni caput respicit, quindecim cernuntur Orbiculi: in eo, qui medium obtinet locum, Saluatoris imago, cum Cruce retro caput elata, ac stola picturâ expressa cernitur, quam posterioris æui esse autumo, ibi appictam in alterius locum Musiui operis, olim exstantis, ob temporis iniuriam collapsi. Ad Saluatoris dexteram, in eisdem orbiculis expressi sunt, vt ex ipsis met descriptionibus deducitur, Paulus, Iacobus, Philippus, Thomas, Iacobus Alphæi, Matthias, & Protasius; in sinistra verò parte Petrus, Andreas, Ioannes, Bartholomæus, Mathæus, Thaddæus, Geruasius. Omnes delineati albis indumentis cernuntur. Area veneti, circuli verò, siue encarpia viridis coloris: ab huius fornicis lateribus, vbi ille desinit, duo alia perspiciuntur ornamenta ad conchyliorum formam figurata crocei coloris.

E fornice pauimentum versus descendendo, in muro Presbyterij ad latus Euangelij subtus fenestras alia visuntur musiua opera, vt in Tab. XX. Ad fenestræ latus num. 1. apparet imago B. Ioannis Euangelistæ sedentis, alba veste induti, qui librum apertum gestat, in eoque legitur: *secundùm Ioannem*. Ante imaginem hanc, est mensula scriptoria, cum atramentario, theca arenaria, & stylo. Supra, ac propè ipsius Sancti caput, stat aquila, nigri coloris, vtpotè ipsius Euangelistæ symbolum. In opposita parte, num. 2. expressus est S. Lucas, pariter in alba, qui itidem librum apertum sinistra tenet, in quo legitur: *Secundùm Lucam*, sinistram eleuatam in actu benedicendi ritu Græco extendit. Nam Græci in benedictionibus medium digitum cum pollice, & annulari coniungunt. Post caput imminet Bos albi coloris, qui clarum istius veritatis est signum. Iuxta pe-

TAB. XVIII

pag 68

pag. 69

ta pedes stat pluteus, voluminibus repletus Romanorum more, qui Virum literis addictum demonstrat. Sub his imaginibus extenditur arcus, cuius in summitate sunt duo Angeli, volatum præseferentes, qui manibus circulum tenent, vt num. 4. In huius medio refulget Crux gemmata, & ad Crucis pedem sunt duæ græcæ literæ, scilicet A, & Ω; de quibus in Apocalipsi cap. 22. num. 13. *Ego sum* A, *&* Ω; *primus, & nouissimus, principium, & finis.* Harum B literarum mysticum sensum declarat Primasius Episcopus in Commentarijs ad idem caput, vbi sic: Quod autem in præsenti libro toties A, & Ω repetitum video, non inaniter factum fuisse cognosco. Siue enim propter vnius Christi Diuinitatem, & humanitatem sæpius insinuandam, in qua totius Christianæ fidei summa constare præ- C misimus, siue vt vnius naturæ tota Trinitas intimetur, qui per Prophetam dicit: Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Ego sum Deus, & non est absque me Saluator, vel cui per Prophetam Dicitur: Tu es Deus, & ante, & præter te non est alius Deus, siue aliud aliquid melioris lateat, secretiorisque mysterij, non tamen dubito, ad hoc sæpius itera- D tum, vt intelligendi gratia fidelibus maneret fructuosa. Nam, & ipsa elementa Græci alphabeti. A & Ω cuiusdem numeri conficiunt summam, quam columbæ nomine in Græco nouimus comprehendi. Columba enim dicitur A, quo numerus octingentesimus, & vnus numerus subsummatus, quem etiam adimplent.

A LXXX V C X CC CCC V C I

π ε ρ ι σ τ ε ρ α

α & ω

I DCCC

In Columbę autē specie rectè nobis Sancti Spiritus nouimus significari personam, in cuius specie descendens voluit apparere, vt scilicet Arrianorum aliorumq; hæreticorum frustraretur insania, qui eum â Patris, & Filij natura asserunt alienum, cum etiam per huius conuenientiam numeri hic quoque reuelatio cœlestis, consubstantialem, & coæternum Patri, & Filio sanctum Spiritum manifestet, & in stolis lotis diuinorum dicens custodiæ mandatorum. Nam, & exordium Euangelij sui ijsdem Ioannes sensibus, licet diuerso orsus sermone composuit, dicens: In Principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, & post pauca: Et Verbum Caro factum est. Vbi totius fidei summa consistit, vt in vno, eodemque Christo perfecta Deitas, & vera credatur humanitas.

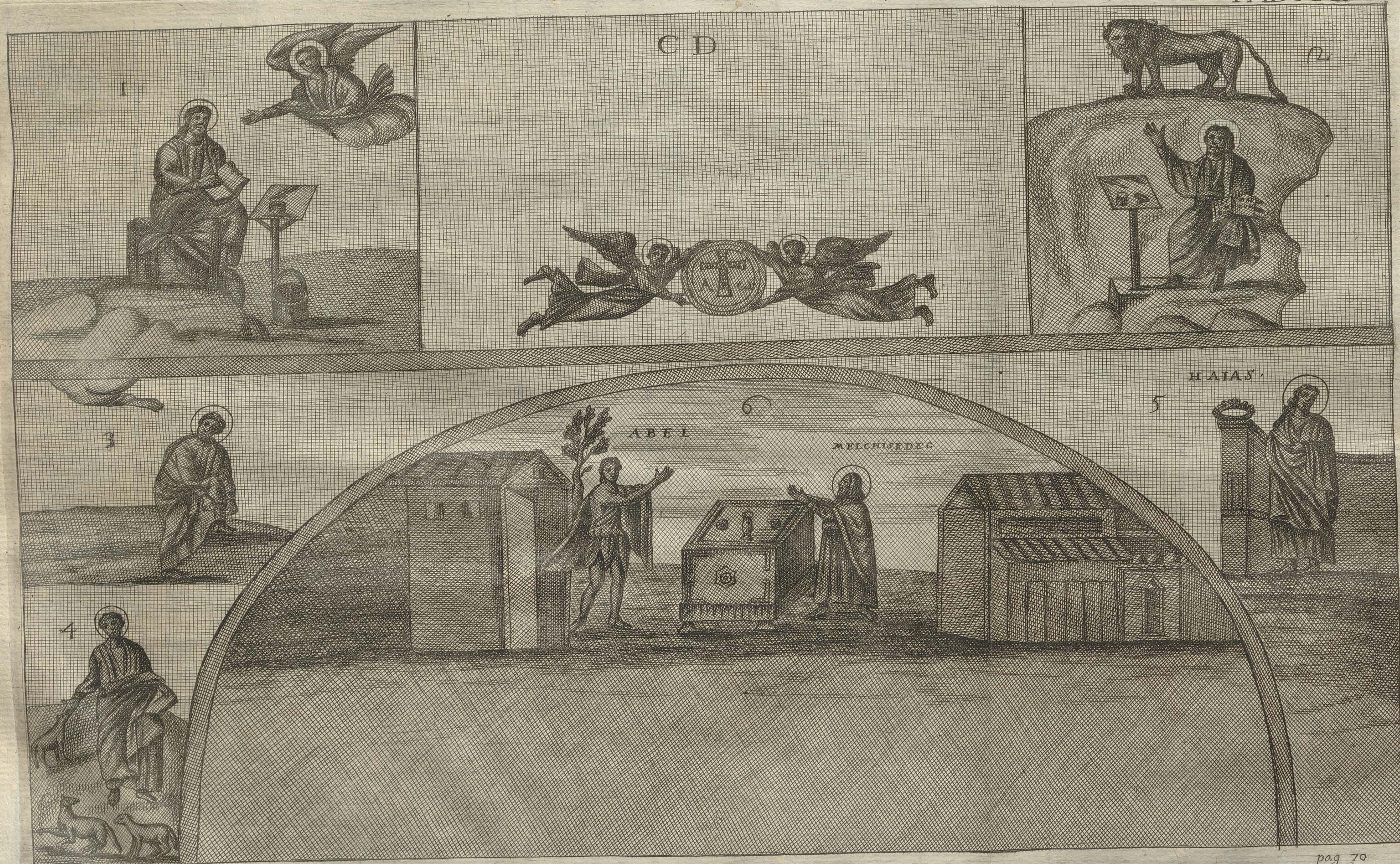
At, vnde digressa fuerat, oratio reuertatur. Supra eundem Arcum in angulo spectatur vir Diadematus, volumen expansum præ manibus tenens, veste alba circumdatus: ante ipsum stat turris, supra quam corona aurea, & super ipsum nomen *Ieremias*, quod nomen nisi pictor apposuisset, diuinare admodum difficile esset. Cur autem apposita fuerit turris coronata, diù mea mente reuolui; sed nihil certi adinueni; excogitaui tamen pro turri coronata Pictorem Ierusalem totius Palastinæ Regiam ciuitatem exprimere voluisse; nam Ieremias,

remias in Ciuitate Ierusalem propherauit, A vt habetur in historia Flauij Iosephi, lib. 8. cap. 9. Cur autem diadema in capite gestet, diximus in nostro opere Veter. Monim. par. 1. cap. 14.& 22. In apposito angulo sub num. 6. visitur alius Propheta, qui sinistram ad cœlum extollit, & è nubibus manus inuisibilis Viri egreditur, ac in inferiori parte multi spectatores sursum aspicientes, albis tunicis, pallijs vero rubeis vestiti. Quid Hieroglyphicum hoc significet, nobis sacra patefacit Scriptura in Exodo, cap. 2. B vbi narratur: Moysen solùm in montem ascendisse, ibique cum Domino quadraginta permansisse diebus, cæteris ad montis radicem manentibus.

Ex superiori arcus parte ad inferiorem descendamus, vbi tres discumbentes sunt cum albis tunicis, & alius, qui cibum in mensam defert, coccinea veste amictus, post ouem, stat veluti mulier, albâ veste circumdata, num. 7.8. & 9. numerus enim septimus C tres exprimit Angelos, quos Abraham hospitatus est. Ipse Abraham designatur num. 8. & Sara eius vxor num. 9. quæ in sacra legitur historia Genesis cap. 18. similemque retulimus in Tab. LI. nostri operis Vet. Mon. par. 1. cap. 22.

Figura 10. Abrahæ sacrificium proprij filij Isaac indicat, de quo in Genesi cap. 22. Manus verò in aere suspensa, in musiuo expressa, Angelum D demonstrat Abrahæ dicentem. *Abraham Abraham, non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quidquam*. Hæc satis de istis sacris historijs, cum per se notissimæ sint, modò ad alteram partem, nempe ad cornu Epistolæ nos conuertamus. Pari forma, vt altera relata; hæc se habet Tabula XXI. Nam in angulo supra arcum, vt num 1. aspicitur Euangelista Matthæus in actu scribendi, ante se habens paruam mensam scriptoriam cum atramentario, & stylo, & ad pedes pluteum, voluminibus repletum; sicut Euangelistæ, ita & Angeli vestes albæ sunt; huius autem alæ, coloris violacei: altero verò angulo num. 2. apparet S. Marcus, alba veste indutus, librum apertum demonstrans, erecta dextera, & ante se, paruam mensam scriptoriam habens; super eius caput Leo coccinei coloris delineatus est. In inferiori parte, scilicet subtus S. Matthæum, duæ aliæ sunt figuræ, vt num. 3. & 4. quæ ni fallor, Moysen Iethro pascentem oues significat, 3. verò figura eundem Moysen demonstrat, cui Dominus per manum designatus dixit: *solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est*, vt in Exodo cap. 3. Subtus S. Marcum, vt in num. 5. visitur Propheta Isaias, alba tunica etiam opertus, prope hunc est corona, redimens Turrim, quæ cum annexo muro Regiam Ciuitatem Hierusalem, vt diximus de Ieremia, repræsentat; Isaias enim illi prædixerat, cum à Syris obsideretur, eos non futuros esse præualidos, vt cap. 7. ipsius Prophetæ. Subtus Arcum, vt num. 6. duæ extant imagines, quibus nomina indita sunt: nempe *Abel, Melchisedech*: ante istum parata exurgit mensa cum vrceolo, ac duobus panibus; quamobrem sacræ Genesis, cap. XIV. figuram hanc concordem esse crederem; ibi enim narratur, Melchisedech Abrahæ redeunti quinque

Regum

1
C D
2
3
4
5
6
ABEL
MELCHISEDEC
HAIAS

Regum profligatione Victori occurrisse, necnon panem obtulisse, & vinum. At alia figura Abel minimè concordat in tempore Melchisedech; quoniam Abel præcessit Melchisedech per duo millia, & vltra annorum. Nullo ergo pacto possunt hi simul conuenire in vno, eodemque tempore. In alijs antiquis musiuis operibus obseruaui Priscos fideles; quando in vno exprimebant loco aliquam historiam, eiusdem historiæ continuationem eos appingere consueuisse; id circo in apposito musiuo, in præcedenti tabula duæ visuntur expressæ historiæ Abrahæ, nempe vna quando tres Angelos hospitatus fuit; altera, quando proprium filium Isaac sacrificare voluit. Ex relata ratione eiusdem Abrahæ historiam præsens Tabula continere deberet, scilicet, quando ipsi victori è prælio reduci, Melchisedech occurrit. Hanc meam assertionem, picturæ consonam esse, primo aspectu iudicaui, putauique Musiuarij fuisse errorem, qui loco Abrahæ, Abelis nomen inscripsit: vt me certiorem redderem per epistolam exoraui R. D. Abbatem Seraphinum Pasolinum, vt ipse attentè rimaret nomen illud; Hic mihi responsum dedit, apertissimè nomen Abel legi: quamobrem ad aliam confugi coniecturam, nempè ad figurarum speciem; an ista cum nomine Abel, quandam haberet similitudinem cum duabus alijs figuris Abraham exprimentibus, in Musiuo apposito expressis. At discrepare obseruaui, dum illa cùm nomine Abel repræsentat iuuenem, aliæ duæ senem, sed diuersis vestibus amictos. Insuper aliud etiam insurgit dubium, quòd si eandem figuram Abel pro Abraha sumere velimus; quomodo è domo exeuntem Pictor expressit? dum eum militibus associatum indicare debebat. At Musiuarius eundem appinxit in alia simili tabula in Ecclesia S. Mariæ Maioris de Vrbe, quam retulimus in nostro opere Veterum monimentorum par: 1. Tabula L, figura 1. Quare concludendum existimo, magnam istius seculi fuisse imperitiam, cum Pictori libera data fuerit facultas, arbitrio suo, sacras depingendi historias, qui loco Abraham militibus associati Abelem è domo egredientem efformauit.

At si huius sacri Emblematis literalem sensum omittere, & tam Musiuarium, quàm Ecclesiasticos Patres, qui Rauennæ, musiui constructionis tempore, degebant; ab ignorantiæ labe vindicare velimus, prout vindicandi sunt, ad allegoricum sensum nos reflectere debemus, nempe. Per has figuras, sacrificij Dominici Sacramentum præfiguratum esse. Nam Abel Christum demonstrat, vt S. Maximus in Homilia I. in festo Paschæ declarat. Melchisedech cum nimbo, siue diademate, primum omnium Sacerdotem ipsum esse, ostendit, vt exponit Theophilus Patriarcha Antiochenus ad Autolycum, lib: 2. circa finem. Per mensam repræsentatur Altare, vt manifestat S. Eutherius Lugdunensis Episcopus, Formarum spiritualium libro, cap. 8. Per panem, & Vrceolum ipsum Sanctissimum Sacramentum, vt S. Nilus epist: 264. longèque ante ipsum, magnus ille Christi Athleta S. Cyprianus in epist. 63. ad Cæcilium de Sacramento Domini palam faciunt. Sicque hisce Hieroglyphicis

roglyphicis

roglyphicis pictor sacrum, & augustissimum Sacrificium, quod Deo, ac Saluatori Nostro IesuChristo offertur, intuentibus declarare voluit. Alio etiam modo explicari posse iudico; nempe, per ambas istorum Priscorum Patrum ipsi Deo factas oblationes, de quibus in Canone Missæ mentio habetur, quando sacerdos extensis manibus super calicem profert: *supra quæ propitio, ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*. Hæc sunt, quæ pro huius Emblematis explicatione afferenda esse putaui. Alijs relinquimus locum meliora, certioraque interpretandi.

Sub Absidis fornice, siue, vt appellari solet, Tribunæ, aliud pulcherrimum est Musiuum, quod in annexa tabula XIX. expono. Supra ipsum Musiuum duo cernuntur Angeli in aere suspensi, albis vestibus induti; alisque violacei coloris, quandam rotam prę manibus tenentes, cuius radij albi sunt, area verò veneti coloris. Sub istis magnus extenditur semicirculus, varijs cornucopijs, viridi, venetoque colore designatus, in cuius medio hoc est monogramma.

gemmatum, siue potius radiata Crux, cuius radij veneto efformantur colore;

A area verò aurea fulget. Sub hoc semicirculo, quinque sunt figuræ, in quarum medio stat Episcopus Dominus noster in magno sedens globo, rubea veste, pallioque violaceo, cuius caput diademate, cruce gemmata præcingitur. In globo Saluatorem sedentem Pictor expressit, ad supremum significandum Dominium, quod ipse Saluator per totum terrarum extendit orbem; sinistra librum, dextera coro-

B nam stringit, illamque proximo S. Vitali porrigit, quasi dicat: Accipe coronam, quam meruisti, de qua B. Iacobus Apostolus in sua Epistola, cap. 1. num. 12: *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*. Ad eiusdem Saluatoris dexteram, stat Angelus alba septus veste, arundinem auream sinistrâ gerens; quid per

C hanc ostendatur arundinem, in meo opere Veterum Monumentorum indicaui, par. 1. cap. 15. & 20. vbi similem retuli figuram. Idem Angelus dexteram super beati Vitalis humerum, imponit, quasi dicat accipe coronam, quam tibi Domiuus concedit. S. verò Vitalis amictus tunica alba, cinguloque albo, & nigro, auroque permixto, nec non chlamyde violacei leochophæi coloris, varijs

D perfusa floribus clamydem ipsam vlnis sustentans, quasi in ea accepturus, traditam â Domino coronam. Ad eiusdem Saluatoris sinistram alter est Angelus, pari modo indutus, paremque arundinem tenens, ponè quem S. Ecclesius Rauennatensis Episcopus tunica violacea, casula alba, super quam visitur Archiepiscopale pallium, ac manibus, Ecclesiæ S. Vitalis

talis

1
10
9
2
3
4
5
6
7
8

MAXIMIANVS
1
2
3
4

talis exemplar sustentat;quod signum A est, ipsum Antistitem hanc ædificasse, seu ædificari mandasse Ecclesiam, vt clariùs ex alijs similibus infra afferendis exemplis comprobabitur. Angelus videtur Ecclesium Episcopum alloqui, & dicere: procede, & offer Ecclesiam, quam ædificâsti: Et hæc de hoc Emblemate satis;modo ad aliud.

Duo alia supersunt referenda Emblemata, Musiuo opere constructa, B & adhuc in choro extantia; quod â cornu Euangelij est, sequens demonstrat Tab. XXII. Exhibetur in ea Iustinianus Imperator, vt fig. 2. Caput diademate, gemmisque ornatum, vestem albam, chlamidemque Imperialem, violacei coloris habet, dextera aureum vas gestat. Proximus Imperatori stat S. Maximianus Rauennatis Ecclesiæ Præsul casula aurea, vesteque alba indutus, palliumque C etiam album cum crucibus, super humeros circumuolutum gerens, vt figura 2. qui crucem gemmatam manu dextera tenet: ponè hunc, vt figura 3. est alius Vir, etiam Dalmatica alba amictus, aureum, gemmatumque librum deferens. Sequitur, & alius huic proximus, item cum Dalmatica alba vestitus, & quodam pendente vase, violacei coloris, quod thuribulum indicare puto, vt figura 4. Ad Imperatoris D dexteram duo Viri, & vnus ad sinistrã adsunt, vestibus albis ornati, quos Imperatoris Aulicos nec non Viros sæculares esse cõijcio ex chlamide supra dexterum humerum alligata, quam secularibus tãtum decere, nemo inficiabitur; tum etiam ex capillis longè collum versus fluentibus; alij verò propè Episcopum clericalem habere coronam, ostendũt, atque ideò Ecclesiasticos Viros se se exhibent. Deinde non nulli sequũtur milites hastati ad Imperatoris præsidiũ, & decus, omnes viridibus circumdati amictibus. Vnus ex illis clypeum gemmatũ gestat hoc monogrammate ☧ gemmis referto insculptum. Quid hæ Sacræ repræsentent figuræ, nobis patefacit laudatus Rubeus in lib. 3. suæ historiæ, vbi sic: *in Sacelli maioris testudine Ecclesij, & Maximiani, Iustinianique Cæsaris imagines vermiculato opere conspiciuntur. Nam Ecclesius, vt diximus, ædificationi, donec vixit, præfuit. Maximianus ædificatam ædem sacrauit*. Quare ipse consecrationis actus in hoc emblemate indicatur; vas autem, quod Iustinianus Imperator defert, quid significet, in sequenti Iconismo meam proferam coniecturam. Modò ad alia apposita musiua.

Hoc Emblema à cornu epistolæ situm, Theodoram, ipsius Iustiniani Vxorem, in præfata consecratione præsentem exponit: sic de hoc actu præfatus Rubeus scribit: Cùm
„ autem consecraretur, cuius conse-
„ crationis dies fuit, XIII. Kal. Maij,
„ interfuisse Iustinianum, atque
„ Theodoram vxorem, ferunt, con-
„ tingisseque, vt cùm in templum
„ Theodora ingrederetur, accurris-
„ sentque puellæ aquam lustralem
„ in faciem illius, vt de more, spar-
„ gerent dimouentes carbasea vela,
„ quibus contegebatur, atque cir-
„ cumdabatur aquæ vas, nequid in
„ eam impurum decideret, visa fuerit
„ columba candidissima cœlitùs de-
„ missa, inter vela, ad aquam se
„ conferens, & Theodoram alarum

in aquas concussione aspergens, summa omnium, qui aderant, admiratione. Huius rei testimonium pictura facit, in testudine maioris sacelli, vermiculato opere elaborata, quæ nunc visitur. Quamquam, quod in me est, adduci nulla ratione possum, vt id credam, Theodoræ contegisse, fœminæ improbæ; quæ & Anthemium hæreticum tueretur, & Vigilium Pontificem ob id, vti supra memorauimus; summis crucitatibus, carcere, & exilio impiè affecerit. Et de pictura columbæ quod dicitur, eam ego non ob misterium significandum, sed ornamenti causa putauerim adiectum, quòd scilicet Sculptores ad ornatum in vasis medio eam auem, qua significari simplicitatem, ac puritatem scribitur, ap~~posuerint. Pictura verò eius vasis~~ simulacrum refert. Nisi fortè; si tamen assentiri vulgatæ illi famæ, ac inueteratæ velimus, id eo tempore factum putemus, quo Vigilius est in sedem restitutus, conijcereque fortasse possumus, Theodorã resipuisse; Deo commonstrante hoc exemplo, quam procul à vera religione abfuerit. Nam Iustinianum quoque, scimus, aliquando sensisse cum Eutychianis, & ab Agathone Pont. Max. reuocatum de sententia. Cum itaque interessent sacris Iustinianus, & Theodora, vna cùm innumeris Proceribus, ac Matronis, frequentique propterea populi multitudine, Maximianus Archiepiscopus summa pompa ædem sacrauit, atque inter cætera, Diuinis Nazario, & Celso sanctissimum illud sacellum, de quo diximus, quòd valuis ex ære mirè sculptis, ac cælatis claudebatur. Sacello hæc erant inscripta.

Ardua consurgunt venerando culmine templa,
Nomine Vitalis sanctificata Deo;
Geruasiusque tenet simul hanc Protasius arcem.
Quos genus, atque fides, templaque consociant.
His Genitor natis, fugiens contagia mundi,
Exemplum fidei, Martyrijque fuit.
Tradidit hanc primum Iuliano, Ecclesius arcem.
Qui sibi commissum mira peregit opus.
Hoc quoque perpetua mandauit lege tenendum.
Hoc nulli liceat condere membra loco.
Sed quæ Pontificum constant monumenta priorum,
Fas sibi sit tantum ponere, vel simile.

Consecratum templum Iustinianus, ac Theodora egregijs muneribus exornauerunt, & confestim Iulianus Argentarius consecrationis mysterium, quod extat adhuc, vermiculato opere pingendum curauit.

Supra relatam de Columba potius fabellam, quàm historiolam esse iudico, ideo eam expungendam esse, existimo, cum apertè Iconismus ipse demonstret; nempe illud, quod in vasis medio propè Ianuam delineatum non columbam ostendit, sed aquam è medio in altũ prosilienté, quę recidendo inuersi crateris formam exprimit. Hęc colorum, vmbrarumque quidem varietate à pictura facilè efformari potuisset; At musiuo opere inexpressibilis fuit, de quo nos fusiùs diximus in cap. 12. nostri operis Vet. Mon. par. 1. Ideo Musiuarius meliori, quo potuit modo

modò, aquam è fistula surgentem, & ad quandam elatam altitudinem, in duas diuisam partes, ad surgentis latera decidentem expressit, vt ipsa clariùs ostendit figura sub num. 1. Hoc firmato, indagandum est, quid hoc nobile, vetustumque indicet emblema: De figuris in eo expressis, nulla dubitandi ansa relinquitur; cum celebres Scriptores in vnum conueniant, Theodoram, scilicet Imperatricem Iustiniani vxorem, cum famulatu repræsentare. Iconismum hunc refert clariss. Vir Du Cange in sua Costantinopoli Christiana, & ante ipsum Alemanus in sua ΑΝΕΚΔΟΤΑ, siue Arcana historia, vbi tantum ipsius Theodoræ refert imaginem. In huius historiæ explicatione tota difficultas in eo vertit, scilicet in vase, quod ipsa & laudatus Iustinianus Imperator deferunt. Diù ergo cogitaui, ne rem intentatam relinquerem, quid emblema hoc significare posset. Tandem duo consideratione digna mihi occurrerunt. Primum, quòd in Ecclesiarum dedicationibus Sanctorum requiruntur reliquiæ, & frequentius in altaribus, quòd innuit Venantius Fortunatus in suis carminibus de Dedicatione Ecclesiæ, & in honorem eorum, quorum ibi reliquiæ continentur. Citaui Venantiū Fortunatum, quia Synchronus cum eodem Iustiniano fuit, & fusiùs, legitur in libro Sacramẽtorum S. Gregorij, in ordine ad Ecclesiam dedicandam, nec non in recenti Pontificali, vbi sic legitur in Rubrica: *sanè præcedenti sero ante diem Dedicationis; Pontifex parat reliquias in Altari consecrando includendas, ponens eas in decenti, & mundo vasculo: cum tribus granis thuris: ponit etiam in eo*

A *chartulam de pergameno scriptam, de grossa litera, continentem huiusmodi reliquiæ sint ibi inclusæ, & ad cuius Sancti honorem, & nomen, Ecclesia ipsa, & Altare dedicantur.* Legitur etiam in eodem Pontificali processionaliter reliquias in Templum esse inferendas his verbis: *deinde procedit processionaliter cum Clero ad locum, in quo reliquiæ nocte præteritâ conseruatæ fuerunt, & deferatur* B *Chrisma vsque ad fores Ecclesiæ.* Et paulo post: *Tum Pontifex assumpta Mitra imponit incensum in Thuribulo, & fit processio hoc ordine: Procedunt duo Ceroferarij cum luminaribus. Deinde Crux. Tum Clerus cantans antiphonas subsequentes. Post hos Sacerdotes portantes feretrum cum reliquijs, & iuxta eos Thuriferarius continuò reliquias ipsas incensans:* Ex hac igitur narratione conijci potest, C ambo emblemata processionem solennem cum reliquiarum delatione indicare, vbi loco sacerdotum, qui reliquiarum feretrum deferunt, non feretrum, sed ipsa vasa reliquias continentia tam Imperator, quàm eius Vxor maioris honoris causa deferre conspiciuntur. Ad hoc etiam conijciendum adducor, quòd Processio incipit extra Ecclesiam, deinde eam ingreditur. Pro Ecclesiæ ianua, illa de- D signatur, vbi est fons, quem in Ecclesiæ atrijs antiqua fidelium deuotio construere solebat, ad similitudinem ritus illius Hæbreorum, qui labrum æneum in templo tenebant. In hoc enim fonte fideles priusquam Ecclesiam ad orandum intrarent, manus, faciemque lauabant. Vnde Sanctus Paulinus Episcopus Nolanus sic cecinit.

Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantumque manus lauat amne ministro.

Plura de hoc ritu refert eruditissimus Baronius ad Annum 57. num. 106. & sequentibus. Quod ianua illa esset Ecclesiæ, argui potest ex eo, quòd in Ecclesiæ ianuis vela suspendebantur, vt in præsenti conspicitur iconismo, & breuiter diximus in nostro opere Vet. Mon. part. 1. c. 1. & 2. & fusiùs infra dicturi sumus in Ecclesia S. Apollinaris, quando de Musiuo opere Palatium Regium repræsentante agemus. Reliquiæ verò, quæ deferebantur erant fortasse Sanctorum Vitalis Patris, & Geruasij, & Protasij filiorum, huius Ecclesiæ Patronorum. Et hæc de prima: modo ad secundam coniecturam.

Retulimus hucusque, præfata vasa sacras potuisse continere reliquias, nunc autem asserimus fortasse ipsa vasa posse illa repræsentare donaria, quæ in similibus ænceniјs offerri solent: expresè enim legitur apud Sozomenum lib. 2. cap. 26. quod Episcopi Hierosolymæ degentes, Ecclesiam in Golgotha, de Constantini mandato constructam, consecrarunt, simulque ornamenta, & donaria ab Imperatore transmissa, quæ in eadem Basilica, non sine ingenti stupore, spectabantur, adferrent; & in citato sacramentario S. Gregorij etiam legitur benedictio, quæ super munus, quod quis Ecclesiæ offert, impartitur.

Vltra superius narrata in posteriori hoc emblemate, animaduersione digna sunt, quod eadem Theodora caput cũ diademate ornatũ habet, de quo ornatu disseruimus in nostro opere Vet. Mon. par. 1. cap. 14. & 22. Item obseruatione dignæ videntur mulierum vestes, quæ adeò corpori sunt accommodatæ, vt omnes tegant partes, præter collum, faciem, & manus, ex quo inferri valet, quanto fuerit illorum temporum in mulieribus modestia. Imperatricis enim amiculi color, violaceus est. Circa limbum zona aurea, vt etiam vas, quod in manibus sustinet gemmis contextum; vestis verò est candida; pectus autem, vtpote etiam humeri, varijs vnionibus ornati apparent. Mulier, quam indicat numerus 2. Amiculum album, vestem violaceam præsefert. Zonæ verò, quæ prolabuntur ex auro gemmis inter distinctæ cernuntur. 3. verò vestem floribus distinctam aurei, veridisque colorum defert. 4. amiculo albo, veste verò floribus viridis coloris ornata, sudariolum in manibus tenet. 5. amiculum coccineum, vestemque itidem viridis coloris habet, ac sudariolum præmanibus gerit. 6. veste floribus aurei coloris texta induit. 7. & 8. figuræ vestes minimè conspicuæ sunt, sed sola spectatur facies. Duę aliæ mulieres ad Imperatricis dexteram, illa sub num. 9. alba, altera verò sub num. 5. coccinea vestibus indutæ apparent. Fons autem ex pario marmore videtur constructus, nec non velum ad ianuam album est, floribus conspersum. Hęc satis de hoc emblemate.

Huc vsque factas explicationes allatis figuris accomodare studuimus, cum Rubeus, ac Fabri ambo Rauennates in suæ patriæ decus, & gloriam idem asserant, nempe Iustinianum, & Theodoram supra laudatos præfatæ interfuisse Ecclesiæ consecrationi; in illorum etiam sententiam iuisse vide-

videtur eruditissimus Du Cange, in sua historia Byzantina, de Familijs Augustis Byzantinis; pag. 97. At si tempus ad trutinam reuocetur, narratum perlegemus, eodem consecrationis anno, scilicet 547. Iustinianũ Constantinopoli degisse, quod Nicolaus Alemanus in sua ANEKΔOTA, siue Arcana Historia Procopij Cæsariensis in notis ad pag. 34. lin. 27. animaduertit, vbi sic: In Italiam venisse Ciues Rauennates haud probare possunt; & si dedicationi Ecclesiæ S. Vitalis Iustinianum, cum Theodora credant interfuisse, nempe Anno post consulatum Basilij sexto, indictione decima, vt refert Hieronymus Rubeus lib. 3. Nam Theodora eodẽ illo anno, ijsdemq; diebus, Byzantij grauiter ęgrotans, suæque vitæ timens, in Italiam Belisario scribebat, de Ioanninæ illius filiæ, & Anastasij nepotis sui coniugio maturando, & tandem quarto nonas Iulias diem clausit extremum. Vide Procopium lib. 3. bell. Gotth. & hìc pag. 24. Theophanem ad annum primum, & vigesimum Iustiniani, & has notas ad pag. 24. Venit quidem Rauennam Iustinianus planè adolescens, eoque misus est obses ad Theodoricum Gotthorum Regem à Iustino auunclo exercitus duce, vt Theophilus Iustiniani præceptor exponit.

Quare huic Alemanni obiectioni responderi posse iudico, Iustinianum cum Theodora pręfato Anno 547. Constantinopoli degisse, concedendum esse; At non ita strictè, ac limitatè, vt per breue tempus, nempe per mensem circiter, ab eadem Ciuitate ipsi absfuerint; scilicet mense Aprilis, quo tempore Ecclesię consacratio celebrata fuit. Non obstat locorum distantia, nempe Constantinopolis à Rauuenna, quæ licet magna sit, nihilominus maritimum est iter, quod breuissimo quandoque completur tempore, quando venti propitij sunt, vt Verno accidere solet: quare peracta consecrationis festiuitate, illicò Iustinianus, & Theodora Constantinopolim rediere, quę post reditũ cæpit morbo detineri, ex quo postea decessit. Hęc mea coniectura; si benigno Lectori non arriserit, addo, quòd res difficillima sit, antiquissimæ Historiæ veritatem è tenebris eruere, eò magis, quo vna explicata difficultate, alia insurgit, nempe quod Iustiniani, ac Theodoræ facies, ambos in iuuenili ætate eos repræsentat. Et nihilominus præfato anno 547. Iustinianus erat annorum 64. & per consequens, etiam Theodoram prouectæ ætatis etiam fuisse, asserendum est. Quidquid igitur sit; allatas difficultates Eruditioribus explicandas relinquimus: cum contenti simus orta dubia indicasse. Hìc benignum Lectorem admonitum volo, si hasce tabulas cum illis ab Alemanno, & Du Cange allatis contulerit, pro certo habeat, meas fideliter, & iuxta prototypum fuisse delineatas.

CAPVT X.

De Ecclesia S. Mariæ in Cosmedin, in Rauennati Ciuitate, Anno 553. musiuo ornata opere.

INter antiquiores Ecclesias Vrbis Rauennæ, quæ flos Italiæ, firmamentum

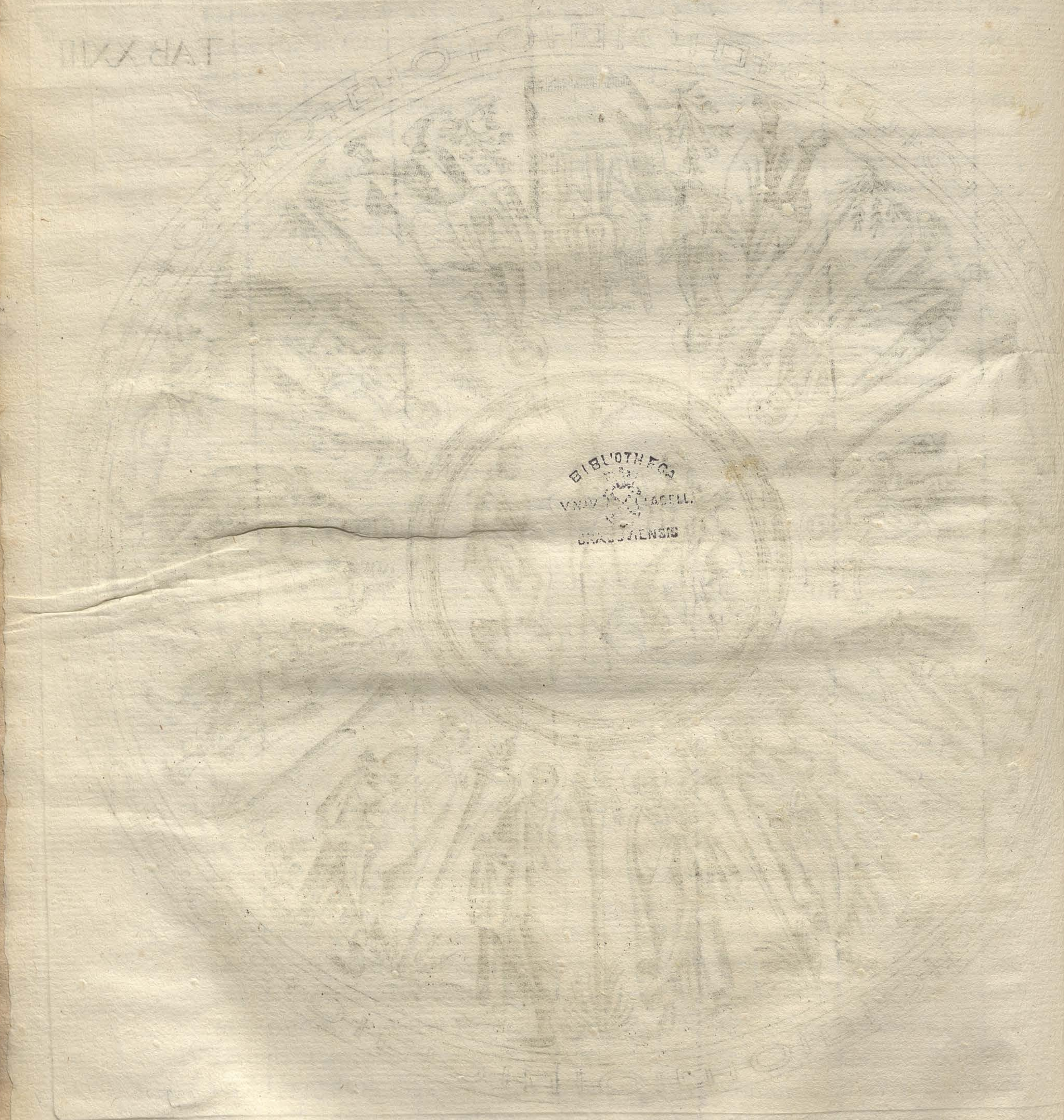
tum Romani Imperij, ornamentumque dignitatis erat, iure hoc annumeranda venit Sanctæ Mariæ in Cosmedin Ecclesia, sic à græco verbo Κοσμέω, quod orno significat. Quamobrem in Cosmedin, quasi in ornatu, propter eius miram pulchritudinem denominata fuit. De huius Ecclesiæ fundatione, sic sæpe laudatus Rubeus in sua Rauennatum historia lib. 1. narrat: *sub id tempus* (scilicet anno 201.) *Rauennę D. Theodoro Martyri, & D. Mariæ Virgini in Cosmedin* (ita eam Rubeus appellat) *templa ædificantur. Quod autem nunc D. Mariæ in Cosmedin vocamus, fons erat, quo aqua Sacri Baptismatis abluebantur pueri; sequentibus temporibus Theodorico regnante, ab Arianis, vt putant aliqui, extructus. Eius rei rota ex marmore, quæ in pauimento est, & D. Ioannis Baptistæ, Christum Deum Baptizantis imago in testudinis centro, argumento sunt.* Hæc de fundatione ab eodem Rubeo relata, modo ad Musiuum in eadem testudine formatum transeamus. Testudo hęc ad crateris formam extendebatur, reliqua ædificij pars octangularem præseferebat figuram, vt scribit Fabri in suis memorijs antiquæ Rauennæ, addens; Musiuum ab eodem Theodorico pro suorum Sacerdotum Arianorum vsu fuisse constructum; in eodemque S. Ioannis Baptistæ Christum Baptizantis, & Prophetæ Moysis, ac in girum duodecim Apostolorum imagines affabre insitæ circumspiciuntur, quas Rauennates putant, ab Archiepiscopo Sancto Agnello, qui vt placet eidem Fabri, in Episcopum creatus fuit Anno 553. post expiatam ab omni Ariana labe Ecclesiam, fuisse additas. Præstat nunc singulas eiusdem Musiui operis partes perpendere.

In huius crateris centro stat Christus Saluator Noster in medio Iordanis flumine, vmbilico tenus immersus; ad sinistram veluti in rupe eminet B. Ioannes Baptista, pelle cameli circumdatus, sinistrâ cambucam, dexterâ pateram aquâ plenam detinens[a], quam supra Saluatoris caput effundit, supra quod columba, Spiritus Sancti symbolum, alas expandit, radiosque gratiæ immittit. De huiusmodi per aspersionem, & immersionem Baptismi mysterio, egimus supra cap. IV. De sacris fontibus Baptismalibus similemque iconem retulimus in nostro opere Vet. Mon. par. 1. cap. 25. vbi egimus de Ecclesia S. Ioannis in Fonte huius ciuitatis Rauennæ. Ad dexteram Saluatoris stat vir quidam sedens, quem Moysem designare laudatus putauit Fabri: at iste sinceræ veritatis sensus non est; nam non Moysem, sed flumen Iordanem repręsentat; consueuit enim cæca Gentilitas fluminum capita binis cancrorum brachijs, quæ denticulatis forcipibus sunt instructa, ornare, at capillorum loco, arundinum frondes exprimere, nec non in manibus arundinem, iuxtaque corpus vas inclinatum aquam fundens ponere, quæ omnia symbola ad ipsa spectant flumina; nam cancrorum brachia propriè Iordanem fluuium denotant, cum fluuius hic æstiuis mensibus plenior factus, eodem modo, quo & Nilus, agros plurimos inundet, vt narrat Aristea, seu quidam alius Auctor ad Philocratem fratrem in historia 70. Interpretum. Sol enim quando ingreditur

TAB. XXIII

pag. 78

diturCancri signum, tunc verã inchoat
ęstatē; & cum ęstas calore abundet, &
aquâ etiam indicata per piscem cancrum
ostendat humidum, ex quibus
rerum omnium generatio resultat,
cum tota generationis vis non nisi in
humido, & calido consistat. Insuper
arundines ad fluminum ripas nasci solent;
vas ex quo aqua effluit, ipsum
amnem fluentem significat: & hæc satis
de hac figura. Modo exteriores consideremus,
ac incipiamus à numero I.
vbi gemmatum cernitur solium, supra
quod est puluinar, & supra hoc
gemmata attollitur crux: non valdè
absimilem retulimus iconem in cap.
22. nostri operis Vet. Mon. par. 1. vbi
aliqua de Crucę gemmata, & throno
exposuimus, ideò breuitatis gratiâ calamum
suspendimus, & benignum
Lectorem ad eundem remittimus locum.
Ad eiusdem throni sinistram
stat S. Petrus duas claues manibus
stringens, quę duę sunt illę claues,
quas Christus Dominus noster ei tribuit,
dum dixit: *Tibi dabo claues Regni
Cœlorum, & quodcunque ligaueris
super terram erit ligatum & in
cœlis, & quodcunque solueris super
terram erit solutum & in cœlis*, vt
Matthęus cap. 16. num. 19. scribit.
Ad dexteram verò prædicti throni est
S. Paulus volumen manibus gestans;
quid per volumen indicetur, nil aliud
esse puto, nisi illam doctrinam, quam
Christus ei infuderat, dum dixit: *Vas
electionis est mihi iste, vt portet nomen
meum coram gentibus, & Regibus,
& filijs Israel.* Aliqua etiam dicenda
essent, cur Sanctus Paulus â dextris,
& Sanctus Petrus â sinistris expressi
sint, prout etiã hodie in sigillis plumbeis,
quę Bullis Pontificijs appenduntur,
obseruatur, quę cum sit à pluribus
agitata quæstio; Ideo breuitatis
gratia prætermittitur; solummodo
sat sit indicare, B. Petrum Damianum
in Epistola ad Desiderium Abbatem
Montis Casini, Bellarminum Tom. 1.
lib. 1. de Rom. Pon. cap. 27. & quoad
Bullas Pontificias Pyrrhum Conradum
in sua Praxi Dispensationum
Apostolicarum, lib. 2. cap. 4. num. 7.
hanc fusè tractare quęstionem. Reliquæ
autem imagines cęteros decem
Apostolos repręsentant, qui coronas
aureas manibus deferunt, quasi in
actu oblationis. Similia ferè Hieroglyphica
retulimus in cap. 25. dicti
nostri operis Vet. Mon. par. 1. ideò
ne appareat nos velle refrigere crambem,
& cum gaudeant breuitate Moderni,
ad alia properamus.

CAPVT XI.

De Ecclesia S. Apollinaris in Classe Rauennæ, ornata musiuo opere, circa Annum 567.

EVntes in Vniuersum Mundum, prædicate Euangelium omni Creaturæ. Marc. 16. 15. Præceptum Domini Saluatoris Nostri est, suis Apostolis datum, quod cum B. Petri Apostolorum Principis cordi insitum esset, eidem ipse Dominus animarum tradidit curam: *Tibi dabo claues Regni Cœlorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in Cœlis; & quodcumque solueris super terram, erit solutum, & in Cœlis. Matt. 16. 19.* Volens propterea idem B. Petrus Dominicum mandatum executioni committere, quod per se ipsum facere non potuit, per alios exequi

exequi curauit. Beatum igitur Appol- A
linarem ad hoc explendum munus
Rauennam miſit; vt Verbi Dei Præco
eſſet; Iſte Apoſtolico obtemperans
mandato eadem in Ciuitate Euan-
gelicam promulgauit veritatem, il-
lamque ab Idolorum cultu reuocauit,
ac ad Chriſtianam conuertit fidem.
Tanti ergò beneficij ipſa memor Ci-
uitas, quatuor in eiuſdem Appollina-
ris honorem, diuerſis temporibus,
erexit Templa; quorum primum, B
& celebre eſt, quod in Claſſe denomi-
natur, de quo nunc ſermo; ſic dictum,
quia ibi Populi Romani Claſſis por-
tus erat, Portuſque nouus appellaba-
tur, vt fusè demonſtrat Cluuerius in
ſua Italia antiqua. De huiuſmodi
Claſſe celeriter perficienda, pulcher-
rima eſt Theodorici Regis epiſtola,
ad Abundantium Præpoſitum, apud
~~Caſſiod. lib. 5. Epiſt. 17. cuius~~ pars eſt:
„ Nunc prædictis rebus armamenta C
„ procura, Vela præcipuè alas na-
„ uium facientia, Linum Volatile,
„ quidam Spiritus currentium Cari-
„ narum, prænuntia mercium, au-
„ xilia quieta Nautarum, quorum
„ beneficio conficiunt otioſi, quod
„ à celerrimis auibus vix probatur
„ impleri. Hoc Iſis rati prima ſuſpen-
„ dit, cum per maria Apochran fi-
„ lium ſuum audaci fœmina pietate
„ perquireret. Ita dum Materna cari- D
„ tas ſuum deſideriũ feſtinat explere,
„ mundo viſa eſt ignota reſerare. At-
„ que adeo diuino nobis auxilio ſuf-
„ fragante, cuius virtutis eſt homi-
„ num Vota perficere, proxima die
„ Iduum Iuniarum ad Vrbem Ra-
„ uennatem congregatio Nauium
„ cuncta conueniat: quatenus res de
„ vicino fine gaudentes, ad pleniſ-
„ ſimum perducantur effectum. Sed
„ quoniam Dromonum numerum
„ Iuuante Deo cupimus ampliari, ſi
„ qua ligna fabricis eorum neceſſa-
„ ria per vtramque Padi Ripam po-
„ tuerint inueniri, nullo obſiſtente
„ iubemus abſcindi. Quia ſine præ-
„ iudicio Dominorum operi tantum
„ præſenti volumus iniuncta conce-
„ di. Mittat Padus noſter indigenas
„ Pelago Naues, & abies, quæ flu-
„ entis amnicis nutrita ſurrexit ma-
„ rinarum ſuperare cumulos diſcat
„ vndarum. Hæc Caſſiodorus: At
vnde diſceſſerat ſermo reuertatur.
De Laudati Templi fundatione, ſic
Rubeus in ſua Rauennati Hiſtoria
lib. 3. ad Annum 545. fatur. Per
„ idem tempus Virſicinus Archiepiſ-
„ copus Rauennas, Iulianum Argen-
„ tarium in Ædificationem Augu-
„ ſtiſſimi Templi D. Vitalis incum-
„ bentem, hortatur, vt ad vnius Pa-
„ troni Ciuitatis Templum, alterum
„ adiungeret D. Appollinari, & ge-
„ minata pietate ambos Rauenna-
„ tum Diuos Tutelares honore effi-
„ ceret. Id cum Iuſtiniano Argenta-
„ rius ſignificaſſet, & Cæſar fuiſſet
„ aſſenſus; ad Claſſem, vbi Templum
„ ignobile D. Appollinari exſtru-
„ ctum erat, maius ac Nobilius Tem-
„ plum edificauit, quod ad hanc
„ diem exſtat, ipſam egregij operis
„ admirabilem antiquitatem præſe-
„ ferens. Non me latet, hoc ab Nar-
„ ſete ædificatum pleroſque ſcribere,
„ ſed Ricobaldo, & alijs, Iuſtinia-
„ no per Argentarium, Argentario-
„ ue ipſi adſcribentibus, ego pluri-
„ bus de cauſis libentiùs aſſentior:
„ accedente ad hæc vetuſtiſſimo la-
„ pide in ipſo Templi medio, lit-
teris

TAB. XXIV

MOSES

HELIAS

SANCTUS APOLENARIS

MICAEL

GABRIEL

MATHEVS

A

B

pag. 81

" teris eius sæculi sculpto, in quo legitur, Maximianum Archiepiscopum Rauennatem, templum illud ab Iuliano Argentario mandato Vrsicini Archiepiscopi ædificatum, consecrasse. Blondus omnium sententia decipitur, qui de illustrata Italia scribens, id ab Theodorico ædificatum putat; Hæc Rubeus, qui paulò post ad annum 549. in supra relato lapide contenta sic refert.

" D. Apollinaris Sacerdotis Basilicam mandato Beatissimi Vrsicini Episcopi à fundamentis Iulianus Argentarius ædificauit, ornauit, atque dedicauit, Consecrante verò B. Maximiano Episcopo die nonarum Maij indictione XII. octies P. C. Basili.

Asserit autem Fabri in suis memorijs Rauennatum fundationem hanc factam Anno 545. ac quatuor post annos à Sancto Maximiano Archiepiscopo consecratam fuisse, vt ex supradicta inscriptione. Breuiter huc vsque Classici templi fundationem descripsimus, vt nobis laudatus suppeditauit Rubeus; modò ad Musiui operis enarrationem deuenimus, cuius exemplar sub oculis pono in Tabula XXIV. In cuius medio, ac Tribunæ summitate, in circulo Saluatoris imago veste violacei coloris induti, cernitur, vt figura 1. Ad eius dexteram S. Matthæus & S. Ioannes, vt figura 2. & 3. Ad sinistram S. Marcus, & S. Lucas, vt figura 4. & 5. omnes Euangelistæ sub animalium, ac Angeli symbolis, expressi sunt. Cur autem in hisce repræsententur figuris, diximus in nostro opere Vet. Monim. part. 1. cap. 21. & alibi, ideò ad alias explicandas Imagines calamum conuertimus. Sub hisce animalibus quinque ad eiusdem Saluatoris dexteram, sex ad sinistram oues delineatę cernuntur, erectis capitibus Saluatorem versùs gradum facientes: iuxta eas duæ apparent Ciuitates, à quibus ipsæ egrediuntur oues; quidue per Ciuitates indicetur, disseruimus itidem in dicto nostro opere Vet. Monim. cap. 21. & 23. nempe oues significare fideles; ciuitates verò vna Hierusalem, alteram Bethlem.

E nubibus egrediens manus apparet in ipsius arcus sublimitate, vt figura 6. quæ in alijs pariter Musiuis operibus obseruatur. Quid autem fideles per manum hanc significare intenderint, nobis patefacit Isaias cap. 66. num. 2. *omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt omnia, cuius summa potestas* Ieremias verò cap. 18. nu. 6. sic declarat: *sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea Domus Israel*; Quam auctoritatē B. Eucherius Episcopus Lugdunen. qui quinto floruit seculo, in lib. formularum spiritualium cap. 1. exponit: scilicet, Quòd *per manum Domini ipsius potestas demonstretur*. Idem etiam confirmat S. Prosper Aquitanicus in expositione Psalmi 118. Verbo Iob. Sacro huic symbolo aliud annectitur, nempè transfiguratio Christi Domini, in qua Moyses, & Helias adstiterunt, vt narrat Euangelista Matthæus cap. 17. n. 3. *& ecce apparuerunt illis Moyses, & Helias cum eo loquentes*. Christus ergò per crucem gemmatam, inter eos medium locum occupantem adumbratus est, quæ à circulo pariter gemmato, veluti corona circumdatur, cuius in superficie variæ dispersæ

effulgent aureæ stellulæ, vsque ad numerum nonum supra nonaginta, veluti Cœlum repræsentantes: in cuius summitate hæ perleguntur literæ. IMDYC. quas sic interpretor: Immolatio Domini Iesus Christi, quæ Immolatio ad B. Pauli Apostoli Verba, in epist. 1. ad Corinth. cap. 5. n. 7. refertur. *Et enim Pascha nostrum immolatus est Christus*. Ad explicationem hanc alludere videntur Voces, in eiusdem Crucis calce expositæ, scilicet, *Salus mundi*: itidem ad dexteram lit. A & sinistram lit. Ω, quarum prima Alphabethi Græci initialis est, secunda verò eiusdem alphabeti finis; quibus characteribus prisci fideles ipsum Deum figurabant, vt Euangelista Ioannes in Apoc. cap. 1. num. 8. & 22. num. 13. scribit: *Ego sum Alpha, & Omega, nempè principium, & finis*. Quamobrem hoc symbolum ad ipsum Christum crucifixum, & transfiguratum applicari, absonum haud esset. Nolo hìc sub silentio præterire explicationem, quam huic hieroglyphico tribuit Vitalis Aqueductius Monachus Cameldulensis in lib. M. S. qui in Archiuo Monasterij Classensis Rauennæ asseruatur, cui Titulus: *de ædificatione, & mirabilibus ædis Diui Apostolici Apollinaris in Ciuitate olim Classensi*; vbi pag. 3. sic scribit: liberatæ postmodùm per

A

„ Maurum XXXIV. Rauennati Ecclesiæ ex Romanornm iugo Reparatus XXXVI. suffectus est, qui fecit Sacrarium magnum, vt & hodiè visitur opere Emblematico, in cuius medio Crux eminet ornatu margaritarum fortissima, cæruleo colore, super quam hæ visuntur literæ tessellatæ XIDVC. denotantes vndecimo anno Imperatoris, vel Archiepiscopi quingentesimo nonagesimo quinto Saluatoris opus fuisse expletum. Circùm circà effulgent aurata sijdera XCIX. præfigurantia pecudes, de quibus in sacris Historijs legitur; sed & eadem circumdatur lapillis, gemmisque variantibus, in cuius medio Sudarium Christi visitur, diuina (vt fertur) arte fabrefactum: Inscripta hęc legimus Verba: Salus mundi. à dexteris effigies clara Moysis, à Sinistris verò Helię. In superiori parte, & inferiori, manus summi Dei, vt in Euangelio habetur, transfiguratū demonstrans Christum; Hic est filius meus dilectus. A dextero latere eiusdē S. Crucis ouis residet sola, à sinistro duę significantes Petrum, Ioannē, & Iacobū, Apostolos. Ab hac Aqueductij explicatione primò recedo in literarum lectione supra crucem expressarū, quoniam ipse legit XIDVC. ego verò iuxta exemplum mihi transmissum lego IMDYC. quod cum originali conferri curaui, ac fideliter delineatum fuisse, compertum fuit. Secundò Aqueductius Crucem, Sudarium nominat; quamobrem in hoc errasse etiam iudico; quoniam Sudarium illud lentiolum propriè dicitur, quod Sudorem detergit, quodque nos fideles Sudarium Veronicæ appellamus; in reliquis eidem Aqueductio assentimur. Hæc de delineato sacro spherico symbolo, eiusque adiacentibus figuris dicta sint satis. Itaque ad alias infra positas descendemus.

B

C

D

Subtùs circulo S. Apollinaris stantis Imago repræsentatur, qui brachijs eleuatis, & capite redimito, ac

ac veste, pallioque Pontificio albo, casulâ verò aureâ indutus stat.

In Area, à S. Apollinaris lateribus, veluti mons exurgit, arboribus, plantisque ornatus, super quem spatiātur aues. Ad eiusdem S. Apollinaris pedes sex ad dexteram, totidemque ad sinistram efformatæ sunt oues, duodecim Apostolos indicantes; vt innuit Matthæus cap. 10. n. 16. *Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum.*

Extra Arcum ad dexteram, expressa est S. Michaelis Archangeli figura, alba veste, pallioque violaceo auro intermixto, induti; veluti Labarum dextra extollentis. Ad sinistram est Angelus Gabriel, habitu coloris crocei circumdatus. Ad Michaelis pedes semidiruta imago est, quæ S. Matthæum, crocei coloris vestimentis indutum repræsentabat; vt epigraphes ostendit. Ad alteram partem simili modo semidiruta est imago, quæ adeò deformata cernitur, vt vix, an imago sit, dignosci permittat. Propè S. Mattheum, veluti tentorium extenditur, lit. A. indicatum, intrà quod octo pariter semidirutæ imagines apparent, Sacerdotalibus, Clericalibusque vestibus indutæ, quarum duæ caput diadematum præbent, alia thuribulum regit. Quid per has indicetur figuras, infrà ostendam.

Præter has imagines, alię sese offerunt in opposito angulo, lit. B. demonstrato vbi est Vir quidā barbatus, mensę insidēs, ac duo alij, & puer quidam stantes cernuntur. Ambo emblemata A. & B. laudatus Fabri in suo opere sacrarum memoriarum Rauennatum, part. 1. & hanc Ecclesiam sic describit: *Tota Tribuna nobili*

A *nobili Musiuo opere redimita cernitur cum effigie in vna parte S. Vrsicini Archiepiscopi, cuius æuo ædificationis Ecclesiæ initium fuit. In altera verò est imago Constantij Imperatoris, qui actu porrigendi librum priuilegiorum Reparato Archiepiscopo stat; quæ priuilegia ipse Reparatus ab illo Imperatore, ab Apostolica sede alieno, Anno 662. cum Constantinopolim accessisset, petijt, facillimèque obtinuit,*

B *quibus continebatur: Rauennatem Archiepiscopum, Romano Pontifici minimè subiectum esse.* Quod Fabri narrat, ex supramemorato Vitali desumpsisse, videtur; dùm ipse Vitalis sic recitat: *Iis temporibus, dum hæc construerentur, Reparatus Præsul Constantinopolim petijt, & ab Imperatore recessit votorum compos suorum; et si intentiùs oculis inspexerimus Imperatorem, tessellato ibi opere, Re-*

C *paratum comiter suspicientem, atque ei Priuilegia, pro liberatione Rauennatis Ecclesiæ confirmantem, procul dubio videbimus. Ad pedes Reparati hæc carmina compacta legimus.*

His igitur socius meritis Reparatus vt esset
Aula nouos habitus fecit, fragransque per æuum

Et ad caput Imperatorum legitur:

D *Constantinus maior Imperator Heraclij & Tiberij Imperatorum. Quæ quidem sic omnia habentur in Gestis Reparati &c.*

Allegatis enarrationibus acquiescere minimè annuo cum valdè de istis carminibus dubitandum sit, nullumque appareat vestigium, vbi nam fuerint, nullusque de illis scriptor mentionem faciat; vlteriùs si examinemus inscriptionem,

quæ super Imperatoris caput erat, vt vult Aqueductius, nullam habet significationem, quam plurimis obiectionibus demonstro. Qualis sit ille Constantinus Maior, & cur dicatur Maior, Aqueductius id minimè exponit. At subiungo, asserere fortasse voluit, senior, & si seniorem admittere, arbitramur, neque Constantinum Tertium filium Heraclij, qui Iuuenis erat, & quatuor tantum menses regnauit, â Nouercâ veneno sublatus. Quare dicendum est, fuisse Constantinum Pogonatum, qui â prolixa barba sic dictus fuit, ac duos fratres minores Heraclium, & Tiberium in Imperium adsciuit, quos posteâ necauit; propterea hunc esse Constantinum maiorem, fatendum est.

Secundò dico, quòd si hæc admittenda sit explicatio, dicendum est; Musiuum opus, non â Iuliano Argentario, tempore Vrsicini Episcopi fuisse factum, vt legitur in allata marmorea inscriptione, declaratque Vox illa *ornauit*; sed post Reparati tempora, & si post hæc tempora factû fuisse asseratur; respondeo, quod nulla penitus de hoc insigni opere extat memoria; quando autem secunda inscriptio admittenda esset (quod non approbo) aliquid in ea desideratur, nempè vox *frater*, quamobrem sic eandem legendam esse, puto: *Constantinus Maior Imperator, Heraclij, & Tiberij Imperatorum frater*.

Tertiò obijcio, quòd figura mensę accumbens, ex exteriori indumento, quod in pectore ligatum habet, Imperatorem minimè repræsentat; Imperatores enim latini chlamydem gestabant, quæ suprà dexterum humerum fibulâ alligabatur. Græci verò vtebantur veste Dalmatica, vt videre est apud Du Cange in suis Familijs Bizantinis.

Quartò obicio; mensam apparere cum cibis; quoniam visuntur in ea Vas ansatum, & duo panes, ac quid aliud.

Quintò nullum apparet signum, quòd Imperator aliquid porrigat adstanti, vt supramemorati innuunt Auctores: imò coniunctas habet manus aliquid tenens.

Sextò obicio indumenta Adstantium ita se habere, vt ex illis nemo arguere possit, quòd Episcopus sit.

Septimò dico, figuram ad sinistram sedentis demonstrare se eidem sedenti offerre puerum.

Octauò obseruo, in eadem figurâ sedente capillos admodum in longum protensos, quos breuiores, vix aures tegentes in Nusmimatibus, tam Constantinum Pogonatum, quàm alios Imperatores detulisse colligo, vt apud laudatum Du Cange in citatis Familijs Bizantinis videre, quisque potest.

His igitur obiectionibus, obseruationibusque factis, alia eidem emblemati dilucidatio requiritur, quæ vt clara sit, ab alto sermonis exordium sumendum est. Assero igitur, D. Agnellum ex Nobilissima prosapia Rauennæ ortum, eiusque Ciuitatis iam senio confectum in Archiepiscopum â Clero, & populo fuisse electum, quem Musiui operis Auctorem agnosco; quoniam ergà Catholicam Religionem, zelum, nec non Pâtriam suâ amorem ostendere volens, inter alia zeli, ac amoris pignora, quæ Posteris reliquit, ac de quorû extat memoria: hoc est, quòd Arianorum hæresim, â Theodorico Gothorum Rege,

Rauennæ

Rauennæ introductam, studuit pro A viribus extirpare, Templumque B. Georgij propè Argentam ædificauit, bonaque omnia à Gothis possessa, ac vsurpata Ecclesiæ Rauennati, ab Imperatore Iustiniano impetrauit restitui, Ecclesiasque omnes, ab ipsis Gothis detentas, ab omni Hæresis expiauit labe; pariterque Monasterium SS. Matthæi, & Iacobi in Classe, ac S. Marię in Cosmedin, nec non S. Mariæ in Cœlo aureo, ac S. Appollinaris B noui, mirificè Musiuis ornauit operibus; & in Metropolitana Ecclesia marmoreum suggestum construxit, nec non eandem Ecclesiam magna illa argentea Cruce, quæ adhuc seruatur, ditauit. Ex ijs igitur monimentis clarissimè deducitur, qualis, ac quantus B. Agnelli, in ordinandis, ditandisque Ecclesijs, peculiaris amor fuerit.

His animaduersionibus admissis, C alias probabiliores addere putabam. Ad quas fundandas operæ pretium exigebat, quod laudati Rubei Historiolam de Iustiniano Imperatore, antequâm Imperij habenas suscepisset, illiusque Rauennæ aduentum, referrem: Rubeus igitur ad Annum 526. præfatam narrat historiam, quam hìc integram exponimus, cùm eam in superiori Ecclesia S. Vitalis abbreuiatam retulerimus. Hoc loco (inquit D Rubeus) putaui non omittendum, quod scribitur in Commentariolo de ædificatione Templi B. Vitalis à Ioanne Petro Ferretto conscripto, & apud Cassinates eius Templi Monachos adhuc seruato. Id enim, licet penes me haud omnino constet, examinaui tamen non ingratum futurum ijs, qui varias veterum sententias amant. Scribitur itaque seditione oborta, Iustino trucidato, eius filium Iustinianum, quamquàm plerique ex sorore nepotem dicant, cum impuber esset, ab Nutrice tumultum fugiente, ne quid puero mali accideret, Naui impositum, Rauennamque deuectum, apud celeberrimum Mercatorem, & ditissimum, cui Iuliano Argentario nomen erat, diuertisse; Nutrice nihil patefaciente de stato pueri, ne si cognosceretur, hostes paterni, qui maximè valebant, interficiendum curarent. Iulianus, cum ei filius non esset, Iustinianum vnicè diligebat, puerum optimæ indolis, & suauissimis moribus, studuitque bonis literis imbuendum. Atque hoc pacto, quinque annos, apud Argentarium vixit Iustinianus, quo toto temporis interuallo, Bizantij nunquam pluisse, decidisse rorem, ferunt; Deo Religiosissimi Principis mortem, & innocentis pueri calamitosum exilium vindicante. Cum autem vti consueuerat, Nutrice sic edocente, nocte quadam, certa hora, hymnis Deum esset veneratus, ac cum versa Nutrix, quid inquit, fili mi, moraris, cum Sanctissimus Christi miles Vitalis quotidiè innumeris pęnè miraculis hìc sit Illustrissimus, quin votum illi nuncupes, si ad Imperium, quod tibi hæreditarium est, reducaris, te illi templum ad D. Sophiæ, quod est Bizantij, imaginem ædificaturum in hac Vrbe, in qua tam pacatè, ac tranquillè exilij calamitatem huc vsque traduxisti. Fecit Iustinianus, quod consulerat Nutrix, quamquàm quomodò vouere potuit tęplum

„ plum ad eius simulacrum, quod A Byzantij D.Sophiæ erat,cum nondum illud ædificatum esset. Ipse enim Iustinianus dum imperaret, Christo qui sapientia patris appellatur, admirabile templum Byzantij in Persicæ Vandalicæ, & Gothicæ Victoriæ monumentum, cum esset iam incendio combustum, vti testatur Procopius, restituit, ac ditauit; cuius figuram B. Vitalis templum augustissimum, ab eodem B ædificatum referre constat, atque idcircò plerique putant, duo templa vouisse,alterum Christo, si Diuina sapientia modum patefaceret, quo posset in Imperium restitui: D, Vitali alterum, si id sibi daretur eius precibus, alij verò D. Sophiæ Templum â Constantio Constantini primi Cæsaris filio ædificatum, â Iustiniano instauratum fuisse, affirmant. Sub id tempus Byzantij C imbrium tam diuturnam penuriã, vndè & fames acerrima, & rerum omnium indigentia prodijt, in scelera, quibus Illustrissimum Principem, aut interfecerant, aut interfici permiserant reijcientes, futurum rati, vt Deus placaretur, si filium eius, aut ex sorore nepotem quærerent, & in Imperium reducerent. Legatos varias in regiones emittunt, qui adolescentem diligenter D perquirant; inter eos principem locum habuerunt, qui venerunt Rauennam, quòd facile factu putarent in longè omnium nobilissima Vrbe, vt moraretur, hùc igitur cum accessissent,& per omnem Ciuitatem aduentus sui causam inuulgassent, Argentarius, qui Adolescentem nouerat, egregia præstantique indole, nescio quid Augustum præseferentem, ad Legatos rem omnem defert, de qua cum multus vtrinque sermo habitus esset, inter eos tandem sic constituitur, vt postridie domum Argentarij coenatum se conferant; facultatem habituros, vt libuerit Iuuenis mores,indolem,ac formam speculari. Quòd cum fecissent, iam accumbere parerent, accessit Iustinianus,manibus aquam infundens, quòd semper præstanti elegantia consueuerat, illum, cum esset intuitus, diligenter vnus ex Legatis, qui puero, viuente Iustino, familiaris fuerat, nouit Iustinianum esse, & confestim ingenti gaudio vocem tollens,prouoluitur ad eius pedes, eumque Cæsarem prædicat; vndique ab Rauennatibus certatim concurritur. Sed Iustinianus, vt erat ingenuo pudore, moderatè se gerere,renuere Cesaris Titulum; sibi satis futurum, si in Patriam, omnium bonorum consensu, reditus tuto pateret. Obortas præ gaudio lachrymas non continent Nutrix,Iulianus Argentarius,& Ecclesius Archiepiscopus: Hanc narrationem, quam Rubeus ex supramemorato Ioanne Petro Ferretti descripsisse fatetur, puto Ferrettum ex antiqua consarcinasse traditione.

At quam fallax, pronusque ad errores sit ignarus vulgus, experientia rerum magistra abundè docet, nam veritatem opprimit, nec vllam defert certitudinem, vt allata Ferretti id nos docet historia, siue potius fabula, cuius nullus meminit Scriptor, ideò tanquàm fabularum congeries excipienda est, Hanc ad trutinam adducamus

ducamus; Quandonam igitur Iustinus trucidatus fuit ex vulnere sagittę in bello pedi infixæ; Iustinianus quomodo Iustini tempore viuebat Impuber, cum natus esset Anno 583.& Cęsar declaratus á Iustino Anno 527. sicque tunc ætatis annorum 44. quid dicendum de annis quinque, quibus Iustinianum Rauennæ permansisse narratur; cum statim defuncto Iustino, Iustinianus liberè Imperij habenas susceperit, quos per menses quatuor antea ipso viuente Iustino regebat. Quid dicendum de pluuia, fame &c. de quibus Chronologi silent? Quin plures alias animaduersiones adducendi mihi liber esset campus, at breuitatis gratia omitto. Supradictam igitur historiam, primâ fronte vt veram admissam, nunc fabellam ex supra indicatis affirmo. Quamobrem ad alia excogitanda animum addixi. Obidque ex narratis desumpsi argumentum sequentem concinandi historiam, quæ ipsum declarat emblema, hocque illam confirmat. Dico igitur: Anno 448. Iustinum ortum fuisse in Illirico, cuius Natales Procopius, cum eodem Iustino Syncronus, in sua Anekdota historia sic narrat. Byzantij Leo summam habebat Imperij, cum tres in Illyria nati, exercendisque agris assueti Adolescentes Zimarchus, Ditybistus, & Iustinus (cuius Bederiana patria fuit)summæ, quâ domi pręmebantur egestatis vitandæ causâ, militiam sequuntur, pedibusque Byzantium veniunt, reiectis post terga sagis, in quibus pręter secundarios panes, nihil eis, quod reconderent, ex re domestica fuit. Numeris militaribus inscripti ab

A „ Imperatore; vtpotè egregiâ corporis formâ conspicui, ad Regiæ custodiam seliguntur. Imperio deindè potitus Anastasius, in Isauros, qui arma sumpserant, florentissimum immittit Exercitum, quem Ioannes Gibbus ductauit. Is Iustinum criminis reum includit carcere, postridiè statim capite plectendū. Verùm vt Dux ille narrare solebat, à proposito deterretur, viso

B „ per quietem sibi, qui proceritate, ac reliquo corporis habitu pręstantiùs quid homine pręseferret, iuberetque dimitti, quem pridiè tradidisset custodiæ. Ille somno excitus non magni ducit, quæ in somno visa forent, nocteque in sequente, iisdem in quiete visis & auditis, ac nihilominùs neglectis; tertiò ab eadem illa specie atrocioribus minis exagitatur, vt dicto pareat:

C „ Nam hoc inquit, homine huiusque propinquis opus cum primis erit, quando ira mihi mox concitabitur. Sic mortem euadere Iustino contigit. Tempore deinde procedente, magnam is consequitur potentiam, Prætorianis militibus Pręfectus ab Anastasio Principe. Hæc de Iustino Procopius, modo meam prosequor narrationem Iustinianus natus ex Iustini sorore nomine Vigi-

D lantia, seu Bicheniza, in Oppido Taurusio in Illyrico; Anicio Fausto V. C. sine Collega Consule, scilicet Anno Vrbis conditæ tunc recurrente 1235. Christi verò 483. Patrem habuit Sabatium, ab Illyricianis Istokum appellatum, cuius soror nupta erat Selimiro Dalmatiæ, & Seruiæ Regi. Educatus deinde fuit in Ciuitate Bederiana. Anno 517. Iustinus electus

ctus fuit Imperator,qui postea 5.Aprilis A Anni 527. Iustinianũ Cæsarem declarauit, quo tempore ipse Iustinianus erat ætatis Annorum 44.

His præmissis, Nicolai Alemanni, eruditissimi Viri, notas obseruo in Anekdota historia laudati Iustiniani, vbi ad pag.43.lin.27.inquirit,anIustinianus Rauennæ fuerit, concluditque ibidem planè Adolescentem fuisse, ibique missum in obsidem ad Theodoricum Gothorum Regem à Iustino B Auunculo, tunc exercitus Duce, vt Theodosius Iustiniani Præceptor exponit. Ex hac Alemanni animaduersione quæro;quonam Anno hæc acciderit legatio, siue missio; & colligo, id contigisse Anno 497. quo Theodoricus, Anastasio Imperatori, pro procuranda pace pulcherrimam scripsit Epistolam, quam refert Cassiodorus lib. 1. Epist. 1. eamque citat Baronius ad Ann.493. sed in variorum C notis, quæ sunt appositæ ad eandem Epistolam, in operibus Cassiodori, animaduertitur, à Theodorico interemptum fuisse Odoacrum Prędecessorem suum in Regno, Albino V. C. Consule, Anno scilicet Christi 493. Imperij Anastasij secundo; Eandem verò Epistolam aliquot post Annos scriptam videri. Quare stante hac animaduersione, supradictam Epistolam reijcio ad Annum 497. quo D tempore Iustinianus agebat Annum 14. Idque infero ex supracitati Theodosij auctoritate,qui penè Adolescentem fuisse Iustinianum scribit, tempore quo, is ab Auunculo in obsidem missus fuit. Post hæc aliud insurgit dubium dilucidandum: an scilicet, qui mensæ accumbit, sit Theodoricus, cum proceræ staturæ appareat. Talis autem ille erat, vt narrat Aimonius de Gestis Francor. lib. 1.cap.10. & Sidonius Appollinaris lib.1. Epist. 2. vbi tam corporis, quàm animi qualitates fusiùs describit; quæ adamussim figuræ nostræ adaptari possunt. Qui ad eius stat dexteram, Legatum esse opinor,à Iustino tunc Duce missum, pro componenda pace, qui aduenientem obsidem sinistra manu Theodorico indicat, quasi dicens: Obsidem, quem vides, est Iustini Ducis ex Sorore Nepos. Ad sinistram stat idem Iustinianus Adolescens, cui adhæret Theodosius illius Præceptor. Non obstat, quòd ab aliquibus obijci possit, verosimile minimè esse, Theodoricum Regem voluisse Legatum admittere, dum mensæ accumbebat; sed facilè dubium euertitur, nam Legatus pro componenda pace, iam ab aliquo tempore Rauennæ commorabatur, & inter alia pacis pacta, illud erat, quod Obsides darentur; Quamobrem statim atque Rauennam Obses,ex parte Imperatoris accessit, illicò eundem ad Theodoricum Legatus duxit;ille licet mensæ accumberet, Legatum cum Obside introduci,permisit. Erat enim Theodoricus in omnibus suis actionibus valdè sollicitus, vt eum describit citatus Sidonius Appollinaris. Ijs expositis, genuinam emblematis explicationẽ me patefecisse, autumo;si metam attigerim, tu benigne Lector iudicare poteris.

In opposito emblemate semidiruto signato lit.A. ex parietinis deduco; Ecclesiæ consecrationem, à Maximiano Episcopo Rauennate factã, procul dubio ostendere. Quare concludo B. Agnellum, eiusdem Maximiani

miniani successorem, huius Musiui operis Auctorem fuisse, qui sicut suum zelum, & amorem in ædificandis, ornandisque Ecclesijs contestatus est (vt infrà patebit) ita etiam in hoc Classensi Templo patefecit; & quod animaduersione dignum existimo, illius erat præcipua cura, vt illorum perennaret memoria, qui Rauennatem Vrbem aliquo illustrarunt beneficio, siue actione; Quamobrem hæc Iustiniani in Obsidem Rauennam missi Musiuo opere exprimi duxit.

CAPVT XII.

De S. Apollinare Nouo Rauennæ, ac illius Ecclesia, Musiuis decorata Picturis circa annũ 570.

QVantus fuerit, ac semper creuerit Rauennatum erga B. Apollinarem cultus, quantaue deuotio manifestè deducitur ex Ecclesijs in eiusdem Sancti honorem constructis. Quatuor enim eadem in Ciuitate spectantur, quarum prima, antiquiorque omnibus Ecclesia Sancti Apollinaris in Classe est, de qua iam in superiori cap. XI. disseruimus. Secunda S. Apollinaris Noui, de qua nunc sermo: Duæ aliæ pariter extant. Vna sub S. Apollinaris in Vcelo, altera S. Apollinarini, nempe S. Apollinaris parui, à paruo ædificio ita denominata: Has duas posteriores, vtpotè musiuis carentes operibus, & ad institutum nostrum minimè pertinentes, præterimus. In huins Sancti honorem, viginti alias Ecclesias diuersis in Ciuitatibus constructas enumerat Fabri in suis Memorijs sacris Rauennatum, inter quas hìc Romæ,

A duas fuisse enunciat; Vna autem tantùm adhuc extat. Iure igitur Rauennates talem, ac tantum huic Sancto exhibuerunt honorem; cum eorum fuerit Pater, nempe eos ad salutem regenerauerit; tùm etiam quia ab alijs maximus eidem Sancto fuerit tributus honor.

Ecclesiam igitur S. Apollinaris Noui, à Theodorico Gothorum Rege fundatam, ac in honorem S. Martini simul dicatam, atque in Cœlo aureo appellatam fuisse, narrat laudatus Fabri; quam postea Episcopis Arianis pro eorum Cathedrali ipse Theodoricus Arianus assignauit. Successiuè Iustiniano Imperatore permittente, ab omni Ariana superstitione, omnia simul alia templa, ab eisdem Arianis occupata, purgata fuere. Hæc eadem Ecclesia ad verum Dei cultum ab Agnello Archiepiscopo sic traducta, Musiuoque, ac mirabili opere picta, diuersisque Martyrum, Virginumque imaginibus ornata fuit circa ann. 570. tradit idem Fabri. Inter has imagines, supra ianuam, egredientibus sinistrorsum, ipsius Iustiniani Cesaris apparet musiua effigies, quam referimus in annexa Tab. XXV. Alia verò musiua opera sequentes ostendunt Tabulæ. Illa XXV. ad dexteram ingressus, multa, variaque repræsentat, quæ pro maiori Lectoris intelligentia in tria diuido segmenta. Primum igitur, siue superius in duodecim, aut potiùs in tresdecim, diuiditur quadrata, in quibus musiuo opere exprimuntur, veluti semithola strijs ad conchæ formam inter distincta, in quorum singulorum summitate parua eminet Crux: ab huius lateribus duæ sunt aues, quas Colum-

bas autumo; ex eadem summitate suspensæ coronæ pendent. Quid istæ indicent picturæ, in explicatione laborandum minimè esse affirmarem, cum similia Ecclesiarum ornamenta ad Musiuarij placitum, vt plurimùm efformentur. Nihilominùs cum possint alicuius mysterij symbola esse, & non nulla etiã conijciendi materiam suppeditent; ideò aliquas indicare, non desistã, explicationes. Columba igitur plurima indicat, nempè dilectionem, Charitatem, Innocentiam, Puritatem, Mansuetudinem, Gemitum, & similia; munditiei Columba est amica; & cum Oliuæ ramo pacis indicium demonstrat; quandoque Spiritus Sancti symbolum repræsentat. In hoc verò hieroglyphico cum Columbæ propè Cruce stent; pro Apostolis accipi possunt, vt innuit S. Paulinus Ep. 12. ad Seuerum.

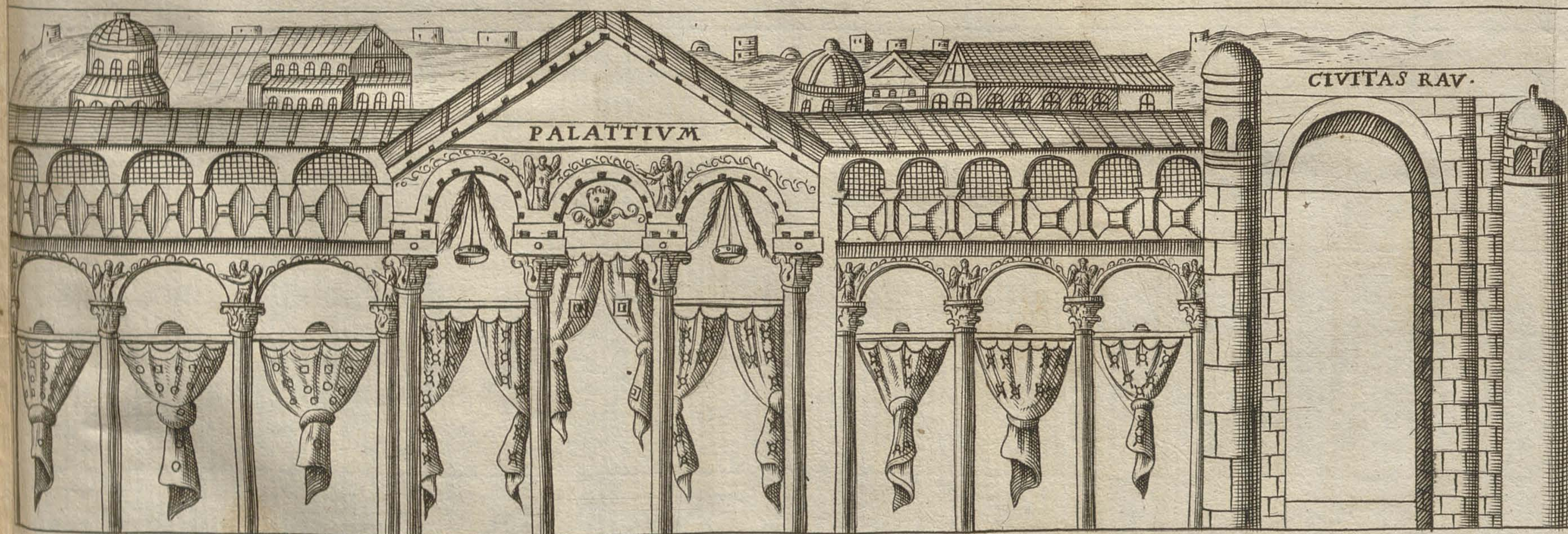
Crucem corona lucido cingit globo;
Cui coronæ sunt corona Apostoli,
Quorum figura est in Columbarum choro.

Corona autem suspensa nihil aliud significat, nisi ornamentum, siue lampadem, coronam denominatam. De huiusmodi coronis sepè fit mentio à Bibliothecario in diuersis Romanorum Pontificum vitis, & signanter in vita B. Siluestri; vbi: *Constantinus obtulit coronas quatuor, cum Delphinis viginti, ex auro purissimo, pensantes singulas libras quindecim*. Et infra: *obtulit coronam auream ante corpus B. Petri*. Quare facilè conijci potest ab huius Imperatoris donarijs, morem hunc, in Ecclesijs coronas suspendendi defluxisse. Itidem in Leone III. legitur: *Fecit coronas habentes, vna cla-*

A *materios argẽteos* (potius Remasterios, nempe ornatus) *subter pendentes septem, & triginta*. Idem, *fecit coronas ex auro purissimo inclitis Christi, & sanctorum vultibus refulgentes iuxta altare B. Petri læua dexteraque pendentes cum catenulis aureis, bullis, gemmisque praxinis decoratas*. Huiusmodi coronarum forma adhuc appicta visitur in Ecclesia S. Clementis de Vrbe in quadam antiqua imagine, ad B læuam ingredientium. Inoleuit mos, etiam antiquitùs apud Imperatores Græcos duas lampades deferendi coronatas, quæ à Balsamone Στεφανώματα appellantur; per hanc ceremoniam, idem asserit Auctor, indicari ad Imperatoriam, seù coronatam Maiestatem, rerum diuinarum, & humanarum curam spectare; Vnde sanctissimus Pontifex Nicolaus I. de hac auctoritate, quam sibi vsurpare C volebant Imperatores, sic Michaelem Græcorum Imperatorem in ep. 8. ad eundem datâ redarguit. Desinant ergo, rogamus, temporibus
„ vestris quidam per occasionem,
„ perturbationem Ecclesiasticam
„ præcipitanter appetere, & quæ non
„ liceat ambire: alioquin, & quod
„ malè appetiuerint, non perfruen-
„ tur, & ipsam quoque Christiani-
„ tatem (nisi resipuerint) prorsus
D „ amittent. Vos autem, quæsumus,
„ nolite præiudicium Dei Ecclesiæ
„ irrogare: illa quippe nullum
„ Imperio vestro præiudicium in-
„ fert, cum magis pro stabilitate
„ exoret, ipsius ęternam Diuinitatẽ,
„ & pro incolumitate vestra, & per-
„ petua salute iugi deuotione prece-
„ tur. Nolite, quæ sua sunt, vsurpa-
„ re: nolite quæ ipsi soli commissa

sunt,

PALATTIVM
CIVITAS RAV.

„ sunt, velle surripere: scientes „ quia tantò nimirum à sacris debet „ omnis mundanarum rerum Administrator esse remotus, quantò „ quemlibet ex catalogo Clericorum, & militantium Deo, nullis „ conuenit negotijs sæcularibus implicari. Denique hi, quibus tantùm humanis rebus, & non diuinis præesse permissum est, quomodo de his, per quos diuina ministrantur, iudicare præsumant, penitùs ignoramus. Mos etiam fuit, vnicam huiusmodi lampadem deferendi ante Patriarcham, signum tantùm illius spiritualis curæ; sic etiam Imperatrici vnica præibat, quia ad eam non nisi humanarum rerum cura spectabat. De huiusmodi lampadum, ante Imperatores delatione docet etiam Belgij lumen Lipsius in Excursibus ad Tacitum, lib. I. Annalium, inter Principum insignia fuisse. Narrat etiam eruditis Du Cange in sua Constantinopoli Christiana lib. 3. n. 43. Imperatores Græcos in Æde Sophiana coronari consueuisse ex illis corollis, quæ supra sacram mensam pendebant, quæ peractâ solennitate in suum remittebantur locum, cuius ritus origo Constantino Magno tribuitur. De huiusmodi Coronis pendentibus legitur etiam apud laudatum Bibliothecarium in Vita Leonis IV. Papæ, vbi: *Nam, & super ciborium obtulit coronas quatuor, & Calices sexdecim ex auro mundissimo.* Plura si curiosus Lector desideret, adeat eundem Du Cange loco citato. Quòd huiusmodi coronæ in nostro Musiuo expressæ, illas Imperatorias repræsentent, ambigendum minimè est; si enim diligenter animaduertantur, gemmatæ conspicientur, cum ad

A fasciæ formam formatæ sint, quæ vnionibus, ac gemmis distinctæ erant; cuius fasciç exemplar retulimus in nostro opere Vet. Monim. parte prima cap. 14. fig. 12. 13. & 15. In penultimo huius segmenti quadrato triclinium, siue potiùs cęna cernitur: dixi triclinium, quia hac in figura apparent Cęnantes, more antiquorum, in lecto prostrati. Quid iconismus iste ostendat, memet fallere, minimè puto; si asseram, Dominicam illam cęnam exprimere, de qua Euangelista Ioan. cap. 12. num. 1. & 2. *Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo.* Hoc tantùm quadratū à temporis ingluuię superest intactum; cum alia quadrata, etiam musiuis operibus olim ornata, fuisse deducatur ex opposita facie, de qua infra.

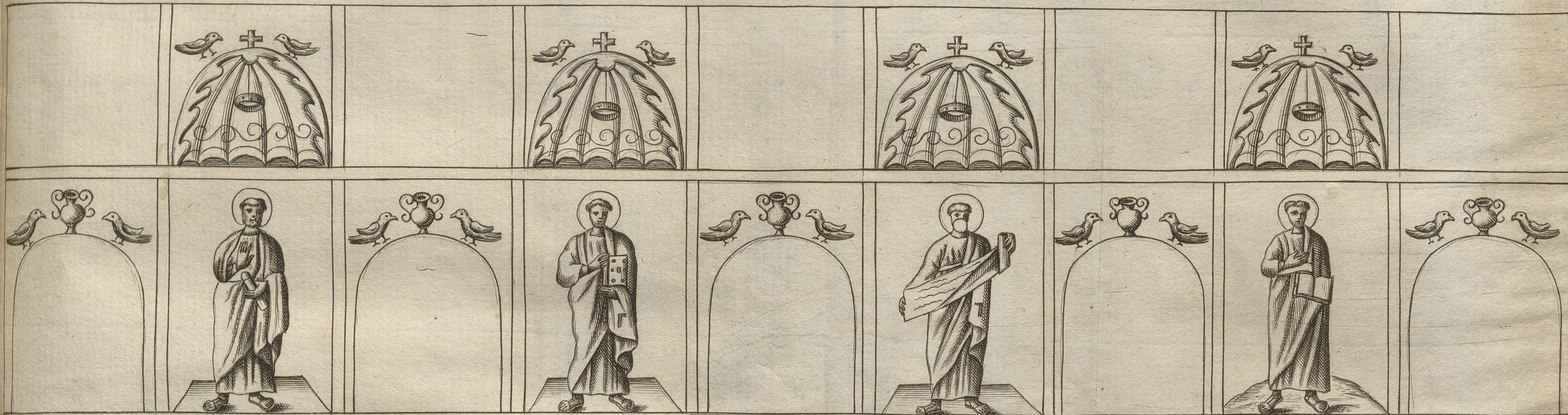
In secunda sectione nouē visuntur fenestræ, in harū singularū arcus summitate, ansatum apparet vas, ac ad huius latera duæ cernuntur aues, siue Columbæ. Ea fuit consuetudo apud priscos Fideles, huiusmodi vasa cum auibus appingendi, vt videre est in diuersis lapidibus sepulcralibus ab Aringho in sua Roma subterranea allatis. Quid hoc adumbret hieroglyphicum, Sancti Patres nobis explicant; Nàm S. Paulus 2. ad Corinthios, cap. 4. num. 7. scribit. *Habemus enim thesaurum in vasis fictilibus.* Vasa enim fictilia corpus humanum significant; si aues erant Columbæ, per has animæ Innocentia, & simplicitas exprimebantur, vt nuper diximus, ac innuit Cęsarius V. C. seu vt exponit

 Tertullia-

Tertullianus de Monogamia. *Est auis* A *non tantùm innocua, verum, & pudica.* Quandoque etiam Columbæ loco, expressa fuit Turtur, quæ animi, & Corporis pudicitiam innuit. Quare mirum non est, si postea Fideles etiam in Ecclesiarum ornatum, illos transtulerint. Inter fenestrarum interstitia quatuordecim exhibentur imagines talaribus vestibus, pallijsque indutæ, in quarum fimbrijs, monogramma, siue signum [symbol] cernitur; de B quibus disseruimus in cap. 13. dicti nostri operis Vet. Mon. par. 1. Nonnullæ ex eisdem imaginibus librum clausum, aliæ apertum, aliæ verò volumen clausum, aliæ semiapertum, aliæ verò extensum præmanibus tenent; quales autem personas istæ repræsentent, diuinare minimè valemus. Puto siquidem Sanctos Patres, tàm Noui, quàm Veteris Testamenti significare, & fortasse eorum nomina C etiam inscripta aderant, vt in tertio segmento infra declarando; sed illa Pictor, tùm ob vetustatem, tùm etiam ob altitudinem transcribere, minimè potuit. Igitur satis de hoc secundo; modò ad Tertium.

In Tertij segmenti principio, aliquid deesse cernitur, quod temporis voracitas deglutiuit; & fortasse pars Ciuitatis Rauennæ expressa erat, cum inter eiusdem musiui operis, quæ supersunt partes, eiusdem Ciuitatis por- D ta recognoscatur, vt inscriptio in eius summitate posita declarat, Ædificiorumque summitates, ac tecta demonstrant; sequitur deinde Palatij facies, vbi etiam Epigraphes, *Palattium*, quæ vox duplici T. expressa est, contra Orthographos, qui vnica tantùm litera *t* scribere solent. Si quis de hac Orthographia scire cupiat, adeat Vossium in suo Ætymologico, vbi plura adinueniet; hæc tantùm indicare duxi, ne aliquis Sciolus aliquam inscitiæ notam quoad Orthographiã nobis inurere audeat.

Palatium hoc, indicat Fabri supracitatus à Theodorico fuisse constructũ, cuius nobilissimi Ædificij adhuc supersunt parietinæ. At Fabrum malè opinatum esse, arbitror, si fides Sigonio præstanda sit: is enim in sua historia de Occidentali Imperio, ad Annum 493. narrat, Teodoricum Rauennæ obsidionem laxasse, ac primum, Classem inijsse oppidum; deinde tertio Nonas Martij Episcopo, cum Clero, & Sanctorum Reliquijs, obuiam prodeunte, à suis Regem acclamatum intrasse, ac secum Odoacrem in Palatio, quod Hilautum appellabatur, amicè, familiariterque habuisse. Ex hac igitur Sigonij narratione clarissimè apparet, Palatium Rauennæ iam ante fuisse, quàm ad eandem Ciuitatem ipse accederet Theodoricus, ac idem Palatium esse puto, quod in præsenti exprimitur Musiuo. Vlterius Cassiodorus, eiusdem Theodorici à secretis, in Ep. 10. lib. 3. ad Festum datâ, eundem, refert, Theodoricum, præfato iniunxisse Festo, vt marmora, quæ de Domo Pinciana erant deposita, ad Rauennatem Vrbem dirigeret: & in ep. 6. lib. 1. Agapito Præfecto Vrbis directa elicitur causa, ob quam huiusmodi marmora, Rauennam mitti voluit; nempe ad Basilicæ Herculis constructionem. Rubeus verò accuratissimus suæ Patriæ scriptor, nec vllam de huiusmodi Palatij constructione mentionem facit. Si autem Rauennæ traditio sit,

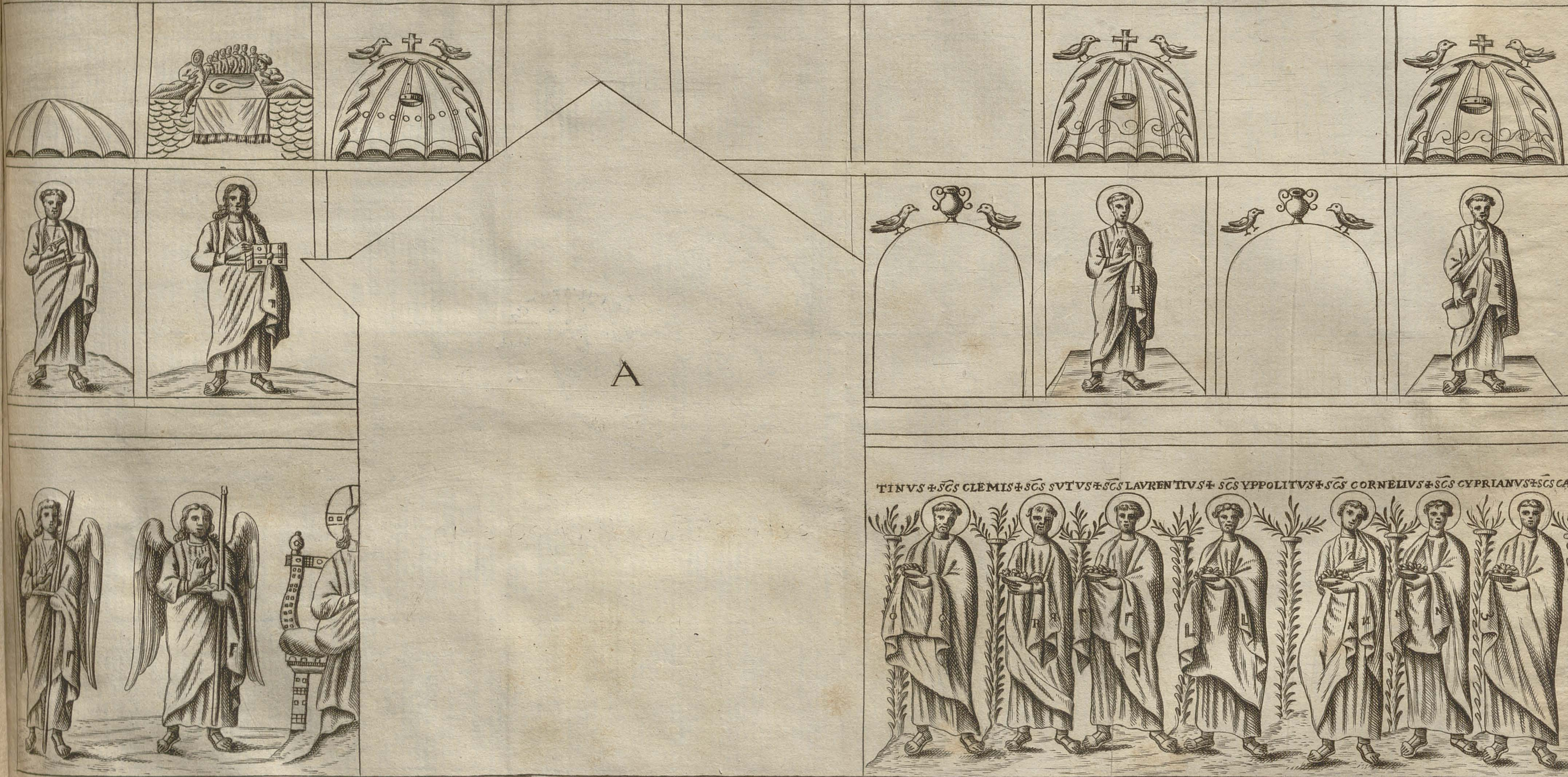

IANVS ✠ SCS IOHANNIS ✠ SCS PAVLVS ✠ SCS VITALIS ✠ SCS GERVASIVS ✠ SCS PROTASIVS ✠ SCS VRGINVS ✠ SCS APOLINARIS ✠ SCS SEBASTIANVS ✠ SCS DIMITER ✠ SCS POLICARPVS ✠ SCS VICENTIVS ✠ SCS PANCRATIVS ✠ SCS CRISOGONVS ✠ SCS PROTVE ✠ SCS
✠ SCS SABINVS

tio sit, quod vbi sunt parietinæ, ibi fuerit Theodorici Palatium, minimè per hoc euincitur, idem Palatium à dicto Theodorico fuisse constructum. A mora enim, quam in eodem iste Rex fecit, non autem à constructione, denominationem Palatij Theodorici, sumpsisse, arbitror.

De hoc itidem Palatio Blondus Flauius in sua Decade 1. Histor. lib. 4. sic scribit. Sed illis in omnibus, siue „ sacris Ædibus, siue porta, & Pa- „ latio illud est cernere admiran- „ dum, quod ad omnes aditus, qui „ portæ aureæ, & ædi Sancti Vitalis „ bini, palatio autem quaterni erant, „ nec ligneæ, nec æneæ, nec ferreæ „ erant valuæ: Sed in ea, quam Re- „ gum gentis Gothicæ iustitia, & „ potentatus præstabant securitate, „ cortinula, vt appareat aurea, „ quam velum appellare consueue- „ runt, pro valuis, & foribus vte- „ bantur: indicant præter picturam „ harpagunculi ex ære, qui in sum- „ ma parte ostiorum, quæ habere „ diximus bina S. Vitalis ædem, adeò „ tenues sunt, vt constet eos nihil „ præter cortinulam sustentasse. „ Quamquam qui gesta Romano- „ rum, siue Principium priscis scrip- „ sere temporibus, partes ædium di- „ uersas, exprimere volentes, pri- „ mum, secundum, & tertium ve- „ lum, à simili clausura dicere, con- „ sueuerunt.

Quod Blondus de velis indicat; Hos etiam scripsimus in nostro opere Vet. Mon. par. 7. cap. 7. Vbi non nulla attulimus exempla. Aliqua etiam hic pro maiori comprobatione addere non incongruum erit. Ælius Lampridius in Alexandri Seueri vita scribit, A quòd iste Imperator, *salutaretur, quasi vnus de Senatoribus patente velo Admissionalibus remotis, aut solis ijs, qui ad fores fuerant*; nempe Ianuæ cortinis non erant clausæ, sed apertæ, & ipsæ eleuatæ, vel constrictæ, vt faciliùs cuique præberent aditus; non aderant Præfecti cubiculi, aut alij, qui admitterent, sed solummodo Ianitores, qui Ianuis assistebant: ac apud Bibliothecarium in vita Siluestrij PP. B legimus: (Fuit iste Pontifex cum Teodorico synchronus) quòd Belisarius Romæ degens, ipsum Siluerium Pontificem de falso crimine accusatum audire, voluit, cuius Bibliothecarij verba sunt. *Tunc fecit, Beatum Siluerium Papam venire ad se. Et ad primum, & secundum velum retinuit omnem clerum*. De huiusmodi etiam velis plurimis in locis legitur apud præfatum Bibliothecarium, ac præci- C puè in vita Zaccariæ Papæ, vbi: *Fecit vela pendentia inter columnas, ex pallijs sericis*. At si diligenter vela in hoc musiuo expressa obseruentur, non nulla in eis animaduertentur circuli, & quadri formam præseferentia; vnde ex istis formis conijci posse, existimo, denominationes illas, quę in sepè laudato Bibliothecario legimus, nempè in Gregorij III. vita: *Ornata blatto circumquaque pendentia*, scilicet ornata purpura. In Leone III: D *cortinas albas holosericas rosatas habentes in medio Crucem de Chrysoclauo*. Per cortinas rosatas, & de Chrysoclàuo intelligi posse, autumo, vela illa suspensa, hac in præsenti tabula expressa sub num. 1. 2. 3. quæ non nullis circulis interdistincta cernuntur, fortasse rosas, aut clauorum capita effingentibus; nam Chryso-

clauus idem denotat, ac aureus clauus. In Hadriani autem vita similiter legitur; *Fecit cortinas mira magnitudine de pallijs stauracin, seu quadrapolis.* Per vocem hanc *quadrapolis* intelligi posse existimo pallia illa, in quibus quadrati forma expressa est, vt in numeris 4. & 5. Obseruo etiam, quòd ædificia, quæ retro Palatium conspiciuntur, tunc temporis sumptuosiora Templa designant; nàm templum rotundum sub num. 1. illud D. Vitalis repræsentat; aliud sub num. 2. ni fallor, Metropolitanam, scilicet Anastasis, siue S. Anastasij. 3. S. Ioannis Euangelistæ. 4. S. Appollinaris Noui Ecclesias, quæ omnia plurimas habent fenestras, eorum testantes antiquitatem, vt exposuimus in nostro opere Vet. Mon. Par. 1. cap. 6. Et hæc de Palatio satis, penès quod viginti quinq; delineatæ sunt Imagines, quæ gradato ordine ferè vsque ad maius altare se extendunt, talaribus vestibus, pallijsque indutæ, quarum in fimbrijs diuersa monogrammata cernuntur, de quibus signis etiam disseruimus in eodem opere Vet. Mon. Par. 1. cap. 13. Omnes hę figuræ veluti coronam in manibus gestant, & illam esse puto, quam quisque in æterna beatitudine gaudens pro Dei amore patiendo meruit. Vnde Venerabilis Beda in serm. 18. de Sanctis sic exclamauit: Hodie dilectissimi omnium Sanctorum sub vna solennitatis lætitia celebramus festiuitatem: quorum societate Cœlum exultat, quorum patrocinijs terra lætatur, triumphis Ecclesia Sancta coronatur, quorum confessio, quantò in passione fortior, tantò est clarior in honore, quia dum creuit pugna, creuit & propugnantium gloria, & martyrij triumphus multiplici passionum genere adornatur: perque grauiora tormenta, grauiora fuere premia, dum Catholica mater Ecclesia, quę per totum orbem longè, latèque diffusa est in ipso capite suo Christo Iesu edocta est, contumelias, cruces, & mortem non timere, magis, magisque roborata non resistendo, sed perferendo: vniuersos, quos agmine inclyto carcer pęnalis inclusit pari, & simili calore virtutis ad gerendum certamen gloriam triumphalem inspirauit. O' verè beata Mater Ecclesia, quam sic honor diuinę dignationis illuminat, & quam Vincentium gloriosus Martyrum sanguis exornat; quam inuiolatę confessionis candida induit Virginitas. Floribus eius, nec rosę, nec lilia desunt. Certent nunc carissimi singuli, vt ad vtrosque honores amplissimam accipiant dignitatem, coronas, vel de Virginitate candidas, vel de passione purpureas. Has autem coronas designat B. Iacobus Apostolus, in Ep. Catholica, cap. 11. num. 12. vbi: Beatus Vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitę, quam repromisit Deus Diligentibus se. Eædemque coronę adumbrari videntur in Apocalypsi cap. 4. n. 4. vbi. Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureę. Quem locum Andreas Archiepis-

A
TINVS + SCS CLEMIS + SCS SVTVS + SCS LAVRENTIVS + SCS YPPOLITVS + SCS CORNELIVS + SCS CYPRIANVS + SCS CAS

copus Cęsareę, qui sęculo quinto A
„ floruit, sic explanat: Coronæ tan-
„ dem aureę victorię, aduersus ma-
„ lignos dęmones, non absque ma-
„ gni animi fortitudine, obtente
„ sunt notę: Quę coronę oblatę siue
oblationes dicebantur, vt innuit S. Gregorius Magnus lib. 4. Dialog. cap. 55. siue alius sit Auctor.
„ Tunc duas secum oblationum co-
„ ronas detulit: de hisce oblationibus infra dicemus alijs in locis, & B pręcipuè in Ecclesia SS. Cosmæ, & Damiani. Horum sanctorum nomina, ne tempus Lector in Tabula expressa legendo terere cogatur, vno in catalogo apponimus. Horum Primum mutilum est, sequentia verò sunt.

1. S. Clemens.
2. S. Iustus.
3. S. Laurentius.
4. S. Hyppolitus.
5. S. Cornelius.
6. S. Cyprianus.
7. S. Cassianus.
8. S. Ioannes.
9. S. Paulus.
10. S. Vitalis.
11. S. Geruasius.
12. S. Protasius.
13. S. Vrsicinus.
14. S. Apollinaris.
15. S. Sebastianus.
16. S. Dimiter.
17. S. Policarpus.
18. S. Vincentius.
19. S. Pancratius.
20. S. Chrisogonus.
21. S. Protue.
22. S......
23. S. Sabinus.

Post hos sanctos, Musiuum dirutum fuit, quo in loco Organum constructū est: Huic proxima est quędam semiimago, quæ Christum Dominum nostrum repræsentat, vt facilimè argui potest; deinde duo sequuntur Angeli, arundines manibus tenentes; sicque ad alteram Christi partem, in Organi loco, duos alios fuisse Angelos, credendum est; cum similes imagines habeamus in Ecclesijs S. Michaelis, de qua disseruimus supra cap. VIII. & in Ecclesia S. Agathę, de qua itidem disseruimus in nostro opere Vęt. Mon. par. I. cap. XX. Et hæc de hac dextera parte, modò ad sinistram.

Sinistram partem, ad ingressum habito respectu, itidem in tres diuido sectiones. In prima viginti septem conspiciuntur quadrata, quorum aliqua semitholis, ad conchiliæ formam, C cum lampada pendente, cruceque, ac columbis in summitate, ornata sunt, vt expressimus in antecedenti Tabula; alia verò diuersas continent figuras, seruato tamen alternato ordine, vt ipsa demonstrat Tabula.

In primo figurarum quadrato repræsentatur Iesu Christi miraculum, de quo Euangelista Marcus cap. 2. *ait: Paralitico, tibi dico surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum* D *tuam.*

2. Quadratum secundum: Demoniacum ferocissimum curatum à Domino denotat, de quò Euangelista Marcus cap. 5. num. 2. & seqq. sic narrat -- Et venerunt trans fretum
„ maris in regionem Gerasenorum,
„ & exeunti ei de naui, statim occur-
„ rit de monumētis homo in spiri-
„ tu immundo, qui domicilium habe-
bat

„ bat in monumentis, & neque ca- A
„ tenis iam quiſquam poterat eum
„ ligare: quoniam ſepè compedibus
„ & catenis vinctus, dirupiſſet, &
„ nemo poterat eum domare, & ſem-
„ per die, ac nocte in monumentis,
„ & in montibus erat, clamans, &
„ concidens ſe lapidibus. Videns au-
„ tem Ieſum à longe, cucurrit, &
„ adorauit eum, & clamans voce
„ magna, dixit: quid mihi, & tibi
„ Ieſu fili Dei altiſſimi? Adiuro te B
„ per Deum, ne me torqueas. Dicebat
„ enim illi. Exi ſpiritus immunde ab
„ homine. Et interrogabat eum:
„ quod tibi nomen eſt? Et dicit ei: Le-
„ gio mihi nomen eſt, quia multi
„ ſumus. Et deprecabatur eum mul-
„ tum, ne ſe expelleret extra regio-
„ nem. Erat autem ibi circa mon-
„ tem grex porcorum magnus pa-
„ ſcens, & deprecabantur eum ſpiri-
„ tus, dicentes: mitte nos in porcos, C
„ vt in eos introeamus. Et conceſſit
„ eis ſtatim. Ex exeuntes ſpiritus im-
„ mundi introierunt in porcos, &
„ magno impetu grex præcipitatus
„ eſt in mare ad duo millia, & ſuffo-
„ cati ſunt in mari -- Animaduerten-
dum hic eſt, Muſiuarium, & monumentum, ſiue ſpeluncam, & montem cum arboribus, ac mare cum piſcibus, de quibus idem Euangeliſta locutus eſt, adumbraſſe.

D

3. Tertium, quod ſequitur quadratum; Paralitici miraculum etiam deſignat, vt Marcus cap. 2. num. 3. ſcribit. *Et venerunt ad eum ferentes Paralyticum, qui à quatuor portabatur. Et cum non poſſent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum, vbi erat, & patefacientes ſubmiſerunt grabatum, in quo Paralyticus iacebat.*

4. Hanc aream nobis patefacit laudatus Matthæus cap. 25. n. 31. vbi ſic. *Cum autem venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes Angeli eius cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem Maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut Paſtor ſegregat oues ab hædis, & ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hædos autem à ſiniſtris. Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis Regnum à conſtitutione Mundi.* In hac area obſeruatione dignum exiſtimo, Muſiuarium maiorem Electorum expreſſiſſe numerum, quàm damnatorum.

5. Ni fallor; figuræ in hoc loco expreſſæ Matthæum in Telonio, Epiſcopumque eum alloquentem exprimunt, vt ipſe Matthæus cap. 9. n. 9. enunciat. *Et cum tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in Telonio, Matthæum nomine, & ait illi, ſequere me, & ſurgens ſecutus eſt eum.*

6. De ſexta areola fatemur, quod nihil expiſcari potuimus, ſolummodo hoc dicimus, duos ibi repræſentari ſacerdotes, vt ab eorum ſacris veſtibus innoteſcit; dubito tamen, quin Pictor fideliter minimè eas tranſcripſerit, & quòd aliquid deſideretur à vetuſtate conſumptum. Nam ſi altera ex ipſis figuris caput diadematum cum cruce erigeret; huius hieroglyphici explanatio in promptu eſſet, quã nobis S. Ioannes, cap. 8. num. 1. & ſeq. ſuppeditaret, vbi -- Ieſus autem
„ perexit in montem Oliueti: & di-
„ luculò iterum venit in Templum,
„ & omnis populus venit ad eum,
„ & ſedens docebat eos. Adducunt
„ autem ſcribæ, & Phariſei mulie-
rem

10
11
12
13

„ rem in adulterio depræhensam, A
„ &statuerunt eam in medio, & di-
„ xerunt ei: Magister hæc mulier
„ modò deprehensa est in adulterio.
„ In lege autem Moyses mandauit
„ nobis huiusmodi lapidare. Tù er-
„ go quid dicis? Hoc autem dice-
„ bant tentantes eum, vt possent ac-
„ cusare eum. Iesus autem inclinans
„ se deorsum digito scribebat in ter-
„ ra. Cum ergo perseuerarent inter-
„ rogantes eum, erexit se, & dixit B
„ eis. Qui sine peccato est, vestrum
„ primus in illam lapidem mittat.
„ Et iterum se inclinans scribebat in
„ terra. Audientes autem vnus post
„ alium exibant incipientes à senio-
„ ribus, & remansit solus Deus, &
„ mulier in medio stans; -- Nam ve-
ræ figuræ stantes, ac templum hac in eadem areola apparent. Hunc sacræ scripturæ locum, quòd Christus, & Mulier solú in templo remanserint, C Magnus ille Ecclesiæ Doctor Augustinus in serm. 1. in sabbato post tertiam Dominicam in Quadragesima, assueto sublimis ingenij acumine, illustrauit, scilicet, quod *remansit misera, & misericordia*.

7. Septimum verò quadratum patens est, cùm Lazarum quatriduanum in monumento iàm fetentem, ac Christum illum ad vitam reuocantem designet; de quo miraculo Diui- D nitatis illæ contemplator Ioannes in Euangelio, cap. 11. num. 38. sic scribit:
„ Iesus ergo rursum fremens in se-
„ metipso venit ad monumentum,
„ erat autē spelunca, & lapis superpo-
„ situs erat ei. Ait Iesus: tollite lapi-
„ dem. Dicit ei Martha soror eius, qui
„ mortuus fuerat, Domine, iam fœ-
„ tet, quatriduanus est enim. Dicit
„ ei Iesus: non ne dixi tibi, quoniam
„ si crederis, videbis gloriam Dei?
„ Tulerunt ergo lapidem. Iesus au-
„ tem eleuatis sursum oculis dixit:
„ Pater gratias ago tibi, quoniam
„ audisti me. Ego autem sciebam,
„ quia semper me audis, sed propter
„ populum qui circumstat, dixi, vt
„ credant, quia tù me misisti. Hæc
„ cum dixisset; voce magna clama-
„ uit. Lazare veni foras. Et statim
„ prodijt, qui fuerat mortuus ligatus
„ pedes, & manus institis, & facies il-
„ lius sudario erat ligata. Dixit eis Ie-
„ sus: soluite eum, & sinite abire.

Cur autem fascijs Lazarus inuolutus esset, si Lector scire cupiat, adeat Aringhum in sua Roma subter. Tom. 2. lib. 6. cap. 11. pag. 541.

8. Exhibet octauum hoc schediasma, quod Aquilæ Euangelicæ calamus scribit Ioan. cap. 4. nu. 5. vbi sic.
„ Venit ergo (scilicet Iesus) in Ciui-
„ tatem Samariæ, quæ dicitur Sichar.
„ iuxta prædium, quod dedit Iacob
„ Iosepho filio suo. Erat autem ibi
„ fons Iacob. Iesus ergo fatigatus
„ ex itinere sedebat sic supra fontem.
„ Hora erat quasi sexta. Venit Mu-
„ lier de Samaria haurire aquam. Di-
„ cit ei Iesus: Da mihi bibere (Disci-
„ puli enim eius abierant in Ciuita-
„ tem, vt cibos emerent) Dicit ergo
„ ei Mulier Samaritana: quomodo
„ tu, Iudæus cum sis, bibere à me po-
„ scis, quæ sum Mulier Samaritana?
„ Non enim coutuntur Iudæi Sama-
„ ritanis. Respondit Iesus, & dixit
„ ei: si scires donum Dei, & quis est,
„ qui dicit tibi: da mihi bibere: tu
„ forsitan petisses ab eo, & dedisset
„ tibi aquam viuam. Dicit ei Mulier:
„ Domine neque, in quo haurias ha-

„ bes, & puteus altus est: vnde ergo A
„ habes aquam viuam? Nunquid tu
„ maior es Patre nostro Iacob, qui
„ dedit nobis puteum, & ipse ex eo
„ bibit, & filij eius, & pecora eius?
„ Respondit Iesus, & dixit: Omnis
„ qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum,
„ qui autem biberit ex aqua, quam
„ ego dabo, non sitiet in æternum.

9. Tabella nona, Mulierem ad Christi pedes prouolutam demonstrat, vt habetur in cap. 9. num. 20. B Matthæi, vbi sic. Et ecce Mulier,
„ quæ sanguinis fluxum patiebatur
„ duodecim annis, accessit retro, &
„ tetigit fimbriam vestimenti eius.
„ Dicebat enim intra se: si tetigero
„ tantum vestimentnm eius, salua
„ ero. At Iesus conuersus, & videns
„ eam, dixit: Confide filia, fides tua
„ te saluam fecit. Et salua facta est
„ Mulier ex illa hora.

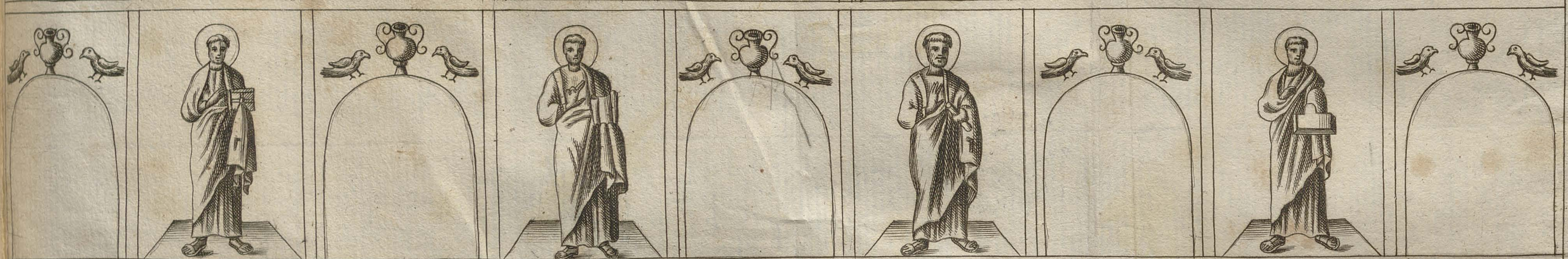
10. In Decima area laudati Euan- C gelistæ Matthæi, alterius à Christo patrati miraculi repræsentatur enarratio, quam sic idem Euangelista, cap. 20. num. 30. describit. Et ecce
„ duo cæci sedentes secus viam au-
„ dierunt, quia Iesus transiret, &
„ clamauerunt dicentes. Domine
„ miserere nostri fili Dauid. Turba
„ autem increpabat eos, vt tacerent.
„ At illi magis clamabant, dicentes:
„ Domine miserere nostri fili Dauid. D
„ Et stetit Iesus, & vocauit eos, & ait.
„ Quid vultis vt faciam vobis? Di-
„ cunt illi: Domine, vt aperiantur
„ oculi nostri. Misertus autem eorum
„ Iesus tetigit oculos eorum. Et con-
„ festim viderunt, & secuti sunt eum.

11. Progreditur idem Euangelista Matthæus in eiusdem Saluatoris nostri gestorum descriptione: hoc enim in loco eadem delineatur; quando scilicet Christus vocauit ad se duos Fratres Petrum, & Andream, vt apud eundem Matthæum cap. 4. n. 18. legi-
„ tur. Ambulans autem Iesus iuxta
„ Mare Galileæ vidit duos Fratres,
„ Simonem, qui vocatur Petrus, &
„ Andream fratrem eius, mittentes
„ rete in Mare (erant enim piscato-
„ res) & ait illis: Venite post me,
„ faciam vos fieri piscatores homi-
„ num. At illi continuò relictis re-
„ tibus secuti sunt eum.

12. Alterius insignis miraculi renouatur memoria, nempè quando Christus septem panibus, paucisque pisciculis satiauit quatuor millia hominum, quod S. Marcus Euangelista cap. 8. num. 1. sic recitat: In diebus
„ illis iterum cum Turba multa esset,
„ nec haberent, quòd manducarent,
„ conuocatis Discipulis ait illis: Mi-
„ sereor super turbam, quia ecce iam
„ triduò sustinent me, nec habent,
„ quod manducent, et si dimisero eos
„ ieiunos in Domum suam, deficient
„ in via: quidam enim ex eis de lon-
„ gè venerunt. Et responderunt ei
„ Discipuli sui. Vnde illos quis po-
„ terit hìc saturare panibus in solitu-
„ dine? & interrogauit eos: Quot pa-
„ nes habetis? Qui dixerunt: septem.
„ Et præcepit Turbæ discumbere
„ super terram. Et accipiens septem
„ panes gratias agens fregit, & da-
„ bat Discipulis suis, vt apponerent,
„ & apposuerunt Turbæ, & habe-
„ bant pisciculos paucos. Et ipsos
„ benedixit, & iussit apponi, & man-
„ ducauerunt, & saturati sunt.

13. Ostentatur eiusdem miraculi complementum, siue potiùs miraculum miraculo additum, cum ex fragmentis multiplicati panis, septem sportę impletę fuerint, vt idem Euangelista

5
6
7
8
9

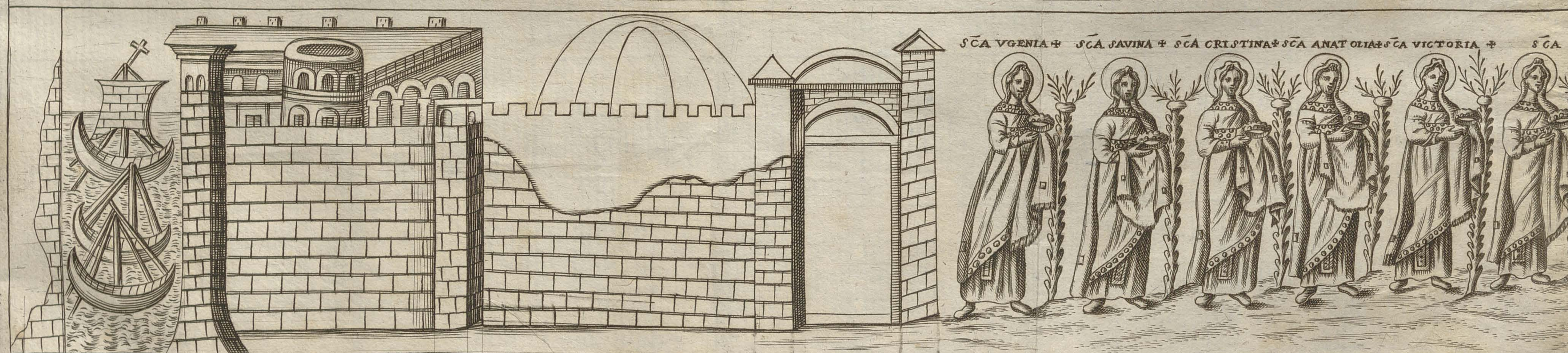
III

PAVLINA ✝ SCA ✝ SCA DARIA ✝ SCA ANASTASIA ✝ SCA IVSTINA ✝ SCA FELICITAS ✝ SCA PERPETVA ✝ SCA VINCENTIA ✝ SCA VALERIA ✝ SCA CRISPINA ✝ SCA LVCIA ✝ SCA CECILIA ✝ SCA EVLALIA ✝ SCA AGNES ✝ SCA AGATHE ✝ SCA PELACIA ✝

BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

1
2
3
4

SCA VGENIA +
SCA SAVINA +
SCA CRISTINA +
SCA ANATOLIA +
SCA VICTORIA +
SCA

gelista Marcus eodem cap. num. 8. sic
„ prosequitur: Et sustulerunt, quod
„ superauerat de fragmentis septem
„ sportas. Erant autem, qui mandu-
„ cauerant quasi quatuor millia, &
„ dimisit eos. Hic est primi segmenti
finis: modò ad secundum.

Segmentum secundum opposito correspondet: solummodo in fenestrarùm, & figurarum numero altero maior est, nam vndecim fenestræ, & sexdecim figuræ numerantur; cum autem in opposito tantùm nouem fenestræ, & quatuordecim figuræ conspiciantur, cur aut adamussim facies non sibi correspondeat; ratio in promptu est, quia duæ fenestræ, & duæ figuræ, quæ in Tab. XXVI. desiderantur, dirutæ fuerunt occasione constructionis Organi: quidue figuræ ipsæ repræsentent, præter dicta de prima facie, nihil subuenit suggerendum, cum nullum teneant annexum signum contradistinctionis, ideò ab illarum explicatione abstinemus.

Si opposita facies Musiui operis multas exhibuit eruditiones, precipuè in tertij segmenti principio, vbi Rauenna Ciuitas, Palatiumq; Theodorici Regis expressa cernuntur; non minorem eruditionem hoc itidem tertium ostendit segmentum. De quo igitur nunc sermo est. In hoc castrum cum turre, ac mare, nauesque visuntur. Quid per has indicetur figuras, nobis significat laudatus Rubeus. Narrat enim, Rauennatem Ciuitatem, antiquitùs tres in partes diuisam fuisse; quarum prima, Rauennæ nomen obtinebat, secunda Cæsareæ, tertia Classis, de qua Iornandes in Gothorum historia sic scribit: *Trino vrbs ipsa vocabulo gloriatur, trige-*

A *minaque positione exultat; id est prima Rauenna, vltima Classis, media Cæsarea, inter Vrbem, & mare plana molitie, arenaquè munita vectationibus apta.* Classis igitur nomen hæc tertia desumpsit à vicino maris portu, qui tùm pro mercaturæ nauibus, tùm etiam pro classe inseruiebat, cum loci qualitas ipsum ad hæc omnia aptissimum redderet. Quamobrem in eodem Populus Romanus maritimam
B classem, vtpote etiam apud Misenum retinebat, vnde ex huiusmodi Classe, classis nomen hæc tertia pars sortita fuit. Plura apud eundem Rubeum, ac Cluuerium in sua Italia antiqua perlegi possunt; nosque etiam aliqua fati sumus supra in capite XI. Huius igitur portus, in istius tertij segmenti initio figura repræsentatur, in qua apparet castrum, magnis lapidibus quadratis extructum, in huiusque
C medio turris rotunda, fortasse Pharo appellabatur, quæ perpetuo nocturno lumine certum nauigantibus, inter cæcas noctis tenebras, portus signum præberet, & sua magnitudine Imperij Romani extensionem, & sublimitatem primo obtutui adumbraret. Naues mænibus adhærentes, classem sicuti portum demonstrant, ita Crux in mali summitate expressa, Imperatorum Christianorum seruitio Na-
D ues destinatas fuisse, indicat.

Post Castrum hoc, duæ supra uiginti sequuntur Sanctæ Virgines, varijs exornatæ vestibus, quarum in fimbrijs, monogramatum loco signa, veluti quadrata, ac gemmata lacinia extenduntur. Singulę coronam gemmarum multiplicitatè fulgentem manibus gestant. Quidue habeant; quodque arcanum includant co-

ronæ istæ, breuiter hic exponam. A
Mos fuit apud Antiquos coronis sponsos redimendi; quòd de Gentilibus testatur Apuleius 4. Metam: *sponsum vnguentis madidum, & coronis floridum.* Et apud Claudianum in Raptu Proserpinæ, vicinas nuptias, ex floribus, & impositis corollis, sibi ominantis.

Hunc sociat flores, seque ignara coronat. B
Augurium fatale Thori &c.

Sponsos quoq; populi sui coronatos processisse, scribunt Hebræi, vsque dùm Vespesiani ędicto ab hoc honoris, & lætitiæ signo abstinere sunt coacti. Admiserunt etiam hunc morem prisci Christi Fideles, vt innuit Tertulianus his verbis: *Coronant, & nuptiæ sponsos.* Consuetudinem hanc Christi esse Ecclesia decantat à spiritu sancto C in epithalamio edito, in quo sponsus diuinus diademate, quo coronauerat eum mater sua in die desponsationis, & in die lætitiæ cordis illius, conspicuus describitur. Cum itaque Virgines in hoc Musiuo expressæ ad nuptias Christi vocatæ fuerint, coronas, quas gestant, Nuptiales esse existimo, quibus à sponso coronandę erant. Quod innuit Ecclesia, dum Virginum auribus illud insonat inuitamentum. *Veni sponsa Christi, accipe coronam, quam tibi Dominus præparauit.* D Mos iste sponsos coronandi præcipuè viguit apud Græcos, vt ostendit Goar in rituali Græcorum, in quo officium coronationis nuptiarum legitur.

In eodem musiuo, harum virginum nomina, expressa sunt, sed vt faciliùs legi possint, ad maius Lectoris commodum hìc subdo.

1. S: Eugenia.
2. S. Sauina.
3. S. Christina.
4. S. Anatolia.
5. S. Victoria.
6. S Paulina.
7. S. .....
8. S. Daria.
9. S. Anastasia.
10. S. Iustina.
11. S. Felicitas.
12. S. Perpetua.
13. S. Vincentia.
14. S. Valeria.
15. S. Crispina.
16. S. Lucia.
17. S. Cæcilia.
18. Eulalia.
19. S. Agnes.
20. S. Agatha.
21. S. Pelagia.
22. S. Eufemia.

Animaduersione dignum est, Virginis nomen num. 7. indicatum, ab iniuria temporis fuisse deletum.

Has post Virgines trium Regum Magorum adorationis sequitur expressa historia, quam Matthæus cap. 2. num. 1. ennarrat: „ Cum ergo natus esset Iesus in Betlehem Iuda in „ diebus Herodis Regis, ecce Magi „ ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: vbi est, qui natus „ est Rex Iudeorum? Vidimus enim „ stellam eius in Oriente, & venimus „ cum muneribus adorare eum. & „ infra num. 11. Et intrantes domum „ inuenerunt Puerum cum Maria „ matre eius, & procidentes adora-

uerunt

„ uerunt eum, & apertis thesauris A „ suis obtulerunt ei Aurum, Thus, & „ Myrrham. -- Beatissima Virgo in gemmato sedet solio, filiumque adultum, veste, pallioque indutum in proprio sustinet sinu. Quare Puer Iesus sic expressus narrandi ansam mihi præbet: an Magi post paucos dies à Christi Natiuitate eundem adorauerint, vel post annum, sumpta dubitandi occasione ab illo, quod laudatus Euangelista Matthæus eo- B dem capite scribit; Herodem iussisse, à bimatu, & infra omnes pueros occidi; subdens: *secundum tempus quod exquisierat à Magis.* Quare ex his verbis Eusebius Pamphili Epiphanius, ac alij in ea fuerunt sententia quòd post biennium à Christo nato Magi Bethelem ad Christum petijssent. Quæstionem hanc inclytus Cardinalis Baronius fusè agitat ac opinatur post tresdecim Dies Magos ad Puerum C Iesum accessisse. Notericus verò Scriptor Papebrochius in suo apparatu ad Chronologiam Pontificiam, & consultatoria epistola ad R. P. Petrum Possinum num. 9. censet, Puerum Iesum anniculum fuisse, quando Magi ad eum adorandum perrexere. Huic sententiæ magis correspondet præsens imago. Plura de hac mota quæstione apud citatos Auctores videri possunt. D

Ad Beatissimæ Virginis dexteram duo Angeli, duoque ad sinistram, vt in opposita facie adstant, de eisdem, & de Beatissima verò Virgine sic expressa disseruimus, etiam in nostro opere Vet. Mon. par. prima cap. 22. vbi breuem execrabilis Nestorianæ hæresis historia in Ephesino Concilio damnatæ recitauimus, qua impius iste Hæresiarca dignissimum Deiparæ titulum Sanctissimæ Dei Genetrici denegare præsumpserat. Quare meritò in hac forma cum Christo Saluatore nostro in sinu expressam fuisse existimo, ad ostendendum, ex eiusdem Beatissimæ Virginis vtero Christum natum fuisse. Et hæc, quę de huius Ecclesiæ parietinis scribere absentes nouimus. Si in aliquod spalma irrepsimus, absentia nostra excusatione dignos reddet.

CAPVT XIII.

De Ecclesia S. Laurentij in agro Verano musiuo ornata opere Anno 578.

INter celebres Vrbis Ecclesias, à Constantino Magno constructas, meritò hęc connumeranda est, in agro Verano ędificata, de cuius fundatione scripsimus in nostro opere, de sacris Ædificijs à Constantino Magno constructis, cap. VI. Quare hìc illam repręsentare incongruum esset. Iure igitur solam Musiui operis descriptionem aggredimur. Musiuum hoc à Beatissimo Pontifice Pelagio II. constructum fuisse deducitur, tum ex Bibliothecarij narratione in ipsius Pontificis vita, tum etiam ex ipsomet Musiuo, in quo idem Pontifex appictus cernitur; floruit Pelagius anno 577. sic Bibliothecarij narratio se habet: Hic fecit „ supra corpus B. Laurentij Martyris „ Basilicam, à fundamento constru- „ ctam, & tabulis argenteis exornauit „ sepulchrum eius. Musiuum vero opus, quod in Tab. XXVIII. exhibeo, in triumphalis arcus fastigio est, non ad ingredientium faciem, sed ad Episcopalem

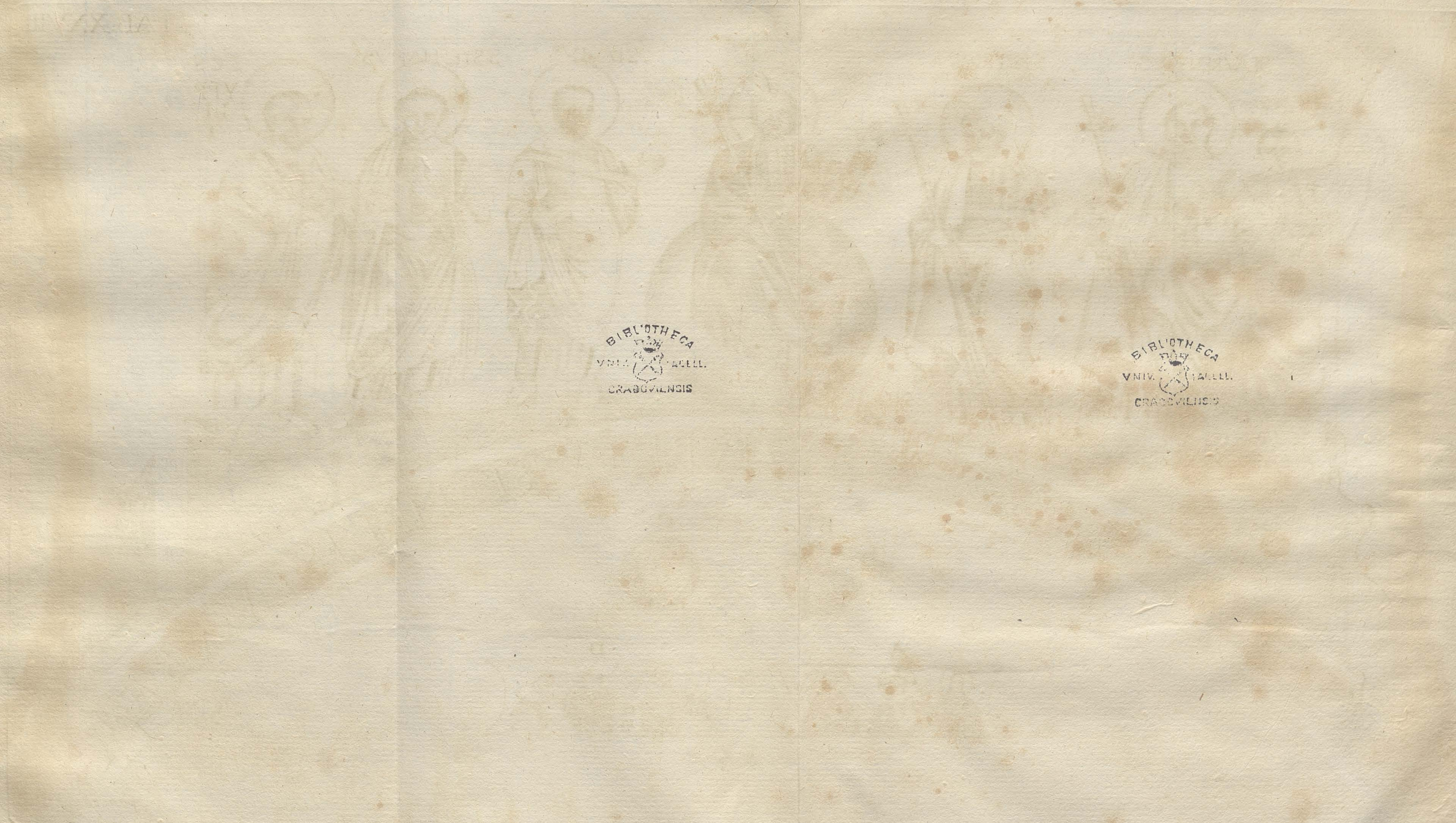
copalem marmoream sedem, quæ in Presbyterio est, aspectum habet. Cur autem hoc modo, situque extructum fuerit, exposuimus in dicto nostro opere de sacris ædificijs à Magno Constantino constructis, ybi demonstrauimus, Ecclesiæ faciem Ortum respicientem ab eodem Pelagio fuisse constructam, sicque musiuum tunc temporis Ingrediētes respiciebant. At Hadrianus nouam Ecclesiam ædificauit, faciemq; ad Occidentem vertit, vt Vrbem aspiceret, sicque ordine immutato, nouoque Presbyterio constructo, Musiuum in aduersa remansit parte, quod non integrum, sed mutilum ex vtroque latere est, vt ipsa ostendit figura, nec non mutila carmina, quæ in eodem inscripta sunt arcu, vt infra demonstrabo, & in præcitato opere narraui.

In arcus summitate visitur Christus globo viridis coloris insidens, diadema Cruce insignitum in capite deferens, hastamque cum cruce in summitate sinistra gerens, dextramque in actu benedictionem populo impartiendi extollens. Non absimilem Saluatoris figuram attulimus supra in Ecclesia S. Vitalis Rauennę, vbi aliqua de hoc symbolo exposuimus; ideo ne videar velle refrigere crambem, benignum Lectorem ad eundem mitto locum. Ad Saluatoris dexteram stat S. Petrus, albâ tâm veste, quàm pallio albo indutus; ponè hunc est S. Laurentius, & pallio veluti crocei coloris amictus, librum apertum gestans in manibus, in quo iuxta Dauidis Prophetę Psalmū 111. 9. legitur: *Dispersit dedit pauperibus*; per hæc enim verba, ad magnam erogationem bonorū Ecclesiæ in pauperes alluditur, de qua magnus ille Leo in sermone natalitio eiusdem sancti sic fatur: *Armatur itaque gemina face homo pecunia cupidus, & veritatis inimicus: auaritia, vt rapiat aurum; impietate, vt auferat Christum. Postulat sibi ab immaculato sacrarij Præsule opes Ecclesiasticas quibus auidissimus inhiabat, inferri. Cui Leuita Castissimus, vbi eas repositas haberet, ostendens, numerosissimos Sanctorum Pauperum greges obtulit, in quorum victu, atque vestitu inamissibiles condiderat facultates.* Iuxta S. Laurentium apparet caput, super quo legitur *Pelagius Episcopus*, quod ostendit Pelagij summi Pontifici figuram ibi fuisse expressam, nam ea quæ litteræ PPP suppleta non sunt ex musiuo opere, quod decidit, sed ex pictura, quare valdè dubito de ædificio, quod in manu dextera S. Laurentij cernitur, cum potius in Pelagij manibus esse deberet, cum ipse Pelagius musiui Auctor fuerit, vt nuper demonstrauimus; nam Ecclesiarum Conditores, siue Restauratores cum Ecclesijs in manibus appingi solebant, vt in eadem Ecclesia S. Vitalis diximus, & infra in Ecclesia S. Mariæ in Domnica, & alijs videri potest; vt res se habeat alijs examinādam relinquimus; & ad Saluatoris sinistram transitum facimus, vbi stat S. Paulus, similiter indumentis albis vestitus, sinistra volumen ostentās, iuxta quem est S. Stephanus, itidem vestibus albis, librumque sinistrâ gerens, in quo legitur: *Adhæsit anima mea* quę ex Psalmo 62.9. desumpta sunt, prope hunc Sanctum stat alter; nempe Sanctus Hippolytus, cum quadam

veluti

TAB. XXVIII
S. LAVRENTIVS.
S. PETRVS.
S. PAVLVS
S. STEPHANVS
SCS YPPLIT
PELAGIVS. EPISC
DIS PER SIT
DEDIT PAV PERI BVS
BETHLEEM
B
C
A
D
honori
PP III

pag. 102

veluti gemmata corona prę manibus. Quid per istam coronam indicetur, diximus supra in Ecclesia SS. Cosmæ, & Damiani; Cur autem isti duo Sancti Stephanus, & Hippolytus expressi fuerint; non alia de causa censeo, nisi quia tempore eiusdem Beatissimi Pelagij eorundem Sanctorum corpora hic requiescebant.

Musiuum hoc, vt nuper diximus, mutilum est, clarèque arguitur ex parietina, vbi legitur *Bethelem*, & ex voluta, quæ integra tam in principio, quam in fine minimè est, ibique non nullæ desiderentur literæ, verùm etiam voces, vt demonstrauimus in nostro opere de sacris ædificijs, â Magno Constantino constructis cap. VI. & hæc satis de hoc Musiuo opere, in Arcu triumphali existente; modò ad aliud licèt paruum, quod nisi accuratè Intuentibus perspicuum est; istud enim cernitur in porticu, ac supra columnarum epistylium in Zophoro super idem epistylium constructũ. Primũ musiuũ litera A signatum est, in quo tres sunt paruæ figurę ad altitudinem vnius palmi Romani circiter, Christus medium tenet locum, ad eius dexteram, ni fallor, stat S. Cyrilla, ad sinistram S. Triphonia Imperatrix, eiusdem Cyrillæ Mater, quorum corpora ad Ecclesiam S. Syluestri in Campo Martio translata fuisse, narrat Pancirolus de Ecclesijs Vrbis, vbi agit de laudata Ecclesia S. Laurentij extra muros Vrbis.

Post hoc musiuum, alterum signatum B. forma rotunda, in quo efformatus est Agnus diadematus cum Cruce. Ponè hoc est aliud simile orbicularis figuræ, vt C. in quo est alter Agnus, pariter cum Cruce, &

A Calice, qui Agni Christi Crucifixi symbola sunt, vt exposuimus in cap. 3. & fusiùs cap. 26. nostri operis veterum monimentorum parte prima. Post hos Agnos tres sunt alię figuræ, quas litera D. indicat, prima Crucem tenet, quę S. Laurentium representat, vt ipsa epigraphes demonstrat, vtpote annexa etiam figura, Honorium III. summum Pontificem; vt indicat inscriptio coniuncta; quare ab hoc Pontifice porticum factam fuisse, asserendum est; & hęc de B musiuis operibus in hac Ecclesia extantibus dicta sunt satis.

CAPVT XIV.

De Ecclesia S. Agnetis extra mænia Vrbis Via Numentana picturis illustrata Musiuis Anno 623.

C Beatę Virginis Agnetis memoriam Magnus ille Imperaror Constantinus, Christianę Religionis diligens propagator renouare voluit, sumptuosum illius in honorem extruendo Templum. Ac meritò id fecisse, prędicandum est, quoniam Magnus etiam ille Insubrum Antistes Ambrosius eandem Virginem clarissimis laudum pręconijs extollit; dum D asserit, *Virginem fuisse supra ætatem deuotam, supra naturam reportasse victoriam; nam tredecim annorum nata martyrium subijt, nondum idonea pænæ, iam matura victoriæ, certare difficilis ei fuit, facilis coronari, magisterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis. Non sic ad thalamum nupta properauit, vt ad supplicis locum læta successu, gradu festina*

stina Virgo processit. Meritò itaque tantæ Virgini, & Templum constructum, ac pluries renouatum, Musiuisque operibus ornatum fuit, de quibus hìc nobis sermo est, prout instituti nostri ratio exposcit.

De quo celebri Templo, illiusque antiqua constructione disseruimus in nostro Opere de Sac. Ædificijs ab eodem Constantino Magno constructis cap. IX. Ideò de fabrica nihil aliud narrandum superest, nisi quòd sua ipsa vetustate fatiscens, pluries à diuersis Pontificibus restaurata, ac renouata fuit; nam apud Bibliothecarium in Symmachi summi Pontificis vita legimus: *Absidam B. Agnetis, cui ruinam imminebat, & omnem Basilicam renouauit*. Floruit Symmachus anno 498. Itidē in Honorij I. Vita ad summū Apostolatus apicē assumptū anno 621. etiam legimus: *Fecit, & Ecclesiam B. Agnetis Martyris, milliario ab Vrbe tertio, Via Numentana à solo, vbi requiescit, quam vndique ornauit, & exquisiuit, vbi posuit multa dona. Ornauit autem sepulchrum eius ex argento, quod pensan. sing. libras 252. Posuit & desuper ciborium æreum deauratum miræ magnitudinis. & Gabathas aureos quatuor pensan. sing. libras singulas. Fecit absidam eiusdem Basilicæ ex musiuo, vbi & multa bona obtulit* Dein ab Hadriano I. alijsque Pontificibus, & personis hæc fuit Ecclesia restaurata, quas restaurationes enarrare longum esset; ideo ad Musiui descriptionem deuenimus.

Musiuum hoc, quod in annexa Tab. XXIX. referimus, in ipsius Ecclesiæ Tribuna expressum cernitur, cuius Arcus duobus Encarpijs varijs frondibus, floribus, ac fructibus ornatus est; quos omnes Zona simul vnit, atque annectit. In eiusdem Arcus summitate, vbi vniuntur Encarpia paruus est Circus, cuius in medio fulget Crux; subtus Crucem nubes, & veluti emicat stellatum Cælum. E nubibus erumpit manus perstringens coronam. Quid hoc denotet symbolum disseruimus supra in Ecclesijs SS. Cosmæ, & Damiani. Nihil aliud hic addere iudico, nisi quod Deus coronat illos, qui pro suo amore martyrij certamen, ac labores subire non detrectarunt. Tribunæ medium occupat B. Agnes monilibus, ac laticlauo gemmato ornato Græcorum Imperatorum, ac Reginarum more, vt cernere est Goar in suo Rituali Græcorum pag. 924. & apud Du Cange in sua Constantinopoli Christiana pag. 137. Laticlauus est ille, quem literâ A indico. Cur autem Pictor, siue Musiuarius tali modo hanc sanctam Virginem appinxerit, non errarem, opinor, asserendo, quod bonæ Artes in Italia tunc temporis iam perierant; quare Constantinopolim ad locandos Artifices mittendum erat, qui de antiquo Latinarum Virginum vestitu, atque ornatu ignari, eas iuxtâ Græcorum consuetudinem exprimebant. Hanc coniecturam nobis suggerit Leo ostiensis in suo Chronico Monasterij Cassinensis lib. 3. cap. 28. vbi refert, Desiderium Abbatem Montis Cassini Anno Dominicæ Incarnationis 1066. nouam Ecclesiam in honorem S. Benedicti ædificasse, ac Legatos Constantinopolim ad locandos Artifices destinasse peritos in arte Musiuaria, quæ a quingentis, & vltra annis magistra latinitas intermiserat. Ad

S CA. AGNES
✝AVREACONCISISSVRGITPICTVRAMETALLIS
ETCOMPLEXASIMVLCLAVDITVRIPSADIES
FONTIBVSENIBEISCREDASAVRORASVBIRE
CORREPTASNVBESRVRIBVSARVARIGANS
VELQVALEMINTERSIDERALVCEMPROFERETIRIM
PVRPVREVSQVEPAVOIPSECOLORENITENS
QVIPOTVITNOCTISVELLVCISREDDEREFINEM
MARTIRVMEBVSTIS Hinc REPPVLITILLECHAOS
SVRSVMVERSANVTVQVODCVNTISCERNITVRVSQ
PRÆSVLHONORIVSHÆCVOTADICATADEDIT
VESTIB9 ETFACTISSIGNANTVRILLIVSORA
EXCITATASPECTVLVCIDACORDAGERENS

BIBLIOTHECA UNIV. JAGELL. CRACOVIENSIS

Ad Virginis pedes extenditur gladius, & ex vtroque latere exurgunt flammæ, quæ huius Virginis, & Martyris pænas constanter exantlatas indicant. Ad dexteram eiusdem Virginis stat Pontifex Honorius, qui Ecclesiam restaurauit; siue denuo reędificauit, vt ad pręsens cernitur ideò illius exemplar in manibus tenet. In sinistra alius est Pontifex, ni fallor, vt ex indumentis, pręcipuèque ex Pallio dignoscitur; librumq; manu gestat: quare iudico, imaginem hanc Symmacũ summum Pontificem dicti Honorij Antecessorem, ac eiusdem Ecclesiæ etiam Restauratorem demonstrare.

In eiusdem Tribunæ extremitate non nulla sunt carmina aureis literis expressa, vt eadem in Tabula cernere est; at pro maiori Lectoris commodo hic eosdem referimus versus.

Aurea concisis surgit Pictura metallis,
Et complexa simul clauditur ipsa dies.
Fontibus è nibeis credas aurora subire,
Correptas nubes ruribus aura rigans;
Vel qualem inter sidera lucem proferet Irim,
Purpureusque pauo ipse colore nitens.
Qui posuit noctis, vel lucis reddere finem,
Martyrum è bustis hinc reppulit ille chaos.
Sursum versa nutu, quod cunctis cernitur vsque
Præsul Honorius, hæc vota dicata dedit;
Vestibus, & factis signantur illius ora,
Excitat aspectu lucida corda gerens.

Animaduertendum est, amborũ Pontificum vultus pictura fuisse suppletos, quia Musiuum deciderat, quod lineis indicare volui, vt in ipsomet apparet Musiuo.

CAPVT XV.

De Oratorio S. Venantij, siue Basilica Theodori Vrbis, musiuo ornata opere circa Annum Domini 642.

INter antiquiora sacra Ædificia, Lateranensi Patriarchio adiacentia, S. Venantij Oratorium enumeratur, quod Baptisterio cohæret. Huius Oratorij constructionem apud Bibliothecarium in Ioannis IV. Beatissimi Pontificis vita legimus, vbi sic: *Eodem tempore fecit Ecclesiam Beatis Martyribus Venantio, Anastasio, Mauro, & alijs multis Martyribus. Quorum reliquiæ de Dalmatia, & Istria adduci præceperat, & recondidit eas in Ecclesia suprascripta iuxta fontem Lateranensem iuxta Oratorium B. Ioannis Euangelistæ, quam ornauit, & diuersa dona obtulit.* Ad cathedram. B. Petri Ioannes Pontifex euectus fuit Anno 639. At Eminentissimus Purpuratus Cæsar Cardinalis Rasponus, in sua historia Lateranensis Basilicæ, lib. 4. cap. 11. & 12. huius Oratorij fundationem in dubium reuocat, cum autumet, præfatum Ioannem summum Pontificem, idem Oratorium, forsitan collapsum, reædificasse, melioribusque decorasse ornamentis. Quidquid de huiusmodi sit fundatione, ex præfati Rasponi sententia incertum redditur; certum tamen est, antiquissimum esse ædifi-

cium, vt eruditus Panuinius antiquitatum amantissimus scribit, ac olim vsque ad zophorum è Tabulis marmoreis incrustatum, nec non supra zophorum vsq; ad tectum, Musiuo opere ab eodem Ioanne Pontifice in speciosiorem formam redactum fuisse. De huiusmodi ornatu nihil ad præsens superest præter Tribunæ Musiuum, cum tempus omnia secum trahat, consumet, ac deuoret. Parietes omnes albario obductę sunt, interioremque Oratorij, siue Ecclesiæ statum ipsemet immutare vidi; Nam ante Tribunam antiqua erat Ara, cui impositum Ciborium quatuor suffultum marmoreis columnis conspiciebatur; Nec non per quatuor gradus ad eandem Aram dabatur ascensus. Hæc Ara demolita fuit, aliaque ligusticis marmoribus cũ venustiori forma erecta, in quam Beatissimæ Virginis imago, quæ in Altari propè Sacrarij ianuam erat, translata, nàm altare dirutum fuit. Hęc noua constructio Musiui aspectum aliquantisper impedit.

Musiuum hoc, à temporis iniurijs seruatum, anno 1674. à quondam Narcisso Spina Musiuario in multis, quæ perierant pristinæ formæ restitutum fuit, vt ipse mihi narrauit, asserens, duas illas fenestras, quas in annexa Tab.XXX.lit.F.indico, etiam Musiuo opere in interioribus partibus fuisse ornatas nunc verò muro obductæ sunt, vtpote etiam alia indicata lit. G. Hæc de præsenti fabricæ statu, modò ad Musiui Operis descriptionem de more nostro descendimus.

In anteriori huius parietis facie cernitur Arcus, eleganti Opere Musiuo efformatus, in quo, vt videre est, quinque sunt expressæ Cruces; super arcum duo sunt quadrata, in quorum vno S. Lucas, & S. Matthæus, in altero S.Marcus, & S. Ioannes omnes Euangelistæ, sub animalium forma expressi. In eiusdem parietis angulis, duæ Ciuitates, in portis suspensas lucernas habentes efformatæ spectantur. De præfatis symbolis alibi disseruimus, ideò calamum ad alia notanda conuertimus.

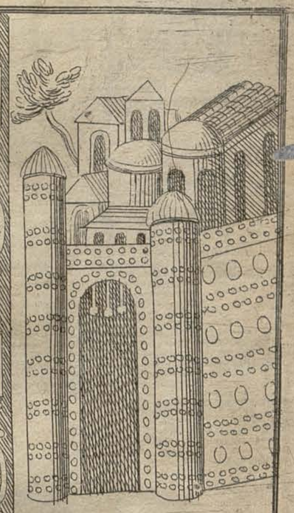
Ad eiusdem Arcus latus dextrũ octo Sancti musiuo opere expressi sunt, totidemque ad sinistrum: eorum, qui ad dexteram cernuntur partem, nomina sunt: S. Paulianus, S. Telius, S. Asterius, S. Anastasius; ad sinistram, S.Maurus, S. Septimius, S. Antiochianus, S. Gaianus. Ambigendum minimè est, hos Sanctos, illos repræsentare Martyres, quorum reliquias laudatus Ioannes IV. summus Pontifex è Dalmatia Romam adduci voluit, vt supra exposuimus. De hisce Martyribus ad diem 11. Aprilis in Martyrologio Romano hæc fit mentio: *Salonæ in Dalmatia SS. Martyrum Domnionis Episcopi cum octo militibus.* Celebris Cardinalis Baronius in notis ad idem Martyrologium sic asserit: (*Domnionis Episcopi, & Soc.*) *De his etiam Vsuardus hac die, consentiuntque Veter. manusc. Sociorum nomina hæc sunt: Paulianus, Telius, Asterius, Anastasius, Maurus, Septimius, Antiochianus, & Caianus; quorum corpora Ioannes* PP. IV. *Dalmata, translata è Dalmatia, propè Baptisterium Constantini recondidit in Oratorio à se decentissimè exornato. Asseruatur illic etiam corpus S. Venantij. Hæc eiusdem*

XXX·BAT

SCS PAVLINIANVS · SCS TELIVS · SCS ASTERIVS · SCS ANASTASIVS

SCS MAVRVS · SCS SEPTIMIVS · SCS ATIOCHIANVS · SCS GAIANVS

dem Ecclesiæ Lateranensis monumenta testantur. Hinc dubitandi ansam desumo, non omnes octo hoc in Emblemate expressos fuisse Milites, vt ex indumentis facilè argui potest, sed tantumquatuor; nam Chlamys militaris erat vestis. S. Paulinus, tàm veste, quàm chlamyde albi coloris est indutus, præter panni particulam, quæ è pectore decidit, corpusque tegit, quæ coloris violacei sub obscuri est, cuius in medio duo alba signa cernuntur. Diù cogitaui, quid indicaret pannus iste; mea propterea reuolui mente omnia Romana simulacra, sed nihil adinueni, quod huic panno adaptari posset: Iudico itaque, Grecanicum ornamentum esse, cum Sanctos istos Græcos fuisse putem, quoniam in Dalmatia obdormierunt in Domino. Greci enim Imperatores deferebant Laticlauum in signum supremæ nobilitatis.

S. Telius, Antiochianus, & Gaianus pari modo vestiti sunt; reliqui vero tres Ecclesiastica indumenta habere noscuntur; nam S. Asterius casula violacei coloris, quæ sacerdotalis est vestis, S. Maurus an casula, vel Damaltica indutus sit, dubium redditur: vestis autem violacei est coloris: S. Anastasius verò veste alba, pallioque glauco indutus cernitur, in cuius pallij fimbria est Monogramma N. S. Septimius autẽ Dalmaticam albam defert. Hi tres postremi capillos in coronæ formam tonsos habent, qui coronam clericalem demonstrant. Quare pro certo habeo, quatuor, vt dixi, fuisse Milites, alios duos Episcopos, siue vnũ Presbyterũ, alterum Diaconum, postremus virum secularem, huncque esse illum Ana-

A stasium Aquileiensem, qui apud Salonam Martyrium pro Christi nomine suscepit, vt scribit Thomas Archidiaconus Spalatensis in sua Historia Salonitanorum Pontificum cap. 3. Vltra indumenta etiam locum siue situm obseruo, quem eisdem Pictor dedit; nam Consuli primum locum, secundum Archiepiscopo, ni fallor, qui forsitan Archiepiscopus Salonitanus fuit, tertius locus datus B S. Asterio, qui forsan erat Presbyter Ecclesiæ Saloniensis, quartus S. Septimio, qui forsitan eiusdem Ecclesiæ Diaconus. Obseruo etiam, quòd Ecclesiastici deferunt librum, vel volumen; ille Euangeliorum librum, indicat; hoc illud ostendit volumen, in quo ordinationes, alijque Ecclesiastici ritus cum figuris annotatæ erant: similia volumina talibus ornata figuris me vidisse, recordor. Ani- C maduerto vlterius, quòd omnes viri seculares coronam gemmatam in manibus deferunt, quæ oblationes, in sacrificijs à Fidelibus factas, significant, vt alibi diximus. Hæc de arcu modò ad tribunam.

In huius Tribunæ summitate stat Christus Dominus noster, veluti inter nubes, dexteram in actu benedicendi extollens, violacei coloris veste coopertus. Ad dexteram vnus, ad D sinistram alter Angelus adstant, cæruleis indumentis vestiti, in quorum fimbrijs est monogramma H. In inferiori Tribunæ parte, in eiusque medio stat Beatissima virgo expansa tenens brachia, quam vestes violacei subobscuri coloris circundant; E collo pendet parua Crux, ac supra interiorem vestem etiam pendere, cernitur orarium, siue stola Cruce insigni-

signita. Ad eius dexteram stat senex, A alba veste amictus, cuius in fimbria est monogramma P, librum dextera tenens, qui S. Paulum absque dubio indicat, cum ad sinistram stet S. Petrus, vt claues, quas in dexterâ habet, talem sanctum virum demonstrant: sinistrâ viatorium stringit, cuius in summitate est Crux. De hoc baculo scripsi in mea Dissertatione: An Romanus Pontifex vtatur baculo Pastorali. Prope S. Paulum est B S. Ioannes Euangelista, vt ipsa epigraphes ostendit, qui librum itidem gerit, vestibusque albis indutus est, & in exterioris vestis lacinijs monogramma H apparet. Propè S. Petrum est S. Ioannes Baptista, vt appositus titulus exprimit; interiorem vestem cærulei, pallium verò glauci coloris habet, in huius pallij extremitate appictum cernitur dictum monogramma H. Modò ad dexteram redeo par- C tem; post S. Ioannem sequitur S. Venantius, qui interiorem vestem albam defert, ac super hanc aliam vestem coloris violacei subobscuri, quæ Casula, ni fallor, est, ac super eandem orarium, siue stola excurrit. Quòd S. Venantium descripta figura repræsentet, appositæ literæ id significant; quod fuerit Episcopus, ex vestibus deducitur, cuius verò loci, incertum est; certum tamen, quòd eius D corpus cum alijs suprarelatis Martyribus laudatus Ioannes Pontifex è Dalmatia adduci fecit, vt supracitatus Bibliothecarius enarrat. In opposita parte post S. Ioannem Baptistam apparet S. Domnio, pari modo vestitus, qui itidem Episcopus fuit; & censet Eminentissimus Purpuratus Baronius in notis ad Martyrologium ad diem primam Aprilis, ambos hos Prouinciæ Dalmatiæ, siue Istriæ fuisse Episcopos: Baronij autem sententiam libenter amplector. Redeamus modo ad dexteram: In huius Tribunę angulo vir antiquis Pontificalibus indumentis circundatus violacei subobscuri coloris, qui Ecclesiam manibus sustinet, procul dubio Sanctissimum Pontificem Ioannem IV. Ecclesiæ ædificatorem designat: consueuere enim antiqui Romani Pontifices, quando Ecclesias ædificabant, illasque Musiuis ornabant operibus, propriam imaginem in eis exprimere, & constructę Ecclesiæ delineationem, in manibus gestantem, vt videre est in Ecclesijs S. Laurentij in Agro Verano, ac S. Agnetis suprarelatis, & alijs infra referendis. In opposito verò angulo, siue sinistra parte stat, ni fallor, alter Pontifex, quoniam similibus vestibus indutus cernitur, librumque in manu gestat. Hunc pro certo habeo, Sanctissimum Pontificem Theodorum, eiusdem Ioannis successorem demonstrare, qui Ecclesiam à suo Prædecessore conctructam Musiuis ornauit operibus; quare debitam suo Antecessori laudem detrahere minimè volens, propterea eiusdem imaginem, vti Oratorij Constructoris, exprimi voluit.

His sub imaginibus non nulla leguntur carmina, quæ tam à Grutero pag. 1164. num. 4. quàm a Raspono lib. 3. cap. 12. in sua Basilica Lateranensi errata; ab Ecclesiasticæ historiæ vero parente Cardinali Baronio correcta referuntur, ad cuius normam minusculis suppleuimus literis, ea quæ in Autographo tempo-

rum

SCS VENANT
SCS IO NIS
HIAN EV
SCS IOHA NNIS BA
SCS DOMNIO
mARTIRIBVS XPI DNI PIA VOTA IOHANNEs red DIDIT ANTISTES SAnc TIFICANTE deo a SACRI FONTIS SIMILI EVIGENTE METAll opreuius instaNTe R HOC COPVLAVI topus QVO QVIS GRADIENS ET XPM PRONVS ADORANS effusas pu E PRECES IMPETRAT ILLE SVAS

rum iniuria deleuerat, vt videre est in annexa Tab. XXXI. Carmina verò ibi incisa hæc sunt:

A

Martyribus Christi Domini pia vota Iohannes
Reddidit Antistes, sanctificante Deo.
At sacri fontis simili fulgente metallo,
Prouidus instanter hoc copulauit opus;
Quò quis quis gradiens, & Christum pronus adorans,
Effusasque preces impetrat ille suas:

B

CAPVT XVI.

De Ecclesia S. Stephani in Monte Celio Vrbis musiuis decorata picturis Anno 645.

VEtustissimum hoc cæcæ Gentilitatis fuisse Ædificium diuersi inter se conueniunt Scriptores; discrepant tamen circa illius vsum, quoniam non nulli falso Numini Fauno olim dicatum probare, contendunt, alij vero alia scriptitant. Præcipuorum Scriptorum testimonia, vt certiùs Lector suam possit stabilire sententiam, contexam. B. Marlianus, siue Ioannes Bartholomæus Marlianus, solertissimus antiquitatum Romanarum indagator, in sua Topographia Vrbis Romæ, lib. 4. cap. 9. sic scribit: *In proximo est Templum circulari forma multis per ambitum columnis adornatum, D. Stephano nunc sacratum, olim vero Fauno, vt ex titulo quodam ibi reperto omnes consentiunt*. In hanc eandem sententiam iuit Lucius Faunus, Marliani coæuus, lib. 13. cap. 14. Recens verò etiam diligentissimus Antiquitatum Vrbis perscrutator, Famianus Nardinus, in sua Roma antiqua lib. 3. cap. 7. ab hac recedit sententia, & non nullorum aliorum scriptorum refert iudicium, suamque exponit opinionem. Primo igitur loco scribit, Blondum asserere suo tempore, hoc ædificium magnificam fuisse Ecclesiam, marmoreis incrustationibus, Musiuisque ornatam operibus, & inter pulchriores Vrbis annumeratam. Secundo loco adducit Serlium, qui in sua Architectura, eiusdem ædificij Iconographicas, ac Scenographicas ostendit Tabulas, ex quibus mirabile fuisse ædificium clarè deducitur, tertio loco exponit Nicolaum V. summum Pontificem, illius ædificij ambitum coarctasse, quare inducit Donatum, qui itidem de veteri, ac recenti Roma scripsit, credere, non Fauni, sed Claudij fuisse Templum, quoniam non solum Victor, & Rufus eiusdem meminerunt,

C

verum etiam Suetonius in Vespasiano cap. 9. scribit: *Fecit templum Pacis foro proximum, denique Claudij in Cœlio Monte cœptum ab Agrippina, sed à Nerone prope funditùs destructam*. At ab allatis sententijs discedit laudatus Nardinus, quoniam Frontini verba, lib. 1. de Aqueductibus, quæ Donatus pro sua firmanda sententia adducit, contrarium demonstrare, videntur: *Ii directi*

D

(inquit Frontinus de Neronianis Aqueductibus) *per Cœlium Montem iuxta Templum D. Claudij terminantur*; quorum parietinæ, quæ adhuc supersunt vltra S. Stephanum iuxta Ecclesiam D. Ioannis, & Pauli se ostendunt. In vinea huic proxima olim spectabatur ruina antiqui ædificij, in quo Castellum aquarum visebatur

sebatur, quare est etiam verisimile propè locum hunc Claudij Templum extitisse, in quo antiquorum ædificiorum vestigia cernuntur. Exclamat igitur laudatus Nardinus, tam magnificum Delubrum rustico numini minimè appropriari, quoniam Corynthij Ordinis est, potius igitur Baccho: imo Thermas fuisse publicas, siue armamentarium, aut macellum, vt fusiùs loco citato demonstrare, conatur. In hac sententia Nardinum præcessit Pompeius Vgonius in suis Stationibus Vrbis Stat. 38. Hæc sunt, quæ de fundatione, siue huius Ecclesiæ constructione expiscari potuimus; modo ad eiusdem in sacrum vsum conuersionem deuenimus.

Simplicius summus Pontifex, qui ad B.Petri Cathedram regendam anno 467. assumptus fuit, Ecclesiam hanc ab omni profana expiauit labe, vt ex eiusdem Pontificis vita à Bibliothecario relata, deducitur; Ait enim: *Hic* (nempe Simplicius) *dedicauit Basilicam S. Stephani in Cœlio Monte*. Vocem hanc dedicauit sic explanat Gillebertus Lunicensis Episcopus de vsu Ecclesiastico apud Du Cange in suo Magno Glossario in hac eadem voce, vbi: *dedicat etiam Pontifex atrium, Templum, Altare, tabulam Altaris. Dedicare enim est, locum Deo offerre, benedicere, & sanctificare*. Successiuè Ioannem Papam huius nominis Primum, qui floruit anno 523., hanc Ecclesiam marmoribus ornasse, deducitur; sed ob breue tempus, quo Pontificatum tenuit, & ærumnas, quas in carcere passus fuit, inceptum opus absoluere minimè potuit; quod postea Felix IV. eius successor ad præscriptum perduxit finem, quæ omnia ex infrascriptis inscriptionibus à Grutero pag. 1164. num. 17. & 20. relatis apertè inferuntur.

Num. 17.

OPVS QVOD BASILICAE BEATI MARTYRIS STEPHANI
DEFVIT A IOHANNE EPO MARMORIBVS INCHOATVM
IVVANTE DNO FELIX PAPA ADDITO MVSIVO
SPLENDORE SANCTAE PLEBI DEI PERFECIT

Num. 20.

DNO IVVANTE FELIX EPS DEI FAMVLVS
FORVM BASILICAE BEATI MARTYRIS
STEPHANI MVSIVO ET MARMORIBVS
DECORAVIT

Hadrianus verò I. Pontifex in eadem B.Petri Sede, ac Simplicij successor, circa annum 773. hanc ipsam Ecclesiam restaurauit, vt ex eiusdem Pontificis vita à laudato Bibliothecario descripta deducitur, ibi: Pariter „ etiam, & in Basilica B. Primi Mar„ tyris Stephani, sita in Cœlio Mon„ te, quæ per olitana tempora mar„ cuerant, maximas in ea trabes, vasta

„ ſta mole, quin etiam porticus mi- A
„ rificè intrinſecus, & extrinſecus à
„ nouo reparauit. Itidem Theodo-
rus I. ſummus Pontifex laudati Ha-
driani Prædeceſſor, qui floruit anno
642. eandem Eccleſiam celebriorem
reddere volens ſacris pignoribus, vi-
delicet corporum BB. Primi, & Fe-
liciani locupletauit. Hiſtoriam hanc
ſic ſæpè citatus Bibliothecarius in
iſtius Pontificis vita narrat: Eodem
„ tempore releuata ſunt corpora B
„ Sanctorum Martyrum Primi, &
„ Feliciani, quæ erant in arenario,
„ ſepulta viâ Numentanâ, & addu-
„ cta ſunt in Vrbem Romam. Quæ
„ & recondita ſunt in Baſilica B. Ste-
„ phani Protomartyris in Monte
„ Cœlio, vbi & dona obtulit, gaba-
„ thas aureas tres, tabulas ex argen-
„ to ante confeſſionem arcus argen-
„ teos duos. Quare ambigendum
minimè eſſe puto, Theodorum hu- C
iuſmodi Sanctorum corpora in hac
condidiſſe Eccleſia; ac etiam Muſiui
Operis, in quo eorundem Sanctorum
conſpiciuntur imagines, fuiſſe Au-
ctorē, quod in parte mutilū cernitur.
Huius exemplar habes in annexa
Tab. XXXII. vbi in Arcus ſummi-
tate obijcitur manus, veluti è Cælo
ſtellato proſiliens, coronam tenens,
quod ſymbolum in illo loco fre-
quens fuit, vt in Eccleſijs SS. Coſmę, D
& Damiani, S. Agnetis, & alibi in-
fra referendis conſpici poteſt. Inten-
debant enim antiqui illi Fideles per
hoc hieroglyphicum, Dominum ſi-
gnificare, ſeruis ſuis pro fide certan-
tibus promptam gloriæ coronam
concedere, vt eiſdem in locis fuſiùs
expoſuimus. Sub hac figura paruam
intra peripheriam Saluatoris imago
expreſſa eſt; ſequitur deinde gem-
mata Crux. Ad cuius dexteram eſt
S. Primus talari veſte coloris albi in-
dutus, pallium violacei coloris, flori-
bus aureis variegatum habens, in-
teriùs verò veſtem rubeam, vt ex
manica dexteri brachij, volumen
præ manibus tenens. Itidem pari
modo veſtitus ad ſiniſtram eſt S. Fe-
licianus; & veſtes tam intimæ, quàm
extimæ candidæ ſunt. Pallium vero
violaceum abſque floribus, & ipſe
quoque volumen tenet. Sic Pictor
eos exprimere duxit, quia ipſi Ciues
Romani, ac fortaſſe Senatores erant,
quorum ſimulacra, cum ſimilibus
voluminibus præ manibus, vt plu-
rimum cernuntur. Ad eorundem
pedes olim extabat inſcriptio, ſed à
temporis iniuria ferè tota corroſa,
quæ ſupereſt in annexa Tabula lite-
ris maiuſculis indicaui, quæ deeſt mi-
nuſcolis, illius deſumpto tenore ex
Grutero in ſuis Chriſtianis Inſcrip-
tionibus, pag. 1164. nu. 19. ſuppleui.
Quare ex hac inſcriptione facilè ar-
gui poteſt, quantum debeamus illis,
qui curam deſcribendi ea, quæ ſuo
æuo ſiue ſunt, aſſumunt: Niſi Gru-
terus, hanc collegiſſet inſcriptio-
nem, vtique iam ex hominum pe-
rijſſet memoria.

Sacra hæc pignora per duo, &
vltra ſecula hac in Eccleſia requieue-
runt; poſtmodum Sergius II. ſum-
mus Pontifex Eremberto Viro illu-
ſtri Inſubri dono conceſſit, vt ex ſe-
quenti elicitur inſcriptione apud lau-
datum Gruterum pag. 1162. nu. 2.
quæ cum diuerſorum dubiorum ma-
ter ſit, genuinum eiuſdem exemplar
ex Eccleſia in Oppido Legiuni, vbi
iſta ſacra ſeruantur pignora, ac parie-
ti in

ti in marmore sculpta legitur, transcriberetur curaui, cuius est tenor.

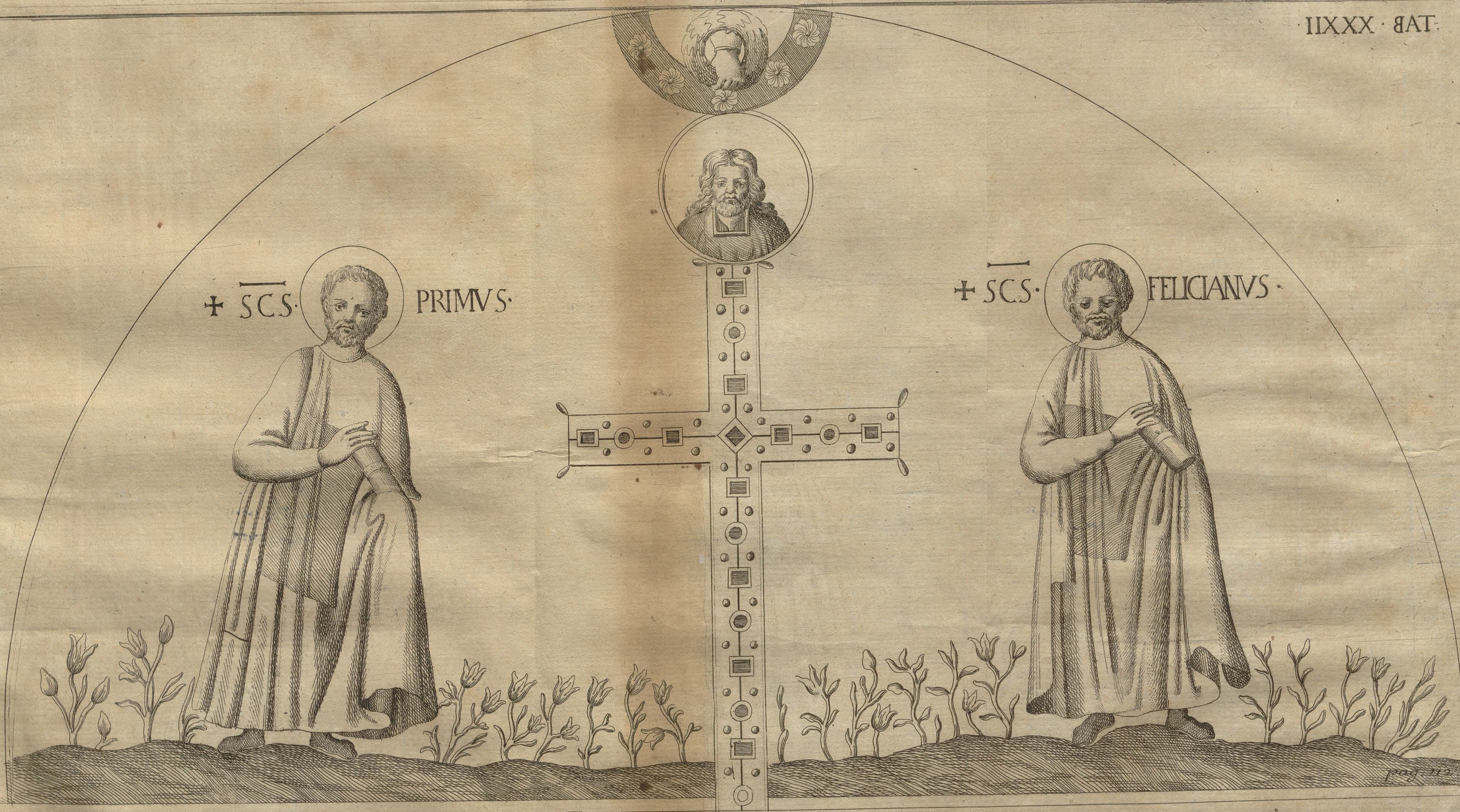
HIC SCI PRIMI MARTYRIS CORPVS
VENERANDVM IN XPO HVMATVM QVIESCIT
QVOD DNO DIGNVS SERGIVS PAPA IVNIOR
EREMBERTO INLVSTRI VIRO CONCESSIT
AB VRBE ROMA CVM HYMNIS, AC LAVDIBVS
SPALIBVSQ; CANTICIS DVM ESSET TRANSLATVM
QVEM INTER SCOS EIVS SPS TENEAT PRIMATVM
IN MVLTIS VIRTVTIBVS ET SIGNIS EST DECLARATVM
RECONDITVM EST CORPVS BEATI PRIMI MARTYRIS
CVM RELIQVIS SCI FELICIANI ANNO INCARNATIONIS
DNI NRI IHV XPI DCCCVI KL AVG INDIC VIIII ORDINANTE DOM
ANGILBTO ARCHIEPO ANNO XXIII PASSIO SCOR VI ID IVN.

Primum igitur dubium, quod hæc parit inscriptio, est de Papa Sergio Iuniore, qui intelligendus est pro Sergio II. in summum Pontificem electo die 10. Februarij Anno 844. qui obijt die 12. Aprilis 847.

Secundum est de anno Incarnationis, qui in inscriptione est 806. Gruterus verò corrigit in 906. quo tempore Petri Cathedram regebat Sergius III. Pontifex.

Tertium de Indictione.

Quartum est de Anno Archiepiscopatus Angilberti. Super his dubijs varij Insubres scripsere Auctores, quorum breuitatis gratia tantùm referam nomina, innumeras omittendo assertiones. Ac sunt Bonauentura Castiglione, Petrus Galesinus, Paulus Morigia, Philippus Ferrarius, Franciscus Berozzo, Ioseph Ripamontius, ac Ioannes Petrus Puricellus. Inter hos etiam annumerandus Carolus à Basilica Petri Episcopus Nouariensis, qui in suo Tractatu inscripto: Fragmenta historiæ Mediolanensis de SS. Primo & Feliciano Martyribus, sic loquitur: Legiuni, qui vi„ cus est, & caput Plebis, vt in Diœcesi Mediolanen. loquuntur, est „ parua Ecclesia S. Primi nomine appellata, quam olim ædificauit Erembertus Comes; & Vassallus Lotharij Imperatoris, & prædijs, & redditibus dotauit. Cumque à Sergio Pontifice Romano corpus S. Primi impetrasset, vna cum reliquijs S. Feliciani, illud ibi recondidit, anno Domini, vt legitur DCCCVI. Kal. Augusti Indictione IX. ita præscribente Angilberto Archiepiscopo Mediolan. Extat Eremberti donatio, in qua narrat secum, licentiâ Sergij Papæ II. Roma eò attulisse corpora SS. Primi, & Feliciani; postea in remedium animæ suæ, & Ermenulfi eius Patris, & aliorum donat multa ipsi Ecclesiæ, in qua vult ordinari Sacerdotem, qui ibi assiduò habitet, & inseruiat, luminaria suppeditet, sarta tecta habeat, officijque curam gerat, quem appellat Custodem, & alio loco Ordinarium, reseruans Patronatus Posteris suis, quod quidem ius, potestatem, & ordinationem appellat. Hac de re est inscriptio in lapide, qui adhuc extat super Altari ipsius Ecclesiæ.

IIXXX · BAT
+ SCS · PRIMVS ·
+ SCS · FELICIANVS ·
ASPICIS AVRATVM CAELSETI CVLMINE TECTVM ASTRIFERVMQVE MICANS PRAECLARE LVMINE FVLTVM

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVIENSIS

„ Area autem S. Corporis lateritia A „ videtur, quæ ab eo posita ab vtro- „ que latere Altaris prominet, „ quam inscriptionem etiam Bona- „ uentura Castillioneus in suo li- „ bello descripsit, vbi recenset Insu- „ brum sedes.

Inscriptionem refert, quæ cum sit eadem, ac supra indicata, ideò breuitatis gratia, illam denuò referre omittior: deinde idem Auctor addit: Nisi memoratæ donationis B „ literæ nos fallunt, postquam dixit „ Erembertus, se Romæ suscepisse „ corpora SS. Primi, & Feliciani, „ vnum se dicit in Legeduno re- „ condidisse, vt alterum alibi collo- „ casse videatur. Perrexi, inquit „ Romam, vnde per dictam licen- „ tiam Domini Sanctissimi Sergij „ Papæ sincera corpora SS. Christi „ Martyrum Primi, & Feliciani „ suscepi, vnumque in Legeduno C „ recondidi. Quod inscriptio vide- „ tur quoque significare, dùm de „ corpore S.Primi ibi humato,aper- „ tè commemoratur, postea verò „ additur, illud cum reliquijs S. Fe- „ liciani ibi esse conditum. In Bre- „ uiario Ambrosiano B. Caroli iussu „ restituto mentio est huius trans- „ lationis die IX. Iunij, quo die ho- „ rum SS. Martyrum Festum cele- „ bratur. Petrus quoque Galesinus D „ eiusdem translationis meminit in „ notationibus sui Martyrologij,vbi „ etiam inscriptionem illam posuit. „ sed in numero Annorum inscri- „ ptionis error est; cum enim dica- „ tur corpus esse concessum a Ser- „ gio Iuniore, & esse conditum an- „ no DCCCVI. Ordinante Angil- „ berto Archiepiscopo; id proba- „ ri non potest. Nam Sergius II. „ creatus est Papa Anno Domini „ DCCCXLIV. Angelbertus verò „ itē secundus An.DCCCXXXIV. „ Quod si anno Angelberti XXIII. „ eadem habet inscriptio, S. Cor- „ pus ab Eremberto conditum est, „ anno id factum oportet Domini „ DCCCLVII.Sed tunc verum non „ erit, quod in donatione dicitur, „ ipsam donationem factam esse „ anno Regni Lotharij XXVII. „ nam is factus est Rex Italiæ Anno „ DCCCXXII. Verùm facile est in „ hos numeros mendas irrepere.

Quidquid Auctor iste hucusque narrauit, errores in inscriptione irrepsisse, demonstrat, sed non emendat; itaque ab his celeberrimis viris mihi relinquitur locus meam promendi sententiam;nempe Longobardorū Natio,cum in Insubria suā fixisset sedem, ac latinæ linguæ,characterumque Latinorum numerum indicantium ignara esset, potiusque armis, quàm literis dedita, ex hoc facillimè colligo, laudatam Inscriptionem erratam esse. Propterea iudico, in inscriptione tres numeros per errorem fuisse expressos, causaque fuit, quia characteribus literarum Latinarum jidem numeri fuerunt descripti; vnde errores, valoris cuiuscunque literæ, vel ex ignorantia illius, qui numerum dictauit, vel ex ignorantia sculptoris, qui Autographum fortasse male scriptum non intellexit, prouenerunt. Primus igitur error est in Anno Domini, vbi vltima litera I. numerum indicans debet esse L. Inscriptio enim errata sic legitur DCCCVI scilicet 806.correcta verò DCCCVL qui significant 845.

Secundus est error in Indictione, A in qua superflua litera tantùm est apposita, nempè vltima I. quæ sic se habet: VIIII. Tantò magis hic arguitur error, quantò magis numerus nonus, vt plurimum scribitur hoc modo: IX.

Tertius error est in Anno Archiepiscopatus Angilberti, scilicet XXIII. Hìc pariter vna litera est malè adiuncta, nempè secunda X. cuius in loco est ponenda litera V. adeoque legendum est XVIII. ex quibus erroribus sic correctis verus Chronologicus Ordo resultat; nam Anno Domini DCCCVI. viuebat Sergius Pontifex, eodem anno recurrebat Indictio VIII. eodemque tempore erat Annus XVIII. Angelberti; vnde initium eius Archiepiscopatus cadit Anno DCCCVI. & non XXVII. & sic habetur verum eiusdem Angelberti, Archiepiscopatus initium, cum C de hoc inter Insubres disceptetur Scriptores.

Ac vt in omnibus concors sit iste Chronologicus Ordo, mendandus alius est error, qui irrepsit in supracitata donatione, vbi legitur expressus Annus XXVII. Regni Lotharij, quare loco XXVII. legendus est XXIII. vnicâ litera, nempè V in I. mutata. Cum igitur Lotharius fuerit creatus Rex Italiæ, & Imperator D inauguratus à Paschale I. Pontifice, anno DCCCXXIII. die Paschatis, quæ fuit V. Aprilis; Annus XXIII. illius Regni, siue Imperij cadit Anno supra memorato DCCCVI. Et hæc de hac Inscriptione, erroribusque in ea irreptis, Ecclesiaque, ac Corpore B. Primi, reliquijsque S. Feliciani dicta sint satis. Modo properemus ad alia.

CAPVT XVII.

De antiqua Imagine Musiui Operis S. Sebastiani constructa circa Annum 682. in Ecclesia S. Petri ad Vincula Vrbis.

INter illustria antiqua munera, tam apud Ethnicos, quàm apud B Fideles, illud Defensoris ab omnibus recensetur. At nomen generale, quod plurimis conuenit Viris. Præcipuè munus hoc, Defensoris Ciuitatis, illustre fuit apud Gentiles, ac apud Fideles, Defensoris Ecclesiæ, quod necessarium, ac expediens esse animaduertens, Magnus ille Gregorius Romanus Pontifex, in Vrbe ad septenarium Defensorum auxit numerum, vt Ecclesiæ, sedisque Apostolicæ, ac Pauperum iura Defensores tuerentur. Inter hos inclytus ille Christi Athleta S. Sebastianus annumeratus est, qui Defensoris Ecclesiæ, pestilentięque Propulsatoris titulum meruit. Annexæ imagines in Tab. XXXIII. & XXXIV. abundè demonstrant, tã constructionis imaginis eiusdem Sancti, quàm Defensoris tituli eidem attributi causas, quas ille rerum Longobardicorum Scriptor Paulus Diaconus lib. 6. De gestis Longobardorum cap. sic narrat: His temporibus „ (scilicet anno 680.) per Indictionem octauam Luna Ecclipsim „ passa est. Solis quoque Ecclipsis „ eodem pene tempore hora diei „ quasi decima, quinto Nonas Maias effecta est; moxque secuta est „ grauissima pestis tribus mensibus, „ hoc est Iulio, Augusto, & Septem-

,, tembrio, tantaque fuit multitudo A
,, morientium, vt etiam parentes
,, cum filijs, atque fratres cum soro-
,, ribus bini per feretra positi apud
,, Vrbem Romam in sepulcra dedu-
,, cerentur. Pari etiam modo, hæc
,, pestilentia Ticinum quoque de-
,, populata est, ita vt cunctis Ciuibus
,, per iuga montium, seu per diuer-
,, sa loca fugientibus, in foro, & per
,, plateas Ciuitatis herbæ, & fruteta
,, nascerentur. Tuncque visibiliter B
,, multis apparuit quia bonus, &
,, malus Angelus noctu per Ciuita-
,, tem pergerent, & ex iussu boni
,, Angeli, malus Angelus, qui vide-
,, batur venabulum in manu ferre,
,, quoties de venabulo ostium cuius-
,, cusque domus percussisset, tot de
,, eadem domo die sequenti homi-
,, nes interirent. Tunc per reuelatio-
,, nem cuidam dictum est, quod Pe-
,, stis ipsa prius non quiesceret, quã C
,, in Basilica, quæ B. Petri ad Vincu-
,, la dicitur S. Sebastiani Martyris
,, Altarium poneretur. Factum est,
,, & delatis ad Vrbem Romam Bea-
,, ti Sebastiani Martyris reliquijs,
,, mox vt iam dicta Basilica altarium
,, constitutum est, pestis ipsa quieuit.
Post narrationem hanc ab Ecclesia-
sticæ Historiæ parente Cardinali Ba-
ronio ad supradictum annum 680.
num. 52. relatam sic iste Purpuratus D
Historicus addit: Extat adhuc inte-
,, grum ipsum altare, nec non eius-
,, dem Sancti Martyris imago Mu-
,, siuo opere expressa. Sed ex hoc
,, propagata est ad posteros religio,
,, vt pestis tempore voti causa ima-
,, go eiusdem S. Sebastiani diuersis
,, in locis pingi soleret, sed & in eius
,, memoriam altaria erigi, imò etiam
,, & Ecclesias fabricari. Omnium
narratorum marmorea legitur in-
scriptio pone idem Altare tenoris se-
quentis.
,, S. Sebastiano Martyri Depulso-
,, ri Pestilitatis Ann. sal. DCLXXX
,, Vrbem Romam perniciosa, & gra-
,, uis inuasit Pestis. Trimestre malum
,, fuit Iulio Aug. quinto, & septi-
,, mo tanta accessit multitudo pe-
,, reuntium, yt eodem feretro Pa-
,, rentes cum liberis, Viri cum Vxo-
,, ribus, fratres cum fratribus, & so-
,, roribus efferentur, loca vndique re-
,, pleta cadaueribus vix suppetebant.
,, Ad hec nocturna Miracula terrue-
,, rant; nam duo Angeli bonus al-
,, ter, contra alter Vrbem peragra-
,, bant, & hic Venabulum manu fe-
,, rens quot pulsibus ostia tetigisset,
,, totidem in illis domibus cadebant
,, Mortales: tandiu labes vagata, do-
,, nec cuidam S. Viro nunciatum fe-
,, runt, finem calamitatis fore, si in
,, Æde S. Petri ad Vincula Altare
,, Sebastiano Martyri consecraretur,
,, re perfecta, illicò pestis veluti ma-
,, nu pulsa, facessere iussa est. Hu-
iusmodi Altare ad læuam ingressus,
proximumque ianuæ olim erectum
fuerat; quo in statu vsque ad annum
1683. permansit: dein ad euitandam
irreuerentiam, in quam ad idem al-
tare orantes incurrebant, quoniam
aræ maximæ vertere tergum perne-
cesse erat, ex hoc loco amotum, & in
alium honorificentiorem cum Sancti
Imagine translatum fuit, nempe in
sinistram porticum, siue nauim, vbi
ad præsens idem colitur Sanctus. Su-
pramemorati facti series in pariete
depicta est prope locum, vbi S. Seba-
stiani stabat Musiua imago; & cum

pictura hęc Lectoris genio indulgere A posse iudicem; ideò eam in Tabula XXXIV. refero: ibi Vrbs, ac bonus Angelus cum malo Dæmone, qui venabulum manu tenet, ostiumque pulsat, expressi cernuntur. Ibidem exhibetur pariter Ecclesiasticorum Processio, inter quos summus Pontifex Agatho, qui claues Ecclesiastici regiminis tunc temporis detinebat. Picturam hanc à tribus circiter seculis elaboratam esse existimo; & B hæc satis de Historia, modo ad eiusdem Musiuæ Imaginis explicationem iuxta consuetum modum deuenio.

Imago hæc in d. Tab. XXXIII. repræsentatur, quæ ad hominis altitudinem communis staturæ chlamyde induti, nec non barbati est. Ad Imaginis latera eiusdem Sancti nomen expressum cernitur; vox tamen Sanctus est abbreuiata. Dè hac eadem C Imagine disserit Bollandus ad diem Ianuarij §. 5. num. 25. vbi sic: *Situm est Templum illud S. Petri ad vincula in Exquilijs, diciturque alio nomine, Titulus Eudoxiæ ab Eudoxia Augusta, Valentiani III. coniuge, vt 1. Augusti dicemus, cum de S. Petri vinculis agemus: In ea Basilica, vt Baronius scribit, Egregium S. Martyris monumentum veneranda eius imago opere musiuo expressa, atque* D *hactenus integra extat senili aspectu, & barba: quod Pictores admoneat, qui iuuenem eum palo alligatum perperàm pingunt. At Pictores (licet quidlibet audendi potestas ab omni retrò memoria concessa ijs esse videatur, quam miramur nusquam censura aliqua coerceri, non vt artis inuentio fastidiosè restringatur, sed vt quæ Sanctis tribuuntur, expendantur, consulaturque honestati) sic tamen fortassis robur inuictum Sebastiani exprimere voluerunt iuuenili, & vegeta corporis forma.* Laudatus Bollandus eiusdem Baronij relatam sententiam alterat, nam prout Baronius scribit, retulimus superiùs: tres Baronij inspexi impressiones, & eas concordes esse, animaduerti; si aliæ adsint, ignoro. Hec adnotari duxi, vt appareat, quanta Scriptoribus vtendum sit diligentia, ac animaduertentia, ne veritatem obumbrent, dum illustrare præsumunt.

Baroniùs igitur, vt Bollandus refert, Pictores redarguit, quòd S. Sebastianum imberbem depingant, cum barbatum ex allata imagine exprimere deberent. Bollandus verò eos excusat, cum vt diximus, iuuenem exprimendo Sanctum, voluerint per hoc eiusdem Sancti inuictum animum, roburque demonstrare. At tantorum virorum pace, fas mihi sit meam in medio proferre sententiam, partim ex ipso Bollando desumptam, partimque aliundè conquisitam; & hoc pacto ratiocinor: Retulimus supra Musiuum, quod adhuc cernitur in Ecclesia S. Agnetis extra Vrbis mœnia, in quo ipsa Virgo expressa cernitur laticlauo ornata; quamobrem ibi inquisiuimus, cur tali ornamento decorata fuerit, nullamque aptiorem, congruentioremque excogitauimus rationem, quàm illam Pictoris, siue Musiuarij, Constantinopoli conducti, qui Virginem iuxta suæ Regionis morem, nempe Græcorum, pinxit. Meam hanc coniecturam Leonis Ostiensis auctoritate firmaui, qui in Chronico Cassinensis

sinensis

TAB. XXXIII

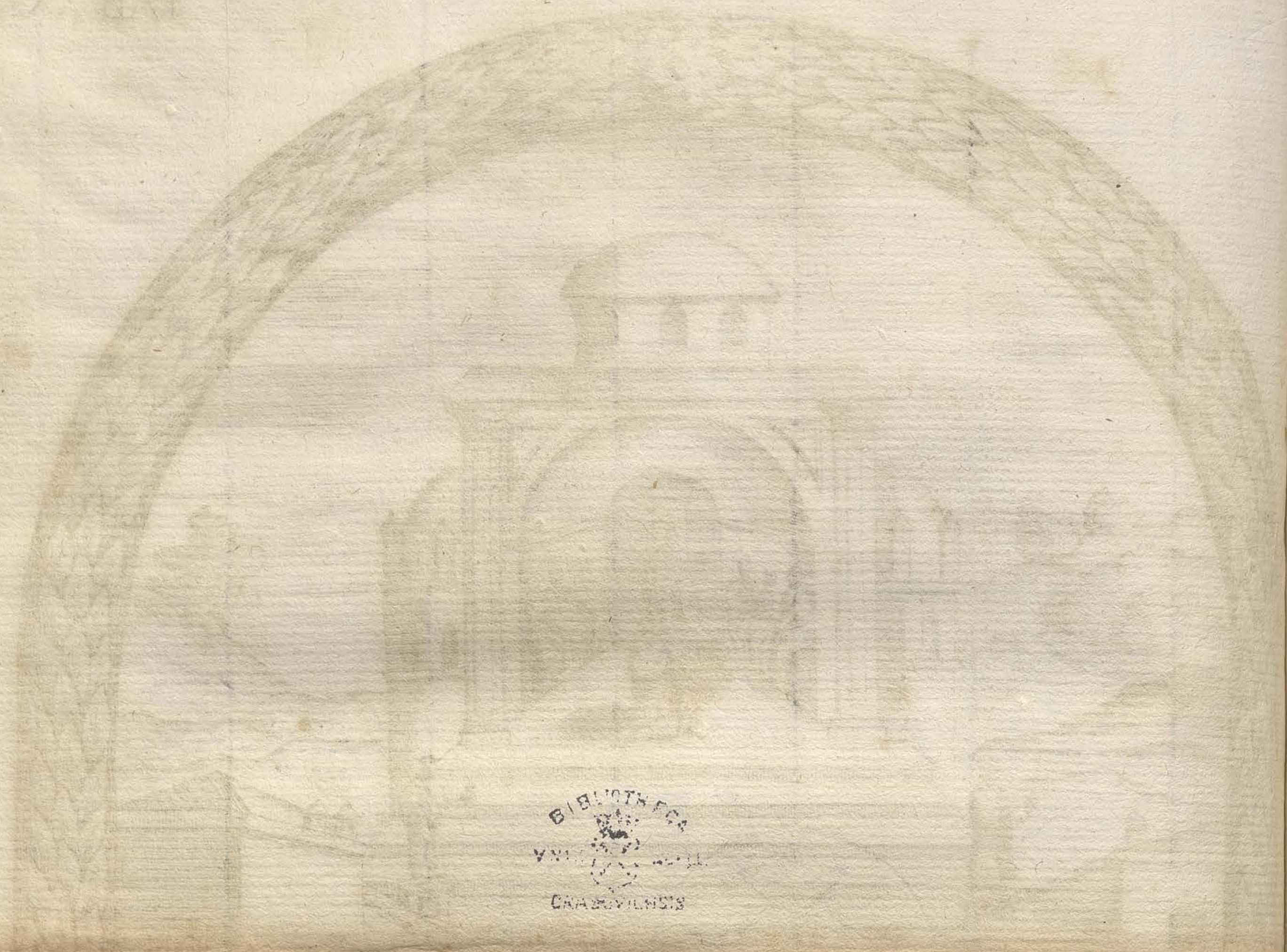
pag. 116

TAB. XXXIV

pag: 116

sinensi scribit, Desiderium Abbatem A Montis Cassini Constantinopolim ad locandos Artifices Musiuarios misisse, quoniam à quingentis, & vltra annis magistra Latinitas intermiserat artem. Desiderius floruit anno 1066. Quare si ab his demantur quingenti anni, illi, qui remanent sunt 566. & Musiuum nostrum constructum fuit anno 680. sicque hac in Vrbe iam non solùm Musiuaria ars, verùm etiam Literæ magna in parte perierant, vt ipsemet summ. Pont. Agatho Musiui coæuus in B Epistola ad Constantinum Imperatorem, & Heraclium, ac Tyberium Augustos scripta testatur; vbi sic: Ideo- „ queChristianissimi Dñi filij secun- „ dum pijssimam missionem à Deo „ protegendæ mansuetudinis vestrę „ pro obedientia, quam debuimus, „ non pro confidentia eorum scien- „ tiæ, quos dirigimus præsentes con- C „ famulos nostros Abundantium, „ Ioannem, & Ioannem Reueren- „ dissimos fratres Nostros Episco- „ pos, Theodorum, & Georgium „ dilectissimos filios nostros Pres- „ byteros, cum dilectissimo filio „ nostro Ioanne Diacono, & Con- „ stantino Subdiacono sanctæ hu- „ ius spiritalis Matris Apostolicæ „ Sedis, nec non & Theodorum „ Presbyterum Legatū Sanctæ Ra- D „ uennatis Ecclesiæ, & Religiosos „ Seruos Dei Monachos cum scri- „ pturarum cordis deuotione cura- „ uimus demandare. Nam apud „ homines in medio gentium posi- „ tos, & de labore corporis quoti- „ dianum victum, cum summa ex- „ ercitatione (alij legunt hæsitatio- „ ne) conquirentes, quomodo ad „ plenum poterit inueniri scriptura- „ rum scientia? Quam epistolam ad eundem annum 680. refert etiam citatus Baronius. Ex hactenus dictis meam deduco coniecturam, quòd Pictor Græcæ Nationis fuerit. Quare S. Sebastianum Virum barbatum iuxta suæ regionis morem depinxit, vel eo quia obseruans, in Italia innumeros fuisse barbatos viros, nempe Longobardos, vt innuimus supra in Tabulis IV. & V. ideo has species in mente seruans, barbatum expressit etiam Sebastianum. Nec mirum, quòd aliquis tunc non contràdixerit, cum summa eodem tempore vigeret ignorantia, vt nuper retulimus; quin etiam timor ipsorum regnantium Longobardorum; vnde omnes se se eorum vsibus accommodabant. Insuper si ad præterita secula oculos conuertemus, obseruabimus in illis Imperatores alios barbatos, alios imberbes fuisse, vt ex historijs, ac numismatibus colligi, deducique potest: Nero enim, qui vixit anno 56. à Christo nato barbam rasit; Hadrianus, qui floruit anno 120. primus Imperatorum barbam gestauit: Hoc non obstante illius successores rasa barba regnarunt. Post seculum ab Hadriano nempe anno 220. Macrinus iterum barbam detulit. Postmodum eius successores denuo barbam raserunt. In principio verò septimi seculi Heraclius Imperator, qui regnauit anno 609. etiam detulit barbam; quam consuetudinem cæteros Imperatores Grecos amplexatos fuisse, ex numismatibus obseruo. Quare Pictor virum nobilem exprimere volens barbatum figurauit, vt nuper diximus iuxta suæ Regionis

morem, vel quia de Aulici more, genio adulari soliti Principis, huius moribus se conformauit.

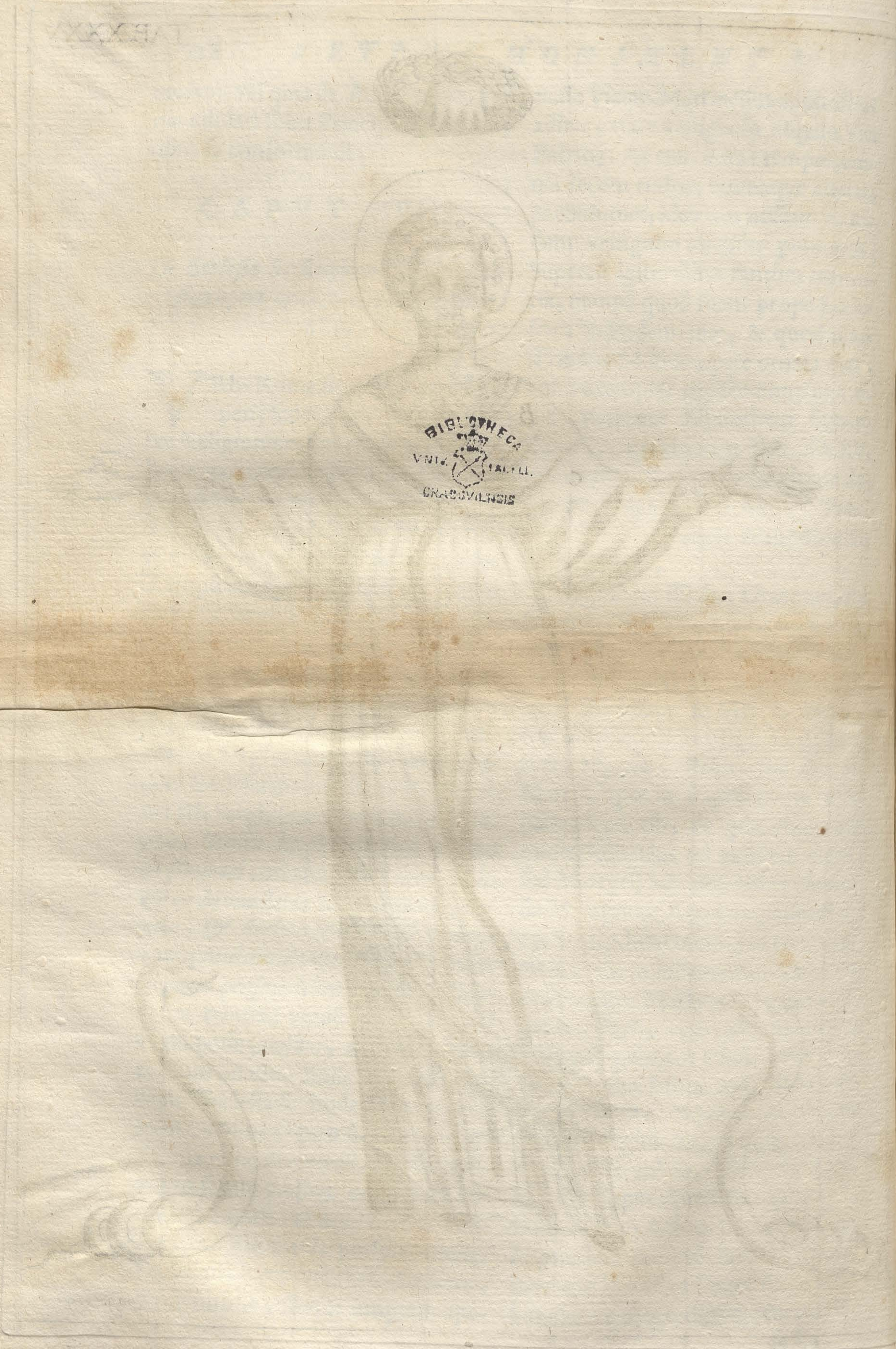
CAPVT XVIII.

De Ecclesia S. Euphemiæ Vrbis musiuo opere ornata circa Annum 688.

VRbs Roma sicuti Romani Imperij sedes fuit, ita Christianæ Religionis caput euasit; quamobrem varia in illa summo Deo, ac in Sanctorum honorem erecta fuere Templa, inter quæ hoc S. Euphemiæ præterito numerabatur seculo. Huius Templi constructio illam antiquam fuisse ex Sergij I. vita a Bibliothecario descripta clarè deducitur, vbi sic: *Hic* (nempè sergius) *Basilicam. S. Euphemiæ, quæ per multa tempora fuerat detecta cooperuit, ac renouauit.* Floruit Sergius anno 687. de hac eadem Ecclesia mentio fit in Vita Leonis III. Sergij successoris, ibi: *In Basilica Beatæ Euphemiæ fecit vestem de stauraci*, & infra: *Pari modo fecit, & in Monasterio Sanctorum Euphemiæ, & Archangeli, quod ponitur iuxta titulum Pudentis canistrum ex argento pensan. libras quinque.* Quare ex relatis, vetustatem eius clarè argui posse, iudico, atque Pudentis titulum in vico fuisse Patritio, qui nunc Ecclesia S. Pudentianæ appellatur. Basilica igitur S. Euphemiæ, de qua nunc sermo est, elapso vt diximus seculo, adhuc extabat ad Exquilini montis radices. Narrat Pancirolus, Xistum V. prospicientem Ecclesiam hanc vetustate fatiscere, dirui iussisse, ibique amplum aperuisse Vicum. Martinellus addit illius adhuc extare vestigia in angulo Vici Patritij. At cum vorax tempus, omnia secum trahat, omniaque alteret, & consumet, ideò nos nullum ex eadem vestigium inuenire potuimus; Superest igitur illius tantum memoria, nempè quòd fuerit propè Ecclesiam S. Pudentianæ, & quod illius Tribuna Musiuo opere ornata erat, cuius exemplar expiscauimus ex Codice Vaticanæ Bibliothecæ signato num. . . . quodque in Tab. XXXV. referimus. A temporis ingluuie delineatio seruata fuit à bo. me. Francisco Penia Sacrarum Antiquitatum amantissimo.

Quidnam illi duo Dracones, siue serpentes ad Virginis latera significent; pro certo habeo, Martyrium denotare, quod Beata subiuit. At apud Baronium in Martyrologio, tres huius nominis Virgines, & Martyres reperio. Prima sub die 20. Martij, quæ in Paphlagonia coronam adepta est; de qua etiam meminit Bollandus ad eundem diem; sed Martyrij acta non refert. Secunda Martyrium Aquileiæ passa est die 13. Septembris; huius pariter meminit Rubeus in historia Rauennatum, ac Rauennæ Martyrem occubuisse narrat. Tertia verò sub Diocletiano Martyrij palmam Chalcedone promeruit, cuius festum in Ecclesia celebratur die 16. Septembris. Huius Sanctæ Virginis Martyrium affabrè depictum se vidisse, testatur S. Arsenius Episcopus Amasenus in Concilio 2. Niceno Act. 4. & 6. at obiecta serpentibus minimè fuit. Laudatus Baronius in notis ad hunc diem scribit: placere magis dicere, plures fuisse Eu-

TAB. XXXV
B
A
C
D
pag. 119

ſe Euphemias. De hoc vide Franciſcum Mariam Florentinum in ſuo Martyrologio Lucenſi, pariterque Surium ad diem 16. Septembris. Quænam igitur hæc Sancta fuerit in Muſiuo expreſſa, alijs examinandum relinquimus, contenti illius formam deſcribere. Lit. A gemmatum ornamentum denotat; lit. B. veſtem coloris crocei ſubalbidi; C interiorem veſtem albam; D cingulum nigrum cum annulo gemmato: itidem ſemicirculari gemmato ſplendeſcit circundatum caput globulo, ſuper quod è Cęlo corona deſcendens viſitur, quam inuiſibilis hominis perſtringit manus, de qua corona ſic expreſſa diſſeruimus in Eccleſia SS. Coſmæ, & Damiani, S. Agnetis, & alibi, ideò hic finem dicendi impono, & ad alia propero.

CAPVT XIX.

De Eccleſia S. Marci Vrbis anno 337. conſtructa Muſiuis Picturis ornata anno 774.

SVa in ipſa vetuſtate inuoluta permanet hæc inclyta Eccleſia, quæ à Sanctiſſimo Pontifice Marco, huius nominis Primo, fundata: & in ea Hadrianus I. educatus, ac edoctus fuit, deinde ab eodemque Ha- D driano, & Gregorio IV. miris reſtaurata ædificijs, nec non à pluribus Cardinalibus, varijs illuſtrata ornamentis, cuique non modicum ſplendorem addidit magnum illud, ſumptuoſumque Palatium, eidem adiunctum, quod in Pontificum ceſſit habitationem, hodieque in Cardinalis eiuſdem Eccleſiæ Titularis, nec

A non Sereniſſimæ Reipublicæ Venetæ Oratoris vſum, commodumque conuerſum eſt. Hæc breuiſſimè aſſerta, ſuis auctoritatibus confirmare debemus. Antiquus igitur Bibliothecarius, in ipſius Marci vita, qui floruit anno 336. ita ſcribit: *Hic Pontifex fecit duas Baſilicas, vnam via Ardeatina, vbi requieſcit, & aliam in Vrbe Romæ, iuxta Pallacinas (vel vt alij legunt) Palatinas*. Famianus B Nardinus Antiquitatum Romanarum ſolertiſſimus indagator, lib. 4. cap. 10. has trutinatur voces; opinaturque propterea à proxima antiqua Porticu Pole appellata, corrupta voce, ſuam deſumpſiſſe denominationem. Quod Hadrianus in hac Eccleſia educatus fuerit; ſic idem Bibliothecarius, in iſtius narrat vita:

„ Hic beatiſſimus vir (ſcilicet Ha-
„ drianus) defuncto Genitore, at-
C „ que paruulus, nobiliſſimæ ſuæ
„ Genitrici relictus, ſtudioſè a Pa-
„ tre Theodato dudum Conſule, &
„ Duce; poſtmodum verò Primice-
„ rio Sanctæ noſtræ Eccleſiæ poſt
„ tantæ dictæ ſuæ Genitricis obi-
„ tum nutritus, atque educatus eſt.
„ nam è prima ætatis ſuæ pueritia,
„ dum adhuc laicus exiſteret, ſpiri-
„ tualibus ſtudijs, charitatis, mode-
„ ſtiæque vehementius inſiſtebat.
„ ſedulo perſeuerans in Eccleſia S.
„ Marci, quæ vicina domui ſuæ eſſe
„ videtur. Illic crebras Deo noſtro
„ referebat die, noctuque laudes,
„ indutuſque cilicio, ieiunijs cor-
„ pus ſuum macerabat, & elemoſi-
„ nam enucleanter egenis, & ino-
„ pibus, iuxta poſſibilitatis ſuæ vi-
„ res, libenter tribuebat. Hic idem

Pontifex, poſt non nullorum annorum

norum curriculum, ad B. Petri cathedram assumptus, scilicet anno 772. Ecclesiam hanc vetustate fatiscentem, & restaurauit, & donarijs locupletauit. Laudatus Bibliothecarius de eodem sic suam prosequitur narrationem. In Ecclesia verò B. „ Marci, cuius tectum iam vetuste positum vicinum ruinæ existebat, depositis vetustissimis trabibus, & alijs impositis nouiter, ipsum tectum, atque porticus in circuitu fecit, eandemque Ecclesiam restaurauit. Arcus vero tres, qui vetustissimi erant addens ijsdem Beatissimus Pontifex argenti lib. 12. nouiter fecit, Fecit etiam in eadem Ecclesia super Altari Maiori vestem de stauraci, sed & per diuersos arcus eiusdem Ecclesiæ ex pallijs quadrapolis fecit numero vela viginti septem; simulque, & coronam ex eisdem pallijs, quæ pendent sub trabe, fecit. Subdit idem Bibliothecarius in fine alia donaria ab eodem Pontifice eidem Ecclesiæ facta his verbis; sed & in titulo Beati Marci nutritori suo fecit patenam, & calicem sanctum de auro purissimo pens. lib. 11. Imò & calices argēteos quatuor pens. lib. 12 Demum de restauratione à Gregorio IV. facta circa annum 828. sæpè citatus Bibliothecarius, ista enunciat:

„ His igitur perfectis operibus ad alia repentè Venerabilis Pontifex animum, & mentem conuertit. Nam Ecclesiam tunc Beati Marci Confessoris, atque Pontificis, quam tempore Sacerdotij sui regendàm susceperat, & vsque quo ad Pontificatus peruenit gratiam in suo iure, & ditione permansit, quæ ob nimiam vetustatem crebro casura esse, videbatur cum omnipotentis Dei opitulatione à fundamentis priùs eiecit, & postmodum nouis fabricis totam ad meliorem cultum, atque decorem perduxit, absidamque ipsius prænominatæ Basilicæ musiuo aureis superinducto coloribus cum summa gratulatione depinxit. Fecit verò sarta tecta eius omnia noua, & quidquid in ea ante vile cognouerat, pretiosum postea esse maluit. Igitur consumatis omnibus his pro remedio, & futura retributione animæ suæ, obtulit in iam sæpè nominata Ecclesia futuris temporibus permanēda hęc, Regnum aureum vnum, quod vsque hodie super altare dependet cum gemmis valdè opimis, habens in medio auream Crucem, cum gemmis pariter pretiosis. Item gabathas ex aureo purissimo tres pendentes ante prænominatum altare. Et gabathas interrasiles de argento duodecim Angelorum opere constructas. Et alias gabathas interrasiles quinque cum pedibus suis. Item vbi supra obtulit thymiamateria aureo colore perfusa tria, canistra de argento duodecim. Coronas argenteas maiores, & minores nouem, Cruces de argento tres, & vnaquæque habet lib. vnam. Cerostatas desuper argentatas quatuor. Fecit & cyborium ad laudem, atque decorem Confessoris iam sæpiùs dicti ex argento purissimo pens. libras mille. Altare quoque eiusdem argenteis similiter tabulis exornauit, cupiens per rerum temporalium exercitia

-
a-
u-
t,
o-
ue
ue
u-
us
n-
m-
ate
tea
tis
tu-
ilit
fu-
ec,
vſ-
det
na-
m,
is .
mo
na-
rra-
ge-
lias
tum
otu-
re,
ento
ma-
uces
ha-
uper
cy-
orem
x ar-
nille.
nteis
piens
rcitia
na

pag. 121.

» æterna Cęlo præmia adipisci. Predi- A » ctus etiã venerabilis Potifex obtulit, » vbi supra, veste de fundato vnâ ha- » bentem mucrones per circuitum. » Fecit & aliam vestem de olouero, » vnam habentem in medio gem- » mas, & mala aurea, & per circui- » tum zonam de chrysoclauo. Imò » verò obtulit Sanctissimus Præsul » vestem de olouero cum gryphis, » & vnicornibus. Vestem quoque » aliam cum Chrisoclauo per circui- » tum habentem in medio Resurre- B » ctionem Domini Nostri Iesu Chri- » sti. Sæpè iam dictus Venerabilis Pa- » pa obtulit in prænominata Ecclesia » vestem cum gryphis, & Chrysocla- » uo per circuitum habentem in me- » dio Natiuitatem Domini Nostri » Iesu Christi. Item vestem aliam » cum chrysoclauo habentem per » medium rotas de chrysoclauo qua- » tuor, & natiuitatem, atque baptis- » mum Domini Nostri Iesu Christi. C » Obtulit verò prænominatus Pon- » tifex vestem aliam cum Leonibus » habentem resurrectionem Domini » de Chrysoclauo. Vestes de fundato » minores octo, quæ altaribus super- » ponuntur, quæ per circuitum eius- » dem Ecclesiæ esse noscuntur. Vela » alba serica quatuor, vnum habens » vndique tyrium, & in medio Cru- » cem, & gammadias de chrysoclauo. » Aliud de stauraci habens in medio » Crucem de olouero, & gammadias D » de olouero tyrio. Tertium, & quar- » tum similiter. Vela de rodino qua- » tuor, quę sacrum altare circundant, » ex quibus vnum habet Crucem de » chrysoclauo. Vela de fundato vi- » ginti sex, & linea similiter, quæ » pendent per arcus Ecclesiæ. Vela

» Alexandrina tria ante portas » maiores pendentia habentia homi- » nes, & caballos. Cortinam Ale- » xandrinam vnam, vela alia haben- » tia mucrones de fundato quatuor. » Velum de octapulo vnum. Vela » alia de fundato octo habentia per » circuitum periclysin de blattin. Et » alia vela sex cum aquilis habentia » per circuitum periclysin de tyrio. » Vela simulq; alia de fundato quin- » que habentia leones, & periclysin » de tyrio. Vela alia Alexandrina, ex » quibus vnum habens rotas, & ro- » sas in medio, & aliud arbores, & » rotas pendentia ante valuas ipsius » Ecclesiæ. Item velum modicum de » olouero habens in medio homi- » nem cum caballo. Vela cum argen- » to spanisco quatuordecim. Vela » modica vbi supra de olouero de- » cem, habens vnumquodque eorum » anates. Hic diuina inspiratione » protectus obtulit iam dictæ Basi- » licæ aquæ manile de argento vnũ. De hoc eodem musiuo à laudato Pontifice Marco extructo, meminit præfatus Hadrianus Primus in epist. 1. ad Carolum Magnum, quæ habetur in Tomo Conciliorum Generalium post eiusdem Pontificis vitam. Hæc de antiquis istius Ecclesiæ ædificationibus, cum Recentiores apud Ciaconum de vitis Pontificum videri possint, ideo illas libenter omittimus, solummodo contenti antiquiores retulisse ad probandam Ecclesię, & Musiui Operis vetustatem. Modo ad eiusdem Musiui explicationem, vt noster est mos, deuenimus.

Primum Musiuum, quod obtutui se offert nostro, in Tribunæ arcu est, cuius in summitate rotundum extenditur

ditur spatium, in quo expressus est A Saluator noster Iesus Christus, dexterâ eleuatâ in actu benidicendi, cùm diademate cruce insignito. Parùm ab hac figura distat alia similis peripheria, in qua Angelus librum gemmatū tenet, & figurat Euangelistam Matthæum. Ponè hanc, alia eiusdem orbicularis formę est, intus habens expressum bouem alatum, cum gemmato libro, qui S. Lucam designat. Nunc ad sinistram eiusdem Saluatoris ver- B tamus sermonem. Prima figura iuxta Saluatorem similis formæ circularis est, & continet Aquilam, itidem cum libro ornato gemmis, quæ S. Ioannem Euangelistam repræsentat. Sequitur alia figura, pari modo facta, in qua Leo alatus, similem librum gemmis redimitum manibus stringens, S. Marcum exprimit. De huiusmodi Animalium formis mentio est in Apocalipsi cap. IV. nu. 6. *Et in* C *conspectu sedis, tanquam mare vitreum simile cristallo, & in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis antè & retrò. Et animal primum simile Leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis; & quartum animal simile aquilæ volanti* Quid ipsi libri indicent, minimè in illorum ambigendum est explicatione, cum Euangeliorū libros esse osten- D dant. Cur autem sic gemmis ornati appingantur, diximus in nostro opere Vet. Mon. par. 1. cap. 6. quò breuitatis gratia benignum Lectorem mitto.

In eiusdem Arcus dextero angulo figura stat, quam cum dextera extensa, & ex prolixa barba S. Paulum representare, iudico: In sinistro alter stat vir, similiter cum dextera eleuata, qui pro S. Petro habendus est; sinistra vero volumen defert clausum, ac in pallij extremitate monogramma est P. de quibus egimus etiam in citata nostra prima parte Vet. Monim. cap. XIII.

Hæc de exterioris Arcus facie; modo ad interiorem partem nempe Tribunam concameratam, musiuoque ornatam opere properamus. Primo loco se offert eiusdem Musiui operis expressus arcus, frondibus, floribusque excultus, quos zona in spiræ formam circumdat, atque ligat. Huius in summitate circulus est, in cuius medio legitur *Gregorius* nempe IV. qui huius Musiui Operis ornatus Auctor, vt nuper diximus, fuit. Subtus hoc circulo est manus, gemmatam coronam deferens, quod symbolum exposuimus supra in expositione Musiuorum Operum Ecclesiarum SS. Cosmæ & Damiani, ac S. Praxedis, & alibi, quamobrem ad alia explicanda calamum conuertimus. In tribunæ medio Mundi Saluator dexterâ eleuatâ, quasi benedictionem impartit, digitos more Græcorum complicatos tenens; sinistra verò librum sustinet, in quo legitur: *Ego sum lux: Ego sum vita: Ego sum resurectio*. Ad Saluatoris pedes duæ sunt græcæ literæ, scilicet A & Ω, quæ ipsum Deum significant, vt in Apocal. cap. 1. & 22. innuitur: *Ego sum Alpha, & Omega, principium, & finis*.

Ad Christi dexteram est S. Felicissimus; ad sinistram, in secundo loco est S. Agapetus, siue Agabetus, ambo sancti Martyres, ac Beati Sixti II. Papæ Diaconi, quorum men-

SCISSIMVS D.N. GREGORIVS PP
SCS MARCVS EVANGELISTA
SCS FELICISIMVS
SCS MARCVS PP
SCS AGAPETVS
SCA AGNES
BETHLEEM
VASTA THOLI FIRMO SISTVNT FVNDAMINE FVLCHRA QVAE SALOMONIACO FVLGENT SVB SIDERE RITV HAEC TIBI PROQVE TVO PERFECIT PRAESVL HONORE
GREGORIVS MARCE EXIMIO CVI NOMINE QVARTVS TV QVOQVE POSCE DEVM VIVENDI TEMPORA LONGA DONET ET AD COELI POST FVNVS SIDERA DVCAT

mentio exstat in Martyrologio, ad diem VI. Augusti, id circo Dalmaticis induti. In eadem parte, primoque loco est B. Agnes, vt ipsæ Epigraphes, singulis imaginibus appositæ, indicant. Redeundo ad dexteram, secundo loco est S. Marcus Euangelista, penès hunc stat Beatissimus Gregorius Pontifex, scilicet IV. Ecclesiæ restaurator, vt ipsa Imago patefacit, quæ Ecclesiam manibus sustentat, ac quadratum post caput tenet, vt viuentis signum, de quo disseremus infra in Ecclesijs S. Praxedis, nec non S. Mariæ in Domnica, & alibi. Expressarum Imaginum sacra lypsana, in eadem Ecclesia asseruari, scribit Pompeus Vgonius de stationibus Vrbis; ac licet B. Agnetem taceat, nihilominus post nonnullas memoratas reliquias addit, alias ibi asseruari, quorum nomina ignorantur; vnde inter has verosimiliter enumeranda est illa eiusdem B. Agnetis. Hæc de superiori parte, modo ad inferiorem,

Sub Imaginibus istis, Christique pedibus, eminet rupis, supra quam cernitur Agnus, efferens caput, diademate redimitum, in cuius Diadematis peripheria, tres literæ græcæ leguntur nempè Α̅ Ρ Τ, Quid Musiuarius per has literas indicare voluerit explicare minimè audeo; ideò Eruditioribus prouinciam hanc relinquo. Sex ad dexteram, totidem ad sinistram oues sunt, & pro certo habeo, ipsum Christum Dominum eundem significare; simili modo expressus cernitur in Tribunis Ecclesiarum SS. Cosmæ, & Damiani, ac S. Praxedis. Oues istæ è portis Ciuitatum exire spectantur, quarum nomina ibi ex-

A pressa sunt, scilicet Bethlehem, & Ierusalem, in quibus portis tres sunt lampades, siue lucernæ pendentes, de quibus disseruimus in cap. 21. nostri Operis Vet. Moniment. part. I. ideo calamum suspendimus. Sub istis ouibus nonnulla carmina inscripta leguntur, quæ ad maiorem legentis commoditatem his addo:

Vasta Tholi firmo sistunt fundamine fulcra,
B *Quæ Salomoniaco fulgent sub sydere ritu.*
Hæc tibi, proque tuo perfecit Præsul honore,
Gregorius Marce, eximio cui nomine Quartus,
Tu quoque posce Deum viuendi tempora longa,
Donet, & ad Cæli post funus sydera ducat.

C CAPVT XX.

De Ecclesia SS. Nerei, & Archillei Vrbis restaurata, ac Musiuo ornata opere circa Annum Domini 796.

Licèt quandoque inter Scriptores, quidam oriatur pruritus, aliena, & si blandè, simpliciter, & circumspectè vel dicta, vel narrata cauillan-
D di, & criticâ vexandi mordacitate; nihilominus quando pruritus iste, inter modestiæ cancellos se continet, ac solummodo ad indagandam excitetur veritatem, laudabilis est, cum ad nudam ipsam inuestigandã veritatem inseruiat. Hanc censuram eruditus Vir Nicolaus Alemannus suis in Lateranensibus Parietinis cap. 3. aliàs exercuit contra Ecclesiasticæ Historiæ

Parentem, ſemperque laudandum A
Cardinalem Baronium, qui adhuc
in minoribus verſans, Martyrologium
Romanum cum eruditiſſimis notis,
publici Iuris fecit, quod iterum pur-
pura donatus cudi voluit, ac ad diem
12. Maij ſequenti nota ſignificauit:
„ Nerei, & Achillei, aliàs Archillei.
„ De his hac itidem die Beda, Vſu-
„ ard. Ado, & alij. Eorum acta reci-
„ tat Surius Tom. 3. Fuit vetus Ro-
„ mæ titulus nomine horum Mar- B
„ tyrum, cuius habetur mentio in re-
„ geſt. S. Gregorij Papæ lib. 4. epiſt.
„ 44. vbi idem Gregorius habuit ho-
„ mil. 28. in Euang. Erant ibidem
„ ſepulta eorundem Martyrum cor-
„ pora, ſimulque Flauiæ Domitil-
„ læ; quibus alludit, cum ait: ſan-
„ cti iſti, ad quorum tumbam con-
„ ſiſtimus, florentem mundum
„ mentis deſpectu calcauerunt &c.
„ Quæ tria ſacra corpora hoc ipſo C
„ anno, quo hæc denuò cudimus
„ MDXCVII. quinto Idus Maij,
„ ex Diaconia S. Hadriani, quo ſub
„ Gregorio Nono tranſlata fuerant,
„ ac demum ſub Sixto V. ab Augu-
„ ſtino Cuſano eiuſdem Eccleſiæ
„ tunc diacono Card. in altari Ma-
„ iore à ſe magnificentius extructo
„ decentiùs collocata, nos reſtituto
„ Titulo S. D. N. Clemente Octa-
„ uo concedente, in ſuum priſtinum D
„ locum celebri pompa reduximus,
„ vna cum eorum capitibus thecis
„ auratis incluſis. Horum item San-
„ ctorum nomine appellatum eſt
„ Cœmeterium in via Ardeatina,
„ quod reſtituit Ioannes Papa, vt le-
„ gitur apud Anaſt: in lib. de Rom.
„ Pontif. in Ioanne Papa primo.
His Baronij ſcriptis ſe oppoſuit lau-
datus Alemannus hanc faciendo cen-
ſuram. Id Leo III. imitatus in faſti-
„ gio tribunalis hanc coronidem
„ Chriſti ſcilicet, & Leonis Papæ no-
„ men impoſuit. Quo quidem ſigni-
„ ficare pijſſimi Pontifices volue-
„ runt, eas ſtructuras à ſe quidem,
„ ſed Chriſti cum primis ope, ac ad
„ eius nominis gloriam factas fuiſſe;
„ quod idem Cruce nomini denota-
„ tum eſt in Eccleſia Sanctorum Ne-
„ rei, & Achillei ab eodem Leone
„ III. quem Alphonſus Ciaconus,
„ IV. fuiſſe, perperàm opinatur;
„ Nam Anaſtaſius in Leone III. Hic
„ à Deo inſpiratus venerabilis, &
„ præclarus Pontifex, inquit, con-
„ ſpiciens Eccleſiam Beatorum Mar-
„ tyrum Nerei, & Achillei præ ni-
„ mia iam vetuſtate deficere, atque
„ aquarum inundantia repleri, iux-
„ ta eandem Eccleſiam nouiter à
„ fundamentis, in loco ſuperiore Ec-
„ cleſiam conſtruxit miræ magnitu-
„ dinis, & pulchritudinis decora-
„ tam. Illius Templi Conditor, ta-
„ metſi Eccleſiaſticæ patrem hiſto-
„ riæ Cæſarem Baronium eius Titu-
„ li Cardinalem non latuit, vt lapis
„ ab eodem poſitus indicat; latuiſſe
„ tamen videtur hanc, quæ modo
„ ſupereſt, non eam eſſe Sanctorum
„ Nerei, & Achillei Baſilicam, in
„ qua Gregorius Magnus, vt in eo-
„ dem inſcribitur lapide, homiliam
„ habuerit, cum illud Templum,
„ Anaſtaſio teſte, liquidò pateat,
„ humiliore ſitum loco fuiſſe, cuius
„ poſt Leonis III. reſtaurationem,
„ ne veſtigia appareant.
Nimis rigoroſè agit Alemanus cum
Baronio, nam vocem *iuxta* ſtricto
accipit modo, nempe pro apud, vel
prope

TAB. XXXVIII
PICTVRA
pag. 105

prope; quare Leo Beatissimus Pontifex, non eodemmet loco, vbi erat antiqua Ecclesia, sed in alio eminentiori, propè illum, nouam à fundamentis erexit Ecclesiam. Quidquid de hac historiæ veritate sit, incertum redditur, cum apud antiquos scriptores nulla certa reperiatur mentio. Putant non nulli, vt ex Ciaconio nouissimæ editionis, antiquam hanc Ecclesiam Fasciolæ titulum habuisse, qui postmodum in SS. Nerei, & Achillei commutatus fuit: vt res se habeat, S. Gregorius homiliam in Ecclesia SS. Nerei, & Achillei recitauit, quæ an sit illa met, idest in eodem met antiquo situ, parum officit; cum sufficiat nobis, si talis adhuc vigeat, conseruetur que memoria, quod idem S. Pontifex Gregorius in eadem habuerit homiliam.

Verum autem præfata Ecclesia, vt ostendimus, à laudato Leone III. à fundamẽtis extructa fuerit, facilimè argui potest, sicut & Musiuum opus illudmet esse, quod ibidem ab eodem Pontifice ornatus gratiâ insitum fuit. Summam enim redolet antiquitatem, vt ex figuris apparet in sequenti Tabula XXXVIII. expressis. Transfigurationem autem D. N. Iesu Christi repræsentat iuxta Matth. Euangelistę narrationem cap. 17. num. 1. & seqq. *Et post dies sex assumit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem Fratrem eius, & ducit illos in montem excelsum seorsum: & transfiguratus est ante eos.* In arcus enim summitate Christus brachium dexterum in actu benedicendi, extendit, cuius tunica rubei, pallium verò albi coloris sunt. Ad eiusdem Saluatoris dexteram stat vnus, vt etiam ad sinistram stat alter vir, qui brachia erga Christum extendunt. Ambos hos viros Moysen, & Eliam demonstrare iudico. Circa dexteram, & sinistram Saluatoris, Ioannem, & Iacobum esse confirmo. Hi omnes candidorum palliorum extremitates, veluti ad velandam faciem, præ manibus tenent. Hoc autem pacto Pictorem exprimere voluisse arbitror, vt indicaret nimis à Christi facie emicantes radios, qui Apostolicorum constantiam oculorum adeò diuerberabant, vt eos cogeret, se se obuelare. Post Petrum Beatissima Virgo sedet, ad cuius dexteram stat Angelus; quibus proculdubio Sanctissimæ Annunciationis repræsentatur mysterium: omnium autem harum figurarũ niueo vestes albescunt colore. In opposito huius Musiui angulo, siue parte itidem expressa est eadem Beatissima Virgo perstringens in gremio filium suum vnigenitum D. N. Iesum Christum, sic expressa ad ostendendum, quòd ipsa erat Deipara. Ad eius Virginis dexteram stat Angelus; cur autem hoc loco Angelus iste expressus fuerit; puto à Musiuario fuisse expressum ad indicandum, quod omnes Angeli, & Creaturæ ipsi Creatori, illius in obsequium præsto esse debent, vt innuit S. Augustinus in Psal. 56. circa medium, ibi: *Omnes enim Angeli creatura seruiens Christo est. Ad obsequium mitti potuerunt Angeli, ad seruitium mitti potuerunt, non ad adiutorium: sicut scriptum est, quòd Angeli ministrabant ei, non tanquam misericordes indigenti, sed tanquam subiecti Omnipotenti.* De hoc nos etiam fati sumus in nostro opere Vet. Mon. par. 1. cap. 22.

Sub

A Sub silentio prætereundam minime esse, censeo, vetustam inscriptionem, quam olim in antiqua Ecclesia extantem, & à Beatissimo Pontifice Damaso appositam, Gruterus ad pag. 1171. nu.6. absque vllo refert titulo, ac eandem Eruditissimi Viri, & amici nostri Ioannes Mabillon, & quondam Michael Germain Monaci è Congregatione S. Mauri in eorum itinere Germanico, siue Veterum Anelectorum To. 4. pag. 502. pariter, at cum

B titulo, referunt, vnica discrepante voce, ac altera deficiente, cui titulus appositus est: *in sepulcro Nerei, & Achillei in Via Appia*. Hanc eandem inscriptionem inter carmina Sanctissimi Pontificis Damasi reperio sub n. 23. cui titulus appositus est: *de incertis Martyribus*. Inscriptio vero, seu carmina sic se habent.

Militiæ nomen dederant, almumque gerebant
C *Officium, pariter spectanctes iussa Tyranni,*
Præceptis pulsante metu seruire parati,
Mira fides eorum, subitò posuere furorem
Conuersi fugiunt, Ducis impia castra relinquunt
Proijciunt clypeos, phaleras, & tela cruenta
Confessi gaudent Christi portare triumphos
D *Credite per Damasum, possit quid gloria Christi*

Hisce carminibus sequentē Martius Melisius Sarazanius apposuit notam:
» Baronius pag. 909. existimauit hoc
» epigramma compositum fuisse,
» cum furens Populi Romani pars,
» relicto Vrsicino armato, conuersa
» est ad Damasum, tanquam legi-
» timum Pontificem. Ego tamen
» crederem, potiùs SS. Martyribus,
» & quibusdam militibus aptari
» posse, qui contempta bellica Et-
» hnicorum triumphali gloria, no-
» menque Christianum professi,
» abiectis Martialibus armis, glorio-
» siores Christi triumphos, Chri-
» stum Imperatorem sequendo, du-
» xere.

Ex huiusmodi præfati Mabillon, & Germain in lucem emisso titulo non solum elicitur, præfata carmina in honorem eorundem BB. Martyrum à supramemorato Sanctissimo Pontifice Damaso composita fuisse, verum etiam in eorundem Ecclesia fuisse affixa, vt in alijs Ecclesijs, idem Pontifex alia carmina á se conscripta apponere fecit, de quibus extat memoria. Insuper Baronij locus illustratur, ac corrigitur supra indicata vox; nam in primo carmine quarta vox *almumq*; in Mabillonij inscriptione legitur *secumque*, quæ vox in ipsa Mabillonij inscriptione errata est, cum ad eorundem Sanctorum Officium *almum* dicendum erat; quoniam ipsi S. Domitillæ ex familia Flauia, Eunuchi familiares erant. Insuper suppletur vox *proijciunt*, quæ in eadem Mabillonij inscriptione desideratur. Quare vna inscriptio alteram illuminat.

De hac Ecclesia eruditè scripsit D. Abbas Bartolomeus Piazza in suo volumine, cuius titulus: *Santuario Romano delle Stationi stat.* 23. & in *Romana Christiana* ad diem 12. Maij. Huic eruditissimo Viro multa debet Romana Vrbs, multa Fideles, qui huius Vrbis sacra visitant loca, cum

cum eadem varijs illustrauerit erudi- A tionibus, ac in dies illustrare minimè cessat. Nos quoque eidem multa debemus ob peculiarem, quo semper nos prosecutus est, & prosequitur, amorem. Et hæc de dicta Ecclesia, Musiuoque opere satis sint dicta.

CAPVT XXI.

De celebri Leoniano Triclinio olim in antiquo Lateranensi Palatio B *constructo Anno* 797.

LIcèt de hoc Musiuo, ac æterna memoria digno opere, accuratissimè scripserit Nicolaus Alemannus sub titulo: De Lateranensibus Parietinis; & integrum librum, varijs figuris ad præfatum Triclinium spectantibus ornatum Romæ anno 1625. ediderit; nihilominus, cum mea dirigatur intentio ad exhiben- C dum de omnibus vermiculatis, sacrisque operibus, breuem Tractatum; præsensque octauo seculo constructum fuerit, ideo aliqua ex eodem Alemanno desumpsi, vt adeò veneranda antiquitas hìc innotescat.

A Leone III. non autem à Carolo Magno Musiuum hoc opus, in principio suæ Dissertationis, Auctor iste constructum fuisse, asserit, ac inter alias, ab eodem allatas rationes D est Bibliothecarij assertio: is enim in Leonis III. vita *Fecit*, inquit (scilicet idem Leo) in Patriarchio Lateranensi „ Triclinium miræ magnitudinis decoratum cum absida de Musiuo, „ sed, & alias absidas decem dexterâ, „ leuâque diuersis historijs depictas, „ habentes Apostolos gentibus prædicantes, cohærentes Basilicæ Con- „ stantinianæ, in quo loco & accubitu collocauit, & in medio concham porphyreticam aquam fundentem. Nec non, & pauimentum ipsius marboribus diuersis strauit. Idemque Scriptor in Leonis IV. vita subiungit: Accubitum, „ quod Domnus Leo bo: mem: Papa à fundamentis construxerat, „ & omnia ornamenta, quæ ibi parauerat præ nimia vetustate, & obliuione antecessorum Pontificum deleta sunt. Et in die Natalis „ Domini nostri Iesu Christi secundum carnem, tam Domnus Gregorius, quàm, & Domnus Sergius sanctæ recordationis ibidem minimè epulabatur. Idem vero „ Beatissimus, & summus Præsul „ Leo quartus cum gaudio, & nimia delectatione, omnia ornamenta, siue alimenta, que inde „ deleta fuerant, nouiter reparauit, „ & ad vsum pristinum magnificè „ reuocauit. Alias à sepè memorato Alemanno allatas rationes in eiusdem Musiui operis explicatione adducemus.

Antequam igitur ad præfatam deueniamus explicationem, operæ pretium erit, aliquid de huius Triclinij nomine, ac vsu, cum varias denominationes sortitum fuerit, discutere: Quamobrèm non deerit fortasse, qui ex varia nominum differentia, non vnum, & idem esse asserat. Nam Anastasius modò Triclinium, modò Accubitum vocat; Cencius Camerarius Basilicam Leonianam denominat; posterioribusque seculis Aulam Leonianam nonnulli appellarunt. Et si ad sacras imagines in muro adumbratas habeatur relatio,

nomen

nomen Absidis conuenire deberet. Quæcumque denominatio illi tribuatur, eidem conuenire videtur, si perpendatur vsus.

Minimè ergo ignorandus est antiquissimus Christianorum mos certis celebrioribus Anni diebus, publica celebrandi conuiuia, quæ *Agape* dicebantur, & licèt hæc apud plebem iustis de causis interdicta fuissent, tamen apud Magnates sublimioresque personas remansere, vt ex Georgio Curopalata de Officijs Palatij Constantinopolitani deducitur. Modestissimè morem hunc Romani seruarunt Pontifices, quamobrem diuersa in Lateranensi Palatio extruxere Triclinia numero quidem plura, pro Conuiuarum frequentia, sed ornatu Ecclesiasticis personis, & Conuiuis proprio, cum Principibus, Regibus, & Imperatoribus, ad Vrbem Religionis, & voti causa confluentibus, Pontifices cœnas dare solerent. In hac præcipuè Leo III. sedulò incubuisse videtur, cum hoc magnificum, ornatumque construxerit ædificium. Hæc breuiter indicauimus, cum plura de eodem præcitatus Eruditissimus Alemannus adnotauerit.

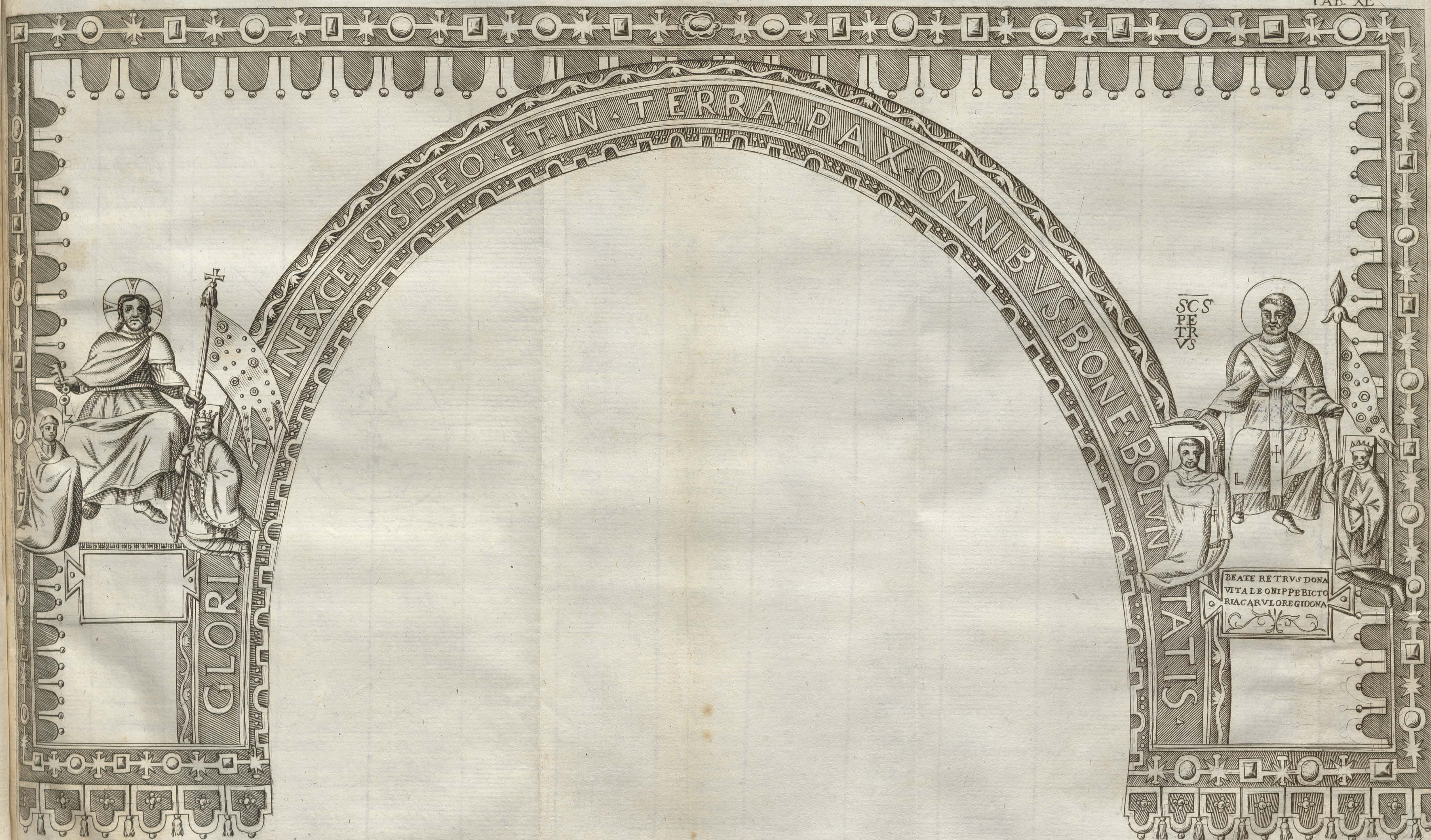
Emblema vermiculati Operis, vt nunc cernitur in Tab. XXXIX. exhibeo, cum illius parietinas, si quis desideret, apud eundem Auctorem videri possint.

Apparet Christus Dominus in medio Apostolorum stans dexterâ eleuatâ in actu benedicendi, & sinistra librum apertum sustinens, in quo leguntur PAX VOBIS expressa verba, & diademate cum Cruce. Tunicæ color est suboscurus violaceus, pallij rubeus. sub eius pedibus quatuor erumpunt Flumina, de quibus alibi diximus. Ad dexteram aspicitur S. Petrus sinistrâ baculum gerens in summitate Cruce insignitum. Apostoli omnes sunt tunicis albis multiplici rubea linea mixtis, & pallijs albis vestiti, & in eorum fimbrijs singuli, singula, diuersaque habent monogrammata. Pedes cum sandalijs. subtus leguntur versus, ex Euangelio descripti: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consumationem seculi.*

In dexterâ Triclinij, siue Arcus parte, vt in Tab. XL. Christus sedet diademate cum Cruce præcinctus, claues dextera B. Siluestro, diadema rotundum gestanti, sinistra vexillum porrigens Constantino diadema quadratum in capite coronato gerenti, (de quo quadrato disseruimus supra in Ecclesijs S. Marci, ac infra in Ecclesijs S. Mariæ in Domnica, ac S. Praxedis agemus) gladiumque gestanti. Vexilli desinit in Crucem hasta, vt ipsæmet figuræ demonstrant. Has temporis voracitas consumpserat, sed amor, & studium erga sacras antiquitates bo. me. Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini senioris in lucem reuocauit, vt idem narrat Alemannus, ipsaque inscriptio in lapide apposita testatur. Vnde exemplar pro istis sarciendis imaginibus expiscati fuimus, quemadmodum, & aliarum ex altera parte positarum, quæ omnia satis luculenter Alemannus ipse explanat.

In altera nempè sinistra Triclinij, seu Arcus parte aliæ tres se se offerunt figuræ, alijs tribus oppositis quoad

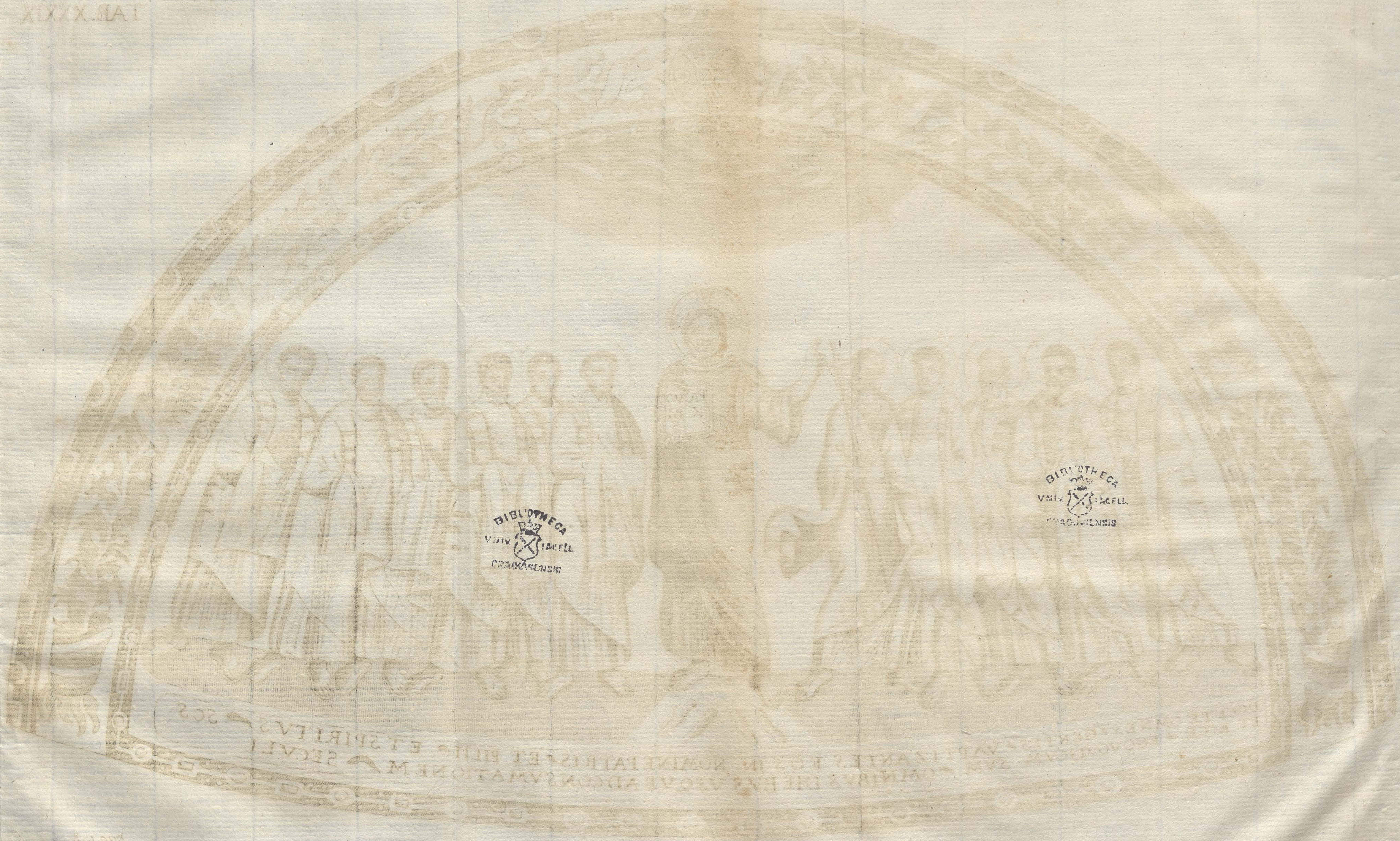
situm

GLORI
IN EXCELSIS DEO ET IN TERRA PAX OMNIBUS BONE BOLUN
TATIS
SCS
PE
TR
VS
BEATE RETRVS DONA
VITA LEONI PPE BICTO
RIA CARVLO REGI DONA

TAB. XXXIX

pag. 128

BIBLIOTHECA VNIV. JAGELL. CRACOVIENSIS

situm conformes videlicet: in medio A cernitur S. Petrus sedens, indutus tunica coloris albi; & supra penula, siue planeta pallium, siue Orarium gestans, clauesque in sinu tenens, dexterâ pallium Leoni PP. genuflexo, sinistra vexillum Carolo Imperatori similiter genuflexo porrigens. Ambo in capite diadema quadratum ferunt, signum viuorum, vt nuper asseruimus. In hac figurarum explanatione diù non immoror, cum nolim re B frigere crambem, quia vt supra diximus fusè, & abundanter præfatus Alemannus de his eruditissimè disseruit, ad quem Lectorem mitto.

CAPVT XXII.

De Aquisgranensi Basilica, à Carolo Magno constructa, musiuoque ornata, circa Annum Domini 802.

IN ipso scribendi exordio, vt certos limites operi meo præfinirem, aliquot Templorum erectiones, & Musiuorum operum, quæ in eis adhuc supersunt descriptionem, atque interpretationem proferre decreui, longum sanè stadiū etiam valido Athletæ. Nunc tamen propè est, vt exclamem, angustos mihi terminos designauisse, cum de Aquisgranensi Basilica sermo facturus sim, quæ suam D debet originem Augustæ liberalitati Caroli Magni Occidentalium Imperatoris. Abstinere enim à tanti Principis laudibus in tanto suæ Religionis testimonio ægrè fero: ferendum tamen est, si legem certam scriptulorum meorum tueri velim; quare constantiæ potiùs in incepto, quàm grato in hunc Principem animo, nobis erit modò obsequendum.

De maximo quidem Imperatore (ne omninò inofficiosus in eius memoriam videar) attigisse sufficiat, fuisse illum, non suis tantum; sed etiam hostibus spectatissimum, & ciuibus pariter, ac Barbaris Gloria nominis, & rerum gestarum magnitudine præ ceteris commendatum. Belli, & pacis artibus omninò clarum vt facerent vniuersæ Virtutes; symbolam suam inprimis contulit maximum animi bonum religio, quæ Principibus esse potissimum votorum debet, cum sit spes vna, & columen fidei, adeoque etiam Imperij. Quanta cura illam coluerit Carolus, testantur Templa quàmplurima regio sumptu, & iussu passim erecta, illudque præ alijs ornatissimum, quod Deiparæ Virgini Princeps Magnificentior statuit iuxta Thermas, in eo loco deprænhensas, vbi postmodum, C & Vrbem Aquisgranensem excitauit.

Ferunt enim, Carolum Venationis studio, quo militare ingenium, vt Reges solent, aliquando fallebat; ad locum peruenisse siluis consitum, atque inter Mosam, & Rhenum in Menapiorum finibus constitutum. Errore viarum, ignotisque regionis anfractibus, eò deductum perhibent, vbi rudera veteris palatij, in Thermalium fontium vicinia conspiciebantur. Granus, vt fama est, Neronis frater, salubres aquas, & amoenam regionis faciem, illo ædificio exornari voluerat, cui postmodum iniuria Temporum situm inducens, eodem tumulo molitoris memoriam, quo famam operis sepeliuerat. Vtriusque tamen vestigijs pepercisse quodammodo visa sunt secula; cum Palatij rudera seruaret adhuc fides locorum,

& Grani nomen referrent illuc diri- A gendi melioribus auspicijs fontes. Opportuna Carolo sedes visa fuit, in qua non Religionis suæ tantùm; sed & Imperij aream designaret. Quapropter augustum B. M. Virginis templum, de quo mihi erit sermo, attolli curauit. Curiam deinde vniuersam illam transtulit, ædificijs quamplurimis auxit, & celeberrimam Regni Coloniam (neglectos pridem fontes, & sine nomine saxum) in vrbem B erexit;

Nobilis itaque, & per ampla Ciuitas illa euasit, non tantùm ob soli amoenitatem, Imperialemque sedem ibidem constitutam, verùm etiam quia imposterum prima Romanorum Imperatorum inauguratio, & coronatio in eadem sæpius celebrata fuit, ac vt celebrandā perpetuò foret, idem Carolus speciali decreto sanciuit. Quare de Alberto Austriaco narratur, C ipsum Anno Domini 1908. tanta hominum frequentia ibidem coronatum fuisse, vt Saxoniæ Dux à Populi multitudine oppressus remanserit. Prosperas Vrbis vices iniqua identidem tempora turbauerunt, nam Incolæ à Ruperto Palatino Imperio proscripti, & ad subiectionem redacti, Protestantes sub huius sæculi initium à Marchione Spinola expugnata Ciuitate, mulctati sunt. Incendio D demum Anno 1656. per eam debacchante penè tota consumpta fuit, Nunc verò est Ciuitas libera Germaniæ Cisrhenanæ, non autem Belgij, quæ AcK. Germanis, AKen. Flandris, Aix la Chapelle Gallis, Aquisgrano Italis dicitur, à Colonia Agrippina 10. â Leodio in Occidentem 6. à Iuliaco 4. leucas distat; longitudo 27. 37. latitudo 50. 45. nec desunt opinantes, Ciuitatem hanc Veterem illam esse, cuius meminit Ptolomeus, & Antoninus. Cl. autem Vir Michael Antoninus Baudrand, quem honoris causa nomino, cuique sum valde adstrictus, commentum esse putat, quod Granus Neronis frater hanc condiderit Ciuitatem.

Si tamen aliqua contrarietate aduersantur vsque adhuc dicta de huius Vrbis initio, dissidium omne componet fides auctoribus habenda; certè tamen nunquam euincent, quòd à Carolo Magno templum istud erectum non fuerit. Testis siquidem est Eginhardus eiusdem Imperatoris Notarius cum ipsis etiam à secretis dū in eius Vita ita narrat. Qui (Carolus)
„ cum tantis in ampliando regno, &
„ subigendis exteris Nationibus exi-
„ steret, & in huiusmodi occupatio-
„ nibus assiduè versaretur, opera ta-
„ men plurima ad regni decorem, &
„ vtilitatem pertinentia diuersis in
„ locis inchoauit, quædam etiam
„ consumauit, inter quæ præcipua
„ ferè non immeritò videri possunt
„ Basilica Sanctæ Dei Genitricis
„ Aquisgrani opere mirabili constru-
„ cta. Post multa subiungit: Religio-
„ nem Christianam, qua ab infantia
„ fuerat imbutus, sanctissimè, &
„ cum summa pietate, ac Veneratio-
„ ne coluit, ac propter hoc plurimæ
„ pulchritudinis Basilicam Aquis-
„ grani extruxit, auroque & argento
„ & luminaribus, atque ex ære soli-
„ do cancellis, & ianuis ornauit; ad
„ cuius structuram, cùm columnas
„ & Marmora aliunde habere non
„ posset, Roma atque Rauenna de-
„ uehenda curauit. Paulus Emilius

ac Do-

ac Donatus Acciarolus præfati E- A ginhardi in ſcribendo ſucceſſores eiuſdem Imperatoris Vitam luculenter deſcribunt, ſed ab eodem fonte ferè omnia hauſiſſe videntur.

De columnis, ac Marmoribus ex Italia deductis ſummarium extat in Epiſtola 12. Hadriani Papæ à Baronio citata ad An. 795. num. 2. in qua narratur conceſſio ab eodem Hadriano ipſi Carolo facta, vt Muſiua, & marmora Rauennæ Vrbis, tam in B Templis, quàm in parietibus, & ſtratis ſita aſportaret, quocunque vellet, præuia donatione.

Hanc eandem Epiſtolam vna cum quadraginta tribus alijs eiuſdem Pontificis, olim in Vaticana extitiſſe Bibliotheca, ſed nunc deperditas narrat idem Baronius, quas poſtea Oldoinus in notis ad Ciaconium, in præfati Hadriani vita ſcribit, ſeruari in Bibliotheca Barberina. Ex præfatæ C Epiſtolæ ſumma dubium oritur, an Muſiua columnæ ex ſola Rauennate Vrbe deſumpta fuerint, vt ex ſummario eiuſdem Epiſtolæ deducitur, an etiam ex Vrbe Roma, & Rauenna, vt præfati ſcribunt Auctores, quorum narrationem confirmat fragmentum Hiſtoricum Anonymi inter rerum Germanicarum ſcriptores inſertum, ac ab Vrſtiſio collectum, cuius incerti Anonymi ſcripta, cum om- D nibus alijs vberiora ſint, hic ſubicienda, duxi. Carolus factus Imperator
„ Galliarum fines adijt, & locum,
„ qui aquis, ob aquarum calidarum,
„ adeptionem traxit vocabulum, ſo-
„ lito more venandi cauſa, aggreſſus
„ eſt, & perplexione ſyluarum, &
„ errore viarum, à ſocijs ſeparatus,
„ Thermas Calidorum fontium, &
„ palatia inibi reperit, quæ quondam
„ Granus, vnus de Romanis Princi-
„ pibus, frater Neronis, & Agrippę
„ conſtruxerat: quæ longa vetuſtate
„ deſerta, ac demolita frutetis quo-
„ que, ac Vepribus occupata, pede-
„ equi, quo ſedit, inter ſaltus riuos
„ aquarum calidarum percepit, &
„ reperit, in quo Loco ſub titulo,
„ & honore B. M. Genitricis Mariæ
„ fundauit Eccleſiam miri decoris,
„ quam auro, & argento, & vario
„ ornatu ſoli, æris cancellis quoque
„ & Ianuis magnificè adornauit; ad
„ cuius etiam fundationis ſtructurã,
„ cùm columnas, & Marmora ali-
„ unde habere non poſſet, Roma,
„ Rauenna, ac Treueri deuehenda
„ curauit, nullum laborem, ac ſum-
„ ptum recuſans; conſecrationem
„ vero eiuſdem Baſilicæ, quanta ſo-
„ lemnitate Epiſcoporum, & Præla-
„ torum; quanta totius regni, & Im-
„ perij Primatum, & Principum
„ Numeroſitate celebrauerit, adſci-
„ to etiam Beato Leone, Sanctæ
„ Romanæ Sedis Præſule, ſeries ge-
„ ſtorum principalium manifeſtè di-
„ ctauit. Illius namque Eccleſiæ cele-
„ berrima dedicatio ſub præſentia
„ Metropolitanorum, & Epiſcopo-
„ rum numero 365. excepta innu-
„ merabili multitudine Ducum,
„ Marchionum, Comitum, Baro-
„ num, tam Italiæ, quàm Saxoniæ,
„ tam Bauariæ, quàm Alemaniæ, &
„ vtriuſque Franciæ ab omnibus eſt
„glorioſiſſimè ſolemnizata. Illic igi-
„ tur Domino Apoſtolico, & omni-
„ bus prædictis Nobilibus, & egre-
„ gijs Perſonis congregatis, Impera-
„ tor meruit ab omnibus, obtinente
„ pro nimia deuotione, quam erga

,, ipsum locum, & Matrem Christi
,, habebat; vt in Templo eodem, se-
,, des vnctionis Regiæ locaretur, &
,, locus Regalis, & caput Galliæ
,, trans Alpes haberetur, & in ipsa
,, sede Reges successores, & Hære-
,, des Regnì initiarentur, & sic ini-
,, tiati iurè de hinc Imperialem Be-
,, nedictionem Romæ a Domino
,, Apostolico sine vlla interdictione
,, pleniùs assequerentur. Confirma-
,, tum, & sancitum est à Domino
,, Apostolico Leone, & â Carolo Ro-
,, manorum Imperatore semper Au-
,, gusto, quatenus ratum, & incon-
,, cussum hoc statutum, & decretum
,, maneat, vt Aquisgrani sedes Re-
,, gni trans Alpes habeatur, sitque
,, caput omnium Ciuitatum, & Pro-
,, uinciarum Galliæ. Acquieuerunt
,, vniuersi voluntati Imperatoris,
,, qui ad hoc solenne dedicationis ex
,, diuersis Regnis confluxerant, ac
,, bonum, & acceptum coram Deo
,, & hominibus Apostolici, & Impe-
,, ratoris decretum astruxerunt, &
,, omnium graduum Episcoporum
,, Abbatum quoque banno corrobari
,, hanc petitionem vniuersi acclama-
,, runt &c.

Quibus sic enarratis non adhuc tamen propositæ quæstionis nodus penitus dissolutus est, cuius plena enodatio, à præfatæ Epistolæ inspectione, sedulaque lectione vnicè dependet, ex qua etiam tempus constructionis Ecclesiæ fortasse inferetur; expectandum igitur erit donec ea Epistola in lucem è tenebris prodeat.

Temporum itaque arbitrio litem illam, de Marmorum, & Columnarum transportatione adiudicandam relinquens; ad alteram dubitationem progredior, quæ definitam in Basilicæ erectionem videtur insurgere, nempe ad inquirendum, quo Tempore eiusdem sacræ ædis consecratio contigerit, cùm ea de re Auctores admodum discrepent; nam Adelmus, siuè Ademarus Monachus Benedictinus, qui in principio vndecimi sæculi vixit in suis annalibus Francorum Regum, ad Annum 804.ità scribit: medio Nouembri allatum
,, est ei (id est Carolo Imper.) Leo-
,, nem Papam Natalem Dominicum
,, cum eo celebrare velle, vbicunque
,, hoc contigere potuisset. Quem sta-
,, tim misso ad sanctum Mauritium
,, Carolo filio suo honorificè suscipe-
,, re iussit; ipse obuiam illi in Remo-
,, rum Ciuitatem profectus est, ibi-
,, que susceptum primò in Carisia-
,, cum Villam, vbi Natalem Domi-
,, ni celebrauit, deinde Aquisgrani
,, perduxit, & donatum magnis mu-
,, neribus per Baioariam ire volen-
,, tem deduci fecit vsque Rauennam.
,, Causa aduentus eius hæc fuit. Per-
,, latum erat ad Imperatorem æsta-
,, te præterita Christi Sanguinem in
,, Ciuitate Mantuæ fuisse repertum;
,, propter hoc misit ad Papam pe-
,, tens, vt huius famæ veritatem per-
,, quireret. Qui accepta occasione
,, exeundi primo in Longobardiam,
,, quasi pro inquisitione prædicta,
,, profectus est, indeque arrepto iti-
,, nere subito ad Imperatorem vsque
,, peruenit, mansitque apud illum
,, dies 8. & sicut dictum est, Romam
,, repedauit.

Obuium cuique fuerit in huius Historici Testimonio id adnotasse, quod postremo loco relatum ab illo est, Leonem scilicet apud Carolum,

dies

dies octo tantummodò fuisse commoratum. Hinc mihi liceat concludere, quòd vnicuique prudenter suspicanti inde fiet manifestum, Templi illius consecrationem vno ex ijs diebus celebratam, qui si forte extremus illorum extiterit, referenda erit consecratio ad Calendas Ianuarias Anni à Dominica Natiuitate tunc incipientis, 805. Longo discrepat interuallo Oldoini assertio, consecrationem hanc retrotrahentis ad .6 diem Ianuarij Anni 804. suo Voto concordes adducit Baronium, & Antonium Balinghen. Iure, an iniuria secundum hunc scriptorem suæ assentiat sententiæ, iudicare non ausim, cum nondum in illum inciderim. Baronio quidem illud adscribit, quod eius calamo nunquàm exciderat, aperta enim sunt Verba Eminentissimi Scriptoris ad Annum 804. ista narrantis: Quod verò spectat ad res gestas à Leone in Germania, prolixior „ de cunctis narratio habetur in Epi- „ stola S. Ludgeri his Verbis: idem „ S. Leo Papa Anno Dominicæ In- „ carnationis octingentesimo Tertio, „ cum magna solennitate suorum „ Cardinalium, Archiepiscoporum, „ Episcoporum, & Prælatorum, & „ Primatum, ad Imperatorem Ca- „ rolum, in Germaniam veniens, & „ ab eodem Imperatore imperialiter „ cum suis susceptus, inter multa pie- „ tatis suæ opera, instantia eiusdem „ Serenissimi Imperatoris, & Regis; „ Aquisgrani in Palatio, dedicauit „ Ecclesiam perpetuæ Virgini Ma- „ riæ, donans eandem Ecclesiam, „ multis indulgentijs: Deinde humi- „ li petitione, & instantia Venerabilis „ Patris Gerbaldi Episcopi Leodien- „ sis consecrauit Ecclesias gloriosæ „ Virginis Mariæ, tàm in Tungris, „ quàm in Viseto, & in Colonia A- „ grippina, tàm ad Sanctum Marti- „ num, quàm in Capitolio Altaria „ consecrauit, vbique multas indul- „ gentias conferendo; tandem deuo- „ ta instantia gloriosissimi Imperato- „ ris Caroli, & Venerabilis Viri Hil- „ debaldi Archipræsidis Coloniensis, „ venit Coloniâ idem S. Papa Leo „ Nauigio in Vuerdam stipatus Im- „ peratoria Maiestate, ac Sacrato „ Choro Sanctorum Cardinalium, „ & Archiepiscoporum, & multo- „ rum Procerum: cui occurrunt vs- „ que ad Rhenum deuoti Fratres, „ Conuentus Sancti Suuiberti proces- „ sionaliter, cum incolis eiusdem op- „ pidi de Vuerda, introducentes eum, „ cum Imperatore, & cæteris in Ec- „ clesiam S. Suuiberti, multum de- „ uotè ac honestè, & die illo, quo in- „ trauit, ieiunauerunt Incolæ de V- „ uerda, cum toto Conuentu autho- „ ritate Apostolica, altera vero die, „ qui fuit pridie Nonas Septembris, „ tam Papa Sanctus Leo, quàm Ca- „ rolus Imperator, & alij conue- „ nientes in Ecclesia, & Conuentu „ S. Suuiberti, ibi oratione finita, om- „ nium conuenientium in Ecclesia, „ statim celebrante solemniter sum- „ mam Missam Felice Hildebaldo, „ Coloniensi Archiepiscopo, & San- „ ctissima Vita ipsius Suuiberti cum „ innumeris Miraculis conscripta „ per Venerabilẽ Presbyterum Mar- „ cellinum, socium conterraneum „ ipsius Sancti, ibidem lectâ, Papa „ Sanctus Leo de assensu pariter, & „ consensu suorum Cardinalium, „ cęterorumque Prælatorum, illic

„ coram adstantium solemniter Catalogo Sanctorum confessorum ipsum adscripsit.

Ex hac Sancti Ludgeri epistola alia consurgit difficultas; in ea siquidem asseritur, factam fuisse consecrationem tertio Nonas Septembris Anno 803. cui difficultati respondent PP. Henschenius, & Papebrochius, Bollandi in describendis Sanctorum Vitis successores; hi enim ad diem 26. Martij in Vita ipsius S. Ludgeri §. 7. & 8. validis, solidisque demonstrant rationibus, Epistolam hanc spuriam, & Anestoresia labe notatam esse, ad quorum censuram Lectorem demitto. Quarè concludendum existimo, ipsius Ecclesiæ consecrationem executam fuisse, aut in fine Anni 804. aut prima die 805. vt supra annuimus.

Sed assumpti operis ratio postulat, vt eiusdem Basilicæ structuram describamus. Hæc octogonalis est, illamque formant per gyrum dispositæ, sub medio Templi fornice, illum fulcientes columnæ, quæ cum variegatis marmoribus constent, eam addunt venustati consistentiam, vt Choros pensiles incumbere sibi patiantur. Spatium areæ inter columnas, & parietes iacens, ambulacrum quoddam videtur referre, in quo locis congruis disposita assurgunt Altaria, suis tamen aris non destituitur etiam superior Chorus, quem Pensilis nomine memorauimus. Columnarum ordo Corinthius est Basibus, & Capitulis decenter ornatus. Portæ vtrimque laterales, & tertia, quæ magna dicitur, medio loco sita, maiestatem quandam, & commodum, populo frequentiori conciliant. Tholum etiam, siue, vt nostris placet, Trullum, in eodem templo conspicuum, columnæ sustinent. Depressior illi concameratio contigit Musiui operis beneficio, Cælum aureum repræsentans, vt in annexa Tabula XLI. rubris syderum imaginibus interpunctum; media inter hæc sydera pro chori conspectu effigies Christum Dominum exhibet, solio insidentem, aureo diademate (cui etiam augustum Crucis ornamentum intexitur) coronatum: sinistra Christi manus librum tenet, dextera compositis, more Benedicentium, digitis eleuatur: at vniuersum corpus talaris obtegit tunica, cui paludamentum rubei coloris super imponitur gemmea fibula aptè connexum. Adstant singuli vtrinque Angeli, apertum volumen exhibentes, & Regis sui humeros alacres stipantes. E tholi centro, luminis in morem, erumpunt radij, qui se circum Christi caput diffundunt. Circa thronum locatur sphæra, seu globus, coloribus quinque distinctus, quorum Primus throno proximior est Albiculus, secundus venetus, tertius thalassinus, quartus violaceus, quintus Ianthinus. Hæc autem omnia mysterio minimè carent, cum desumpta sint ex Apocalypsi cap. 4. vbi: *sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens, & qui sedebat similis erat aspectui lapidis Iaspidis, & sardinis, & iris erat in circuitu sedis, similis visioni Smaragdinæ. Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super Thronos viginti quatuor Seniores sedetes circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ &c. qui procedebant ante Thronum, & adorabant viuentem in sæcula sæculorum, & mittebant Coronas suas ante Thronum* dicentes

TAB. XLI

pag. 134

dicentes: Dignus es Domine, Deus noster, accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.

Imaginibus itaque ſubtus Chriſti pedes in Zophoro circà Trullum locatis nomen appingit hoc ipſum caput Apocalypſis, ad cuius normam conformatæ videntur. Coronas aureas manibus præferunt, ſedibus relictis, ſtantes, & candidis Veſtibus ornatæ; imitantur, vt vno verbo me expediam, Seniores in codice Apocalypſis deſcriptos. Cur autem Tabula hæc ſeptem tantum exprimat ſenes, & non duodecim, Cauſa eſt, quia Pictor illos in gyrum diſpoſitos delineare minimè potuit: Et cur tantum duodecim, & non Viginti quatuor ſenes Pictura exibeat; Id, repetendum iudico ab Andrea Epiſcopo Cæſareæ Cappadociæ, in comment. ad Apocal. cap. 10. num. 4. vbi Auctor iſte, ad Vetus Teſtamentum referens duodecim ex illis Viginti quatuor, qui in Apocalypſi recenſentur, iudicat duodecim celebres Iudæorum Patriarchas, Tribuum Principes, eo numero contineri, duodecim verò qui ſuperſunt, ad Apoſtolos ſpectare arbitratur, cum iſtos Catholicæ Eccleſiæ veluti Patriarchas, & propter ſingularem virtutum, ac ſapientiæ vim, duodecim Tribuum Iſrael futuros Iudices Chriſtus elegerit. Pro certo itaque habeo, ſeniores in hoc Zophoro conſtitutos duodecim Apoſtolos demonſtrare, qui aliquando pro fundamentis Ciuitatis accepti fuere, vt in ſepe citata Apocalypſi cap. 21. vbi *& murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim*

A *nomina Apoſtolorum, & Agni.* Ambroſius Anſbertus in lib. 10. eiuſdem Apocalypſis, præcitatum perpendens locum, declarat, quòd Murus Ciuitatis, non ſingulatim Dominum, ſed genericè totum corpus, quod eſt Eccleſia repræſentat, quæ ſuper duodecim fundamenta, videlicet ſuper Apoſtolorum, Prophetarum, reliquorumque Doctorum ſoliditatem ædificata conſiſtit. At Zaccharias Epiſcopus

B Chryſopolitanus, lib. 5. cap. 22. hunc duodenarium numerum, quo cenſus Apoſtolici Senatus exprimitur, ita vberiori vena plenius exponit *vocauit*, inquit, *quos voluit, quia non erat illorum ſtudij, ſed diuinæ gratiæ, vt in Apoſtolatum vocarentur; vnde illud non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. fecit quod eſſent duodecim, vt quadratum orbem fide ſanctæ Trinitatis inſigniunt, & ſalutem, quam prædicarent,*

C *ſuo quoque numero cõmendarent. Sicut enim Septenario, ſic & duodenario numero ſignatur perfectio propter partes ſeptenarij, quę in ſe multiplicatę reddũt duodecim. Horũ figura duodecim filij Iacob, duodecim Principes plebis Iſrael, duodecim lapides in Veſte Sacerdotis, duodecim fontes reperti in Helim, duodecim panes propoſitionis, duodecim exploratores à Moyſe miſſi, duodecim lapides de Iordane eleuati, duodecim*

D *ſtellæ in corona ſponſæ, duodecim fundamenta, duodecim portæ Ciuitatis.* Hæc Zaccharias, de præfato duodenario numero. Quare meritò Carolus Magnus Imperator ad hunc Myſticum numerum reflectens, hos tantũmodò duodecim ſeniores exprimi voluit, deſignãdo in eis allegoricè, duodecim Apoſtolos Noui Teſtamẽti.

Candidæ autem Veſtes, quibus

Senio-

Seniores induti sunt, integræ, puræque A Vitæ, perpetuæque felicitatis, solidæque lætitiæ, quâ Beati potiuntur, symbolum indicant; Coronæ verò aureæ victoriã aduersus malignos spiritus, non absq; animi fortitudine significant, de quibus diximus in cap. 24. nostri operis Vet. Monim. parte 1. subtus Zophorum, Christi pedibus subiacet Musiuum monogramma ☧ Hieroglyphicum simile antiquitùs fuerat, etiam apud Ethnicos, honore B non carens. Superstitio tamen potiùs, quàm religio illud consecrauerat, quousque magni Constantini Augusta pietas sacris vsibus restituit violatam characteris dignitatem, qua salutare Saluatoris nomen indicans, galeam, & labarum insigniuit, quod postmodum alijs Christianis Imperatoribus familiare fuit, vt ex Antonio Augustino, alijsque scriptoribus, de numismatibus tractantibus, vbi diuer- C sa referuntur numismata, simili charactere impressa, nempè Constantini, Constantij, Maxentij, Valentij, Valentiniani, Gallæ Placidiæ, Honorij, & Maiorani, quarè cùm signum hoc veluti Imperialis dignitatis esset tessera, vt nunc Aquilabiceps est: Carolus Magnus tanquàm Christianus Imperator superiorum Principum vestigia sectatus, eadem Tessera ☧ siue monogrammate venustare voluit.

Satis quidem hucusque dicta esse D possent, ad instituti operis intentionem; verùm quià & in loco versamur, qui vberem tribuit curiosæ Lectorum solertiæ eruditionis messem; Ideo illa eos fraudandos non esse arbitror, Quoniam aliquando Regionum distantia, vel longa annorum series multa adimat Indagatoribus.

Pendet adhuc è summo Templi vmbilico vastâ Corona, non ex auro, vt vulgùs autumat, elaborata. Vetus ille fuerat metalli color, & genus etiam, si famæ credimus; nunc verò Corona *ænea* est, vel *ferrea*, vt nuperrimus scriptor testis oculatus affirmat, illud argutè subdens: *quippè cum duri sæculi moribus immutata*, de ista ni fallor, locutus est sæpe memoratus Eghinardus, in præfata Caroli Magni vita, vbi sic: *erat in eadem Basilica in margine coronæ, quæ inter superiores arcus, interiorem ædis partem, ambiebat, synopticè scriptum, continens quis auctor esset eiusdem Templi, cuius in extremo versus legebatur: PRINCEPS CAROLVS notatum, à quibusdam eodem, quo decessit anno, paucis ante mortem mensibus, eas quæ PRINCEPS exprimebant litteras, ita esse deletas, vt penitùs non apparerant, sed superiora omnia sic, aut dissimulauit, aut spreuit, ac si nihil horum ad res suas quolibet modo pertineret.*

Eghinardi Verba subdolent aliquam eruditionis accessionem; videtur enim Caroli Imperatoris peritiam adumbrare: quam in Historicis assecutus fuerat. siquidem deletum nomen *paucis ante obitum mensibus*, quòd dissimulauerit, aut spreuerit Carolus; ostendit illum adnotauisse consimilem Octauiani Cæsaris euentum, à Suetonio in eius vita relatum, scilicet, quòd ictu fulminis, ex inscriptione statuæ, prima Cæsarei nominis litera effluxerat, quæ res cum ad vates perferretur, responsum fuisse ferunt, solos centum dies illum adhuc superstitem futurum, quem dierum numerum litera C notaret: Insuper futurum fore vt inter Deos referretur,

quòd

quòd ÆSAR, idest reliqua pars nominis, CÆSAR, Hetruscâ linguâ *Deus* vocaretur. Huic itaque Historiæ allusisse, videtur Eghinardi testimonium, & constantia Caroli nihil simile sibi timentis, non ex eo quôd alienæ superstitionis ignarus Imperator fuerit, sed quod augurium inane (vt omnia fermè sunt, quæ vulgi opinione conciliantur, cum disparata omninò sint) dissimulauit, aut spreuit. Subiacet coronæ illi quadratus lapis, conditorium antiquum Magni Imperatoris. Tractu verò temporis illius Principis ossa decentiorem in locum translata fuisse, deduco ex addita epigraphe, quã ex ipso Eghinardo decerpsi, talia scribente: *Tandem omnium animis sedit nusquàm eum honestius tumulari posse, quàm in ea Basilica, quam ipse propter amorem Dei, & Domini Nostri Iesu Christi, & ob honorem Sanctæ æternæ Virginis Genitricis eius proprio sumptu in eodem Vico construit. In hac sepultus est eadem, qua defunctus est die, arcusque super tumulum deauratus, cum imagine, & titulo exstructus, & titulus ille hoc modo descriptus est:*

SVB HOC CONDITORIO SITVM EST CORPVS CAROLI MAGNI, ATQVE ORTHODOXI IMPERATORIS. QVI REGNVM FRANCORVM NOBILITER, ET PER ANNOS XLVII. FELICITER TENVIT, DECESSIT SEPTVAGENARIVS ANN: DÑI DCCCXIV: INDICT. VII. CALEND. FEBRVARII.

Nihil immoror in enarrando peculiari studio religionis, quo ad hanc Basilicam confluunt, tum Incolarum tum Exterorum cœtus frequentissimi, quorum peregrinatione septimus quique annus, præ ceteris insignis redditur, cum etiam sacris indulgentiarum thesauris eo potissimùm tempore opportuna spes veniæ accedentes alliciat; Frequentia Populi, octo dierum numero, præcedere solet festum Deiparæ Natalibus solenne, & æquali temporis spatio subsequi, quibus propterea diebus accedit reuerentia maior, & sanctimonia. Ad hanc fortasse alludens Celtes Poeta cecinit.

Quaque patent celsæ Genitricis templa Tonantis,
Sanctius in nostro, queis nihil Orbe micat.

Animo hæreo; nùm appositæ seriæ narrationi fabellas annectam seculares, quæ de huiuscè templi constructione narrantur. Altera legitur apud Franciscum Petrarchám, quam, & ipse irridet in libro 1. epist. 3. vbi refert miram cuiusdam annuli virtutẽ, qua fiebat, vt cuiqunque homini, vel etiam loco annulus adhæresceret, illi etiam accederet Imperatoris voluntas, imò & perditissimum desiderium; eum verò annulum postquàm in aquas Thermales, quæ circa Vrbem sunt, proiecerit Episcopus, ferunt simpathica vi, quâ pollebat, Regis animum adeò deuinxisse, vt loci illius genio Carolus Imperator templum ibi B. Virgini, & mausolæum sibi excitari, curauerit. Stomaco maiori legentis animum afficiunt, quæ isti fabulæ præponuntur de eodem annulo. Bilem pariter mouet fabella altera, ne-

ſcio, an ſeculorum barbarie, an vulgi credulitate olim celebrata. Ferebant Imperatorem Carolum de huiuſce Templi conſtructione meditantem, malo Dœmoni conſilium aperuiſſe, molitionem inſimulantem à ſe parari, quę prophanis vſibus, ac tripudijs inſeruire deberet, quibus auditis in ſpem aſſurgens ſceleſtus Spiritus, omnem nauauit operam, vt à Carolo mercenarij ſtipendia promereretur. B Momento itaque temporis columnas, marmora, & quęcunque ad perficiendum opus requirebantur, adduxit, quin etiam valuas, quæ ſolæ iam deſiderabantur, æneas aliunde aſportauit. Ingreſſus verò Dæmon offendit, oculis in ſacram hoſtiam, quæ religioſo dolo, per Imperatorem locata fuerat in digniori Templi loco: non tulit aſpectum hoſtilem indignabundus ſpiritus; propterea valuas, quas adduxerat, iracundè proijciens, vnam il- C larum ſciſſione, quæ adhuc viſitur, luculentiſſima deturbauit, digitorum etiam veſtigia impreſſa relinquens metallo. Indignari deſiſtas amice lector. Mos iſte vulgi eſt, vt res hominum conquiſitis data opera mendacijs amet, extollere; ea nempe ſuperbos Imperatorum animos tenet ambitio, vt laudari credant, humanos conatus, cum ea, quæ ab hominibus fiunt, ſuperiori arte confecta prædi- D cent, vt pretium rebus addant indebitum, debitum adimunt.

Cæterùm, ſi quid ex ſupradictis delectationis excerpſeris, non mihi à te deberi id, velim, ſed à Reuerendiſs. D. Vvanderlingen eiuſdem Eccleſiæ Decano tribuere debes, cum ipſe pro ſua ergà me humanitate non ſolum Muſiui operis exemplar, verùm etiam A nonnullas eiuſdem Eccleſiæ notitias mihi communicauerit, intercedente Domino Guillelmo ab Hinneſdal literarum, Breuiumque ſcriptore Apoſtolico, in Romana Curia à negotijs, amicitiaque mihi conjuncto.

CAPVT XXIII.

De Eccleſia S. Suſannæ ad duas Domus, ſiue inter duas Lauros Vrbis à Leone III. circa Annum Domini 797. muſiuo illuſtrata opere.

IVrè hæc admodum vetuſta, inclytaque Eccleſia, Sanctorum Martyrum ſeminarium, varijs ex Imperiali ſanguine illuſtribus plantis fæcundum celebrari ſolet; cum in eo Imperatori Diocletiano diuerſi ſanguine coniuncti fuerint commorati. Inter hos B. Caius in ordine XXIX Romanus Pontifex, B. Gabinius eiuſdem Caij Germanus, Diocletiani Imperatoris Conſobrini, B. Suſauna eiuſdem Gabinij filia, Pontificiſque Neptis. Hæc fuit illa celebris Virgo, quæ Maximiani Imperatoris nuptias, à Dioclectiano affine tentatas renuit; proptereaque Martyrij palmam propria in Domo, vt Chriſtiana cognita, promeruit. Locum iſtum ipſemet B. Caius ſanctificauit, cum in eodem ſacrificium, in B. Suſannæ commemorationem, Altiſſimo obtulerit. Cumque B. Caij domus, ædibus S. Suſannæ, & Gabinij Patris coniuncta eſſet; inde factum, vt Chriſtianorum ſtatio, in duabus illis ædibus inſtituta fuerit. Hæ in ſexta erant Regione apud vicum Mamuri, ante Saluſtij forum; Ibidemque

deinque Claudius Diocletiani pro- A
pinquus cum Præpidigna vxore, ac
duobus filijs Alexandro, & Curia,
ſacra Baptiſmatis vnda perfuſi, ſa-
croque Chriſmate illiniti fuere; vt-
potè etiam Maxentius eiuſdem Clau-
dij germanus. Hic inſuper locus, &
cuna, & tumulus B. Suſannæ fuit,
cum in eo orta, mortuaque fuerit.
Iurè meritò inter antiquiores Vrbis
Eccleſias Altiſſimo, ac in honorem
Sanctorum dicatas hæc annume- B
randa venit. A Sergio I. ſummo Pon-
tifice Ciborio marmoreo fuit ornata,
vt narrat Bibliothecarius in ipſius
Pontificis vita, vbi ſic: *Hic* (ſcilicet
Sergius) *Ciborium Baſilicæ S. Suſannæ,*
quod ante ligneum fuerat, ex marmo-
re fecit, diuerſa quæque cymelia aurea,
& argentea, vel immobilia loco illic
condonauit. Ab Hadriano I. nouo te-
cto reſtaurata, ac a Leone III. ſum-
mis Romanis Pontificibus à funda- C
mentis nouiter ædificata fuit, de qua
reædificatione, laudatus Bibliotheca-
rius, in eiuſdẽ Leonis vita hæc habet:
„ Ipſe verò præcipuus Põtifex (nem-
„ pe Leo) in titulo B. Suſannæ, vbi
„ & Presbyter ordinatus fuerat,
„ dum breuiter deſtructus fuiſſet,
„ & iam per longitana tempora ipſæ
„ parietinæ marcuiſſent, ob nimium
„ amorem ampliauit ædificium, &
„ nouiter in altum fodiens firmiſſi- D
„ mum poſuit fundamentum, & eru-
„ tâ planitie mirificè excelſâ, ſuper
„ ipſa fundamenta ædificauit Eccle-
„ ſiam cum apſidâ ampliſſima, &
„ cacumina mirifica de muſiuo, at-
„ que cameram decoratam, ſeu Pres-
„ byterium, & pauimentum mar-
„ moribus pulchris ornauit. Verum
„ etiam dexterâ, leuaque, & porticus
„ eius cum columnis marmoreis
„ conſtruxit. Sed & Baptiſterium ibi
„ conſtituit, vbi & dona obtulit, vi-
„ delicet, Gabathas aureas fundatas
„ tres, penſantes libras quatuor, &
„ ſemis. Cruces aureas duas cum
„ gemmis penſ. lib. vnam, tum vi-
„ gas argenteas penſan. libras tres,
„ & vncias ſeptem. Lucernam ar-
„ genteam vnam pẽſan. libras quin-
„ que, imagines argenteas tres pen-
„ ſan. lib. trigintaquinque. Fecit &
„ Confeſſionem eiuſdem Altaris ex
„ argento puriſſimo penſan. libras
„ centum tres, & vncias duas. Co-
„ lumnas argenteas octo, & gamma-
„ dia duo, & arcus duos cum Cru-
„ cibus argenteis quinque, & gaba-
„ thas quindecim penſan. ſimul li-
„ bras centum quinquaginta. Cru-
„ cem diacopron penſ. libras qua-
„ tuordecim. Caniſtrum ex cede Ca-
„ fotij penſ. libras duodecim, & ſe-
„ mis. Coronam maiorem de argen-
„ to vnam cum Delphinis triginta
„ duobus penſan. lib. 32. Nec non
„ & Caniſtrum argenteum vnum
„ penſan. libras decem, & octo, ſed
„ & aliud Caniſtrum argenteum
„ penſan. libras decem & octo; Vaſa
„ colatoria argentea deaurata penſ.
„ libras quatuor, & vncias tres. Ga-
„ bathas argẽteas habentes gryphos
„ deauratos penſ. libras duas. Coro-
„ nas argenteas duas cum Delphinis
„ decem & octo penſan. libras decem
„ & nouem. Enim verò idem præ-
„ cipuus Antiſtes fecit in eadem Ec-
„ cleſia veſtem chryſoclabam cum
„ periclyſi, cum chryſoclabo vnam:
„ ſed & aliam veſtem de blatthin ha-
„ bentem in medio Crucem de chry-
„ ſoclabo. Et tabulas chryſoclabas

„ quatuor cum gemmis ornatas, at-
„ que gemmadias in ipsa veste chri-
„ soclabas quatuor cum periclisi de
„ chrisoclabo.

Martinellus vero in sua Roma sacra sequentem refert inscriptionem, olim in eiusdem Ecclesiæ apside extantem.

„ Dudum hæc B. Susannæ Mar-
„ tyris Aula coangusto, & tetro exi-
„ stens loco marcuerat: quæ Leo III.
„ Papa à fundamentis erigens, &
„ condens corpus B. Felicitatis Mar-
„ tyris comptè ædificans ornabit,
„ atque dedicabit:

Sub Clemente deinde VIII. vetustate hæc Ecclesia deformata à pia Hieronymi Cardinalis Rusticucci j liberalitate anno 1595. ferè in totum restaurata, picturisque vndequaque ornata ea, qua ad præsens nitet, forma.

Musiui Operis pars, quod in antiqua extabat Tribuna, exemplar descripsimus ex codice Vaticano signato, vt in annexa Tabula XLII. vbi ad dexteram cernis Leonis III. effigiem, Ecclesiam præ manibus sustinentem, in signum reædificationis eiusdem Templi, ab ipso Pontifice executioni mandatæ. Si curiosus Lector scire cupiat colores hanc figuram compingentes, à sequentibus literis in originali adnotatis habebit. A viridis, B. Venetus, G. Albus. Huius extremitates sunt virides, Crux autē rubea, D. ceruleus, E rubeus, calcei albi viridi colore adumbrati, Crucis ornatus rubeus.

Ad huius Pontificis sinistrā statCarolus Magnus Imperator, qui dexteram Pontifici extendit, libertatē eidem Pontifici restitutā demonstrans, nā calumnijs Pontifici obiectis, detectis, & penitùs dissiparis pristinæ Pontificiæ maiestatis existimationem, & reuerentiam in integrū apud omnes subditos restituit. Indumētorum colores etiam literæ denotant. A cæruleus, BBB albus D. cæruleus, EE croceus, cuius extrema sunt cærulea, F caligæ siue ocreæ venetus subalbidus, Calcei terreus.

Post caput ambæ figuræ quadratum ostendunt, de quo disseruimus supra in cap. XXI. de Triclinio Leoniano, & infra in Ecclesia S. Mariæ in Domnica.

CAPVT XXIV.

De Ecclesia S. Mariæ in Domnica Vrbis, Anno 815. reædificata, nec non musiuis illustrata picturis.

INter antiquas Vrbis Ecclesias, meritò hæc annumeranda est; cum ob illius vetustatem, primæ erectionis memoria penitùs delitescat. Hoc tamen asserere, sit satis, quòd erat Diaconia, prout adhuc Diaconiæ retinet nomen; nempè locus, vbi per Diaconum regionarium pauperes, viduæ, pupilli, ac senes propriæ alebantur regionis. Non ignoratur tamen, Paschalem I. Sum. Pontificem Ecclesiam hanc, iam vetustate collabentem, â fundamentis construxisse. Narrat id Bibliothecarius in eiusdem Pontificis vita; vbi sic. Ecclesiam
„ Sanctæ DEI Genitricis, semper-
„ que Virginis Mariæ Dominæ no-
„ stræ, quæ appellatur Dominica,
„ olim constructam, & iam ruinæ
„ proximam solerti vigilantia præ-
„ fatus Pontifex ampliorem, melio-

remque

TAB XLII
A
B
C
D
E
A
B
C
D
E
F
pag. 140

„ remque, quàm antea fuerat, à A
„ fundamentis ædificans renouauit.
„ Absidamque eiusdem Ecclesiæ
„ Musiuo mirificè decorauit, vbi &
„ plurima obtulit dona, scilicet Cy-
„ borium ex argento pensantem li-
„ bras trecentas triginta, & duas.
„ Propitiatorium sacri altaris ex la-
„ minis argenteis comptè decorauit.
„ Confessionem quoque eius cum
„ regulis intus, & foris mirum in
„ modum perficiens adornauit pens. B
„ libras centum, & quindecim, &
„ vncias tres. Item vbi supra fecit
„ gubatham ex auro purissimo pens.
„ libras duas, & vncias octo: verum
„ etiam. & arcum ex argento, &
„ columnellas duas, cum gamma-
„ dijs duabus pens. libras.
„ Immò & in sacro altari fecit
„ vestem de chrysoclauo habentem
„ historiam Dominicæ Natiuitatis
„ Domini Nostri IESV CHRISTI C
„ miræ pulchritudinis exornatam.
„ Iterum, vbi supra, fecit vestem de-
„ stauraci pulcherrimam cum peri-
„ clysi de blattin. Item aliam ve-
„ stem de blattin bizantea haben-
„ tem tabulam de chrysoclauo cum
„ vultu Sanctæ Genitricis, & Ange-
„ li obsequio stantes cum periclysi
„ de staurace. Pariterque aliam ve-
„ stem de staurace habentem pauo-
„ nes, & in medio Crucem de blat- D
„ tin. Item, vbi supra, fecit vestem
„ ex auro textam cum periclysi de
„ blattin. Coopertorium rubeum
„ de Serico vnum. Fecit etiam in
„ circuitu altaris vela rubea serica
„ quatuor, cum gammadijs, & cru-
„ ces de quadrapulo. Hic venerabi-
„ lis Præsul obtulit in trabe ante ve-
„ stibulum Altaris vela tria, & de
„ quadrapulo numero viginti, &
„ per arcus presbyterij vela parua de
„ stauraci quatuor, simulque in in-
„ gressu presbiterij vela tyria duo.
„ Hic benignissimus Pontifex fecit
„ in ingressu iam dictæ Ecclesiæ cor-
„ tinas maiores, de quadrapulo cum
„ periclypsi de fundato mirificè val-
„ dè.

Quantus fuerit istius Pontificis erga diuinum cultum zelus, quanta erga sacras ædes deuotio, non solùm ex narratis, verum etiam ex alijs infra dicendis Ecclesijs clariùs apparebit. Floruit Paschalis Anno 817.

Hæc Ecclesia S. Mariæ in Dominica, siue in Domnica, aut Kyriaca, *della nauicella* nomen apud vulgus progressu temporis, siue appellationem sortita est: tres priores denominationes idem sonant; nam Dominica vox adiectiuum est à Substantiuo Domina deriuatum, nempe Hera; Domnica verò à Dominica per sincopem dicta, vt domnus Apostolicus, pro Dominus Apostolicus: ita Kyriaca græca vox est, quæ Dominicam significat; *nauicella* verò vox italica est, quæ nauiculam denotat, sic dicta à marmorea nauicula, quæ in platea ante ipsius Ecclesiæ prospectum est sita

Martinellus in sua Roma ex Ethnica sacra opinatur, Ecclesiam hanc â nobili matrona Ciriaca nomine in propria domo constructam fuisse. Reuerendissimus verò Dominicus Toschi Archidiaconus in Ecclesia Regiensi, quem honoris causa hic nomino, in sua peculiari dissertatione M.S. quam in meo librorum MM.SS. cimelio seruo, putat, Ecclesiam eandem olim Palatium, ac residentiam

Summo-

Summorum Pontificum fuisse, ante A Siluestri Beatissimi Pontificis tempora, & in hoc Palatio S. Laurentium Martyrem pauperibus Ecclesiæ thesauros distribuisse; nec non secunda Dominica Quadragesimæ ibi stationem celebrari; quoniam prima Dominica in Lateranensi Ecclesia prima habebatur statio. In hac igitur Diaconia, quæ maiori alijs prerogatiua gaudebat, Archidiaconus residere consueuerat. Et hæc satis dicta de fun- B datione, huiusque Ecclesiæ denominatione. Hæc eadem Ecclesia temporis progressu euasit Collegiata. Ad præsens verò vnicus in ea superest Canonicus, nomine Ioseph de Nora, qui ob peculiarem amorem hanc erga suam Ecclesiam in ea ad ingredientium dexteram Altare variorum marmorum incrustationibus ornatũ ædificauit, aliudque simile ad sinistrã construere intẽdit. Quamobrem eius- C dem Viri Ecclesiasticũ zelum ad aliorum exemplum hìc palam facere, ac ad imitandum proponere voluimus. Itaq; ad Musiuum opus deueniamus.

Huius Musiui operis primus aspectus proponit arcum supra Tribunam, quem in Tab. XLIII. exhibeo. In eius summitate expressa est Imago Christi Domini nostri, veluti in globo sedentis rubeis indumentis vestiti, ac diademate cum cruce caput orna- D tum habentis. Peripheria, siue area à tergo ipsius Saluatoris Cęlestem Iridem præsefert. Vnus ad dexteram, alter ad sinistram Angeli assistunt, vestibus albis amicti. Post hos: sex ad dexteram, totidemque ad sinistram viri sunt, etiam albis vestibus induti, singuli librum manibus tenentes, præter primum ad Saluatoris sinistram, qui claues in manibus tenet. Quamobrem absque vllo dubio, omnes isti Apostolos repræsentant, liberque, quem gestant, Euangeliorum codicem indicat, quique ad illud Dominicum præceptum eis datum tendit: *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Superior area coloris cælestis, inferior viridis est, ad demonstrandum cælum & terram; flores inter imagines rubei, ac sub earundem pedibus albi coloris apparent. Ad eiusdem arcus latera duo sunt Viri, stantesque dexteram erga Saluatorem tendunt, quasi ipsum indicantes, eodem modo vestiti, ac Apostoli: quos nam Viros, siue sanctos, siue Prophetas illi duo, siue vt alati etiam Angelos fidelium custodes tutelares, & directores repræsentènt; ad arbitrium iudicandi locum relinquo; ideo ad Tribunæ explicationem pertranseo.

In arcus huius summitate, vt in Tabula XLIV. cernitur monogramma

scilicet *Paschalis* nomen, huius Musiui operis Auctoris. In Tribunæ medio præclaram Sellam occupat Beatissima Virgo Maria, cęrulea veste induta, Filium suum vnigenitum, ac Dominum N. I. Christum, aureo circumdatum amictu, in sinu sustinens; tali pacto, ni fallor, expressa, quòd ipsa Deipara esset, contra impiam Nestorij hæresim, quam talem esse, iste nefandus Hæresiarca negabat. Ad Virginis pedes genuflexus stat Paschalis I. Summus Pontifex, vt apposita Epigraphes declarat, qui alba, & Dalmatica aurea indutus est. Post eius

TAB. XLIV

pag. 142

TAB. XLIII.

pag. 142.

eius caput quadratum se extendit, quod signum viuentis Alemannus in suis Lateranensibus parietinis cap. 6. esse asserit. Sed nos dubitandi ansam desumimus ex diuersis alijs similibus figuris, quas in nonnullis antiquissimis Ritualibus vidimus, quos in lucem, si Deus nobis vitam concesserit, afferemus; vbi demonstrare intendimus, quod olim capitis ornamentum, siue Episcopale signum, vt hodie Thiara vulgo, Mitra erat. Ipse Pontifex dexterum pedem Beatissimę Virginis, quasi deosculaturus, tenet. Ad præfatę Beatissimę Virginis latera diuersi sunt Angeli albis vestibus induti, quarum exteriores viridibus, interiores verò rubeis fascijs interdistinctę apparent. Quod Hieroglyphicum tendere videtur ad illud, quod canit Ecclesia: *Exaltata est sancta Dei Genitrix super choros Angelorum ad Cœlestia regna.* fusiusque de tanta Virgine cecinit sexti seculi Poetarum Cycnus ille Pictauensis Episcopus Venantius Honorius Fortunatus in lib. 8. sect. 5. vbi sic:

Cùm regio ergo Poli, totusque exercitus astri,
Te ornatam inspiciet laudibus ora mouent.
Inspiciens Michael præconia ferre Beatæ,
Cumque suis turmis hæc tibi Virgo refert.
O Deus excellens, ò fœmina forma salutis,
Partus fruge potens, virginitate placens.
Per quam est se nasci dignata redemptio mundi,
Et reparare genus, quod tulit Eua ferox.
A *Hanc tibi mater opem legionum millia mille,*
Per classes resonent carmine voce lyra.
Angelus inde duos repetit paranymphus honores,
Qui tibi de cælis nuncia sancta venit.
Dicens, ò felix imitari nescia Virgo,
Cuius & Agnus ouis conterit ora lupi.
Tartara disrumpens, patriæ captiua reducens.
Et libertati post iuga pressa refers.
B *Excipit has iterum ingeminans pars altera laudes,*
Perstrepit, & cunctis vox reuoluta choris.

CAPVT XXV.

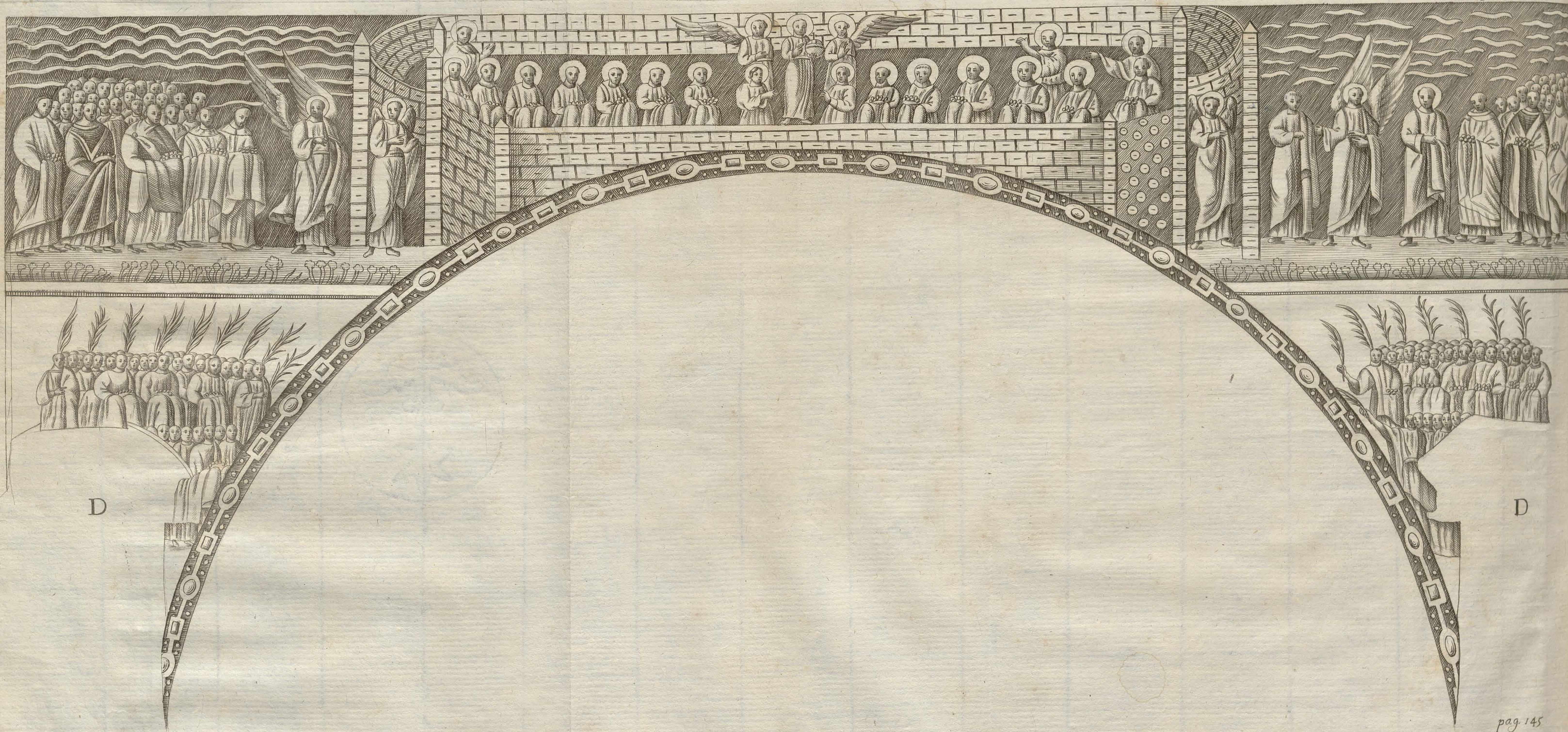
De Ecclesia S. Praxedis Vrbis Musiuis Picturis exornata Anno 818.

C Beatissimorum Apostolorum Petri, & Pauli necessitudinem, magnus ille Vrbis Senator Pudens, contrahere meruit, & hac mediante æternam acquirere gloriam; non enim ipse solùm cum Praxede, & Pudentiana sanctissimis Virginibus filiabus suis, verùm etiam sui nonaginta domestici sacra Baptismatis Vnda ab ipsomet Apostolorum Principe D Petro in propria abluti fuere domo, quę dein in Ecclesiam conuersa, ac mox tituli Cardinalis Presbyteri nomen est sortita. Quamobrem inter primas Romæ fundatas Ecclesias enumeranda videtur, vt fusè probat Franciscus Maria Florentinus in suo vetustiori Martirologio ad diem 1. Augusti exercitat. 11. Ecclesia hęc antiquitate fatiscens, ab Hadriano I. restaurata;

ſtaurata; ſucceſſiuè à Paſchale I. A Summis Pontificibus à fundamentis in ea, quæ ad præſens cernitur forma, parumper immutato ſitu, conſtructa fuit. Ambas has ædificationes Bibliothecarius in eiuſdem Hadriani vita, qui floruit anno 772. ſic enarrat: *Titulum verò Sanctæ Praxedis ex parte ruentem in integrum renouauit.* De Paſchale verò, Hadriani ſucceſſore Anno 817. ſic proſequitur: Eccleſiam etiam
„ Beatiſſimę Chriſti Martyris Praxe- B
„ dis, quæ quondam priſcis ædifica-
„ ta temporibus nimio iàm laſſata
„ ſenio, itaùt à fundamentis caſura,
„ ruinam ſui minaretur, idem vene-
„ rabilis Pontifex (illius ruinam an-
„ tè præuidens, eidemq; Eccleſiæ cu-
„ ram adhibens, illic peruigil ſępiùs
„ exiſtens) in alium non longè de-
„ mutans locum in meliorem eam,
„ quàm dudum fuerat, erexit ſtatum.
„ Abſidam verò eiuſdem Eccleſiæ C
„ muſiuo opere exornatam, varijs de-
„ centèr coloribus decorauit. Simili
„ modo, & Arcum triumphalem
„ eiſdem metallis mirum in modum
„ perficiens compſit. Hic Beatiſſimus,
„ & præclarus Pontifex multa cor-
„ pora Sanctorum diutiùs in Cęmite-
„ rijs iacentia, pia ſollicitudine, ne
„ remanerent neglecti, quærens, atq;
„ inuenta colligens magno venera-
„ tionis affectu in iàm dictæ Sanctæ D
„ Chriſti Martyris Praxedis Eccle-
„ ſiam, quàm mirabilitèr renouans
„ conſtruxerat, cum omnium adora-
„ tione Romanorum, Epiſcopus,
„ Presbyteris, Diaconibus, & Cleri-
„ cis laudem Deo pſallentibus, de-
„ portans recondidit. Quæ dùm San-
„ ctiſſimi, atq; Coangelici Præſulis
„ intima cordis vigilantia gererentur,
„ vt reconditorum ibidem Sancto-
„ rum Corporum Deo indeſinentèr
„ ſuper aſtra placentium precibus
„ apud Omnipotentem Dominum
„ iuuaretur; conſtruxit in eodem lo-
„ co à fundamentis Cęnobium, quod
„ & nomine Sanctæ Praxedis Virgi-
„ nis titulauit. In qua, & Sanctam
„ Græcorum Congregationem ag-
„ gregans, quæ die, noctuq; græcæ
„ modulationis pſalmodiæ laudes
„ Omnipotenti Deo, ſanctiſq; illius
„ ibidem quieſcentibus ſedulò per-
„ ſolueret, introduxit. Siquidèm in
„ eodem venerabili Monaſterio plu-
„ rima conferens prædia, & poſſeſſio-
„ num loca vrbana, vel ruſtica ſu-
„ perfluè, atq; abundantèr ditauit.
„ Quinimò, & in eadem Eccleſia fe-
„ cit Oratorium B. Zenonis Chriſti
„ Martyris, vbi & ſacratiſſimum eius
„ corpus ponens muſiuò ampliantèr
ornauit; De hoc Oratorio infrà in cap. XXV. fuſiùs agemus. Apud antiquos fideles ante Presbyterium, ſiuè Tribunam magnum erigendi Arcum, quem Triumphalem denominabant, mos fuit, vt hic Romæ antiquis in Eccleſijs, nempè S. Pauli, S. Crucis in Hieruſalē, ac S. Mariæ Maioris, ſiuè in Liberiana Baſilica obſeruari poteſt; de quibus arcubus, eorumque denominatione diſſeruimus in noſtro opere Vet. Mon. par. 1. cap. 22. ideò breuitatis gratia calamum ſuſpendimus, illumq; ad Arcum Triumphalem, qui in præſenti S. Praxedis Eccleſia eſt, deſcribendum, conuertimus.

Arcus iſte Muſiuo eleganti opere extenſus à temporis iniuria aliqua in parte diminutus eſt, vt ipſum exemplar demonſtrat in Tabula XLV. Figuræ in eodem expreſſæ, quod in

Apo-

pag. 145

Apocalypsi cap. 7. continentur, repræ- A
sentant: nempè in arcus summitate,
quædam Ciuitas apparet, in cuius medio stat Christus, sinistra globum Cruce insignitum sustinens; ad dexteram est Angelus, vtpotè etiam ad sinistram alter, itidem nouem ad dexteram, totidemque ad sinistram visuntur virorum figuræ diadematæ, veluti dona offerentes. Ad portas Ciuitatis duo sunt Angeli, vnus in limine portæ, alter extrà, ac propè eam, qui ad dexte- B
ram, dextera manu proximæ multitudini indigitat Ciuitatis portam, iuxtà cum multitudo hominum, dona ferentium est, tendentiumque ad Ciuitatem. Quid ista hominum multitudo denotet; me minimè fallere autumo, si asseram Monacorum, aliorumque Religiosorum turbam indicare, qui in via Domini ad Ciuitatem Sanctam Hierusalem progrediuntur; nam vestes, quibus ipsi induti apparent, Monachos esse demonstrant. Ad sinistram, vt dixi, extrà portam est alius Ange- C
lus, ad cuius dexteram stat vir Diadematus, vtpotè etiam ad sinistram alius similis vir, ponè quem est alia virorum multitudo. Quid hoc significat Hieroglificum, ità expono: per duos viros ad Angeli dexteram, & sinistram, Beatos Apostolos Petrum, & Paulum significari puto; nam B. Petrus proximior portæ videtur, ab Angelo turbę indigitari, vt Cęli Ianitor. Turba autem subsequens Clericorum D
Cętum repræsentat, vt ex ipsis colligo vestibus. Ab vtraque supradictarum Imaginum parte alia hominum multitudo, palmas manibus extollentium, cęterorum fidelium populus creditur.

Maior allatorum emblematum pars, ex Apocalypsi c. 21. n. 2. desumpta est, vbi perscrutator ille Diuinitatis Ioannes suâ hanc exponit visionem:

„ Vidi Sanctam Ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de Cęlo à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus: & absterget Deus omnem lacrimam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quia prima abierunt. Et dixit, qui sedebat in throno: ecce noua facio omnia. Et dixit mihi: Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt, & vera. Et dixit mihi: factum est, ego sum A & Ω; initium, & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Qui vicerit, possidebit hęc, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius. Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure: quod est mors secunda. Et venit vnus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum dicens: Veni, & ostendam tibi sponsam vxorem Agni. Et sustulit me in spiritu in montem magnum, & altum, & ostendit mihi Ciuitatem Sanctam Ierusalem descendentem de Cœlo à Deo, habentem claritatem Dei: & lumen eius simile lapidi pretioso, tanquam lapidi iaspidis, sicut crystallum. Et habebat murum magnum, & habentem por-

» portas duodecim : & in portis An-
» gelos duodecim, & nomina inscri-
» pta, quæ sunt nomina duodecim
» tribuum filiorum Israël. Ab Orien-
» te portæ tres, & ab Aquilone por-
» tæ tres, & ab Austro portæ tres, &
» ab Occasu portæ tres. Et murus Ci-
» uitatis habens fundamenta duode-
» cim, & in ipsis duodecim nomina
» duodecim Apostolorum Agni. Et
» qui loquebatur mecum, habebat
» mensuram arundineam auream, vt
» metiretur Ciuitatem, & portas eius,
» & murum. Et Ciuitas in quadro
» posita est, & longitudo eius tanta
» est, quanta & latitudo : & mensus
» est Ciuitatem de arundine aurea,
» per stadia duodecim millia: & lon-
» gitudo, & altitudo, & latitudo eius
» æqualia sunt. Et mensus est murum
» eius centum quadraginta quatuor
» cubitorum, mensura hominis, quæ
» est Angeli. Et erat structura muri
» eius ex lapide iaspide: ipsa verò
» Ciuitas aurum mundum simile vi-
» tro mundo. Et fundamenta muri
» Ciuitatis omni lapide pretioso or-
» nata. Fundamentum primum, iaspi-
» dis: secundum, sapphirus: tertium
» chalcedonicus : quartũ smaragdus:
» quintum sardonix : sextum sardius:
» septimum chrysolithus: octauum,
» beryllus: nonum topatius : deci-
» mum chrysoprasus: vndecimum
» hyacinthus: duodecimum amethy-
» stus. Et duodecim portæ duodecim
» Margaritæ sunt, per singulas : &
» singulæ portæ erant ex singulis
» Margaritis : & platea Ciuitatis au-
» rum mundum, tamquàm vitrum
» perlucidum. Et Templum non vi-
» di in ea. Dominus enim Deus Om-
» nipotens Templum illius est, &
» Agnus. Et Ciuitas non eget Sole,

A » neque Luna, vt luceant in ea. Nam
» claritas Dei illuminauit eam, & lu-
» cerna eius est Agnus. Et ambula-
» bunt gentes in lumine eius, & Re-
» ges terræ afferent gloriam suam, &
» honorem in illam. Et portæ eius
» non claudentur per diem: nox enim
» non erit illic. Et afferent gloriam, &
» honorem gentium in illam. Non
» intrabit in eam aliquid coinquina-
» tum, aut abominationem faciens,
B » & mendacium, nisi qui scripti sunt
» in libro vitæ Agni. Quæ in supra
relata B. Ioannis Euangelistæ visione audisti, benigne Lector, nostro Musiuo commodè adaptari possunt; nam nuper legimus; *& sustulit me in spiritu in Montem magnum, & altum, & ostendit mihi Ciuitatem Sanctam Ierusalem descendentem de Cœlo à Deo, habentem claritatem Dei.* Musiuarius igitùr Artifex, vt potuit, visionem
C hanc sic adumbrare sategit; pro monte magno sumpsit arcus summitatem, in qua narratam Ciuitatem mirabilitèr perlucentibus, ac quadratis musiuis lapidibus efformauit, in cuius medio Christum Dominum Nostrum stantem, sinistraque globum tenentem collocauit. Quod hieroglyphicum adaptari posse iudico verbis illis eiusdem visionis : *Et Templum non vidi in ea. Dominus enim Deus Omnipotens Tem-*
D *plum illius est, & Agnus.* Iure igitùr in medio Ciuitatis, vbi Templa construi solent, Dominum posuit, ad cuius designandam omnipotentiam Mundum in eius expressit manu. Qui verò intrà muros cum diadematibus circumstant, à Musiuario ad Sanctos indicandos efformatos fuisse, arbitror, qui æterna beatitudine fruuntur, vt in laudata innuitur visione, *& ambulabunt gentes per lumen eius, & Re-*

ges

TAB. XLVI
pag. 147

ges terræ offerent gloriam suam, & honorem in illam. Quem locum Ambrosius Ansbertus sic explanat: Hoc quod
,, gentes per lumen eius ambulare
,, dicuntur, non ad futuri temporis
,, remunerationem, sed ad præsentis
,, laborem referendum esse, satis elu-
,, cet. Neque enim iam tunc in am-
,, bulando laborabunt, sed post labo-
,, rem beati viuentes quiescent. Tem-
,, pus ergo nunc est, quo ambulant
,, Peregrini per lumen Agni, vt quan-
,, doque peruenientes ad Patriam in
,, ipso quiescant lumine Agni. *Et in-*
,, *frà*. Qui sunt autem Reges terræ,
,, nisi qui, & corpora, & motus cogi-
,, tationum disciplinæ vigore regere
,, nouerunt? qui videlicèt in illam Ci-
,, uitatem gloriam, & honorem suum
,, afferre narrantur.

Angelus verò, qui extrà Ciuitatem est, & ingressum in Ciuitatem indigitat, illum repræsentare credo, de quo in eadem visione scripsit B. Ioannes: *Ostendit mihi Ciuitatem Sanctam Ierusalem*. Locum hunc idem laudatus Ambrosius Ansbertus sic etiam explicat: *Ipsa* (Ciuitas) *illa est, de qua in Euangelio Dominus dicit; non potest Ciuitas abscondi suprà Montem posita, Ecclesia videlicet Electorum super Christum stabilita. Ipsa, inquam, est, quę in Ioanne suprà Montem adducta est. De qua etiam per Psalmistam dicitur, Ierusalem, quæ ædificatur, vt Ciuitas*. Multitudo verò virorum, quæ tàm ad dexteram, quàm ad sinistram Ciuitatis est: pro electorum Turba expressa est; Sub his aliæ turbæ cum palmis, quas fortassè repræsentare autumo, de quibus itidem in eadem Apocalypsi descriptis cap. 7. n. 9. habemus hæc: *Post hęc vidi turbam magnam,*

A *quàm dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu Agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum*. Hac autem innumerabili multitudine, Fidelium Ecclesię turba, absque dubio in libro vitæ scriptorum demonstratur.

Literæ DD. designant locum, vbi antiquitus etiam extabat Musiuum similes Turbas repræsentans, quod B occasione constructionis loculamenti marmoreis incrustationibus ornati ad sacra custodienda lipsana destructum fuit; & hæc satis de triumphali arcu; modò ad aliũ, qui Tribunæ imminet.

Arcus iste, quem in Tabula XLVI. exprimo, easdem prorsus repræsentat figuras, quas exhibet similis Arcus in Ecclesia SS. Cosmæ, & Damiani: in hoc tantummodò differt, quod ille à lateribus mutilus est, præsens verò S. C Praxedis integer; deest tamen aliqua pars in media summitate arcus. Ab huius arcus figurarum descriptione, cùm multa in præcitato SS. Cosmi, & Damiani arcu scripserim, abstineo. Quare ad Tribunam calamum conuerto. In huius Tribunæ summitate, siuè arcus fastigio, vt in Tabula XLVII. cernitur monogramma

quod Paschalis nomen explicat. Subtus D manus coronam deferens è Cęlo exit. Hieroglyphicum hoc in nuper allatis figuris demonstrauimus, denotare Deum. Quare illa, in præsenti Emblemate, cum Christi capiti imminens sit, videtur, quòd misticè adaptari possit ad regiam, sacerdotalemque Christi plenissimam ostendendam dignitatem, multiplicemque gratiam. Lorinus enim in Psalmo 20. vers. 4.

Posuisti in capite eius coronam de la- A
pide pretioso: & in Psalmo 8. vers.6.
Gloria, & honore coronasti eum. Per
coronæ vocem meritum humiliationis
indicare, idem Auctor commentatur.
Quò circà multò aptiùs supra allata
verba intelliguntur de Christo, quàm
de homine secundùm se, quia coro-
nari ratione bonorum naturæ, nemo
dicitur, sed causâ laboris, certaminis-
que glorioso precingitur diademate.
Subtus hanc coronam eiusdem D.N. B
Iesu Christi stantis Imago, veluti in-
ter nubes, erumpit dexteram eleua-
tam tenens in actu exclamantis, &
fortassè dicentis: *Ego sum Pastor bo-*
nus, & cognosco oues meas, & cogno-
scunt me meæ. Cum id argui valeat
tàm ex ouibus, quæ sub ipsius pedi-
bus, quàm etiam ex Sanctis, qui ad
eiusdem latera sunt: sinistra volumen
stringit; eiusdem verò indumenta cro-
ceum, siuè aureum colorem præsefe- C
runt; ad eius pedes legitur, *Iordanus*,
cum ameni ibidem fluctus vndantes
clarissimè discernantur. Ad eiusdem
Saluatoris dexteram stat S. Paulus, al-
bis indutus vestimentis, cuius Pallij
fimbria exhibet monogramma P. de-
xtera librum tenet; ponè hunc visitur
Puella, quam S.Praxedem repræsen-
tare iudico, vt ex infrà apposita inscri-
ptione deduco, circumamicta gem-
matis vestibus coloris crocei, coro- D
nam, siuè rotundam figuram, gem-
mis etiam ornatam, manibus velo al-
bo, siuè exterioris vestis partibus ob-
ductis, habens, quàm coronam nil
aliud indicare autumo, nisi antiquas
illas oblationes, quas prisci fideles in
sacrificijs offerebant. Quare fortassè
Pictor per hanc oblationem in manu
Virginis, ipsam Virginitatem expri-
mere voluit, quàm Deo obtulit, ipsas-
que passiones, quas pro eius amore
sustulit. Sequitur vir, qui Ecclesiam
manibus itidem velatis sustinet, pal-
liumque ex humeris pendentem, ac
quadratum retrò caput defert, inte-
rioribus vestibus albis, exterioribus
verò crocei coloris indutus est. Quid
ista denotet figura, in illius explicatio-
ne minimè insumendum est tempus,
cum quadratũ retrò caput signum vi-
uentis sit, vt placet Paulo Diacono in
vita S.Gregorij, & alijs ipsum sequen-
tibus; Ecclesia verò in ipsius Pontificis
manibus ipsam Ecclesiam S.Praxedis
ab eodem ædificatam, siuè denuò con-
structam innuit. Itàque ipsum Ponti-
ficem Paschalem ambo hæc signa abs-
que vllo dubio ostẽdunt, vtpotè etiam
id comprobat subtus posita inscriptio,
quæ in tabula citata perlegi potest. Se-
quitur deinde Palmæ arbor, de quo
symbolo alibi fati sumus, præsertim
in nostro opere de sacris ædificijs à
Constantino Magno constructis cap.4.
& 10. In eiusdem palmæ ramis subsi-
det auis, quæ Phœnicem, ni fallor,
adumbrat. Quamobrem cum oriens,
præsertìm Ægyptus, & Iudea palmis
abundent, & Phœnicem in Ægypto
renasci antiqui Patres affirmauerint;
non abs re allusit in Phœnice Pictor
hic mortuorum resurectioni, vt tradit
Zeno Episcopus Veronensis serm. de
resurectione post medium, vbi sic: Si-
„ militèr Phœnix auis illa pretiosa
„ resurrectionis euidentèr nos edocet
„ iura, quæ nobilitatem generis sui,
„ non à parentibus accipit, non liberis
„ tradit; ipsa genus, ipsa finis, ipsa
„ principium, non ex coitu nascitur,
„ nec officio alieno nutritur, non in
„ vita, non imprudens moritur, sed

✠ IORDANES
✠ EMICAT AVLA PIA E VARIIS DECORATA METALLIS PRAXEDIS DNO SVPER AETHRA PLACENTIS HONORE ✠
PONTIFICIS SVMMI STVDIO PASCALIS ALVMNI SEDIS APOSTOLICÆ PASSIM QVI CORPORA CONDENS
PLVRIMA SCORVM SVBTER HAEC MOENIA CONDENS ✠ FRETVS VT HIS LIMEN MEREATVR ADIRE POLORVM

A ,, cum maturum lethi tempus aduene-
,, rit à se met ipsa,ex citatis sacris igni-
,, bus, libentissimè concrematur, se-
,, pulcrum nidus est, illi fauillæ nu-
,, trices : cinis propagandi corporis
,, semen: mors natalis dies. Denique
,, post momentum festo exultat in
,, tumulo, non vmbra, sed veritas,
,, non Imago, sed Phœnix: non alia,
,, sed quamuis melior alia, tamen
,, peior ipsa. Hanc etiam auem suis
B in numismatibus nonnulli expressere antiqui Imperatores, & præsertim Magnus ille Constantinus, quorum occasione eruditissimus Spanhemius in suo tractatu de Præstantia, & vsu Numismatum dissert. 3. de hac eadem aui agit, non nullos citans Auctores, tàm Ethnicos, quàm Christianos, qui de simili aue tractarunt: & hæc satis de hac dextera parte, modò ad sinistram.

C In hac parte propè Saluatorem apparet S. Petri effigies, albis indumentis vestita, iuxtà quem Virgo cernitur eiusdem formæ, vt altera in opposita est facie, quem S. Pudentianam eiusdem Praxedis sororem exprimere iudico, cum earumdem Sanctarum Virginum corpora in hac eadem Ecclesia requiescere narret Pancirolus de Ecclesijs Vrbis. Ad eiusdem Virginis sinistrum latus stat vir alba dalmatica vestitus, qui librum gemmatum tenet. D Liber enim gemmatus Euangeliorum codicem denotat, vt fusè demonstraui in cap. 16. mei operis Vet. Mon. part. 1. Puto igitùr S. Zenonem ostendere, cuius corpus in eiusdem Sancti Oratorio, de quo mox disseremus, iacet; Sanctumque istum Presbyterum fuisse ad nonnullorum aliorum eiusdem nominis discrimen, qui vel Episcopi, vel milites ab Historicis referuntur. Modò ad inferiùs positæ peripheriæ explicationem descendimus, cuius in medio extollitur Agnus diadematus super rupem stans, è qua quatuor flumina erumpunt; ac sex ad dexteram, totidemque ad sinistram sunt agni, quæ figuræ Christum cum duodecim Apostolis exprimunt, vt in Ecclesia SS. Cosmæ, & Damiani dixi, in qua etiam de Ciuitatibus, quæ in angulis præsentis peripheriæ etiam repræsentantur, disserui. Subtus hanc peripheriam inscriptio est aureis, palmaribusque literis formata, quàm sub oculis pono, ad facilem Lectoris cognitionem.

Emicat aula pia è varijs decorata metallis
Praxedis Domino super æthra placentis honore
Pontificis summi studio Paschalis alumni
Sedis Apostolicæ passim, qui corpora condens
Plurima Sanctorum subter hæc mœnia ponit,
Fretus vt his limen mereatur adire Polorum.

CAPVT XXVI.

De Cappella S. Zenonis in Ecclesia S. Praxedis à Paschale I. constructa, picturisue decora[illegible] musiuis, Anno 819.

VEtustam, si demonstrauimus, S. Praxedis Ecclesiam esse, non minoris vetustatis gaudet priuilegio S. Zenonis Cappella, in eadem Ecclesia sita; nam Bibliothecarius in supra

laudati

laudati Paschalis I. vita etiam de eadem Cappella talia fatur: *Quinimò in eadem Ecclesia* (scilicet S. Praxedis) *fecit Oratorium B. Zenonis Christi Martyris, vbi & Sacratissimum eius Corpus ponens Musiuo amplianter ornauit*. Musiuum hoc opus à temporum iniurijs, tàm intus, quàm extra Oratorium adhuc cernitur in multis dirutum, atque offuscatum, cum tempus ipsum omnia corrodat, deprauet, ac ad nihilum redigat; nihilominus ex ijs, quæ supersunt, parietinis clarissimè apparet, quanta antiquitùs illius extiterit pulchritudo. Quare meritò prisci Fideles Oratorium hoc, ob illius formositatem, Paradisum denominarunt. Nam si ipsa exemplaria eruditus Lector consideret, ex eisdem probè cognoscet, quòd *Conueniunt rebus nomina sæpè* suis. Tab. XLVIII. quā exhibeo exteriorem ipsius Oratorij faciem demonstrat; in primis si ipsam consideremus ianuam, hæc architectonicum ordinem in nonnullis minimè continet; cum ex ruinis alicuius antiqui, ac nobilis ædificij marmora desumpta sint, vt peculiariter corona, aliæque eius partes, quæ epystilio imminent, abundè ostendunt: nihilominus quamdam in se habet venustatem, quæ oculos allicit, atque delectat. In ipso epistilio huius Oratorij pulchritudinem, insulpta narrant carmina, quæ sic se habent,

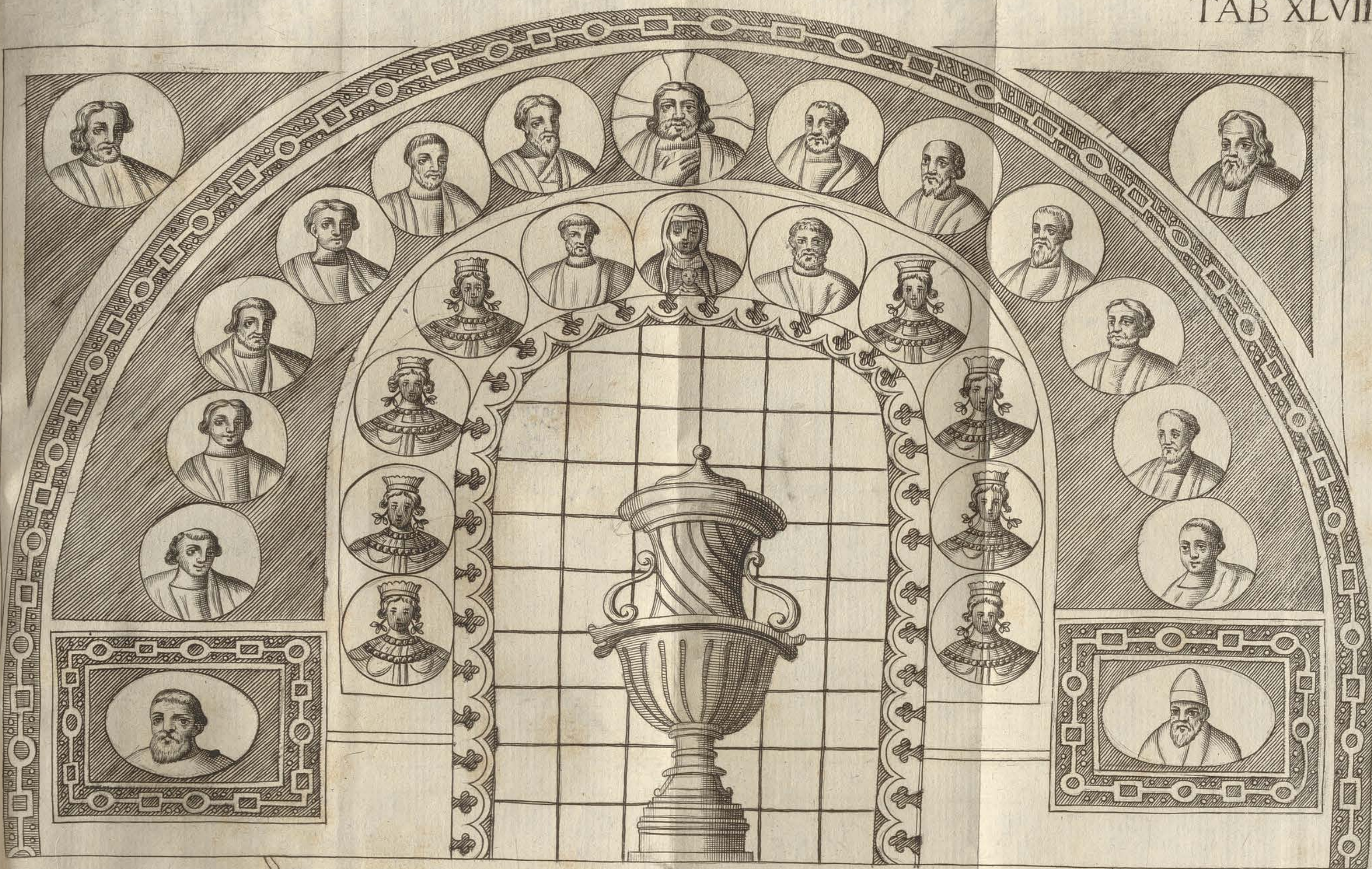
Pascalis præsulis opus decor fulgit in Aula
Quod pia optulit vota studuit reddere Dō
Scilicet Domino

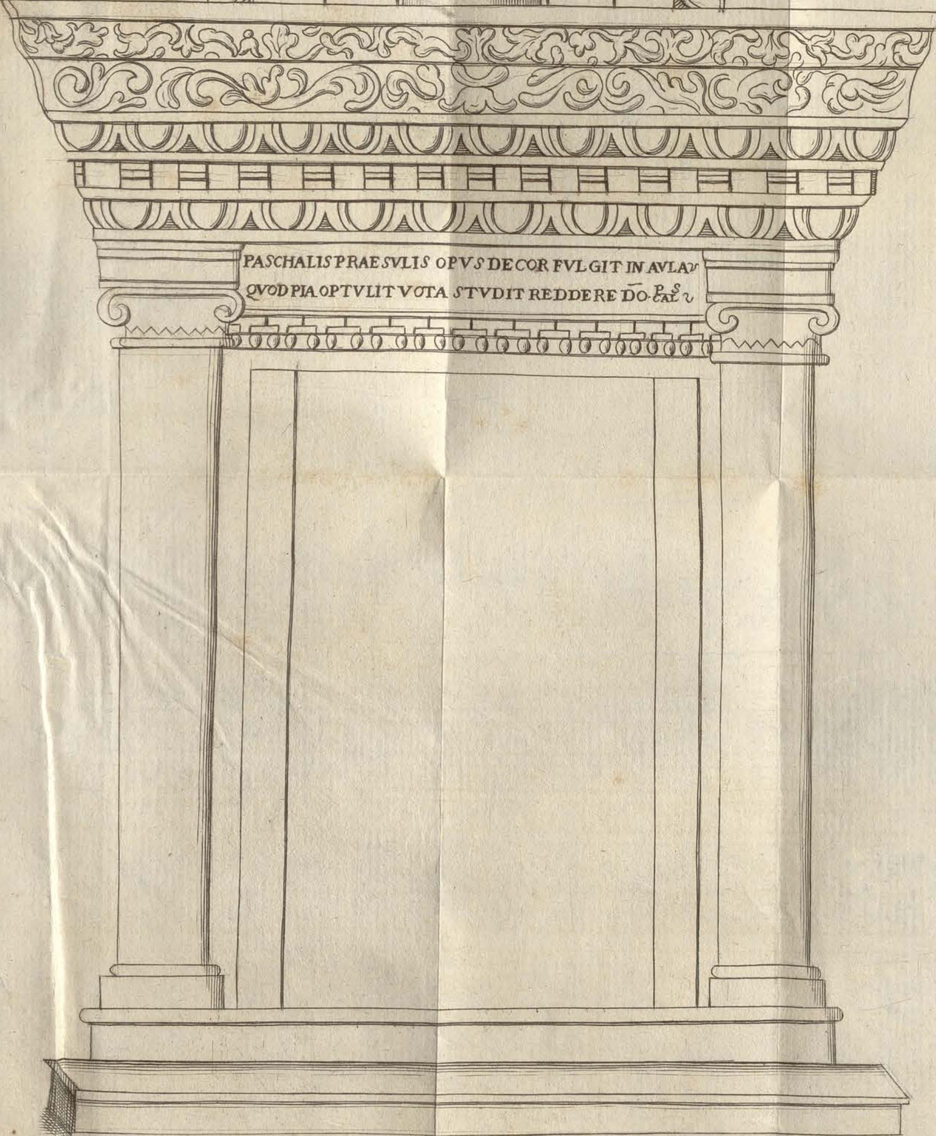
In carminum extremitate Monogramma P S CAL

A Paschalem exprimit. Supra eiusdem ianuæ coronam ampla se extendit fenestra cum ferrea crate, ac in eiusdem fenestræ spatio, antiquum exurgit, atque admodum pulchrum marmoreū vas striatum, ansulas habens, vt ipsum patefacit exemplar. Circa ipsius fenestræ arcum vndecim extenduntur peripheriæ, quarum singulas quædam depictæ exornant imagines. In eiusdem arcus summitate peripheria est, B quam quinque ad dexteram, totidemque ad sinistram aliæ sequuntur peripheriæ. In illa Beatissima Virgo Maria Filium suum vnigenitum, ac D.N. Iesum Christum in sinu tenens, expressa est. Duo Viri vnus ad dexteram, alter ad sinistram in annexis peripherijs picti cernuntur, quos ex Ecclesiasticis indumentis, coronaque clericali S. Nouatum, ac S. Timotheū, ambos germanos fratres, SS. Virgi- C num Praxedis, & Pudentianæ indicare, arguo. Octo deinde Virgines in alijs peripherijs similiter concomitantur; nempe quatuor ad dexteram, totidemque ad sinistram. Quas esse, puto, SS. Praxedem, & Pudentianam, aliasque Virgines eisdem coniunctas, siue de earumdem Sanctarum Praxedis, & Pudentianæ familia; cum S. Petrus in domo Pudentis earundem, ac præfatorum Nouati, & Timothei D Patris, eosdem cum tota familia, vsque ad numerum duo supra nonaginta baptizauerit, vt in eorundem Sanctorum Martyrum actis, apud Mombritium, aliosque legitur. Descriptas peripheris aliæ similes ambiunt, quę exteriùs efformatę tredecim enumerantur. In Peripheria media, ac superiori parte collocata Christus Dominus Noster expressus est, retro caput

loco

TAB XLVIII

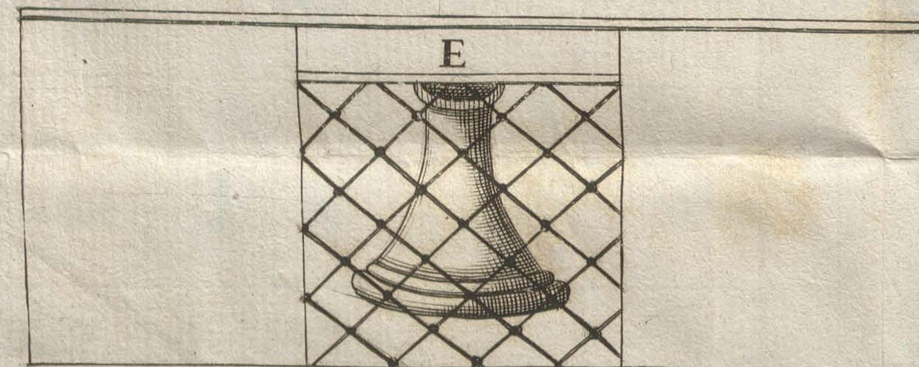

pag. 150

C
S̄CA AG NES
S̄CA PV DEN TIA NA
S̄CA PRA XE DIS

E

A
S̄CA MARIA
S̄CS IOHANNIS
CH
MR ΘY
S̄CA PRAXEDIS
S̄CA PVDENTIANA

B
S̄CS IOHANNIS
S̄CS ANDREAS
S̄CS IACCOBVS

S̄CS PE TRVS
S̄CS PA V LV S
D

BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS
BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

loco Diadematis seu, Nimbi, Crux A effulget. Sequuntur sex ad dexteram, sexque aliæ ad sinistram similes peripheriæ, in quibus viri quidam, veluti tonsurati continentur, quos repręsentare autumo duodecim Apostolos. In eiusdem Arcus fastigio, ac in lateribus angulos formantibus. Vir quidam ad dexteram, ac alter ad sinistram similitèr in peripheria spectantur, quos B. Pudentem, vt diximus Patrem, ac B. Pastorem Presbyterum demonstrare B iudico, cum hic S. Praxedis descripsissent acta, vt docet Baronius ad annum 164. nu. 24. In huius Arcus extremitatibus duo efformantur quadrata, duas continentia Imagines, quę non Musiuo Opere, sed coloribus appictę sunt, fortaßè in locum aliarum similium Imaginum ex Musiuo Opere iam collapsarum subrogatæ. Et hæc sâtis de his, quę extrà Oratorium sunt.

Ingrediamur modò Oratorium, C cuius interiores partes musiuo opere ornatas, sequentes exhibent tabulæ sub nu. IL. quarum signata nu. A. nobiliorem eiusdem Oratorij locum designat, in quo ara constituta est; huius parietis faciem aliqua in parte ab antiqua forma immutatam esse iudico, cum ad præsens duæ sint paruæ columnæ, vtpotè etiam parastatæ cum epystilio, zophoro, corona, ac tympano ex marmore constructis, in cuius D medio Beatissima Virgo Maria Christum filium suum vnigenitum D. N. in sinu habens, in gemmato sedet soliò, quas figuras ad faciliorem cognitionem, absque marmoreis ornamentis expressimus, & iuxtà formam, quam iudicauimus, antiquitùs fuisse delineatas. Hæ figuræ hodiè minimè cernuntur, cum sericis velaminibus obductæ sint. Descripserat iàm eas bo. mem. Ioannes Lucius rerum antiquarum amantissimus, de quo nos iam fati sumus in præfatione nostræ primæ partis Vet. Monim. Ex eius schedis illius exemplar mutuati sumus. Propè caput Beatissimę Virginis ad dexteram hæ perleguntur literæ abbreuiatæ MR; ad sinistram verò aliæ sunt literę paritèr abbreuiatæ, sic ΘΥ, quæ explicatæ græco in idiomate sonant μήτηρ Θεȣ̃, latinè redditæ Mater Dei significant. Quod literis expressit Pictor, etiam figuris adumbrauit, cum Iesum Christum Dominum nostrum in sinu Beatissimæ Virginis delineauerit ad ostendendum, quod ex eius vtero genitus erat, contra impiam Nestorij Hæresim, qui ipsam Beatissimam Virginem Christiparam appellabat, de qua historia locuti sumus in nostro Opere Vet. Monim. part. 1. cap. 22. Ipse Christus diademate gemmato in Crucis forma cingitur; sinistrâ tenet velamen expansum, in quo legitur: *Ego sum Lux Mundi*, hac desumpta Epigraphe ex Euangelio S. Ioannis cap. 8. nu. 12. Ad laudatæ Cœlorum Reginæ dexteram, stat Virgo dexteram eleuatam tenens, ac in sinistra quid rotundum gerens, quæ S. Praxedis est, vt nomen post humeros scriptum sonat; Illud rotundum, quod in manu habet, ni fallor, est oblatio floribus sparsa, siuè coronata, quam antiqui fideles in sacrificijs offerebant, de quibus nos suprà fati sumus in cap. VII. occasione Musiui Operis Ecclesiæ SS. Cosmę, & Damiani, & alibi. Ad sinistram eiusdem Beatissimæ Virginis Mariæ stat alia Virgo, scilicèt S. Pudentiana, vt ipsa epigraphes indicat, quę pari forma oblationem coronatam tenet. Colum-

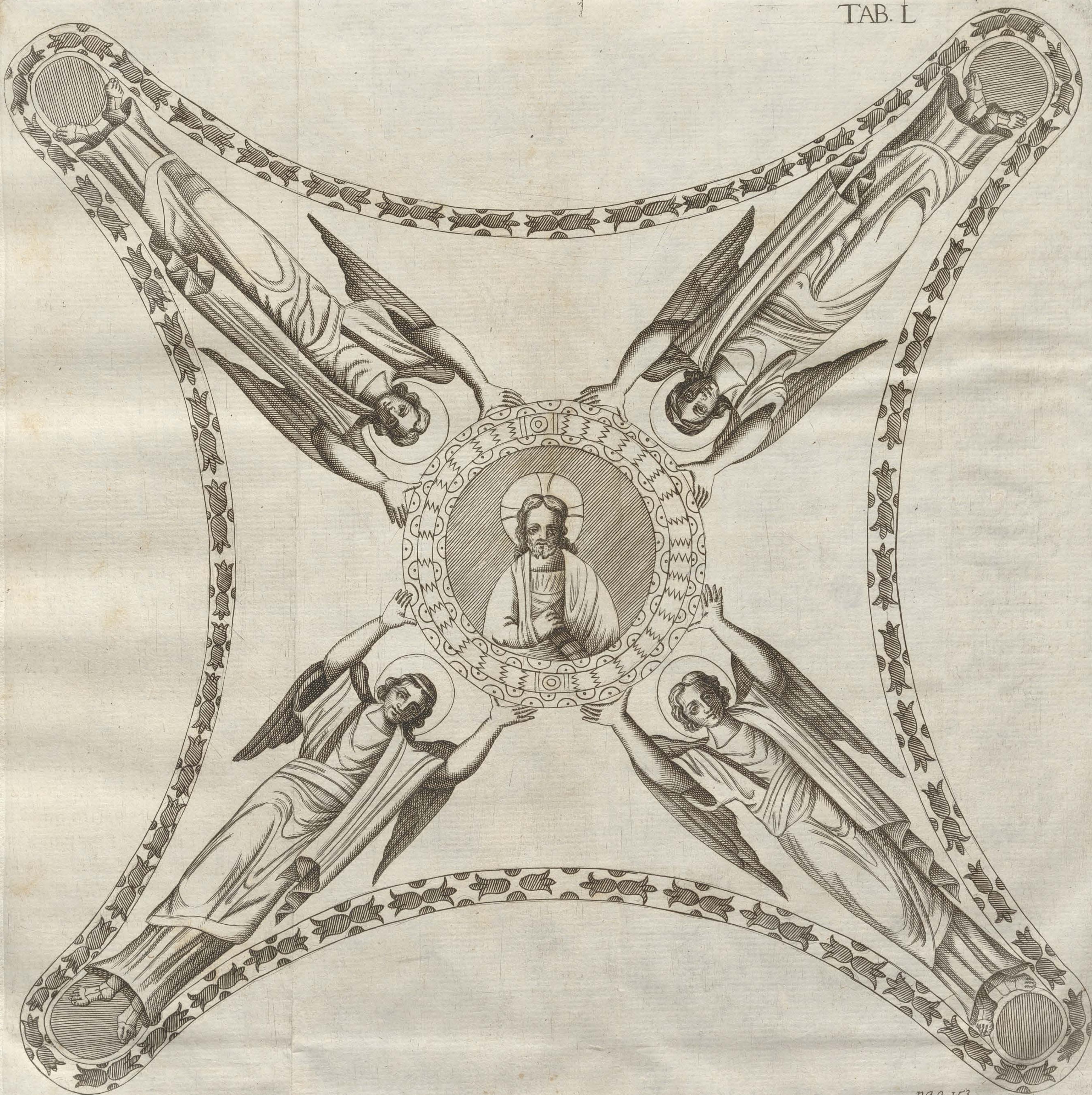
lumnę cum epistilio, zophoro, & corona sunt posterioris æui, quę ornamenta antiquum Musiuum aliqua in parte obducunt; quamobrem difficile admodum redditur, quid figurę suprà ipsam extantes demonstrent, explicare; vna solummodò intelligitur, scilicèt quæ in medio est, quæque Christum Dominum nostrum repræsentat, qui dexteram in actu benedicendi tenet, ac sinistra volumen complicatum gestat. Ponè ipsius diadema, duæ cernuntur literæ, nempè CH, scilicèt Christus: tàm ad eiusdem dexteram, quàm ad sinistram aliæ sunt figuræ, nempè quatuor stantes, duæ verò in genua prouolutæ à longa annorum serie ità deformatæ, vt vix dignosci possint. Suprà has figuras erigitur Arcus, & suprà huius fastigium fenestra cernitur, vt litera A, ad intromittendum lumen. In dextero ipsius fenestræ angulo itidem Musiuo Opere expressa est Beatissima Virgo stans, vt ipsę literæ palàm faciunt, nempè *Sancta Maria*; ad sinistrum angulum præfatæ fenestræ alia est figura, quæ S. Ioannem Baptistam indicat, vt etiam literæ, ac ipsius vestes, nec non Crux, quam sinistra tenet, patefaciunt, scilicèt *S. Ioannes*. Ad dexteram ingressus, alius est Arcus, vt dicta Tabula exhibet, in cuius summitate alia est parua fenestra, vt litera B, ad lucem olim immittendam, modo verò muro oppleta: ad eius dexteram stat S. Ioannes Euangelista, qui librum, scilicèt Euangeliorum, præ manibus habet; à tergò legitur epigraphe S. Ioannes: ponè aliud fenestræ latus duæ aliæ sunt figurę, quarum prima S. Andreã, secunda verò S. Iacobum demonstrant, & hos indicant literę iuxtà eos expresſæ.

A Ad eorundem Sanctorum pedes alius est paruus Arcus, siuè lunula, vt nu. 2. in quo tres itidem figurę cernuntur, quarum media, ni fallor est, Iesus Christus, vt ex diademate Cruce insignito infero, librum sinistrâ tenens. Duo etiam sunt viri, vt ex diadematibus, vnus ad dexteram, & alter ad sinistram eiusdem Christi, ille ad dexteram clausum tenet librum, iste ad sinistram apertum; qui nam isti sint viri, diuinare difficile redditur; at ne

B ieiunus remaneat Lector, meam proferam sententiam, nempè, quòd ille ad dexteram, fortasſè B. Pium Pontificem, iste ad sinistram, S. Pastorem presbyterum esse, ostendunt. Et hęc de hac parte; modo ad oppositam, scilicèt ad sinistram me confero, vt lit. C. vbi paritèr cernitur Arcus cum fenestra, quę similitèr muro est obducta. Ponè altare B. Virgo Praxedes appicta

C est, coronam prę manibus habens; eam sequuntur S. Pudentiana, & S. Agnes similem gestantes coronam; sub earundem Virginum pedibus lunula expressa cernitur, ac rupes, è qua diuersi aquarum riuuli erumpunt; in eiusdem summitate stat Agnus diadematus, ac duo ad illius dexteram, totidemque ad sinistram sunt Cerui; Quare per Hieroghyphicum hoc demostrari autumo, Christum D. N. in

D Agni forma, per Ceruos verò Ecclesię fideles, vt ostendimus in Nostro Opere de Sacris Ædificijs à Constant. M. constructis cap. 4. sect. 2. nonnullorum Patrum adducendo auctoritates exponentium vers. 1. Psal. 41. *Quemadmodum desiderat Ceruus ad fontes aquarum.* Immediatè post hoc sacrum Emblema, quatuor apparent alię figurę, omnes, ni fallor, Virgines repręsentan-

TAB. L
pag. 153.

tantes, quarum indiuiduationes, nullo signo indicatas, erudito Lectori relinquo. Notanda est illa, quę post caput habet quadratum, quod signum viuentis est, vt nonnulli eruditi scriptores censent, & nos exposuimus in Cap.XXIV. vbi de Musiuo opere in Ecclesia S. Marię in Domnica egimus. Subtus has figuras est ærea crates, varios in ramos dispartita, nonnulliq; stellulis exornata; quæ illam spectantibus admodum gratam reddunt. Per hanc mulieribus patet aspectus ad Oratorij interiora, tàm ad Altare, quàm ad Columnam, in qua Christus Dominus alligatus fuit, de qua infrà: Mulieribus enim in Oratorium ingressus interdictus est.

Quoniam hic mentio contigit de Columna D.N.Iesu Christi, illam intelligimus, in qua alligatus, & flagellatus fuit, quam Ioannes Cardinalis Columna ex Orientalibus partibus, post annum 1216.cum Legati munus ibi exerceret, de Turcis victor rediens, secum detulit, vt apud Ciaconium de Vitis Pontificum, aliosque Auctores perlegi potest. Huius Columnę forma est expressa lit.E, illius verò situs, vbi nunc asseruatur, est sub dicta lit.C. Superest modò quartam eiusdem Oratorij ostendere faciem, dum de tribus iam disseruimus. Hęc est suprà ianuam, quę lit.D designatur, ac Altari opposita est. Arcus formam, vt aliæ tres, præsefert, in cuius medio stat Thronus gemmatus, siuè Sedes Episcopalis, ad dexteram S. Petrus cum volumine expanso, ad sinistram S.Paulus cum volumine clauso; Et hęc de quatuor faciebus istius Oratorij; modò aliqua de fornice differendum etiam videtur.

Fornix iste itidem Musiuo Opere ornatus est, cuius formam exhibeo in Tab.L. In eius medio extenditur circulus, in quo D.N. Iesus Christus cum crucigero diademate est expressus, & præ manibus volumine obsignato; in quatuor angulis, quatuor Angeli ipsam peripheriam sustentant; clariùs ipsa Tabula omnia exprimit. Et hęc de Oratorio S.Zenonis, Ecclesiaque S.Praxedis, Musiuisque Operibus in eisdem exstãtibus dicta sint satis; Ideò ad alia Musiua Opera in alijs Ecclesijs explicanda gradum facimus.

CAPVT XXVII.

De Ecclesia S. Ceciliæ Vrbis, exornata musiuis picturis à Paschale I. circa Annum Domini 820.

QVoquò nostros oculos, siuè mentis, siuè corporis hac in Vrbe vertamus, aut eiusdem antiquę magnificentiæ supersunt rudera, aut saltem illorum perennat memoria. In eadem celebris est Transtyberina regio, in qua magnificum spectandum se præbet Templum Deo, ac in honorem Ancillæ suæ Beatæ Ceciliæ, ex Nobilissimis ortæ Parentibus, dicatum. Hoc in loco, tantæ Virginis domus fuit, & campus, in quo Martyrij promeruit palmam. Nam balneo inclusa, subtusque eo tota die, ac nocte, magna vi ardentis ignis adhibita, vt calefacto aere suffocata periret, libera tamen Dei adiutorio euasit. Balneum hoc, Clementis VIII.sa.me.tempore, occasione, qua bo.mem. Paulus Emilius Sfondratus, eiusdem Ecclesiæ Cardinalis Titularis, illam restaurauit, repertum fuit, vt Pancirolus de Vrbis

Ecclesijs enarrat. Hanc eandem Eccle- A siam olim vetustate collabentem à fundamentis etiam instaurauit Paschalis Papa I. qui floruit anno 817. vt in eius vita Bibliothecarius scribit; » vbi sic: Christi namque Omnipo- » tentis Domini famulus, & præno- » minatus Pontifex maximam Dei » Ecclesiarum curam, & sollicitudi- » nem præuidendo indesinentèr ge- B » rens, cum quadam die, orationis » studio, ad Sanctæ Dei Virginis, » Christique Martyris Ceciliæ Ec- » clesiam adueniret, nimio iam quas- » sata senio Ecclesiæ eiusdem mænia, » etiam à fundamentis ruitura, vi- » dens, quæ per olitana tempora, » defectu vetustatis marcuerant, & » penè ruinis confracta diù antiqui- » tus lacerata manebant, dato studio » operis, eodem in loco, magnifico » opere, nouam construere Ecclesiam » cœpit, & perficere satis meliorem, C » quàm fuerat, studuit.

» Sed neque illud prætereundum » esse existimamus, dum quadam » die ad Beati Petri Principis Apo- » stolorum Ecclesiam pergeret, qua- » tenùs apud eundem Beatum Pe- » trum Apostolum solito more » vigilias celebraret, & ante eiusdem » confessionem matutinales luce- » scente Dominica laudes residens » decantaret, subitò depressus sopo- D » re vidit adsistentem sibi virginali » aspectu puellam Angelicis vestibus » decoratam, talia locutionis affami- » na protulisse, dicens. Multas tibi » gratias referimus, quia certamen, » quod de me diù posueras frustato- » rias relationibus peruulgatis aures » accomodans reliquisti, quippè qui » tanto penès me fuisti, vti proprio

» loqui inuicem ore valeremus. Hæc » iam sæpè præfatus Pontifex dili- » gentèr audiens studiosè requirere » cępit, quæ esset ipsa, quæ talia illi » verba diceret, vel quo nomine vo- » caretur. Cui illa respondit. Si no- » men inquiris, Cęcilia famula Chri- » sti vocor. Ad quam Summus in- » quiens Præsul: Quomodò hoc cre- » dere possum, eò quod olim fama » relata sit, quatenùs eiusdem Vene- » rabilis Christi Martyris Ceciliæ » corpus ab Aistolpho Longobar- » dorum Rege hostilitèr Romæ resi- » dente furtim, & ab illius homini- » bus fuisset ablatum. Cui talia Ve- » nerabili Pontifici intimanti, Omni- » potentis Dei famula dixit. Quia » me desiderâtèr, vt inuenirent Lon- » gobardi quæsiuerunt, omninò ve- » rum est, sed Domini mei Iesu Chri- » sti opitulatione, & Dominæ meæ » Sanctæ Dei Genitricis, semperque » Virginis Mariæ auxilio, neque me » inuenire, neque deportare, sicut » voluerant, hinc longiùs potuerunt. » Et ideò sicut me quærere cępisti, » qualitèr me inuenias assiduo labori » non desistas incumbere, quia Do- » mino Deo, pro cuius amore, & ho- » nore passa sum, placuit, vt tu me » inuenias, & in Ecclesia, quàm no- » uitèr construxisti, recondas. Et hæc » dicens ab oculis aspicientis ablata » est. Tunc idem Venerandus Pon- » tifex matutinalibus laudibus per- » solutis pro tàm certæ, & indubita- » bilis reuelationis iudicio cępit hac, » illacque operosiùs quærere, vbi sa- » cratissimum eius corpus iaceret » humatum. Quod tribuente Deo, » dùm sollicitè quæreret, reperit in » Cimiterio Prætestati sito foris por-

tam

,, tam Appiam aureis illud vestitum A
,, indumentis, cum corpore venera-
,, bilis sponsi sui Valeriani, pariter-
,, que & linteamina Martyris ipsius
,, sanguine plena, quando ab impio
,, percussa carnifice Christi Domini
,, Martyr est regnantis in secula con-
,, secrata. Quibus, & linteaminibus
,, sanguis Sanctæ Martyris extersus
,, inuoluta ad pedes illius corporis
,, sacratissimo cruore plena, de trina
,, carnificis percussione reperta sunt. B
,, Quæ cuncta suis pertractans mani-
,, bus collegit, & cum magno hono-
,, re infrà muros huius Romanæ Vr-
,, bis in Ecclesia nomine ipsius Sanctę
,, Martyris dedicata ad laudem, &
,, gloriam Omnipotentis Dei, eius-
,, dem Virginis corpus cum charissi-
,, mo Valeriano sponso, atque Ti-
,, burtio, & Maximo Martyribus,
,, nec non Vrbano, & Lucio Pontifi-
,, cibus sub Sacrosancto Altari collo- C
,, cauit, pro quorum Sanctorum ho-
,, nore videlicèt, & opitulatione con-
,, struxit Monasterium in honorem
,, Virginum, seù Martyrum Agathæ,
,, & Ceciliæ iuxta ipsius Ecclesiam in
,, loco, qui dicitur Colles iacentes, in
,, quo & Monachorum Deo seruien-
,, tium congregationem pro quoti-
,, dianis laudibus, in præfato titulo S.
,, Ceciliæ die, noctuque Omnipo-
,, tenti Domino decantandis, consti- D
,, tuit. Et pro subsidio, & luminario-
,, rum concinnatione, seù vtilitate,
,, atque stipendijs Monachorum, nec
,, non & pro amore, atque dilectione,
,, quâ ergà Prædecessorem suum piæ
,, recordationis Domnum Leonem
,, III. Papam habere videbatur hospi-
,, tale S. Peregrini positum ad Bea-
,, tum Petrum Apostolum in loco,
,, qui vocatur Naumadia, quod idem
,, Prædecessor suus construxerat, &
,, ob neglectum, atque destitutio-
,, nem præpositorum paupertatis
,, inopia consumi videbatur; idcircò
,, pio iuuamine consulens, præfatum
,, hospitale cum fundis, & casalibus,
,, atque massis, seu etiam colonis, siuè
,, domibus, nec non familijs, & vni-
,, uersis, quæ iustè, & rationabilitèr,
,, secundum legum statuta, eique à
,, Prædecessore suo in iàm prædicto
,, hospitali donata sunt. Quæque
,, ab ipso pia deuotione ad augumen-
,, tum iàm dicti Monasterij adiuncta
,, sunt, siuè agris, vel vineis, etiam do-
,, mibus, nec non rustica familia suę
,, auctoritatis pagina pro iam nomi-
,, nata Monachorum Congregatione
,, in eodem Monasterio confirmauit.
,, Qui Sanctissimus Præsul amore
,, venerandorum Sanctorum fecit in
,, ornamentis ipsius Ecclesiæ absidam
,, Musiuo opere decoratam, & Cy-
,, borium miræ magnitudinis ex ar-
,, gento pens. libras quingentas, &
,, semis, & vncias octo. Propitiato-
,, rium denique Sacri Altaris, seù
,, confessionem interiùs, exteriùsque
,, cum regulis suis ex laminis argen-
,, teis mirum in modum perficiens
,, compsit. Quæ simul pens. libras se-
,, xaginta quatuor, & vncias 5. Ad
,, sacrum verò eiusdem Virginis cor-
,, pus obtulit Imaginem ex argen-
,, teis laminis pens. libras nonaginta
,, quinque. Fecit etiam ante vestibu-
,, lum Altaris regularem inuestitum
,, ex laminis argenteis, & columnis
,, duabus, vbi & posuit arcum vnum,
,, & gammadias duas pens. insimul
,, libras centum, & semis. Obtulit
,, ibi ipse Imagines argenteas deau-
,, ratas tres pens. insimul libras qua-
,, draginta, & octo semis. Sæpè fa-

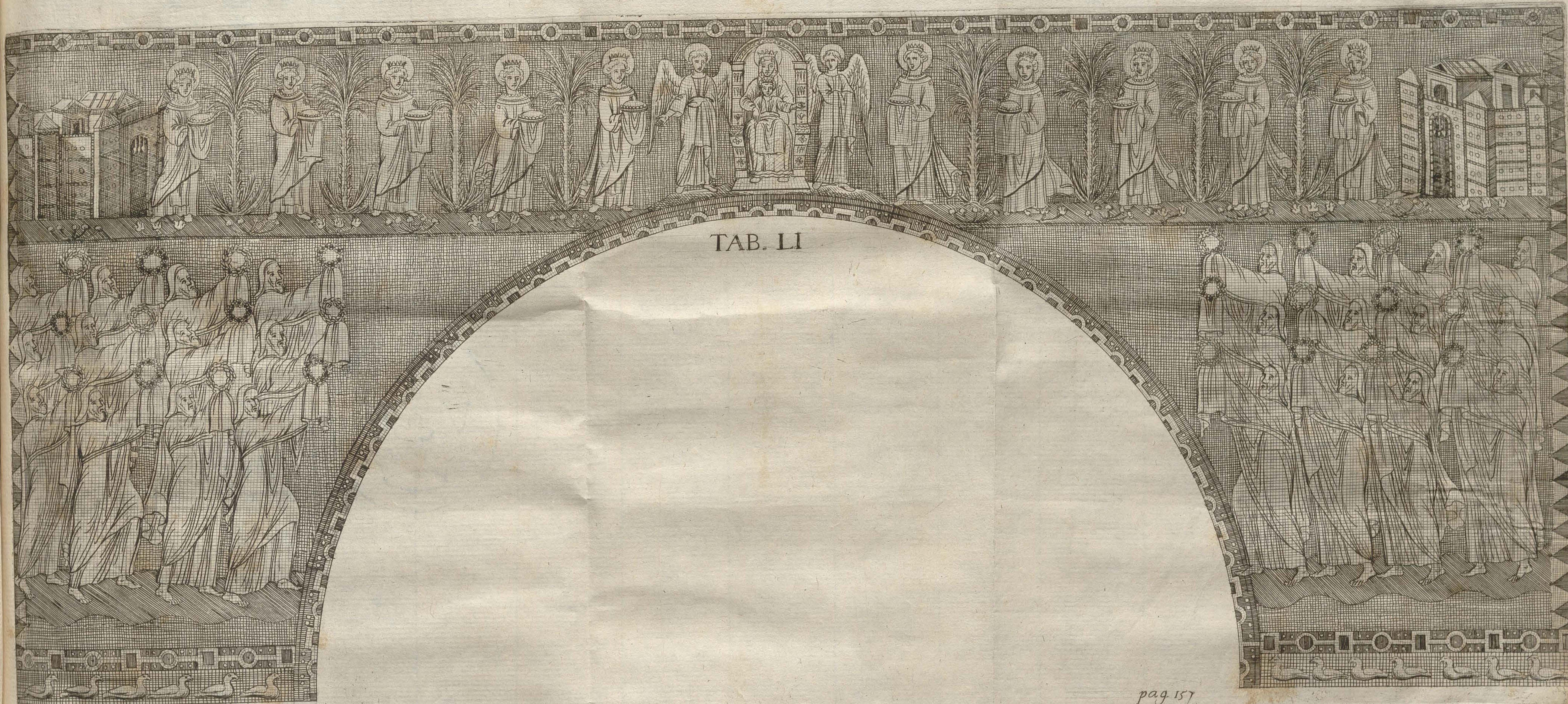
„ tus quoque Præsul fecit per arcus eiusdem Ecclesiæ calices maiores ex argento viginti, & sex pens. insimul libras centum nouem, & semis. Item, vbi suprà obtulit canistra ex argento duo pens. libras duas, & vncias octo. Gabatham ex auro purissimo pens. libras tres. Fecit iam prædictus Pontifex canistra Enafoti ex argento duo pens. libras decem. Gabathas ex argento tres pensan libras quinque. Thuribulum ex argento deauratum pensan. libram vnam. Hic benignissimus Præsul obtulit in Sacro Altari vestem de blattin byzantea habentem in medio tabulam de Chrysoclauo cum Historia, qualitèr Angelus Beatam Ceciliam, seù Valerianum, & Tiburtium coronauit cũ periclysi de Chrisoclauo miræ pulchritudinis exornata. Item ibi fecit vestem de fundato alythino habentẽ in circuitu periclysin de olouero.

„ Ob amorem eiusdem Virginis fecit aliam vestem de fundato prophyretico habentem in medio Crucem ex auro texto comptè decoratam. Enim verò in iam dicto Altari obtulit vestem albam sigillatã cum rosulis, habentẽ in medio Crucẽ de blattin cum psillijs, & periclysin de blattin byzantea pulcherrimè exornatam. Obtulit, & in prænominato Altari vestem de quadrapulo.

„ Venerabilis Pontifex fecit vela alythina penden. in circuitu Altaris quatuor habentes Cruces, & gammadias de fundato, & quadrapulo. In arcella verò, vbi venerabile caput eiusdem Virginis condidit, fecit vestem paruam de tyrio cum periclysi de blattin. Obtulit vbi suprà, vestem de fundato prasino. Imò & aliam vestẽ de stauraci cũ periclysi de olouero, & vestẽ de blattin cũ periclysi de fundato. Fecit etiam in arcella ad corpus iam dictæ Virginis vestem de quadrapulo, cum periclysi.

„ Porrò, & aliam vestem de staurace cum periclysi de olouero. In iam dicta Ecclesia fecit vela tyria cum periclysi de blattin byzantea num. vigintiquinque. Itẽ vela prasina cũ periclysi de Olouero numero quatuor. Obtulit, vbi suprà vela alythina cũ periclysi de blattin parua cũ pariclysi numero duo, paritèr vela Tyria cũ periclysi de fũdato duo.

„ Hic venerabilis, & præclarus Pontifex fecit per arcus iam dictæ Ecclesiæ vela de fundato numero duodecim, & de quadrupulo quatuordecim. Fecit & in arcu Presbyterij vela parua cum periclysi de blattin byzantea numero duodecim. Hic à Deo protectus Venerabilis Præsul fecit in ingressu eiusdem Ecclesiæ cortinam maiorem de quadrapulo, & staurace pulcherrimè exornatam. Vtrum Musiui Operis, quod vsque ad nostra tempora illæsum prospicitur, Pontifex iste Auctor fuerit, non solum ipsius in eodem musiuo expressa imago, verùm etiam carmina, sub eodem musiuo inscripta, ac monogramma in arcus summitate appositum abundè testantur. Relato igitùr Musiui operis Auctore, eiusdem Musiui exemplar, pro nostro consueto more, referendum est; quod sub tabulis LI. & LII. adducimus Tabula enim LI. Anteriorem Musiui Operis faciem exhibet, in cuius summitate Beatissima Virgo Maria apparet, in gemmato sedens solio, ac Dominum Nostrum Iesum Christum,

TAB. LI
pag. 157

stum, filium suum vnigenitum, in gremio sedentem tenens. Non casu, sed consultò Pictorem in huiusmodi actu has pinxisse imagines, reor, nempè, Beatissimam V. Mariam Deiparam fuisse, quem dignissimum titulum eidem attributum, impius ille Hæresiarca Nestorius, in Ephesino Concilio, in dubium reuocare tentauit; quare post huiusmodi motum dubium Christifideles ad patefaciendum eandem Beatissimam Virginem Deiparam fuisse, sic & picturis, & numismatibus expressere, vt fusè in nostro Opere Vet. Mon. part. 1. cap. 22. enarrauimus. Ad throni dexteram, stat Angelus, hunc quinque sequuntur Virgines, pari forma stantes. Ad sinistram alius est Angelus, & post eum aliæ quinque Virgines, quæ omnes prę manibus velutiras gerunt. Per has autem Virgines illas decem indicari autumo, quas Saluator Mundi Dominus Noster Iesus Christus sua in parabola expressit, vt narrat Euangelista Matthæus cap. 25. 1. *Tunc simile erit Regnum Cęlorum decem Virginibus, quæ accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso, & sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes.* Varij sunt huius sacræ parabolæ Expositores: Nos contenti erimus, duos tantùm antiquiores, in Lectoris gratiam, exponere, quorum primus ille sit Nolanus Episcopus S. Paulinus, qui in epist. 27. ad S. Amandum secunda, siuè appendice prioris, sic fatur: Mens nostra fertilis
» Deo sit, & vitæ fructus operibus
» bonis pariat. Sit & spiritus virgo,
» vt nullâ seculi corrumpatur illece-
» brâ, & ab omni labe vitiorum
» integer maneat. Stultæ enim Vir-
» gines illæ, mihi videntur esse ani-
» mæ, quæ virtutibus steriles, & illæ
» sapientes, quæ vitijs incorruptæ
» sunt. Denique in vtroque Virgi-
» num genere quinque ponuntur, vt
» intelligatur ad sensus hominis in-
» tegritatem, aut corruptionem refer-
» ri. Nam quinque sensibus omnes
» præditi sumus, per quos aut vitam
» recipimus, aut mortem. De ipsis
» enim dolens Propheta dicit; Mors
» introiuit per fenestras nostras; quas
» obstruamus timore Dei, vt ad om-
» nes huius Mundi formas, & voces,
» surdi, & cœci simus. Sepiamus au-
» res nostras spinis contra linguam
» nequam, & illecebrosa modulami-
» na. Auertamus oculos nostros ne
» videant vanitatem. Obstruamus,
» & nares nostras, ne de corruptione
» huius seculi mortis odorem traha-
» mus. Neque per gustum illicem
» gulæ morbus obrepat, & concupi-
» scentiarum cibus continentiæ ro-
» bur eneruet. Neque mollibus ve-
» stimentis corpori blandiamur, ne
» carneos tactus, & amplexus illici-
» tos delicatis malè palpata tegmini-
» bus membra descateant. Ità fiet, vt
» in vnoquoque nostrum omnibus
» sensibus castis, & oleo doctrinæ fi-
» delis imbutis, virgines omnes quin-
» que sapientes maneant; & oleo in
» vasis suis reposito, expectatione se-
» cuta quiescant, facile mox parandi
» facibus occursuræ, cum primò su-
» peruenientis sponsi tumultu fuerint
» excitatæ. Nam in tantis Ecclesiæ
» Populis (in quibus non solũ Virgi-
» nes, quarum tamen innumera mul-
» titudo est, sed etiã maritatę, & viduę
» diuersis moribus cernũtur, & fructi-
» bus) nõ arbitror, alia ratione quinq;

tan-

„ tantùm Virgines fatuas,& quinque A
„ ſapientes eſſe poſitas, niſi quia
„ vtraque perſona eſt in totiùs Po-
„ puli vniuerſitate diuerſa. Numerus
„ autẽ ratione ſupradicta ſingillatim
„ in omnibus cõtinetur, vt vnuſquiſ-
„ que in ſemetipſo, aut ſtultas, aut
„ prudentes virgines habeat, pro
„ qualitate ſenſuum ſuorum, in qui-
„ bus prouidis ſapiens, inertibus au-
„ tem ſtulta virginitas eſt. Nam ideò,
„ & fatuæ, ſicut ſapientes, in tanta B
„ ſui diſſimilitudine ſimiliter Virgi-
„ nes appellantur; quia Virginibus
„ ſecundum carnem ſterilitas in fe-
„ cunda, ſecundum ſpiritum fructuo-
„ ſa charitas adeſt. Quare nec ſapien-
„ tes ſterilem Virginitatem habent,
„ quia ſapientes ſunt; nec ſtultæ fru-
„ ctuoſam, quia ſtultæ ſunt. Quarum
„ forma mihi videtur eſſe ſapientia
„ Mundi, quæ ſtultitia eſt apud Deũ,
„ & ſapientia carnis, quæ verè Virgo C
„ ſtulta eſt, quia legi, & ſapientiæ
„ Dei non eſt ſubiecta. Cuius lucerna
„ facilè extinguitur, quia non habet
„ oleum veritatis; vacua Spiritus San-
„ cti, quo oculus interior illumina-
„ tur, & impinguatur animæ caput,
„ quod eſt fides noſtra, cui oleum eſt
„ doctrinę celeſtis infuſio. Itaque oleũ
„ peccatoris non impinguet caput
„ noſtrum, neque muſcæ morituræ
„ exterminent oleum ſuauitatis; vt D
„ ſemper nobis caput Chriſtus ſit, ne
„ vnquam deficiat oleum capiti no-
„ ſtro, quia vnguentum exinanitum
„ eſt nomen eius. Et tunc omnibus
„ perfecti ſenſibus erimus Virgines
„ ſapientes, ſi in nobis manſerit ſa-
„ pientia Dei, per quam facta eſt
„ etiam in corpore fœcunda virgini-
tas. Floruit laudatus S. Paulinus in
principio quinti ſeculi.

Secundus, quem exhibeo, Expoſi-
tor eſt Euſebius Epiſcopus Gallicanus,
cum Paulino ſynchronus, ſeù quiuis
alius Sanctus. Is enim in homilia Na-
talis Virginum ſic ait: Simile eſt Re-
„ gnum Cœlorum decem Virgini-
„ bus. Tale eſt, ac ſi diceret: ſimilis
„ eſt Sancta Eccleſia cunctis Virgini-
„ bus. Et mox ipſam exponit ſimili-
„ tudinem, dicens: Quæ accipientes
„ lampades ſuas exierunt obuiam
„ ſponſo, & ſponſæ. Quia enim quo-
„ tidiè morti appropinquamus, quo-
„ tidiè ſponſo, & ſponſæ, ideſt Chri-
„ ſto, & Eccleſiæ obuiam pergimus.
„ Hæc enim via ſimùl cum vita fini-
„ tur. Lampades autem accipimus, ſi
„ bona opera nobiſcum ferimus.
„ Quod enim bona opera lampades
„ dicantur, ipſe Dominus oſtendit, di-
„ cens: ſic luceat lux veſtra coram
„ hominibus, vt videntes bona opera
„ veſtra glorificent Patrem veſtrum,
„ qui in Cœlis eſt.

„ Quinque autem ex eis erant fa-
„ tuæ, & quinque prudentes. Quod
„ quidem alios in Eccleſia vanos, &
„ fatuos, alios verò prudentes, & iu-
„ ſtos eſſe ſignificat. Quamuis & in
„ ipſo numero aliquid intelligi po-
„ teſt. Quinque enim ſunt corporis
„ ſenſus, quibus aut prudentes, aut
„ fatui, omnes homines fiunt. In qui-
„ bus & ipſa eorum fatuitas manife-
„ ſtiſsimè declaratur.

„ Sed quinque fatuæ acceptis lam-
„ padibus non ſumpſerunt oleum ſe-
„ cum. Talis autem fuit Dina filia
„ Liæ, taleſque ſignificabat. Quę, dùm
„ Iacob moraretur iuxta Vrbem Sa-
„ lem, egreſſa eſt ſicut fatua, & ſtul-
„ ta, vt videret mulieres regionis il-
lius,

,, lius, quam Sichem filius Emor A
,, Princeps illius terræ, rapuit, & dor-
,, miuit cum ea. Quid enim per Di-
,, nam filiam Liæ, nisi simplices,
,, quosque fatuos, & carnales intelli-
,, gimus, qui ad matris similitudi-
,, nem, lippitudinem in oculis haben-
,, tes, & lampades extinctas secum fe-
,, rentes, facillimè decipi possunt.
,, Quid verò per Sichem, qui hume-
,, rus interpretatur, nisi hæretici in-
,, telliguntur, qui quasi viri fortes B
,, quoscumque decipere possunt, in
,, suum gregem ferre conantur? Benè
,, autem Sichem filius Emor esse di-
,, citur, quoniam Emor asinus inter-
,, pretatur. Hic igitùr humerus, &
,, hic Asinus multos ferunt in perdi-
,, tionem æternam. Benè autem hæ-
,, retici asini, & filij dicuntur, quia
,, sanum, & rationabilem intellectum
,, non habent, magisque in magna, &
,, clamosa voce, quàm in aliqua ra- C
,, tione confidunt. Egreditur autem
,, Dina ad videndum mulieres regio-
,, nis illius, quando simplices, & fatui
,, viri ab Ecclesia separantur, quos
,, hæreticorum, & Philosophorum
,, dogmata audire delectat. Mox igi-
,, tùr capiuntur, & decipiuntur; & in
,, hæreticorum gregem transferun-
,, tur. Vndè fit, vt anima Deo de-
,, sponsata, scortum diaboli esse, inci-
,, piat. Talis igitùr fuit Dina, tales, & D
,, virgines fatuæ, quæ per eas signifi-
,, cantur. Sed non talis filia Iephte,
,, quæ sicut Virgo prudentissima
,, duobus mensibus Virginitatem
,, suam fleuisse narratur. Nota est hi-
,, storia. Iepte enim contrà hostes
,, pugnaturus, cum hostium exerci-
,, tum conspexisset, votum vouit Do-
,, mino, quia si ei de inimicis victo-
,, riam daret, quicquid ei domum
,, redeunti primum occurreret, ei im-
,, molaret. Commisit igitùr, & vicit
,, eique domum reuertenti filia eius
,, vnica cum choris, & tympanis pri-
,, ma occurrit. Cui ipse ait: Heù filia
,, mea decepisti me: & decepta es.
,, Aperui enim labia mea Domino,
,, & alitèr esse non poterit. Ad quem
,, ipsa: Si, inquit, labia tua Domino
,, aperuisti fac in me, sicut promisisti.
,, Sed vnum est, quod postulo, vt me
,, permittas flere Virginitatem meã
,, duobus mensibus, cum sodalibus
,, meis. Sed quid per Iepte, nisi viros
,, fideles, & catholicos intelligimus?
,, Isti quidem contrà suos pugnant
,, inimicos, quando vitia, & mali-
,, gnos spiritus, carnis voluptates, &
,, concupiscentias superant. Quid ve-
,, rò per vnicam eius filiam, nisi ani-
,, ma designatur, quæ quidem de ta-
,, li victoria plus omnibus gratula-
,, tur? Hæc autem melior est, & ad
,, Dei Imaginem, & similitudinem
,, facta est, digna vtique, quæ Deo
,, offeratur. Plangit itàque Virgini-
,, tatem suam, quia multum dolet,
,, quod plus non laborauit, quod non
,, maiorem fructum Domino obtu-
,, lit, & quod plures boni operis fi-
,, lios non genuerit. Virginitas enim
,, hoc in loco pro sterilitate ponitur,
,, quoniam quæ Virgo est, sterilem
,, quoque esse, necessè est. Steriles
,, enim in opprobrium erãt in Israel.
,, Considera igitùr, quàm prudens
,, Virgo ista fuerit, quæ non de mor-
,, te, sed de sterilitate potiùs lamen-
,, tatur. Iepte quoque prudentia
,, laudabilis est, qui ne votum fran-
,, geret, filiam interfecit. Qui enim
,, amat animam suam, perdet eam.

De voto autem Psalmista ait: Vouete, & reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius offertis munera. Dedimus itàque formam, atque exemplum, quæ Virgines fatuæ sint, & quæ prudentes. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus non sumpserunt oleum secum. Prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Quasi enim sine oleo sunt fatuarum lampades, quia etsi ad tempus earum opera lucere videantur, simùl tamen cum eis extinguuntur, quoniam post hanc vitam nullum lumen eis ministrant. At verò prudentium lampades, quoniam syncero pietatis, & misericordiæ oleo nutriuntur, tunc clariùs lucent, quando de his tenebris ad vitam transferuntur. Ideòque Apostolus ait: Nolite itàque ante tempus iudicare, quoad vsque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Tunc enim, quæ lampades habent oleum, & quæ non habent omnibus reuelabitur. Tunc fiet sermo, qui scriptus est de Ecclesia, date ei de fructu manuum suarum, & laudent eam in portis opera eius.

Hæc de Virginibus satis; modo ad alias explicandas Imagines. Ab vtraque Virginum parte duæ apparent Ciuitates, in quarum portis, veluti lampades suspensæ pendent. Quid hæ Ciuitates, quidue lampades significent, disseruimus in nostro opere Vet. Monim. part. 1. cap. 21. ad quod Lectorem mittimus. In Arcus huius angulis duodecim ad dexteram, totidemque ad sinistram sunt viri, eleuatas habentes manus, velaminibus obductas, & veluti coronas in eisdem tenentes; quinā isti sint; procul dubio illos esse puto, de quibus in Apocalypsi cap. 4. disseritur; Nosque etiam aliquid exposuimus in citato nostro opere Vet. Monim. par. 1. cap. XXIV. ac etiam suprà cap. XXII. in Ecclesia Aquisgranensi, pariterque in Ecclesijs SS. Cosmæ, & Damiani, ac S. Praxedis; at ne ieiunus Lector remaneat, hìc aliquid breuitèr notare duco. Duodecim enim viri in parte vna existentes intelligendi sunt, qui in veteri lege sapientia, & virtute præ alijs illustres extitere; per reliquos autem duodecim, totidem alij veteris testamenti Heroes apud Iudeos celebres, nempè duodecim Patriarchæ; duodecim Tribuum Principes, & quasi capita. In nouo autem Testamento duodecim Apostoli, quos propter excellentem virtutem, & sapientiam, Christus Dominus duodecim Tribuum Israel Iudices olim futuros docuit. In hanc iuerunt sententiam diuinorum voluminum admodum studiosus S. Victorinus Pitabionensis Episcopus, & Martyr, S. Cypriano in tempore æqualis, vel paulò posterior, ac Andreas Archiepiscopus Cæsareæ Cappadociæ, qui floruit seculo quarto in eorum in Apocalypsim commentarijs. Et hæc de exteriori facie satis; Itaque ad interiorem, siuè Tribunam sermonem vertamus. In huius Arcus summitate hoc cernitur monogramma, quod Paschalem indicat; subtus hoc manus è nubibus descendens, coronamque gemmatam perstringens: quid manus ista significet, disseruimus suprà in Ecclesia S. Agnetis, SS. Cosmæ,

TAB. LII
A. aureum
B. argenteum
C. croceum
D. uiridem

mæ, & Damiani, ac alibi; ideò curiosum Lectorem ad præcitata remittimus loca. Subtus manu, Christus, Mundi Saluator, veluti inter nubes stans aspicitur, sinistra volumen obuolutum tenens, dexteram eleuatam in benedicendi actu, ac pollicem cum annulari, græco more iunctum extendens. Dixi græco more, quoniam Græci in benedictione impartienda annularem digitum, cum pollice coniungunt, nos autem Latini, pollicem, indicem, & medium extendimus, ac reliquos duos digitos contrahimus. Per illos tres priores, Trinitatis symbolum designari asserimus; quare non solum ex præsentis figuræ actu, verùm etiam ex vestimentorum ornatibus, ipsisque imaginibus, quæ exiles sunt, à Græco Musiuario constructas fuisse deduco. Ex Leonis Ostiensis historia, quæ in Chronico Monasterij Casinen. habetur, quod notis illustrauit laudandæ semper memoriæ eruditissimus Præsul Angelus de Nuce, olim ipsius Monasterij Abbas, deindè Archiepiscopus Rossanen. qui dum vixit mihi necessitudine coniūctus valdè fuit. Leo igitùr lib. 3. c. 28. scribit: Desiderium præfati Monasterij Abbatē, posteà Cardinalē Anno Dominice Incarnationis 1066. nouam Ecclesiæ fabricā inchoasse in honorē S. Benedicti, & in c. 29. sequenti addit: *Legatos Constantinopolim ad locandos Artifices destinat peritos in arte Musiuaria, & quadrataria, ex quibus alij Absidam, & Arcum, atque vestibulum Maioris Basilicæ Musiuo comerent, alij verò, totius Ecclesiæ pauimentum diuersorum lapidum varietate consternerent. Quarum artium tunc ei destinati Magistri, eiusque perfectionis extiterint, in eorum est operibus extimari; cum, & in Musiuo animatas ferè autumet se quisque figuras, & quæquæ virentia cernere, & in marmoribus omnigenum colorum flores pulchrà putet diuersitate vernare. Et quoniam artium istarum ingenium à quingentis, & vltrà iam annis Magistra latinitas intermiserat, & studio huius inspirante, & cooperante Deo nostro, hoc tempore recuperare promeruit, ne sanè id vltra Italiæ deperiret, studuit vir totiùs prudentiæ, plerosque de Monasterij pueris diligentèr ijsdem artibus erudiri.*

Ad Saluatoris dexteram cernitur Sanctus Paulus dextera demissa; sinistram verò complicatam pectori admouens, qua librū sustinet, vt doctrinæ symbolū. Sequitur Virgo circumamicta pretiosarum vestium varietate, ac in capite coronam gemmatam, siue vnionibus interdistinctam, cum diademate gerens, quare ex his insignibus, procul dubio aliqua Sancta demonstrari videtur. Quid autem per istam Imaginem repræsentetur, me minimè fallere puto, si asseram, ostendere S. Agathā, de qua supra in Bibliothecarij narratione: quoniam Paschalis iam memoratus Pontifex, Ecclesiam hanc in honorem Sanctarum Virginum Agathæ, & Ceciliæ dedicauerat. Huic Sanctæ proximus est idem Beatissimus Pontifex Paschalis eiusdem Ecclesiæ Fundator, qui posteriori capitis in parte, quadratum habet, quod viuētis signum est, vt placet Alemanno de Lateranensibus Parietinis, & alijs, de quo quadrato disseruimus supra in cap. 19. 21. 23. 24. & 25.

Præ manibus Pontifex ædificium gestat, quo designat Ecclesiam hanc

à ſe nouitèr fuiſſe conſtructam ; Quòd A ſit Paſchalis Pontifex, etiam abundè appoſita ſonant carmina, vbi eius legitur nomen. Ponè hunc Pontificem Palmę arbor aſſurgit, cuius in ſummitate auis radiato capite cernitur, per quam Phœnicem denotari autumo. De huiuſmodi ſymbolo diſſeruimus etiam ſuprà cap.XXV. agentes de Eccleſia Sanctæ Praxedis, ibique etiam de arboribus Palmæ, & plura alibi notauimus; ideò illa re- B petere breuitatis gratiâ omittimus. Et hæc de dextera, modò de ſiniſtra parte aliquid exponemus.

Iuxtà Saluatorem ſtat S.Petrus, Regni Cœlorum claues ſiniſtra detinens; hunc Beatiſſimũ Apoſtolorum Principem ſequitur S. Valerianus, iuxtà quem eſt Beata Virgo Cecilia, in eius vxorem tradita, pretioſis veſtibus ornata, more ſponſarum: ambo hi Sancti coronã, ni fallor, manu geſtant, C atque coronam illã deſignare iudico, quã ob Dei amorem, ſanguinem fundendo, promeruerunt, de quibus coronis etiã alibi, præſertìm Cap.XIV. diximus. Pauimentum varijs plantis interdiſtinctum eſt.

Hæ figuræ, ſcilicèt Sancti Pauli, ac S.Agathæ, Præſuliſque Paſchalis ad Saluatoris dexteram poſitæ ad ſiniſtrã locandę erant; Quoniã ſic poſitę Græcorum videtur confirmare ſententiam, D qui læuam dextera nobiliorem eſſe, iudicant. Quamobrem hæc etiam coniectura Muſiuarium fuiſſe Græcum, confirmat.

In altero ſegmento, ad huiuſmodi figurarum pedes in medio Agnus diadematus ſe ſe offert, ſexque oues ad dexteram, totidemque ad ſiniſtram ipſum aſpiciunt. Hieroglyphicum hoc alibi expoſuimus, prę̨ſertim in Eccleſia SS. Coſmæ, & Damiani Cap.VII. vbi per Agnum Chriſtum, per oues, Apoſtolos indicari diximus. Poſt oues tàm ad dexteram, quàm ad ſiniſtram duæ Ciuitates cernuntur. Per ambas has Ciuitates Bethleem, & Hieruſalem demonſtrantur, de quibus etiam alibi, præſertim in noſtra prima parte Vet. Monim. cap. 21. vbi de Eccleſia S.Sabinæ. Et hæc de laudata Eccleſia S.Ceciliæ dicta ſint ſatis.

CAPVT XXVIII.

De Eccleſia S. Mariæ Nouæ Vrbis denuò conſtructa, picturiſque illuſtrata anno 848.

INclytum extitit, eritque ſemper Templum hoc, tùm ſuam ob vetuſtatẽ, tùm etiam ob proximum celebrẽ Triumphalem Titi, & Veſpaſiani Arcum, Iudęorum ſacra ſpolia expreſſa, in ſe affabrè inſculpta, exhibentem. Hic poſterioribus ſeculis, in rerum cognitionibus cæcutientibus, ſeptem lucernarum denominatus fuit; eò quia in altera ex interioribus eiuſdem Arcus parte, candelabrum illud aureum eſt expreſſum, quod in Hieroſolymitano Templo ſeptem ardentes ſuſtinebat lucernas, ideò ab huiuſmodi hieroglyphico nomen ſortitus eſt. Huius Eccleſiæ antiquior extat mentio apud Bibliothecarium, in vita Ioannis VII. vbi: *Baſilicam S. Dei Genitricis, quæ antiqua vocatur, picturis decorauit, illicque ambonem nouitèr fecit, & ſuper eandem Eccleſiam Epiſcopium quantùm ad ſe conſtituere maluit, illicque Pontificatus ſui tempus expleuit.* Flo-

TAB. LIII
S·IORS·
S·IACOBUS
S·PETRUS
S·ANDRE A

Floruit Ioannes anno 705. hisce verbis idem Bibliothecarius, de eadem Ecclesia prosequitur narrationem, in vita Leonis III. qui B. Petri Cathedram regebat, anno 795. *vt in Diaconia ipsius Dei Genitricis, quæ appellatur antiqua; similiter fecit coronam ex argento pensantem libras* 13. Leo verò IV. qui vixit sequenti seculo, scilicet, anno 847. Hanc Ecclesiam à fundamentis infrà scriptus Leo Pontifex denuò extruxit, vt in Benedicti III. legitur vita apud eundem Bibliothecarium: *Fecit autem in Basilica B. Dei Genitricis, quæ vocatur antiqua, quam à fundamentis Leo Papa iuxtà viam sacram construxerat, vela de fundato cum periclysi de blattin numero* 13. Et paulò post: *Nec non, & in Basilica Beatæ Dei Genitricis, quæ olim antiqua vocabatur, nunc autem sita est iuxtà viam sacram, fecit vestem de Chrisoclauo habentem historiam Natiuitatis Domini Nostri Iesu Christi secundum Carnem*. Laudatus Bibliothecarius eiusdem Ecclesiæ historiam prosequitur in vita Nicolai I. qui floruit anno 858. ibi: *Ecclesiam autem Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ, quæ primitùs antiqua, nunc autem noua vocabatur, quam Dominus Leo IV. Papa à fundamentis construxerat, sed, & picturis eam decoratam iste Beatissimus Præsul pulchris, & varijs dipingi coloribus, augens decorem, & pulchritudinem, corde puro ornauit speciebus*. A prædictis clarè deducitur Bibliothecarij verbis, Ecclesiam hanc olim antiquam, posteà Nouam fuisse appellatam. Quare sine fundamento affirmauit Baronius ad Annum 707. Ecclesiam Sanctæ Mariæ Transtyberim à Calisto Papa erectam, illam esse, quę antiqua denominabatur; cum in citata Vita Benedicti III. exprimatur: Basilicam antiquam illam esse, quæ erat iuxtà viam sacram; at sacra via erat in foro, ergò non erat in Transtyberina regione. Id ad eruendam è tenebris veritatem cum tanti viri reuerentia solummodò dictum sit. Hæc breuitèr de Ecclesiæ S. Marię Nouæ constructione, Musiuique Operis ornatu; nam, sub picturæ nomine etiam Musiua venire, ambigendùm minimè est, vt ex allatis inscriptionibus in alijs similibus Musiuis operibus, facilè argui potest; præsertim in Ecclesia S. Agnetis, de qua suprà. Modò ad Musiui Operis descriptionem, quod in eadem Ecclesia S. Mariæ Nouæ ad præsens conspicitur, quodque in Tab. LIII. & LIV. annexis referimus.

Musium hoc opus pulchritudine sua mirabile, in Ecclesię abside, constructum est, cuius in Arcus vertice est Monogramma, ☧ subtus cernitur inuerso ordine paruus mons, è cuius summitate exoriuntur, veluti duæ palmæ, in quarum medio Crux aurea; varij deindè sequuntur ornatus, variorũ semicirculorum formas præseferentes. In ampliori eorundem medio extenditur manus, veluti de Cœlo exiens, coronamque perstringens: sub hac expanditur magnum loculamentum, gemmatum continens solium, in quo Beatissima Virgo Maria, pretiosis circumamicta vestibus, duplicique corona caput redimitum habens sedet, ac Filium suum vnigenitum stantem læua sustinet, & amplectitur. Animaduersione digna videtur figura hæc ob vestium formam, quæ constructionis tempus absque vllo dubio redolet,

nam vestis manicata, more Dalmata- A rum, Pictorem, siuè Musiuarium Græcum fuisse clarissimè demonstrat, non solum ex supradicta veste manicata, verùm etiam ex alijs figuris, quæ simplici modo, & absque membrorum proportione delineatæ apparent:tale etiam deduco iudicium ex Philippo Baldinuccio in suo libro inscripto *Notitie del Disegno*: vbi plura, quæ ad figurarum delineationem, illiusque progressum, tempora distinguendo, ostendit;pulchrum sanè, & delectabile opus pro Pictoribus, alijsq; Pictura delectantibus: Iu- B dicium hoc meum, quòd Pictor natione Græcus fuerit, confirmo ex supra citati Leonis Ostiensis historia in antecedenti Capite indicata.

Ad eiusdem Virginis dexteram in alio minori loculamento expressus est S. Iacobus, qui brachium dexterum pallio inuolutum, & manum ex eodem prosilientem extollit; sinistra volumen semiapertum regit; in pallij fimbrijs est monogramma L. C ad pedes legitur *S. Iacobus*. Cumque in Apostolatu duo fuerint Iacobi, hunc illum repræsentare autumo,qui frater Domini erat, vt narrat Doctor Gentiū Paulus in Epist. ad Galathas cap. 1. num. 18. *Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem Apostolorum vidi neminem,nisi Iacobum Fra-* D *trem Domini*. In altero loculamento ad sinistram est B. Petrus simili forma repræsentatus: itidẽ ad dexterã est S. Ioannes, vtpotè ad sinistram est S. Andreas, ambo isti, volumina complicata gestant. Ex quibus figuris Musiuarium voluisse exprimere iudico; hos Apostolos sanguine, vel amore Christo chariores; & hæc de præsenti Musiuo,in Tribuna delineato dicta sint satis: Modo ad aliud, quod in Arcus fastigio olim apparebat nunc dirutum. Huius exemplar in schedis bon. mem. Ioannis Lucij adinueni:de quo celebri viro aliqua diximus in præfatione primæ partis Musiui Operis Vet. Moniment. eiusdem testando peculiarem diligentiam in indagandis, conseruandisq; priscorum memorijs, cuique vehementer obstrictus sum, cum me pluries ad inquirendas antiquitates, illasque examinandas incitauerit, quamobrem in ijs eundem Instructorem meum agnosco, hoc ob grati animi testimonium, omnibus denuo notum esse volo. Quod animaduersione dignum in hoc Arcu obseruo est circulus, in cuius vertice, in medio cernitur græca Crux, in inferioribus angulis duæ sunt literæ græcæ, scilicet A & Ω, quæ principium, & finem significant, Deum nempè, qui omnium rerum principium, & finis est, vt Euangelista Ioannes notum facere voluit Apocalip. cap. 1. & num. 22. *Ego sum* (inquit) *Alpha & Omega, principium, & finis*. De hoc Hieroglyphico aliàs diximus. Tria ad dexteram, quatuor ad sinistrã sunt Candelabra, græco more expressa, quæ conferri possunt cum illis Ecclesiæ SS. Cosmæ, & Damiani, & latinam redolent formam.

Quatuor etiam Euangelistæ in huius Arcus summitate, in animalium specie expressi sunt: Obseruatione dignum in hisce figuris est, quòd S. Ioannes loco libri, annulum pretiosum tenet, antiqua forma delineatum. Quid Pictor per annulum hunc osten-

dere voluerit, opinor, annulum illum obsignatoriũ demonstrare, duxit, qui signaculum fidei dicitur à S. Eucherio Lugdunensi Episcopo in suo formarum spiritualium libro cap. 8. vbi allegat Euangelium Luc. cap. 15. vers. 22. Date annulum in manum eius. & Psal. 7. *signatum est super nos lumen vultus tui Domine*.

In arcus lateribus duo sunt Prophetę expansum volumen intus scriptum manibus extollentes, ad sinistram intuentium çernitur Isaias Propheta, vt ex Epigraphe in volumine exarata deducitur: *ecce concipiet, & pariet filium*, quæ habetur cap. 7. & 14. eiusdem Prophetę. In apposita verò parte, scilicet ad dexteram, est Baruc. etiam Propheta, in cuius legitur volumine: *hic est Deus Noster, & non æstimabatur alius aduersus eum*, vt legitur apud eundem Baruc. cap. 36. Horum Prophetarum à tergo duæ protenduntur Palmæ arbores, quas prisci fideles ad Iudæam indicandam appingere solebant, vt in nostro opere de Sac. Ædific. à Magno Constantino constructis cap. 4. & 10. explicauimus; supra quodlibet volumen adest Cauea cum aue inclusa: an duæ istæ Caueæ ad ornatum expressæ sint, vel potiùs ad aliquid edocendum, hoc numeris platonicis obscuriùs est, nihilominus nè omninò çęcutiat Lector cũ Isychio Presbytero in Leuitico lib. 1. cap. 1. hoc lumen addere possumus. *Volatilia spiritus ostendere contemplationi vacantes. Terrenis omninò se non miscentes negotijs: quod & si forte necessitas exegerit, mox reuolant ad sublimia, & illo Euangelij iuuantur testimonio, quòd Dominus ait: considerate Volatilia cœli, quia non seminant, neque metunt, & Pater vester Cælestis pascit illa*: Quamobrem hæc Isychij explanatio applicari posse videtur, viris Asceticis in Monasterio inclusis. Hæc de huiusmodi sacris symbolis, modò ad carmina, quæ in Arcus peripheria leguntur, Leonino metro exarata, scilicet.

Arbor sacra Crucis fit mundo semita Lucis.
Quam qui portauit nos Christus ad astra leuauit.

De his Leoninis Carminibus, & quonam tempore adinuenta fuerint disseruimus in nostro opere Vet. Monimentorum part. 1. cap. 3. ibique contra Pascasium, citatum à DuCange in suo Magno Glossario, asserentem, seculo 12. hæc carmina principium duxisse ostendimus, ipsa antiquiora redolere tempora, quod nunc his duobus Carminibus denuò confirmamus, addendo etiam Baronij auctoritatem, qui simile carmen in Bedæ sepulchro inscriptum ad ann. 731. sic refert.

Hac sunt in fossa Bedæ Venerabilis Ossa.

CAPVT XXIX.

De Ecclesia Capuana, eiusque Musiuo Opere circa finẽ octaui, vel principium seculi noni constructo.

DVm sub pręlo præsens gemebat opus, R.D. Erasmus Gattola celebris Cassinensis Monasterij Vicarius, nec non eiusdem Monasterij à Bibliotheca; bonarum literarum fautor, & cultor, exemplaris Musiui Operis, quod adhuc in inclyta Capuana Metropoli spectatur, mihi copiam fecit.

fecit. Mea interesse putabã, illud huic A secundæ parti annectere, nec ad tertiam differre. Propterea de eodem sic disserere duxi; nempe quòd inter conspicuas Italiæ Vrbes inclyta Capua enumeratur, quæ olim totiùs Campaniæ Felicis potentissima, Punicique Belli tempore Romanæ Vrbis æmula fuit; Meruitque à Romanæ eloquentiæ parente, altera Roma appellari. Vulturnus hanc abluit Amnis, & coronat. Romanorum postmodum Colonia facta; à Genserico Vandalorum Rege anno 455. vastata B ab Ostrogottis dein occupata, & his expulsis à Narsete Iustiniani Imperatoris Duce, *successiuè in pristinum* restituta splendorem, iterumque à Saracenis distructa. Fuit tandẽ anno 840. à Longobardis sub triginta Ducibus deleta: Posteà à fundamentis in loco, qui dicitur Casulini à Lando Comite, & Landulpho Episcopo, cæterisque Fratribus Landulphi filijs Anno 856. nouitèr ædificata, eòque Episcopalis translata sedes. Ità scribunt Michael C Monachus in suo Sanctuario Capuano, ac Vghellus in sua Italia Sacra; testaturque inscriptio in Musiui Operis calce, quod in Tab. LV. exhibemus.

Musiuum hoc ab Vgone Episcopo 34. in ordine, vt narrat laudatus Vghellus constructum fuit; quod contigisse deducitur circa finem noni seculi, vel decimi principium; nam dubium est, quo tempore Vgo Capuanam rexerit Ecclesiam. Vt autem eiusdem Musiui Operis constructionis tempus manifestè appareat, citati D Monachi, non nulla ad examen reuocata dubia referre ducimus, quæ sic idem Auctor in Episcopis Capuanis pag. 229. exponit:

„ Oto Episcopus Capuæ, & Ecclesiam, quam ille condiderat, consecrauit, vt ex eodem pariete cognosci potest.

„ Vgho Episcopus prædicti Otonis successor, musiuum ornatum addidit, vt eodem in loco notatur. Epigramma, quod in Musiuo est exaratum, ità se habet.

„ Condidit hanc Aulam Landulfus, & Oto beauit Mœnia, res morem vitreum dedit Vgo decorem.

„ Hinc Cesari Costæ, & Cardinali Bellarminio visum est Templum à Landulfo Episcopo conditum, ab Otone Episcopo beatum, idest consecratum, & ab Vgone Episcopo Musiuo decoratum.

„ Hinc eisdem etiam visi sunt Landulfus, Oto, & Vgo fuisse tres primi, qui Capuæ nouæ Episcopatum continua successione tenuerunt. Profectò quamquam ex modò dictis apparet, Otonem non proximè succesisse Landulfo: tamen longa temporum spatia inter illos non intercesisse innuit hoc Epigramma. At cum, & primus, & secundus Episcopus vocatus sit Landulfus, vter Ecclesiam ædificauit? Primus absque dubio; nam ille in Episcopatu vixit annos viginti duos, & fuit etiam Comes, alter verò, & paucos annos in Episcopatu vixit, & continuò schismate à Landulfo exagitatus. Cœterum verbum illud *Beauit*. Ego vt mœnijs, rebus, & mori, æquè benè quadret expono *Beauit*, idest ditauit, & Landulfo conditori consecrationem attribuo: consecrationes enim illo sæculo differri non consueuerant.

Et

pag. 166.

CONDIT HANC AULAM LANDULFUS ET OTO BEAUIT MCENĀ RES MOREM UITREUM DEDIT UGO DECOREM

„ Et verbum condidit prolatum de Episcopo, consecrationis actum ab eo non excludit. Exemplum in vita Sancti Gebhardi Episcopi Cōstantiensis: ille Ecclesiam quandam fundauit, ædificauit, dotauit, dedicauit, & tamen Epigramma tumulo eius appositum de fundatione tantùm meminit illo versu:

Hancque Deo SedemTempli fundauit, & ædem.

Certè significans illum, qui fundauit Ecclesiam, cetera peregisse, ex nouo Surio 27. Augusti. Ditata verò meo iudicio sunt mœnia, quando in illis, vt mos erat antiquitus Beatorum Imagines depictæ fuerunt. De Otone extat aliud Epigramma in parua Porta Aquilonari.

Hoc pius Antistes Cleri lux Otto parauit,
Ecclesiæque pater res, mores amplificauit.

Vt vides huius Epigrammatis sententia, cum sententia illius, quod est in musiuo, maximè congruit, in eo, quod pertinet ad Otonem. At inquies, quid Oto parauit? profectò hoc Epigramma à principio alibi fuisse oportet; nam si à principio illi portæ fuisset appositum, fuisset inscriptio multum inepta: fuit meo iudicio in porta sacrarij, idest Thesauri, vel sacristię, quæ olim erant intra Ecclesiam, vbi nunc sunt schalæ Palatij, & Archiepiscopi Iordani Gaetani Cappella. Tandem, etsi vtrumque Epigrāma cōpositū est Rhythmo, seu vt vocant, carmine Leonino, & exaratum caractere Romano, non propterea Oto, & Vgo censendi sunt illi, quos infrà leges Archiepiscopos, tempore Normandorum, nam, & tempore Longobardorum vsitatum fuisse caracterem Romanum, demonstrat sepulcrum Athenolfi Primi Principis Capuæ, quod cernitur in atrio Cathedralis, & lapis quidam sepulchralis, sepulchri scilicèt Charæ filiæ Athenulfi II. qui intra Cathedralem in ala aquilonari non longè à porta in pauimento conspicitur: vsum quoque Leonini carminis antiquissimum esse constat ex Baronio, qui anno 538. refert epigramma positum à Villisario, & anno 752. refert poema quoddam Metelli Monachi Tegerensis, in quibus Rhythmi apparet forma. Musiuum autem ab aliquo Magistro Græco elaboratum ex eo credo, quòd ad pedes Beatissimę Virginis habentis Iesum in gremio, cernitur inscriptio græcè posita MP OV idest Miter Theu, latinè Mater Dei. Illo planè seculo Musiuarijs carebat Italia, vt patet ex Caſſ. Chron. lib. 3. cap. 9. ideòque adsciscere Græcos oportebat. Hæc Monachus.

Quidquid sit de Ecclesiæ consecratione, meum non est illam inquirere, sufficiat tamen illius constructionem indicasse, vt exinde musiui ornatum enarrare valeam. Musiuum igitur hoc de laudati Vgonis mandato confectum est, vt prædicta indicat inscriptio, in ipsius musiui sinistra parte exarata, & ipsius constructionis tempus confirmat eius delineatio, quę finem ix. siue principium x. seculi redolet, vt facilè argui potest, si eiusdem collatio fiat cum musiuo S. Mariæ

Nouæ

Nouæ ſupra relato, & ſanè Spectator A apertè fatebitur ambo muſiua eundem Artificem Græcum habuiſſe auctorem. Hęc de tẽpore Muſiui operis; properemus modò ad figurarũ explicationẽ. In Arcus ſummitate eſt Chriſtus Saluator noſter, dexterà benedictionẽ impartiens, ſiniſtrà ſceptrũ extollens, cuius in ſummitate parua apparet Crux. In angulo huius Arcus, ac ad dexterã Saluatoris, ſtat Hieremias Propheta, vt ipſa patefacit inſcriptio, B qui dexterâ volumen reſeratũ expandit inſcriptum: *Fortiſſimè magnè, & potens Dominus exercituum nomen tibi.* Quæ ipſius Prophetæ ſunt verba, vt cap. 40. ver. 10.

In appoſito angulo alter adſtat Propheta Iſayas, qui itidem volumen ſuſtinet, in quo hæc leguntur delineata: *Ecce Dominus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur.* Prolata verba ab eodem Iſaya C in cap. 32. n. 18. Hæc de exteriori Tribunæ parte; In interiori verò hæc cernuntur. In ſummitate expreſſus eſt Spiritus Sanctus in columbæ ſpecie, & capite diademate triangulari redimito, quod Sanctiſſimæ Trinitatis ſymbolum eſt, differtque ab alijs Sanctorum ſertis, quæ figuram præſeferunt circularem, de quibus peculiariter egimus in noſtro opere Vet. Monim. par. 1. c. 14. Huius triangularis formę D aliud antiquius me vidiſſe minimè recordor. Subtus mediũ occupat locum Beatiſſima Virgo in pulcherrimo ſedens ſolio, coronâ aureâ, ni fallor pręcincta, quæ in gremio vnigenitum filium Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum amplectitur, quo actu oſtendit ipſam eſſe Dei Genitricem, contrà impiam Neſtorij hæreſim, de qua diſſeruimus in cap. 22. dicti noſtri Operis Vet. Monimentorum. Similem etiam expoſuimus Imaginem ſupra in cap. xviii. occaſione muſiui operis S. Mariæ Nouæ. Chriſtus verò eleuat dexteram benedictionem impartiens, ſiniſtrà baculum Cruce inſignitum ſtringit. In ſolij limine hæc græca charactera MP OV expreſſa cernuntur, quæ abbreuiata ſunt, ac latinè reddita, Mater Dei ſonant, vt laudatus exponit Monachus.

Ad Virginis dexteram apparet S. Petrus, qui dextero indice Beatiſſimam Virginem oſtendit, ſiniſtrà Cœlorum claues geſtat. In Pallij fimbria monogramma L. appictum eſt, ſandalibus pedes indutos exponit.

Ponè S. Petrum conſpicitur S. Stephanus, vt ipſa epigraphes indicat, librumque, ſcilicet Euangeliorum, ſiniſtrà gerit: quæ in hac Imagine animaduerſione digna ſunt, nota, quòd Pictor non alba, ſed Dalmatica veſtitum expreſſit, ſcilicet veſte alba manicata; item caſula, quæ vſque ad vlnas ſe extendit, gemmiſque circum collum ornata; alba verò, ſiue Dalmatica ſupra crura, ornatum habet faſciæ ad inſtar, quaſi palmaris altitudinis, quod Eccleſiaſticum ornamentũ hodie derelictum penitùs eſt.

In ſiniſtra verò parte S. Paulus, qui dexteram eleuat, quaſi in exclamandi actu, ſiniſtrà volumen ſemiapertum ſtringit, ac pedes ſandalijs, vt S. Petrus pari modo veſtitos demonſtrat. Iuxtà hunc eſt B. Agnes veſte deaurata, varijſque floribus interdiſtincta, ſiniſtrà coronam gemmatam geſtitat, quæ Virginitatis eſt ſignum, totum hoc claudit muſiuum ſequens inſcriptio à citato Monacho, etiam

ſupra-

ſuprarelata, quæ, vt in eodem iacet in A annexa Tabula inſpici poteſt, nempe;

CONDIDIT HANC AVLAM LANDVLFVS, ET OTO BEAVIT MOENIA RES, MOREM VITREVM DEDIT VGO DECOREM.

C A P V T XXX.

De Cyclo Paſchali in antiquo marmore inſculpto, qui adhuc in Metropolitana Rauennatum Eccleſia ſpectatur.

RErum omnium Opifex Deus homini, quem ad imaginem, ſimilitudinemque ſuam creauerat, ſuę Diuinę proprietatis cōmunicauit vmbram; nempe ſapientiam, quæ in Adę filios, poſteroſque ſuos varijs modis propagata eſt: Nam alij vnam; alij C alteram didicere ſcientiam. Hoc ſciendi deſiderium à Protoplaſto infuſum, in Poſteros adeò creuit, vt non ſolùm rerum omnium cognitionem concupiſcerent, verum etiam cogniti conſeruationem exoptarent. Aſſertionis huius patentia ſunt teſtimonia: Sacra Scriptura, quæ Nobis ad ſalutem ianuam pandit, plura Nos edocet, quæ in obliuionis tenebris deliteſcerent, niſi fuiſſent illi, qui nobis, Po- D riſq; noſtris, Sacram Hiſtoriam Æternitati tradendam demandaſſent: Sethi filij, memorati Adami Protoplaſti nepotes, cum ex Aui prædictione, futurum, rerum omnium cognouiſſent interitum, duas extruxerunt columnas, quarum vna ex lateribus, altera ex lapidibus conſtructa erat, quòd ſi lateritia ab imbribus deſtrueretur, lapidea permanens, integram ſcripturam legentibus conſeruaret. Hiſce in columnis ea, quæ ad obſeruationem Siderum pertinerent à ſe inuenta inſcripſerunt, vt tradit Ioſephus lib. 1. Antiquitatum. Quarè Aſtronomię ſcientiam ab Hebreis ad Ægyptios, & Chaldæos, & deinde ad reliquos Aſtronomiæ cupidos manaſſe, credere par eſt. Plura alia æternę memoriæ in Ægypto adhuc extant marmoribus inſculptę tā in obeliſcis, quā B in Piramydibus, quibus ſimiles adhuc plurimæ in Vrbe ſpectantur erectæ, vnde literata marmora nūcupari poſſunt. Æquè Rauennæ literatum marmor non incognitum, vt illa Ægyptia, ſed notum cum latinis caracteribus inſculptum vſque ad pręſentem cernitur diem, ibi pluribus à ſeculis poſitum, vnde bo: me. Fabius Guiniſius eiuſdem Ciuitatis Archiepiſcopus audiens, quòd Ego, ſacra Rauennatum muſiua deſcriberem, obſeruanſque marmor illud humi iacens, ac derelictum, ſacram in ſe continere memoriam, in ſacrario, ſiue camera Eccleſiæ Metropolitanæ Cartilogio denominata, illiuſque pariete poni voluit, vt illius perennaret memoria. Marmor hoc Canonem Paſchalem continet, inſcriptum ab illo viro cognominis quidem paruo, ſed virtutibus magno, nempe Dionyſio Exiguo, ſexti ſeculi principio adinuentum, quo certus modus inueniendi diem Paſchatis in futurum celebrandi exaratū eſt; firmata certa temporis periodo. Voluit etiam laudatus Fabius Archiepiſcopus antiquam Epiſcopalem Cathedram varijs ſacriſq; hiſtorijs inſcriptam, ac in eiuſdem ſacrarij angulo neglectā, priſtino, quòd ad fieri po-

tuit, splendori restitui; meque hortatus est, vt hanc inter alias ipsius Ciuitatis antiquas memorias, meis scriptis etiam notam facerem; Quòd fauente Deo, si mihi vitam prorogare placuerit, adimplere curabo. Modò ad Cyclum Paschalem redeo, vnde discesserat sermo.

Cum iàm secunda meorum veterum monimentorum pars typis commissa, ferè absoluta esset. Accessit ad me Dominus Philippus Bonarota, vir rerum antiquarum amantissimus, cuius eruditio propediem patens erit occasione nonnullorum antiquorum nummismatum, quæ Auctor iste explicat, quæque in celebri Eminentissimi Cardinalis Carpinei Cymelio asseruantur, mihique laudatus Philippus suasit, vt inter alias antiquas ipsius Ciuitatis Rauennatum memorias Cyclum hunc Paschalem annecterem. At cum iste nonullis ab hinc annis ab Eminentissimo Norisio, tum in sacris, cum in profanis eruditissimo, Reipublicæ literariæ admodùm celebri, in lucem (me supplice) emissus fuerit; illum iterum euulgare minimè necesse esse putabam, ne viderer refrigere crambem; præualuit tamen Amici consilium, vt antiquarũ, sacrarumque rerum Amantes erudito genio indulgere valerent; Primo igitur loco ipsius Cycli imaginem iuxtà prototypum, at verò in compendium redactam, delineatamque spectandam expono, illamque exhibeo in annexa Tabula LV. deinde eidem breuem addo explanationem, desumptam ab illa, quam sapientissimus laudatus Norisius ingenij sui splendoribus, aureo suo calamo, illustrique doctrina loquacia reddens marmora, explicatam

A publici iuris fecit: Cum Idem, nunc meritò purpuratæ dignitati donatus, inter alia ab eo edita præclara opera. Anno Christi 1689. Florentię Typis luculentum euulgauerit tractatum: *de Anno, & Epochis Syro--Macedonis*: Ibique fastos cõsulares Anonymi addiderit, cuius occasione ab eo conseruatum Cyclum annorũ LXXXIV animaduerterit, in sex tessaradecaëterides (idest Cyclos nouendecim annorum)

B à Latinis Patribus diuisas fuisse, ad demostrandas Neomenias Paschales (videlicet festiuitates in nouilunio) quas ex ætate lunæ descripta, singulis kalendis ineuntium annorum Cycli, deducebant fuisse acceptum; ideò ad huiusmodi, Cycli Ecclesiastici rationẽ, exponendam animum cõuertit. Quapropter ostendit Cyclum hunc inuentum, vel reformatum saltem fuisse, illicò post Nicenam Synodum; Anti-

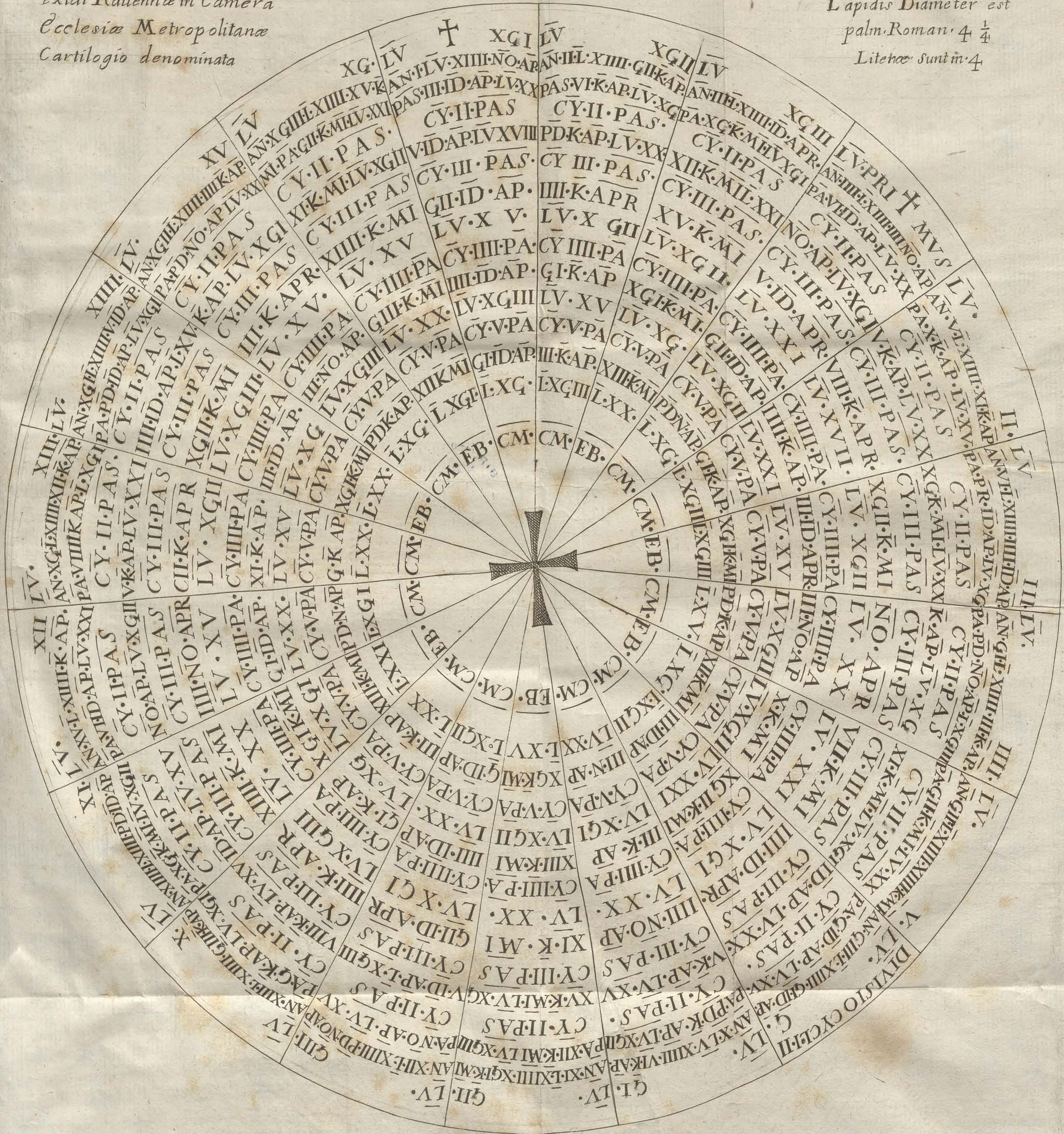
C quatum verò circa Leonis, & Hilari Pontificum tempora, qui floruerunt circa medium tempus quinti Seculi. Ipsum porrò Cyclum Ecclesiasticum à Ciuili (qui Kalendis Ianuarij incoabatur) diuersum habuisse initium, nempe 31. Martij; sortitum quoque fuisse, alium annorum embolimæorum ordinem (nempe annorum intercalarium) Primum enim eiusdem annum fuisse embolimæum; sex verò

D embolimæos, qui in Cycli ciuilis tessaradecaëteride (nempe quartadecima) postrema collocantur in Ecclesiastici statim altera positos, primumque mensem, qui in anno ciuili plenus est, in Ecclesiastico cauum fuisse, quum verò qui de Paschate veterum Latinorum commentati sunt, Cyclus Lunaris ignoratur Latinorum, qui Cyclo Lunæ Alexandrinorum analogus sit,

Cyclus Paschalis annorum xcv· ab anno Æræ Christi Dxxxii·ad annum DCXXVI·

extat Rauennæ in Camera
Ecclesiæ Metropolitanæ
Cartilogio denominata

Lapidis Diameter est
palm·Roman· 4 $\frac{1}{4}$
Literæ sunt in· 4

pag. 170.

sit, allegare soleant, atque ex illo deriuare controuersias, quæ post Concilium Nicænũ cum Latinis, & Orientalibus intercesserunt. Probat eruditissimus Norisius luculenter, omnia dissidia, quæ de Paschatis die in veterum Patrum monumentis commemorantur, ex ætatæ lunæ in Cyclo annorum LXXXIV prenotata fluxisse, dubiumque die Paschatis, inter Latinos, ac Orientales tunc fuisse redditum, cum in Cyclo Anonymi, Luna, in Kl. Ian: numerabatur XXVI cum feria VI itẽ Luna XXVIII cum diuersis ferijs concurrens; denique Luna XXX incidens prima anni die in Sabbatum, vel Dominicam. Id autem vt demonstret, breuiter ex Victorio Aquitano, Ecclesiæ Alexandrinæ, & Latinæ Canones Paschales refert, Clauiumque confutat, qui contendit in Ecclesia Latina Dominica XIV Lunam proximè sequenti Pascha semper celebratũ fuisse; cum tamen ex Victorio, alijsque manifestè constet, Latinos diù satis Luna XV Pascha nullum egisse, quia absurdum putabant, letum, ac festum diem Resurrectionis recolere ea Luna, qua Christus crucifixus, ac sepultus est. Ex hisce ergo conficit, Latinorum Cyclum Lunarem commentitium esse, veteribusque Scriptoribus planè ignotum, idque argumentis pluribus additis euincit. Tandem postquam de Victorij periodo, quę omnem quidem de mense Paschali discordiam inter Alexandrinam, Latinamque Ecclesiam extinxit, sed veteres tamen de die Paschali contentiones reliquit, atque hinc à Dionysio Exiguo ad Alexandriorum Canones traducta fuit, nec non de Liliana reformatione pauca tradidit, vitium Cycli Anonimi, quo scilicet Nouilunia Cęlestia olim pluribus diebus morabatur, deinde verò eadem peruertebat, corrigit, veramque ætatem Lunæ in singulis Kalendis Ianuarij ex Astronomicis Tabulis mediorum motuum designat, media Nouilunia mensis Decembris ab A. C. 294. ad exitum vsque Cycli in tabulam conijciendo. Veritatem autem sui calculi comprobat, dum eum exigit ad aliquot Eclipses à veteribus commemoratas. Additum est huic Dissertationi Diagramma Cycli Ciuilis, & Ecclesiastici LXXXIV annorum in sex tesseredecaëterides distributi, cuius initium cadit in annum Christi 298. Ex hoc vnico intuitu statìm deprehenditur, quis Cyclus solaris, dato anno Christi respondeat; quotus sit annus datus in Cyclo LXXXIV annorum quæ feria competat Kalendis Ianuarij? Quænam ætas Lunæ eisdem Kalendis sit; in quem diem incidat Neomenia Paschalis, quis dies Paschatis festo sacer; quænam ætas Lunæ in festo Paschali? Quis anni ciuilis finis? quot dierum sit annus Lunaris Ciuilis? & tandem quot dies annus Ecclesiasticus comprehendat.

Hæc est huius dissertationis breuis summa, quam è typis illicò emissam clarissimus Auctor pro sua in me humanitate ad me miserat; Ego verò in mutuum literarum commercium supra memoratum Rauennatum Cyclum, quem tunc à R.P. Cæsare Pronti Rauenna transmissum acceperam, laudato Auctori communicare duxi, vt pro eius summa eruditione prioris sequendo vestigia, explicaret; maiorem procertò ipse Cyclus nacturus esset sortem, si tantum Auctorum habuisset Interpretem. Quamobrem

meis indulſit precibus, ac ſecundam A primæ annexit diſſertationem, licèt tot tantæque difficultates in hoc argumento vndique ipſum circumſtiterint, vt eiſdem territus inſiſteret, cum non ſecus, ac in Labyrinto ſinuoſis circumquaque anfractibus implicaretur; parumque abeſſet, quin retro legens veſtigia vix incoatum iter abſolueret. Cyclus autem Paſchalis, de quo nunc ſermo eſt, Rauennæ (vt diximus) extat in Camera Eccleſiæ Metropolitanæ Cartilogio denominata, B lapidi inciſus, cuius diameter eſt palm. Rom. 4. ⊹ Literę verò minutorũ quatuor palmi Romani, illumque lineis, ac verſibus ad prototypũ circumductis perhibent exſcriptum. Comparent in eo quinque Enneadecaëterides (ſcilicet Cycli nouendecim annorum) in gyrum ſigillatim circumductę, ex quibus LXXXXV annorum Cyclus conflatur, incoatus quippe ab A. C. 532 C deſinens verò anno 626. In totius Rotæ circumferentia anni Cycli Lunaris eminent, hos ſequuntur proximè anni Cycli Paſchalis, ad quos in prima Enneadecaëteride notati ſunt dies, in quibus omnibus quinque Cyclis Lunæ XIV Paſchales contingunt, quæ eodem tenore per nouendecim Cyclorum quinque annos inuariatæ recurrunt. Succedunt Dies Paſchatis, variæque in illis Lunæ ætates. Vlti- D mus tandem gyrus annorum communium, & intercalarium ordinem in Cyclo nouemdecennali deſignat. Numerus autem VI ob laterculi anguſtias non binis numeralibus Romanorum notis ſed frequenter charactere G inferius tamen ſinuato exprimitur, eo modo, quo numerus 6 in nummo, quem in libro de Epochy-

ſyriæ clariſſimus Auctor pag. 144 produxit. Hic ergo Cyclus vere Dionyſianus, vt explicetur, ſequentia proponit, Quamuis Nicæna Synodus diuturnis de Paſchali feſto ritè celebrando controuerſijs finem impoſuiſſe viſa fuerit, cum Dominicæ Reſurectionis ſolennia poſt Lunam XIV Die Dominico, qui tum eandem, tum etiam Æquinotium XII Kal. Apr. affixum proximè conſequeretur inſtauranda decreuiſſet, eiuſdem etiam ſolennitatis quotannis indicendæ cura Alexandrino Patriarchæ commiſſa, quòd Ægyptij rerum Aſtonomicarũ peritia cęteros antecellere dicerentur; graues tamen etiam poſt illud decretũ contentiones inter Orientis, ac Occidentis Eccleſias erupiſſe. Latinos enim vetuſtos in celebrando Paſchate ritus, quibus cum Alexandrinorum canones pugnabant, deſerere recuſaſſe, ac cum Cyclo annorum VIII vterentur, quo non modo Lunationes verum etiam ferias perpetuo in orbem duci arbitrabantur, Alexādrinorum Enneadecaëteridem recipere renuiſſe, quòd hæc feriarum apocataſtatin (ſcilicet inſtaurationem) ne vtiquam in ſui repetitioni reddebat; His ergo motum S. Cyrillum Alexandrinum, quo iactatam Latinis ſui ipſorum Cycli in ferijs reſtituendis excellentiam, ad Enneadecaëteridem transferret, Cyclum annorum XCV excogitaſſe, qui ab A.C. 437. ad 531. quinque Enneadecaëterides continens non ſolum feriarum apocataſtaſin, ſed lunationes quoque eodem, quo priùs ordine reſtitueret.

Victorium deinde Aquitanum, Cyclum annorum DXXXII vt Neomeniæ rectiùs indicarentur ad Latinorum

norum Canones partim deflexum, A contexuisse, nec sustulisse tamen controuersias omnes Paschales. Tandem *Dionysium Abbatem* cognomento *Exiguum*, Græcis, Latinisque literis excultum, à Petronio Episcopo rogatum, Cyclum Paschalem annorum XCV concinasse, Cyrilliano succedaneum, initium quippe capientem ab A.C.532, cum anno superiori ille exitum habuisset, Quia autem plerique Scriptores, inter quos enumera- B tur doctissimus Antonius Pagius in dissertatione de periodo Greco Romana, animaduersionibus in Baronij Annales præfixa, Dionysio tribuunt Cyclum DXXXII annorum, negatur, hoc ipsum cum Petauio ex Ceolfredi Abbatis Bedæque testimonijs contra secus sentientes disputatur, ac Bedæ tribuitur, quòd ab A.C.532. ad 1063 Cyclum digesserit, qui tamen in alienum planè locum operum ipsius fue- C rit reiectus. Sed cum mirum videri possit, quòd Dionysius Cyclo Victorij repudiato, systema 95 annorum conscripserit, in quo ob intercurrentes bissextos dies Pascha varia ratione occurrit, cum tamen facili negotio Victorij Periodum ad Alexandrinorum Canones, quos secutus est, redigere potuisset; Auctor noster censet, Dionysio, cum sibi proposuisset Paschalem Ecclesiæ Alexandrinæ methodum in D Ecclesiam Romanam inuehere, consultum visum fuisse Cyrillianum Cyclum, qui hactenus in Ægypto, ob Auctoris famam, summa Religione seruatus fuerat, ad Latinos traducere, quibusdam regulis superadditis, quibus eiusdem Cycli defectus impediretur; respondetque ad illa, quæ ex Georgio Syncello de Aniano, Cycli 532 annorum apud Ægyptios auctore obijci possent. *In capite secundo de defectibus huius Cycli* agitur, quorum vnus ex Lunari anticipatione ortus, veteribusque ignotus, Cyclis ferè omnibus communis est, alter verò Enneacontapentaëteridi proprius, quod scilicet exactam feriarum apocatastasin non continet; vnde à Scaligero Cyrilliana methodus non vitiosa solum, sed & ridicula dicta fuit. Hunc tamen defectum non à Dionysio solum, sed à Cyrillo quoque perspectum imò ab vtroque correctum fuisse probatur. Quamuis autem Dionysianus Cyclus propositus publicè, & à multis Ecclesijs admissus fuerit, non defuisse tamen in Italia, Gallia, & Hibernia, qui eidem Victorianam periodum prætulerint ex varijs antiquis Auctoribus *capite tertio* erudite demonstratur. Quibus ita propositis ad partes Cycli Rauennatis sigillatim explicandas Clarissimus Auctor descendit in *capite quarto*, primumque de Cyclo Lunari, (cuius primus annum cum quarto decemnouennali componitur) eiusque differentia à decemnouennali strictè sic dicto agens, Scaligeri lapsum in hoc argumento acriter reprehendit. Eruditè sanè probat Cyclum illum Lunarem methodi gratia ab illis ipsis, qui decemnouennali vtebantur inuentum fuisse, ad prodendam Lunæ ætatem, in Kalendis præcipuè Ianuarij, cum hoc nisi per longiores ambages, ex alterius Cycli decemnouennalis tenore cõsequi non possent, nequaquam verò originem suam debere Iulio Cæsari, sed Cyclum Lunarem, & Kalendarium Iulianum, quæ Gauricus (forsan alieno dolo deceptus) tamquam

ex

ex marmoreis tabulis Capitolinis ex-
ſcripta venditarit, meram eſſe impo-
ſturam. *In capite quinto*, quod Cycli
decemnouennalis Paſchalis expoſitio-
nem continet, notatur, methodum
colligendi initij anni Paſchalis à Lu-
na XV ac eiuſdem finem ſtatuendi in
Luna XIV qua vſus Dionyſius, à ne-
mine vnquam fuiſſe vſurpatam, cum
tot tamen gentes annos Lunares ha-
buerint. Et quia in anno Cyclum de-
cemnouennalem inchoante conſtitu-
endo, nec Dionyſius, nec Bæda ſibi
conſtare videntur, ſed modo aureo
numero XIX modo I facere initium
Enneadecaëteridis, ſententia illorum
explicatur, & contra Petauium defen-
ditur; Clauius vero, qui veterem Cy-
clum ab aureo numero III cæpiſſe
ſcribit, refellitur. Tandem cum S. Cy-
rillus annis ſui Cycli epocham ab im-
perio Diocletiani addiderit. Diony-
ſius autem Tyranni memoriam no-
menque peroſus, notam chronologi-
cam conditi abs ſe parilis Cycli, ab æra
Incarnationis Dominicæ, noua me-
thodo deſumpſerit; Epoca quoque
illa explicatur, oſtendendo Diony-
ſium Æram ſuam ab Incarnatione,
ſeu Conceptione Verbi Diuini, quæ
contigerit anno V. C. 754 Per. Iul.
4714 d. 25. Martij deduxiſſe, cum
vulgaris noſtra Epoca poſt Chriſtum
A. V. C. 75 Per. Iul. 4713 d. 15. De-
cembris natum, ſeptem diebus omiſ-
ſis à Kalendis Ianuarij A. Per. Iul.
4714 initium cæperit, ita vt natalis
Chriſti ſecundũ Dionyſium fuerit die
25 Decembris primo anno ære vul-
garis exeunte. Refertur quoque Epo-
cam Incarnationis ad elapſum, vſque
proximum ſeculum Galliam retinuiſ-
ſe, & hodie Florentinos quoque tra-
A dito à maioribus ritu, eadem in pu-
blicis tabulis vti, ac pro anno à nato
Chriſto 1691 numerare annum 1690
ab Incarnatione Domini; verum quia
Epocam vulgarem Petauius, Langius,
Ricciolus, aliſque ad Bedam aucto-
rem referunt, quaſi illam ex halluci-
natione quadam, pro Dionyſiana Po-
ſteris venditarit, contra accuſationem
illam Venerabilis Præſul defenditur,
& ſecus ſentientes variorum errorum
B compotes peraguntur. *Caput ſextum
ſaltum Lunæ* eodem die in Cyclo
Dionyſiano, & Alexandrino com-
mitti docet, cumque inſeri à Diony-
ſio primo Cyclo anno, quo deinceps
factum, vt incoharit annum primum
non vt alios, à XV ſed XIV Luna,
quæ tamen ad præcedentem annum
pertinet, ne vnus primo anno dies
deeſſe videretur. Id vero cum iam
Brideferto, Bedæ ſcoliaſtæ incommo-
C dum viſum fuerit, Bedaque in Cycli
finem illum ſaltum reijciendum arbi-
tretur, in huius ſententiam concedit
Noriſius, Petauiumque verba Diony-
ſij, ac Bedæ non rectè explicantem ali-
quoties refellit. *Vltimum tandem ca-
put* in annorum embolimæorum En-
neadecaëteridis diſpoſitione declaran-
da verſatur, liquidoque oſtendit,
octauum annum apud veteres embo-
limæum fuiſſe, ſecus ac Clauius con-
D tendit. Deinde progreſſionem Embo-
limæorum annorum, quæ perplexa
admodum eſt in Cyclo Dionyſiano,
& Rauennate exponit, ſimulque do-
cet, Bedam alia ratione menſes inter-
calares diſpoſuiſſe, nec reieciſſe ad fi-
nem anni Lunaris, ſed, duobus tan-
tum exceptis, cæteros per varios anni
menſes, digeſſiſſe, quo factum, vt
aurei numeri II & XIII in diem 2.

Decem-

Decembris perperam fuerint consti- A pati, qui tamen error in veteri Kalendario deinceps fuerit emendatus.

Hoc est de huiusmodi Rauennato lapide à tanto viro promulgatum iudicium; & cum ingenui hominis sit fateri, per quos profecerit, fatemur propterea ad has Norisianas disertationes in summam redigendas nobis plurimum profuisse Acta Eruditorum Lypsiæ à peritissimo viro Ottone Menkenio, qui in eruditione, ac elo- B cutione latina, nulli nostri seculi secundus est, cuius sequitur vestigia M. Ioh. Burcardus eius natus, quibus nos adstrictos esse testamur, ob peculiarem amorem mihi confirmatum, tum in ipsis actibus frequenti nominis mei interpositione, tum etiam meo Nomini nuncupando dissertationem de Monogrammate ☧, quamobrem cum hæc publica sint, publicum etiam hoc testimonium edere volui, vt in- C notescat, quàm gratus meus sit animus, illisque à Patre Luminum, bonorumque omnium Datore Deo, mentis, & Corporis sanitatem ex toto precor corde, vt possimus tanquam vnanimes fratres in eodem Domino amplecti. Ac vt firmiùs, tenaciusq; hactenus dicta Lector benignus mente retinere valeat, breuissimè singula in annexa tabula LV contenta exponere aggrediar.

In prima enim linea sectionis quartæ, vbi legitur L V. PRI†MVS scilicet Lunæ primus Lunaris Cyclus nouendecim annorum habet initium, cuius numeratio in sequentibus succedit sectionibus, siue Circuli portionibus, quod legentibus patens est; Cyclus iste à Latinis Aureus appellatur numerus, à Grecis verò Enneadecaëteridis illius principium in inclyto Nicæno Concilio habuisse scribit Magnus ille Insubrum Antistes, Ecclesiæque Catholicæ Doctor Ambrosius in ennaratione ad Episcopos per Æmiliam constitutos de Paschalis celebritatis ratione, vbi sic fatur -- Non
„ mediocris esse sapientiæ diem cele-
„ britatis definire Paschalis, scriptu-
„ ra diuina nos instruit, & traditio
„ maiorum, qui conuenientes ad Sy-
„ nodum Nicænam, inter illa fidei
„ vt vera, ità admiranda decreta,
„ etiam super celebritate memorata,
„ congregatis peritissimis calculandi
„ decem, & nouem annorum colle-
„ gere rationem, & quasi quemdam
„ constituere circulum, ex quo exem-
„ plum in annos reliquos gigneretur.
„ Hunc circulum Enneadecaëteridem
„ nuncuparunt, sequentes illud, quòd
„ non debeamus vana quadam opi-
„ nione super celebritate huiusmo-
„ di fluctuare; sed vera ratione com-
„ perta, ita omnium concurrat affe-
„ ctio, vt vna nocte vbique sacrifi-
„ ciũ pro Resurrectione Domini fra-
„ tres dilectissimi? eo vsque à vero
„ nos deuiare non conuenit, nec va-
„ go ingenio discrepare, vt quædam
„ necessitas celebratis huius omni-
„ bus sit imposita Christianis.

At longè ante Concilium Nicæ- D num habuit initium Aureus numerus, nam illius Inuentor fuit Meton Atheniensis, qui floruit Anno ab Vrbe condita 321. ac ante Christi Natiuitatem 430.

In 2. linea primæ sectionis pariter alius incipit Cyclus Nouendecim Annorum, quo indicatur dies Decimaquarta Lunæ post Æquinoctium vernum. Cum Pascha post d. diem celebrandum

brandum sit, vt edocet citato loco laudatus Ambrosius, scribit enim plerosque Romanos Pontifices ipsum requisiuisse de huiusmodi Paschatis celebritate; Quare diffusè de hac re disserit, ac de die XIV lunæ 4. sic: *Duo autem sunt obseruanda in solennitate Paschæ quartadecima Luna, & primus mensis, qui dicitur nouorum &c.* Infra declarat qualis sit iste mensis, nempe: *Incipit autem mensis non secundum vulgarem vsum; sed secundum consuetudinem Peritorum ab Æquinotio, qui Dies est duodecimo Kalendas Aprilis, & finitur vndecimo Kalendas Maij* Ac de d. die decima quarta Lunæ sic etiam ait: *si inciderit quartadecima luna mensis primi Die Dominica, quia neque Deminica ieiunare debemus, neque decimatertia Luna die Sabbati incidenter ieiunium soluere, quod maximè die Passionis est exhibendum: In alteram Ebdomadam celebritas Paschæ est differenda siquidem sequitur quintadecima Luna, qua passus est Christus, & erit 2ª feria: 3. quoq; feria erit sextadecima Luna, qua Domini caro in sepulchro quieuit, cum quarta etiam feria septimadecima Luna futura sit, qua Dominus resurrexit:* Quamobrem laudatus Dionysius, vt clariùs certa appareret Dies, qua Pascha celebrandum esset, voluit propterea indicare Diem XIV Lunæ, qui Pascha præcedebat; vtpote etiam Lunæ Diem, qui recurrebat in ipso Paschate, vt videre est in ipsa tabula.

In quarta Linea narratur Titulus Cycli secundi; In 5. notatus est Dies Paschatis, & Dies Lunæ in ipso Paschate.

In Lineis 6. 7. 8. signatur Titulus tertij Cycli, cum diebus Paschatis, & Lunæ.

A In Lineis 9. 10.& 11. legitur Titulus quarti Cycli, cum Paschate, & Luna.

In Lineis 12. 13. 14. inscribitur quintus Cyclus, cum eiusdem Diebus Paschatis, & Lunæ.

In Linea 15. narratur Annus Communis, cum Literis C. M. & si intercalaris fuerit cum Literis E M. scilicet Embolimeus.

Et hæc de Dyonisiana Tabula; ac B vt distinctè ipsa oculis etiam percipi possit, eamdem in Columnas disposuimus, ad illarum formam, quæ in Breuiariorum, atque Missalium initio apponi solet: vt in Tabula LVII.

In Prima Columna posuimus numerum sectionum, siue portionum Circuli. In 2. Aureum numerum, In 3. Annos currentes, In 4. Annos Lunares, cum Die 14. Lunæ præcedente Paschate, In 5. demonstratur C ipsa Dies Paschatis.

In 6. quot Dies habeat Luna in ipso Paschate, in septima notati sunt Anni communes, ac bisestiles, siue intercalares: Communes cum literis C.M. Intercalares cum literis EB. scilicet Embolimei; in alijs Columnis distribuuntur alij Cycli eodem ordine, vt ipsa Tabula LVII. patefacit.

Pro huius capitis, de Paschatis tempore coronide, ac gratia illorum, D qui talium cognitionum cupiditate tenentur, hìc addere censeo vetustam Tabulam marmoream, siue veterum lapidem, qui Vesunæ Petrocoriorum ingredienti Basilicam S. Stephani extabat, in quo Paschalis Canon insculptus erat, refertur à Grutero in suis Inscriptionibus Romanis, & in apendicula pag. 1061. n. 5. cuius etiam meminit Scaliger de emendatione

tem-

temporum lib.7. pag.734. C. D. se- A quentibus verbis -- *Augustæ Vesunnæ Petrocoriorum vetustissimum splendorem testantur adhuc eximiæ priscorum monimentorum reliquiæ, Inscriptiones, Amphiteatrum, Turris admirandi operis, quæ sola retinet nomen Vesunnæ, tam claræ Vrbi multum quidem nocuit tempus, sed longe magis superiorum bellorum ciuilium licentia deformata fuit. Nam, & Episcopum, quod amplissimum erat, & Basilica* B *Stephani euersa sunt. In ea Basilica, in dextro latere Altaris maioris, insculptæ erant Dominicæ Paschales litera meliore, quam vt longè infra tempora Iustiniani descriptæ videantur. Titulus ita conceptus est: Hoc est Pascha sine termino, & num. .o. cum finierit à capite reincipe* MARCIVS XXIII. AP:XII| AP:IIII| AP:XXIIII | ::: IIII | M̄P̄.XXXI| AP. XX | & ita deinceps. In fine autem M̄R̄. XXVII. AP. XVI | C M̄R̄.XXXI | AP.XX|, & mediocritèr docto apparet initium esse à Cyclo Paschali Dionysiano XVI, Solari XXIIII. Quare incipit, aut ab anno Christi XV, aut DXLVII Desinit autem in Anno CV, vel DCXXXVII. Cyclo Paschali XI, solari secundo. Interuallum anni XC, sed videtur deesse aliquot Dominicæ, non tamen, vt multo longior concepta periodus fuerit. Quare suspicor fuisse tantùm D periodum Cyrilli, aut Theophili annorum XCV, quod autem dicit, *Hoc est Pascha sine termino, & numero*; intellige, in eo laterculo, Dominicas tantum Paschales comprehendi, nulla mentione Termini Paschalis, & numeri aurei facta: Quod quidem verum est, & res ipsa indicat. Vt videre in annexa Tabula LVIII.

In hac referenda Gruteriana Tabula, nolui integrum de Paschate tractatum texere, sed solumodo coniecturis demonstrare, quòd Cyclus iste Paschalis antiquissimus sit, & forsitan omnes alios Paschales Cyclos, qui hactenus æditi sunt in antiquitate antecellat. Dixi coniecturis demonstrare, quoniam in re dubia, deficientibus validis probationibus, ad eas refugere necesse est; Vtinam adhuc præfata extaret Tabula, cuius exemplar cum Prototypo conferre curauissem. At Caluiniana hæresis Anno 1575. illam cum Ecclesia destruxit.

Primam igitur coniecturam, ad probandam Tabulæ antiquitatem, ex Diei Paschatis celebratione deduco; nam Victor Aquitanus, qui floruit quinto seculo, tres in vsu fuisse Cyclos pro Paschatis die celebrando scribit, nempè Vnum annor. LXXXIV. Alterum annor. XCV, Tertium verò CXX.

Quamobrem Gruterianam Tabulam magis congruere obseruo cum Cyclo XCV, quem sequitur Victorius, quam cum alijs duobus; Ideo illam in quinque Enneadecaëteridibus, scilicet Nouemdecemnalibus Cyclis diuisi, ad quorum complementum, quatuor tantùm desunt anni, quos ex Victorij Tabula suppleui; Eorumque desumpsi initium ab Anno Christi XCVIIII. eorumdemquè finis est in anno CXCIII. vt clarè demonstrat annexa Tabula sub num. LVIII. à me concinnata.

Secundam deduco coniecturam pro mea de Antiquitate coroboranda sententia, ex laudati Scaligeri verbis, qui scribit: Literas insculptas meliùs efformatas fuisse, quàm quæ tempore

Iustiniani inscribebantur; Et cum post A Constantini ab Vrbe discessum cepissent bonæ artes, literæque in pessum ire, ideo conijcio Tabulæ literas anteriora Constantini tempora redolere. His admissis coniecturis, sequentia de luco.

Primo Ecclesiam Petragoricensem in fine primi, aut principio secundi seculi erectam fuisse, quoniam præfata Tabula erat (vt laudatus Scaliger narrat) in dextero latere Altaris maioris, ac calculi ratio incipiebat ab Anno Christi XCIIII, ac desinebat in Annum CVCIII. vt ex collatione facta cum Canone Victorij apparet; nec officit asserere, quod hęc Tabula perpetua erat, vt in ipsa met legitur, scilicet, *sine termino, & numero*, Atque adeo Posterioribus seculis applicari poterat; nàm respondeo, quòd Cyclus ille ità adamussim posterioribus seculis D non correspondet, si fiat collatio cum præfato Canone Victorij, & cum supra relata Tabula sub num. LVI. Dionisij Exigui; Vndè concludo, in primi seculi fine, aut principio secundi, vt demonstraui, Tabulam Gruterianam fuisse insculptam, sicque illorum retundere opinionem, qui negant in primis tribus Ecclesiæ seculis publicas fuisse Ecclesias.

Secundo pro maiori meæ sententię firmitate etiam deduco, quòd Ciuitas Vesunæ Petrocoriorum, nunc Petracoriensis vnam ex Antiquissimis Ciuitatibus Galliæ esse, vt docent Fratres Sammaritani in eorũ Gallia Christiana; quò nàm verò tempore ipsa Ciuitas Christianam amplexata fuerit Religionem, ignorari; Constare nihilominus Ecclesiam in honorem Sancti Stephani Prothomartyris fuisse dedicatam; quamobrem ex huiusmodi dedicatione, etiam antiquitatem arguo, cum illis seculis Ecclesię Saluatoris, siue in honorem B. Mariæ Virginis dedicari solerent, quare ista forsan ex primis fuit, quæ in honorem Sanctorum dedicata extiterit. Fateor has, vt dixi esse meras coniecturas, & si quis meliores habet, deducat, & acquiescam. Dixi ad maiorem Dei gloriam, & Catholicæ Ecclesiæ exaltationem.

INDEX

CYCLVS I. CYCLVS II. CYCLVS III. CYCLVS IV. CYCLVS V.

LVNÆ CYCLVS iuxtà ALEXANDRINVM	ANNI à CHRISTI Natiuitate.	PASCHA, quo Mense, & Die CELEBRATVM.	ANNI à CHRISTI Natiuitate.	PASCHA, quo Mense, & Die CELEBRATVM	ANNI à CHRISTI Natiuitate.	PASCHA, quo Mense, & Die CELEBRATVM	ANNI à CHRISTI Natiuitate.	PASCHA, quo Mense, & Die CELEBRATVM	ANNI à CHRISTI Natiuitate.	PASCHA, quo Mense, & Die CELEBRATVM
4	99	MARTIVS XXIII	118	MR. XXVIII	137	MR. XXV	156	MR. XXVIIII	175	MR. XXVII
5	100	AP. XII.	119	AP. XVII	138	AP. XIIII	157	AP. XI	176	AP. XV
6	101	AP. IIII	120	AP. I	139	AP. VI	158	AP. III	177	MR. XXXI
7	102	[1] AP. XXIIII	121	AP. XXI	140	AP. XXV	159	AP. XXIII	178	AP. XX
8	103	[2] AP. VIIII	122	AP. XIII	141	AP. X	160	AP. XIIII	179	AP. XII
9	104	MR XXXI	123	MR. XXVIIII	142	AP. II	161	MR. XXX	180	AP. III
10	105	AP. XX	124	AP. XVII	143	AP. XXII	162	AP. XVIIII	181	AP. XVI
11	106	AP. V	125	AP. VIIII	144	AP. VI	163	AP. XI	182	AP. VIII
12	107	MR. XXVIII	126	MR. XXV	145	[7] MR. XXVIIII	164	MR. XXVI	183	MR. XXXI
13	108	AP. XVI	127	AP. XIIII	146	AP. XVIII	165	AP. XV	184	AP. XVIIII
14	109	AP. VIII	128	AP. V	147	AP. IIII	166	AP. VII	185	AP. IIII
15	110	MR. XXIIII	129	MR. XXVIII	148	MR. XXV	167	MR. XXV	186	MR. XXVII
16	111	AP. XIII	130	AP. X	149	AP. XIIII	168	AP. XI	187	AP. XVI
17	112	AP. IIII	131	AP. II	150	MR. XXX	169	AP. III	188	[8] MR. XXXI
18	113	[3] AP. XXIIII	132	AP. XXI	151	AP. XVIIII	170	AP. XXIII	189	AP. XX
19	114	AP. VIIII	133	[6] AP. VI	152	AP. X	171	AP. VIII	190	[9] AP. XII
1	115	[4] AP. I	134	MAR. XXVIIII	153	MR. XXVI	172	MR. XXX	191	MR. XXVIII.
2	116	AP. XX	135	AP. XVIII	154	AP. XV	173	AP. XVIIII	192	AP. XVI
3	117	AP. V	136	AP. VIIII	155	AP. VII	174	AP. IIII	193	AP. VIII.

Num. 1. Discrepat in hoc Die Bucherius, nam Pascha celebratum hoc anno 102. fuisse scribit, VIII. Kl. Aprilis (scilicet XXV. Martij) ac in Tabulæ margine notat, quod Latini primi generis ante Synodum Nicęnam fortè indixissent XIII. Kl. Aprilis (idest XX: Martij) Victorius tamèn in fine Prologi sui notat, numquam eo die celebratum pœnitùs inueniri. Hinc enim est illius casus. Quamobrem obseruo Tabulam hanc Gruterianam non diem XXV. Martij indicare; sed XXIV. Aprilis, cuius veritatis non est locus isti examini.

Num. 2. Quod in laudata Grureriana inscriptione deest, vt indicant Puncta, minoribus caratheribus, vt dignoscatur, suppleuimus.

Num. 3. In hoc anno, secundum Lunarem Cyclum Alexandrinum cadit Dies Paschatis in dicta die XXIV. Aprilis; secundum verò Victorij Canonem cadit Die XVII. eiusdem Mensis, quare hæc Tabula calculandi rationem Alexandrinorum Prisci fideles sequebantur.

Num. 4. Lacunam hanc (videlicet numerum) suppleui cum minusculo caractere, desumpta ratione ex Victorij Canone, vbi indicatur Dies Paschatis Kl. Aprilis, scilicet I. eiusdem.

Num. 5. Pro certo habeo Literam R. in hac Lacuna per errorem fuisse positam cum illius loco Litera P ponenda esset, nàm numeri, scilicet XX. correspondent cum Canone Victorij, vbi legitur XII. Kl. Maij, videlicet Aprilis XX. ac tali forma dictam Lacunam suppleuimus.

Num. 6. Hoc in anno laudata Tabula Gruteriana sequitur Cyclum Alexandrinum, Victorij verò Canon indicat Pascha Die XIII. Aprilis.

Num. 7. Vt clariùs appareat, me fideliter omnia transcripsisse, in hoc numero à Typographo, vt arbitror cum errore additus fuit numerus I qui loco IIII. apposuit IIII. quarè Pascha fuit celebratum die XXIX

Num. 8. In hoc numero deficit Carather I, qui cum alijs constituit numerum XXXI.

Num. 9. Quatuor sequentes Anni, pro complemento Quinti Cycli, deficiunt in præfata Gruteriana Tabula, quos ex laudato Canone Victorij minutis caractheribus suppleui.

Secti
su
Port
Ci

Col

TAB. LVII. CYCLVS I. CYCLVS II. CYCLVS III. CYCLVS IV. CYCLVS V.

Sectiones siue Portiones Circuli Colña I.	Aureus Numerus Col. 2.	Anni currentes à Natiuitate Christi Col. 3.	Aureus Numerus indicans Diem XIV. Lunæ ante Pascha. Col. 4.	Paschatis Dies Col. 5.	Lunæ Dies in ipso Paschate Col. 6.	An. communes, & Embolimei. Col. 7.	Anni Col. 8	Dies Paschatis Col. 9.	Lunæ Dies in ipso Paschate. Col. 10.	Anni Col. 11.	Dies Paschatis. Col. 12.	Lunæ Dies in ipso Paschate Col. 13.	Anni Col. 14.	Dies Paschatis. Col. 15.	Lunæ Dies in ipso Paschate. Col. 16.	Anni Col. 17.	Dies Paschatis Col. 18.	Lunæ Dies in ipso Paschate. Col. 19.
1	XVII	532	Annus 1 Non. April. 5	III. Id. April. 11	XX	CM	551	V. Id. April. 9	XVIII	570	VIII. Id. April. 6	XV	589	IV. Id. April. 10	XIX	608	VII. Id. April. 7	XVI
2	XVIII	533	An. 2 VIII. Kl. April. *Martij 25*	VI. Kl. April. *Martij 27*	XVI	CM	552	Prid. Kl. April. *Martij 31*	XX	571	IV. Kl. April. *Martij 29*	XVIII	590	VII. Kl. April. *Martij 26*	XV	609	III. Kl. April. *Martij 30*	XIX
3	XIX	534	An. 3 Idib. April. 13	XVI. Kl. Maij *Aprilis 16*	XVII	EB	553	XII. Kl. Maij *Aprilis 20.*	XXI	572	XV. Kl. Maij *Aprilis 17*	XVIII	591	VII. Kl. Maij *Aprilis 25*	XVI	610	XIII. Kl. Maij *Aprilis 19*	XX
4	Lunæ I	535	An. 4 IV. non. April. 2	VI. Id. April. 8	XX	CM	554	Non. April. 5	XVII.	573	V. Id. April. 9	XXI	592	VIII. Id. April. 6	XVIII	611	Prid. No. Apr. 4	XVI
5	II	536	An. 5 XI. Kl. April. *Martij 22*	X. Kl. April. 23	XV	CM	555	V. Kl. April. *Martij 28*	XX	574	VIII. Kl. April. *Martij 25*	XVII	593	IV. Kl. April. *Martij 29*	XXI	612	VII. Kl. April. *Martij 26*	XVIII
6	III	537	An. 6 IV. Id. April. 10	Prid. Id. April. 12	XVI	EB	556	XVI. Kl. Maij *Aprilis 16*	XX	575	XVIII. Kl. Maij *Aprilis 14*	XVIII	594	III. Id. April. 11	XV	613	XVII. Kl. Maij *Aprilis 15*	XIX
7	IV	538	An. 7 III. Kl. April. *Martij 20*	Prid. Non. Apr. 4	XIX	CM	557	Kl. April. 1	XVI	576	Non. April. 5	XX	595	III. Non. April. 3	XVIII	614	Prid. Kl. April. *Martij 31*	XV
8	V	539	An. 8 XIV. Kl. Maij *Aprilis 18*	VIII. Kl. Maij *Aprilis 24*	XX	EB	558	XI. Kl' Maij *Aprilis 21*	XVII	577	VII. Kl. Maij *Aprilis 25*	XXI	596	X. Kl. Maij *Aprilis 22*	XVIII	615	XII. Kl. Maij *Aprilis 20*	XVI
9	VI	540	An. 9 VII. Id. April. 7	VI. Id. April. 8	XV	CM	559	Id. April. 13	XX	578	IV. Id. April. 10	XVII	597	XVIII. Kl. Maij *Aprilis 14*	XXI	616	III. Id. April. 11	XVIII
10	VII	541	An. 10 VI. Kl. April. *Martij 27*	Prid. Kl. April. *Martij 31*	XVIII	CM	560	V. Kl. April. *Martij 28*	XV	579	IV. Non. April. 2	XX	598	III. Kl. April. *Martij 30*	XVII	617	III. Non. April. 3	XX
11	VIII	542	An. 11 XVII. Kl. Maij *Aprilis 15*	XII. Kl. Maij *Aprilis 20*	XIX	EB	561	XV. Kl. Maij *Aprilis 17*	XVI	580	XI. Kl. Maij *Aprilis 21*	XX	599	XIII. Kl. Maij *Aprilis 19*	XVIII	618	XVI. Kl. Maij *Aprilis 16*	XV
12	IX	543	An. 12 Prid. non. Apr. 4	Non. April. 5	XV	CM	562	V. Id. April. 9	XIX	581	VIII. Id. April. 6	XVII	600	IV. Id. April. 20	XX	619	VI. Id. April. 8	XVIII
13	X	544	An. 13 IX. Kl. April. *Martij 24*	VI. Kl. April. *Martij 27*	XVII	CM	563	VIII. Kl. April. *Martij 25*	XV	582	IV. Kl. April. *Martij 29*	XIX	601	VII. Kl. April. *Martij 26*	XVI	620	III. Kl. April. *Martij 30*	XX
14	XI	545	An. 14 Prid. Id. April. 12	XVI. Kl. Maij *Aprilis 16*	XVIII	EB	564	Id. April. 13	XV	583	XIV. Kal. Maij *Aprilis 18*	XX	602	XVII. Kl. Maij *Aprilis 15*	XVII	621	XIII. Kl. Maij *Aprilis 19*	XXI
15	XII	546	An. 15 Kl. April. 1	VI. Id. April. 8	XXI	CM	565	Non. April. 5	XVIII	584	IV. Non. April. 2	XV	603	VII. Id. April. 7	XX	622	Prid. No. Apr. 4	XVII
16	XIII	547	An. 16 XII. Kl. April. *Martij 21*	IX. Kl. April. *Martij 24.*	XVII	CM	566	V. Kl. April. *Martij 28*	XXI	585	VIII. Kl. April. *Martij 25*	XVIII	604	XI. Kl. April. *Martij 22*	XV	623	VI. Kl. April. *Martij 27*	XX
17	XIV	548	An. 17 V. Id. April. 9	Prid. Id. April. 12	XVII	EB	567	IV. Id. April. 10	XV	586	XVIII. Kl. Maij *Aprilis 14*	XIX	605	III. Id April. 11	XVI	624	XVII. Kl. Maij *Aprilis 15*	XX
18	XV	549	An. 18 IIII. Kl. April. *Martij 29*	Prid. Non. Apr. 4	XX	CM	568	Kl. April. 1	XVII	587	III. Kl. April. *Martij 30*	XV	606	III. Non. April. 3	XIX	625	Prid. Kl. April. *Martij 31*	XVI
19	XVI	550	An. 19 XV. Kl. Maij *Aprilis 17*	VIII. Kl. Maij *Aprilis 24*	XXI	EB	569	XI. Kl. Maij *Aprilis 21*	XVIII	588	XIV. Kl. Maij *Aprilis 18*	XV	607	IX. Kl. Maij *Aprilis 23*	XX	626	XII. Kl. Maij *Aprilis 20*	XVII

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

IN HOC OPERE CONTENTARVM

Vbi primus Numerus Paginam designat; Secundus Columnam denotat; Literæ verò ABCD *Locum ostendunt.*

A

B

Bartho-

C

Aquis-

D

Dedi-

E

F

 nus

N

O

P

nuo

Q

R

S

subactis

Augumentum Indicis.

F I N I S.

Opera ab Auctore hactenus edita.

CONiecturæ de perpetuo Azimorum vſu in Eccleſia Latina, vel ſaltem Romana, quá occaſione vox Fermenti in Melchiadis, & Siricij Decretis, ac in Epiſtola Innocentij I. Rom. Pont. alijque Veteres Eccleſiaſtici ritus declarantur. Romæ 1688. in 4.

Examen Libri Pontificalis, ſiue Vitarum Romanorum Pontificum, quę ſub nomine Anaſtaſij Bibliothecarij circumferuntur; cum Catalogo S. R. Eccleſiæ Bibliothecariorum iuxta Chronologicum ordinem. Romæ 1688. in 4. Cum vna figura.

Parergon ad Examen Libri Pontificalis, ſiue Epiſtola Pij II. ad Carolum VII. Regem Franciæ ab Hæreticis deprauata, & à Launoiana calumnia vindicata. Romæ 1688. in 4.

Vetera Monimenta, in quibus præcipuè Muſiua opera, Sacrarum, Prophanarumque Ædium Structura, ac nonnulli antiqui Ritus, Diſſertationibus, Iconibuſque illuſtrantur. Pars Prima. Romæ 1690. in fol. Cum figuris 78.

Diſſertatio Hiſtorica, An Romanus Pontifex Baculo Paſtorali vtatur. Romæ 1690. in 4.

De Abbreuiatorum de Parco Maiori, ſiue Aſſiſtentium S. R. E. Vicecancellario in Literarum Apoſtolicarũ expeditionibus antiquo ſtatu, illorumue in Collegium erectione, munere, dignitate, prærogatiuis, ac priuilegijs. Diſſertatio Hiſtorica. Romæ 1691. in fol.

De Incombuſtibili Lino, ſiue Lapide Amianto, deque illius filandi modo. Epiſtolaris Diſſertatio. Romæ 1691. in 4.

Sacro-Hiſtorica Diſquiſitio de duobus Emblematibus, quæ in Cimelio Eminentiſs. & Reuerendiſs. D. Gaſparis Cardinalis Carpinei aſſeruantur, in quorum altero præcipuè diſceptatur, an duo Philippi Imperatores fuerint Chriſtiani. Romæ 1691. in 4. cum duabus Figuris.

De Vocis correctione in Sermone VII. S. Leonis Magni de Natiuitate Dñi ΓΡΑΜΜΑΤΙΟΥ ΔΩΡΗΜΑΤΙΟΝ, ſiue Literulæ munuſculum. Romæ 1693. in 4.

De Sacris Ædificijs à Conſtantino Magno conſtructis Synopſis Hiſtorica. Romæ 1693. in fol. cum Figuris 36.

Diſcorſo tenuto da N. N. nell' Accademia Fiſicomatematica Romana con occaſione della Cometa apparſa il Meſe d'Agoſto dell'Anno 1682. ed oſſeruazioni ſopra de eſſa fatte in Roma. In Roma 1682. in 4.

Nuoue Inuenzioni de Tubi Ottici dimoſtrate nell' Accademia Fiſicomatematica Romana l'Anno 1686 ſotto nome di Carlo di Napoli. In Roma 1686. in 4.

Il Teatro de' Grandi. Diſcorſo Accademico. In Roma 1693. in 4.

De Cruce Stationali Inueſtigatio hiſtorica Romæ 1694.

Abbreuiatoris de Curia, Compendiaria notitia. Romæ 1696. in 4.

De S. R. E. Vicecancellario, illiuſque munere, auctoritate, & poteſtate. Deque Officialibus Cancellariæ Apoſtolicæ, alijſque ab eodem dependentibus, nec non de peculiari

aucto-

auctoritate; quam habet in omnes Ecclesiæ S. Laurentij in Damaso Deseruientes, cęterosque Ministros aliarum Ecclesiarum, eidem Collegiatæ tamquam Matrici subiectarum; Peculiaris enarratio. Romæ 1697.

Explicatio duorum Sarcophagorum, Sacrum Baptismatis Ritum indicantium. Romæ 1697.

